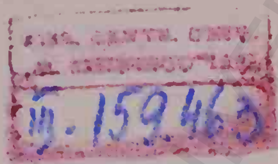

ISTORIA

TEATRULUI IN MOLDOVA

DE

TEODOR T. BURADA
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL I

IAŞI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ŞTEFANIU & Comp.
1915

Din publicaţiunile aceluiaş autor

1853.—Deplinile anecdote a lui Balakirev traduse din ruseşte de Teodor, Constantin şi Mihail Burada, Iaşi 1853, Tipografia Buciumului român.
1865.—Thèse pour la licence en droit. Paris. 1865, Imprimerie de Pillet fils ainè.
1875.—Almanah muzical pe anul 1875. Iaşi Tip. Goldner.
1876.—Almanah muzical pe anul 1876. Iaşi Tip. Goldner.
1877.—Almanah muzical pe anul 1877. Iaşi Tip. Goldner.
1877.—Discurs rostit cu ocaziunea împărţirei premiilor anului şcolar 1876—1877, la Conservatorul de muzică şi declamaţiune din Iaşi în „Lira Română". Bucureşti 1880 An. I, No. 34.
1879.—Bocete populare la Români, în „Convorbiri Literare" an. XII şi XIII. Iaşi Tip. Naţională.
1880.—Cântecul Cununei la poporul român din Transilvania, în „Convorbiri literare", an. XIV, Iaşi Tip. Naţională.
1880.—Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele. Iaşi, 1880 Tipo-Litografia Goldner.
1880.—O călătorie în Dobrogea, Iaşi 1880, Tip. Naţională.
1882.—Impresiuni din valea Haţegului, în „Convorbiri literare" an. XV. Iaşi Tip. Naţională.
1882.—Cântece de Miriologhi (Bocete), adunate în Macedonia, în „Convorbiri literare" an. XVI şi XII, Iaşi Tip. Naţională.
1882.—Datinele poporului român la înmormântări, Iaşi 1882 Tip. Naţională.
1883.—Biserica Sf. Ioan din Vaslui, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. I, vol. I Bucureşti 1883, Tip. Academiei Române.
1883.—Biserica Sf. Apostoli Petru şi Pavel din Huşi a lui Ştefan cel Mare, în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. I, vol. II Bucureşti, 1883. Tip. Academiei Române.
1883.—Datinile la nunţi ale poporului român din Macedonia în „Revista pentru istorie, arheologie şi filologie" an. I vol. II şi în „Macedonia" Revista Românilor din

ISTORIA

TEATRULUI IN MOLDOVA

DE

TEODOR T. BURADA

MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL I

Cu multă admirație și cu multă considerație pentru fam. Ilie Gheorghiță. Al. T. Burada 17. IV. 962. Iași.

IAȘI
INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE N. V. ȘTEFANIU & Comp.
1915

CĂTRĂ CETITORI

Teatrul ca instituţie de cultură naţională, datează de puţină vreme în viaţa poporului român, cu toate aceste începuturile şi desfăşurarea luĭ, a fost greŭ de urmărit, precum este în deobşte toată istoria românilor, chiar şi acea din pragul timpurilor noastre, şi aceasta din cauza lipseĭ unor arhive regulate, în care să se fi păstrat documentele referitoare la trecutul nostru.

Cu toată această greutate, dragostea de trecutul vieţiĭ noastre culturale m'a îndemnat să încerc în cele ce urmează, schiţarea istorieĭ Teatruluĭ din Moldova.

Fiind această încercare a mea cea întâĭ de felul acesta se înţelege de la sine că a trebuit să întimpin marĭ greutăţĭ în cercetarea izvoarelor. Am fost silit să fac cercetărĭ îndelungate şi amănunţite, consultînd Arhivele statuluĭ din Iaşĭ şi Bucureştĭ, Biblioteca Academieĭ române din Bucureştĭ şi acea a Universităţiĭ din Iaşĭ, Arhiva senatorilor din Kişinăŭ, Arhivele Eforieĭ, Primărieĭ, Agieĭ şi altele din Iaşĭ, Gazetele din trecut, greu de aflat, Manuscripte şi diferite documente, Afişe teatrale, precum şi informaţiunile luate de pe la bătrânĭ.

Cu ajutorul acestor cercetărĭ numaĭ, am reuşit să văd cu cea mai mare mulţămire sufletească dat la lumină acest rod al uneĭ îndelungate şi grele muncĭ ce am depus, crezînd că fac un serviciu ţăriĭ mele, arătând originea şi desvoltarea frumoaseĭ instituţiunĭ a *Teatruluĭ românesc în Moldova*.

In lucrarea aceasta, am căutat pe cît mi-a fost cu putinţă să precizez în primul loc datele, numele actorilor, repertorul, întocmirea sceneĭ, părerile critice ale preseĭ şi a opinieĭ publice, manifestate cu prilejul diferitelor reprezentaţiunĭ, precum şi propriile mele amintirĭ legate de aceste împrejurărĭ.

Aşa fiind am împărţit lucrarea de faţă în două volume conţinînd fiecare cîte patru părţĭ, după cum urmează:

VOLUMUL I

PARTEA I. *Priveliştĭ, Datinĭ, Jocurĭ şi Petrecerĭ populare.*

PARTEA II. *Epoca de formaţiune a Teatruluĭ din Iaşĭ.*

PARTEA III. *Infiinţarea Conservatoruluĭ Filarmonic-Dramatic.*

PARTEA IV. *Trupele Teatrale şi stagiunile urmate până la deschiderea Teatruluĭ de la Copou.*

VOLUMUL II

PARTEA V. *Reprezentaţiile date de la deschiderea Teatruluĭ de la Copou, până la trecerea luĭ sub Direcţiĭ particulare.*

PARTEA VI. *Teatrul Ieşan sub diferite direcţiuni.*

PARTEA VII. *Infiinţarea Societăţeĭ Dramatice şi reprezentaţiunile date până la arderea Teatruluĭ de la Copou.*

PARTEA VIII. *Stagiunile Teatrale urmate până la inaugurarea actualuluĭ Teatru Naţional (1 Decemv. 1896.)*

Cu această din urmă parte închei scrierea de faţă şi nădăjduesc că timpurile viitoare, vor oferi împrejurări maĭ prielnice celor ce se vor interesa a duce mai departe firul cercetărilor mele.

Ca anexă la această scriere am adăugat *Inceputurile Teatruluĭ în Valahia* şi acele a *Teatruluĭ din Transilvania.*

PARTEA I

PRIVELIȘTI, DATINI, JOCURI ȘI PETRECERI POPULARE.

INTRODUCERE

Oricare popor, din timpurile cele mai vechi și până astăzi, când munca și lupta pentru agoniseala de toate zilele, i-a dat ragaz, a căutat să-și îmbunătățească și să-și înveselească traiul, prin deosebite îndeletniciri, în care frumosul și plăcutul se uneà cu cele trebuinciase, făcând astfel ca și trupul și mintea fiecăruia să-și aibă anumite vremi de desfatare sau o petrecere potrivită cu împrejurările în care trăia.

Mintea omenească, fiind predispusă la felurite combinări, de fapte sau simple închipuiri, a căutat să plăzmuiască sau să născocească frumosul și altele, alăturea cu necesitățile neînlăturate ale vieții.

Arta cântării, arta danțului, feluritele jocuri și exerciții corporale, atât individuale cât și în comun, apoi serbările cu priveliști la diferite împrejurări sau nevoi, arta picturii și acea a sculpturii, aplicate în felurite scopuri sau necesități zilnice, toate aceste s'au născut prin cerințele fiecăruia și a mulțimei întregi de a se înveselì, de a-și perfecționa caracterul sau numai de a se mai odihni de greutățile comune ale vieții.

Poporul românesc nu se puteà să fie lipsit de darul acesta de a-și plăzmui ca și celelalte popoare diferite petreceri și priveliști, cu toate învăluirile și nenorocirile prin care a trecut și luptat în decursul veacurilor, până când s'a așezat și recunoscut ca națiune. Fie că a împrumutat de la alte neamuri, fie că a născocit el însuși anumite faze ale vieții intelectuale și materiale, nu e mai puțin adevărat totuși, că în momentele

de linişte şi răgaz ce i le lăsa lupta grea pentru viaţă, şi aceea pentru a-şi pastra naţionalitatea sa, a căutat să-şi înjghebe diferite serbări, jocuri, privelişti, petreceri cari să transmit apoi din generaţie în generaţie, ca nişte obiceiuri ale pământului strămoşesc şi ale neamului.

Din scrierile şi povestirile vechi câte au ajuns până la noi astăzi, nu găsim multe date interesante, privitoare la felul sau chipul în care strămoşii noştri petreceau în ceasurile lor de odihnă. Nici o ştiinţă pozitivă nu avem despre producerile artistice, dramatice, muzicale şi altele ce ar fi fost în ţara noastră prin timpurile mai îndepărtate. Nimenea nu s'a gândit să scrie felul sau chipul cum ele se făceau la noi.

Prin tradiţiuni populare, moştenite din gură în gură şi din reproducerea din ce în ce mai slabă, a vechilor obiceiuri, găsim: *Irozii, Colindele, Steaua, Păpuşele, Pluguşorul, Nunta ţărănească, Sorcova, Capra, Căluşerii, Scrânciobul, Paparudele, Pehlivanii, Dragaica, Măscăricii, Suitariii, Geamala, Hagi-Ivat, Caloianul, Cucii, Saegiii, Lăzărelul, Scoaterea cailor Domneşti la Ciair, Udarea cu apă, Jocul girelului, Jocul Halcalei, Chiraleisa*, şi alte multe cari s'au păstrat de poporul român.

Pe acele enumerate aici le vom descrie. Unele din aceste obiceiuri au un caracter religios, altele sunt numai simple eresuri sau închipuiri de petreceri amestecate cu cântece şi jocuri.

O mare parte din aceste privelişti, ca reprezentaţiunile Irozilor şi a Păpuşilor, cari au fost teatrul nostru primitiv, precum şi alte datini, cari au înveselit din timpuri necunoscute pe moşii şi strămoşii noştri, au dispărut sau dispar zilnic, faţă cu copleşirea gustului public de alte privelişti mai de seamă, imitate sau împrumutate dela străini.

Este bine deci ca, cunoaşterea diferitelor împrejurări şi faze ale traiului neamului nostru şi a chipului cum s'a dezvoltat şi manifestat societatea românească, să fie culese şi descrise aşa ca ele să rămână în istoria trecutului nostru, ca nişte amintiri de mare preţ, ca nişte relicvii naţionale, ce trebuiesc pastrate cu cea mai mare sfinţenie, căci un popor ce nu-şi cunoaşte trecutul şi fazele prin care s'a manifestat, acela nu poate fi pus în rândul naţiunilor care-şi dau samă de ceia ce-au fost şi de ce sânt vrednice.

Astfel fiind voiu descrie aici mai întâi tot ce priveşte vechile noastre datini şi obiceiuri, ca unele ce erau singurile privelişti înveselitoare ale străbunilor şi părinţilor noştri, ceia ce alcătueşte Partea I-a a acestei lucrări, după care apoi, voiu intra în descrierea Teatrului propriu zis.

IROZII.

Din toate cercetările făcute până acum, nu putem spune cu precisiune data introducerii jocului și cântărilor ce se obicinuesc a se face pe la casele locuitorilor de către *Irozi*, cari încep din ziua de Crăciun și țin până la Bobotează.

Aceste jocuri ce au loc în țara noastră cât și în provinciile române supuse dominațiunilor străine, sânt intrate cu totul în obiceiul poporului, se aseamănă mult cu așà numitele *mistere*, din timpurile vechi, cari au un caracter teatral și religios și cari sânt executate în multe părți chiar de preoți și călugări. Ele nu sânt de cât niște drame, având de subiect, sau un epizod din testamentul vechiu, sau unul din cel nou. Asemine priveliști au loc și astăzi, și se execută cu mare pompă în diferite orașe din Italia, Franța, Germania, etc.

Dr. M. Gaster în scrierea sa: *Literatura populară română*[1]), ne spune că: „Irozii au venit în Ungaria și Transilvania împreună cu protestanții, unde s'au păstrat și până în ziua de astăzi, și au fost studiați pe o scară foarte întinsă de către Schrœer, care ajunge la concluziunea, că textul „*Irozilor*" ce se obicinuește la Sașii din Transilvania, se trage dela un text fixat în Germania în secolul al XVI-lea. Schuller a publicat un astfel de text, însoțindu-l cu oarecare observațiuni[2]). De aici adică dela Sașii din Transilvania, au venit *Irozii* și la noi cel mult în secolul trecut".

Noi credem mai degrabă, că aceste priveliști și jocuri vor fi fost introduse la noi, deodată cu creștinizmul, sau de către călugării străini veniți în țara noastră în diferite timpuri.

Nici un cronicar, nici Cantemir Domnul Moldovei și nici Sulzer în scrierile lor nu vorbesc un singur cuvânt macar despre aceste reprezentații. Abia în veacul nostru s'a început a se scrie câte ceva, despre Irozi. Scrierea cea mai veche cari să amintească *Irozii*, ne spune Dr. M. Gaster, se află într'un manuscript dela 1821, aflat în posesiunea sa, care cuprinde patru pagini, fiind mai mult un dialog amestecat cu cântece între Irod Imparatul și cei trei Filozofi dela răsărit, care se numesc aici *Valtuzar, Irimie* și *Melhior*.

Acest text de Irozi se potrivește mai mult cu următorul text scurtat care se află în cântecele de stea ale lui Anton Pann, intitulat: *Intrebarea lui Irod și răspunsul Magilor:*

Irod. — Cine sânteți voi? de unde veniți și unde vă călătoriți?

---

1) Tipărită în București. 1883 pag. 492.

2) I. C. Schuller: Ein Deutsches Weihnachtspiel aus Siebenbürgen. Hermanstadt. 1859.

Melhior. — Eu sânt craiul Melhior dela răsărit, și după steaua ce s'a arătat, cunoscând că s'a născut Impărat mare pre pământ, merg până la Vitleem să mă închin lui.

Baltazar. — Eu sânt craiul Baltazar dela Persida, care prin steaua ce s'a arătat și prin Prooroci înțelegând că s'a născut Imparat Christos, merg ca să mă închin și eu lui.

Gaspar. — Eu sânt craiul Gaspar dela răsărit, și văzând steaua ce s'a arătat pe cer, am ispitit proorocii și scripturile și am cunoscut că s'a născut Christos Domnul Domnilor, Craiul Crailor și Impăratul Impăraților, și merg până la Vitleem ca să mă închin și eu lui.

Dar tu ce Impărat mare ești?

Irod. — Eu sânt Irod Impărat, care pe cal am încălecat, sabia în mână am luat, în Vitleem am intrat, patrusprezece mii de cuconi am tăiat și tot pământul s-a cutremurat [1]).

Răposatul M. Cogălniceanu vorbind despre *Irozi,* ne dă următoarele relațiuni despre originea lor:

„Dascalii și diacii, întocmai ca în Franța, *les clercs de la Basoche,* erau învățători ,erau zugravi, erau cântăreți, erau chiar actori reprezentând misterele religioase, ce pretutindene au fost începutul teatrului modern, și din care, rămășițele ne sânt păstrate încă prin *Irodul* sau *Betleemul* nostru, cari din ziua de Crăciun și până la lasatul secului, percurg stradele orașelor noastre și care se reprezintă mai cu deosebire de cântăreții de la biserici. *La începutul încă al acestui secol, irozii* erau ținuți în onoare mai mare, fiii boerilor celor mai înalți, *îmbracați în haină de stofă, aurită mergeau la curtea domnească și la casele boerești cele mai însemnate de reprezentau* scenele religioase. Aici este loc să regret că încă cât este timpul, nu ne îngrijim să păstrăm ultimile rămășiți ale Irozilor, cari secoli întregi cu păpușele au fost *teatrul nostru popular*“ [2]).

*

In Moldova după cât cunoaștem *tacâmul Irozilor,* precum se numeà mai de mult, umbla pe străzile cele mai principale ale orașelor și prin măhălăli, cu mare alaiu strigând *Irod-Irod!* Uneori se duceau chiar și pe la moșiile boerilor celor mari de jucau, unde nu li se închideau porțile, ci din contra erau bine primiți, și se întorceau cu mulți bani și

---

1) Literatura populară romînă. București, 1883, pag. 493.
2) Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie. Red. Gr. Tocilescu I. 1882, pag. 33.

merinde, căci boerilor întotdeauna le-au plăcut să sprijinească şi să vadă că se menţin datinele noastre strămoşeşti.

In Iaşi în special se aflau mai multe tacâmuri de Irozi, dintre cari unii mai de seamă îmbrăcaţi luxos, cu haine aurite, jucau numai pe la case mari, iar alţii cu haine mai puţin bogate, jucau pe la casele negustorilor şi a locuitorilor de prin mahalale.

Când se întâmplà să fie chemaţi în casele boerilor mari, ei erau primiţi în *odaia cea mare* (salon), şi acolo Irod se aşezà în mijlocul odăii pe un jâlţ, iar la spatele lui stăteau doi copii îmbrăcaţi ca îngerii cu suliţi în mână şi-i ţineau poalele mantiei sale, iar ceilalţi partaşi, ca: cei trei *Magi* sau Crai de la răsărit, *Baltazar*, *Melhior* şi *Gaspar*, un *stratiot* (soldat) a lui Irod, un *harap* negru la faţă, un *cioban*, *doi ostaşi* cu săbii şi *doi ostaşi* cu lănci, stăteau împrejurul lui, şi astfel aşezaţi îşi începeau şi-şi urmau apoi jocul şi cântecele lor. In acelaş timp boerii îngăduiau să intre în salon odată cu Irozii şi o parte din popor, precum şi copiii cari urmau pe Irozi pe strade, ca să privească şi ei.

Bătrânii ne spun că pe la anul 1830, cei trei *maghi* sau cei trei *Crai de la răsărit*, mergeau călări, şi erau îmbrăcaţi cu *stihare* şi cu *cămeşi de stofă roşie*, împodobite cu şireturi albe ce aveau zurgalăi pe la mâneci, şi înfăşuraţi cu aurari ca diaconii, pe cap având un fel de mitră făcută din hârtie poleită şi cu clopoţei. Ostaşii erau ca la 30 la număr. Irod nu aveà pe lângă dânsul îngeri, ci şedeà singur pe un jâlţ. In tacâmul Irozilor se aflà câte odată şi un cioban, şi întotdeauna un harap cu fes roş, pistoale şi hamger la brâu, iar în mâni ţineà un buzdugan.

In Moldova mai în ficerae localitate atât jocul şi cântecul Irozilor, cât şi numărul inşilor din care se compune trupa, precum şi costumele lor, se deosebeau mult unele de altele.

Intre *Irodari* şi copiii de la *Stea*, a fost şi este o mare neînţelegere şi luptă asupra întâietăţii lor. Irozii pretind că având un *Imparat* cu ei, şi pe cei *trei Crai de la răsărit*, precum că şi fiind şi mai mulţi la număr, steaua trebue să li se închine. Cei de la stea, spun că ei sunt mai mari, căci reprezintă instituţiunea religioasă în toată puterea ei. Din toate aceste neînţelegeri a rămas încă şi până astăzi, că steaua trebue să se închine înaintea Irozilor la întâlnirea lor, plecând-o în jos de trei ori, altfel Irozii o sparg.

*

In Moldova cel mai vestit tacâm de Irozi, a fost acel a lui *Costachi Vlăguţă* şi a lui *Mihai Vlasie*, irodari din Iaşi.

Astăzi jocul Irozilor atât de căutat de bătrâni, şi care

este ca o icoană vie a credinței noastre strămoșești, începe încetul cu încetul să dispară din mai multe localități din Moldova.

In Iași încă de pe la anul 1892, nu mai vedem decât un singur tacâm de Irozi.

In stampa ce urmează se văd persoanele din care erà compus tacâmul sau ceata Irozilor: *Irod* Imparatul, un *stratiot* (ostaș) al său, doi *îngeri* având fiecare câte o lance, trei *crai* de la răsărit Baltazar, Gaspar și Melhior, un *harap* negru la față, doi *ostași* cu săbii și un cioban.

Acest tacâm de Irozi ce se vede în această gravura, am pus de s-a desemnat după natură, în anul 1892, pentru ca să rămâie generațiilor viitoare o icoană vie, despre îmbrăcămintea și chipul cum erà alcătuit acel tacâm.

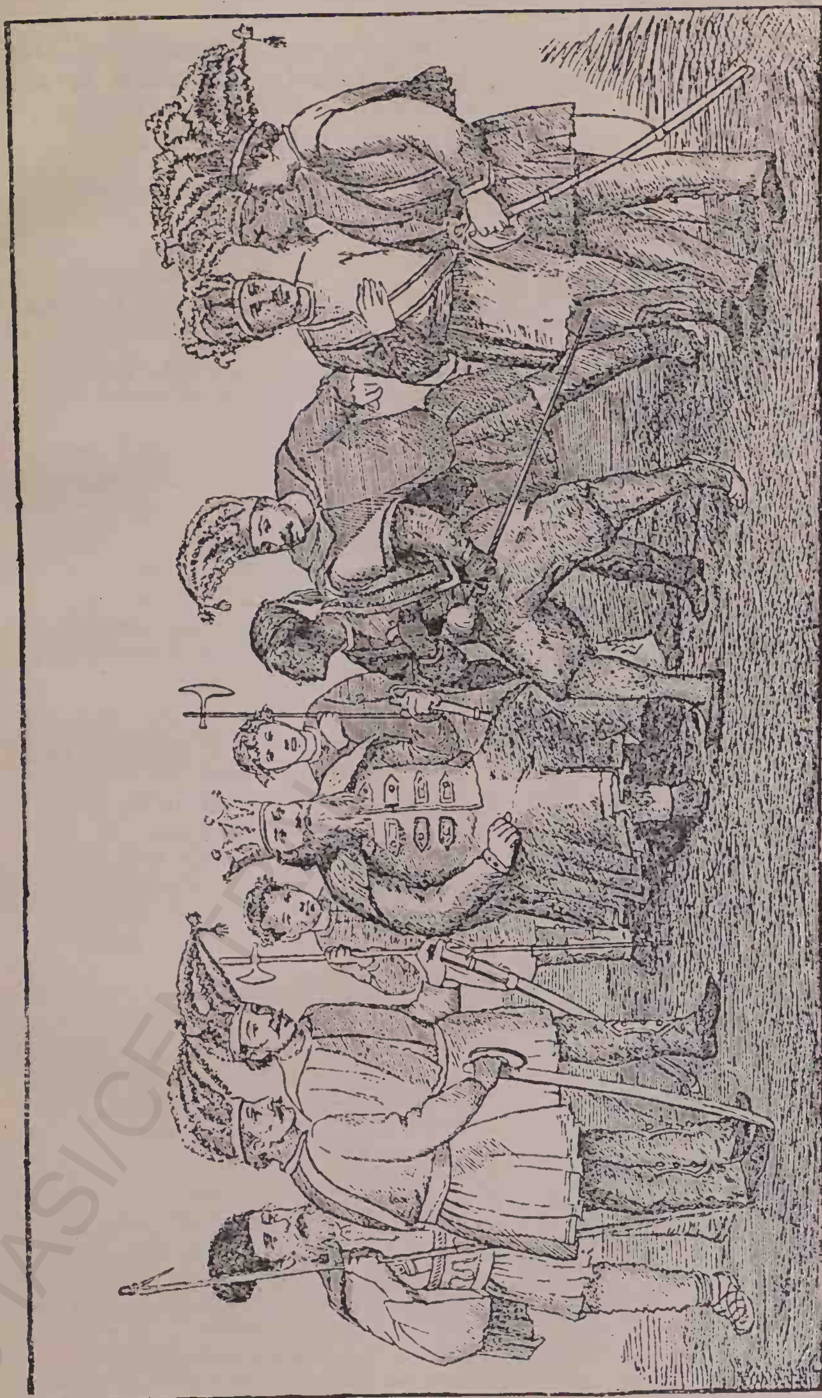
Mai toți actorii improvizați ce reprezentau pe Irozi, erau dascali de pe la diferite biserici.

Asupra cântecului și jocului Irozilor putem spune că cel mai răspândit în Moldova, e acela pe care în anul 1892, mi l-a spus și l-am și scris din gura lui Gheorghe Popovici Baș irodar din Iași și a mai multor dascali de pe la biserici, cari au luat parte la reprezentațiile Irozilor în diferite tacâmuri jucând fiecare roluri deosebite. Aceștia m-au încredințat că acea reprezentație a Irozilor se cântà și se jucà înainte încă de anul 1830, după cum li se povestise și lor aceasta, de către bătrâni și că un alt cântec de irozi mai vechiu ei nu cunosc să fi fost la noi în Moldova; tot ei îmi mai spuserà că învățaseră acel cântec de pe un manuscript ce se purtà din mână în mână, și care manusript erà scris din gura altor irodari bătrâni, și dacă-l vor găsì mi-l vor da.

Un an după aceia, Gh. Popovici, găsind acel manuscript la unul din dascalii ce compuneau tacâmul Irozilor din Iași, mi l-a și dat, și se află în posesiunea mea. Controlându-l apoi cu cele ce scrisesem, am văzut că nu se deosebește întru nimic afară de câteva cuvinte, ca: *compliment, regulă, public, secret, palat, respect, figură, glorie*, în loc de închinăciune, rânduială, norod, taină, curte domnească, cinste, vedenie, mărire, după cum se află în manuscriptul meu.

Manuscriptul găsit de Gh. Popovici e intitulat: *Regula pentru Irod*. E fără dată și e scris cu litere cirilice, în care se văd introduse câteva litere latine ca: *t, l, f, s*, ceia ce ne arată că el ar fi fost scris cam prin anul 1860, epoca când începuse a se introduce literile latine în scrierea cirilică la noi.

Intre persoanele care compuneau *Irodul* în textul acestui manuscript, nu se vede figurând și un cioban după cum stă în figura tacâmului de Irozi ce am văzut.

Dăm aici textul acestui manuscript, pe care'l publicăm pentru întâia oară, nefiind încă tipărit până acum la noi în Moldova vre-un asemenea text pentru jocul Irozilor:

REGULA PENTRU IROD

PERSOANELE TREBUITOARE

Un împărat
Doi îngeri
Un crai a lui Irod, sau Stratiot
Trei crai a răsăritului: Irimia, Melhior, Baltazar
Un harap
Doi ostași cu lănci.
Doi ostași cu săbii

Ingerii vor intra înainte purtînd suliți drepte sau simple, având și un clopoțel și complimentîndu-se la public zice unul stihurile următoare:

Stih de intrare zis de înger

Prea cinstiților boeri,
Știți că îngerii din ceri,
Pre pământ s'au pogorît
In vremea cea de demult,
Și multe au proorocit,
Care toate s'au plinit,
Așà dar spre neuitare,
Și spre multă rușinare,
A neamului ce-a urît,
Pe Hristos de la-nceput,
Noi am înființat,
Un irod prea minunat,
Care ori cine au văzut,
A rămas prea mulțămit.
Noi arătăm pre Irod,
Și pre tot al său norod.
Pre crai de la răsărit
Cât de smeriți au venit,
Și cum ei au cercetat,
Nașterea de împarat.
Și Irod ce le'au răspuns
Și ce-a făcut într-ascuns.
Și-n sfîrșit câte au urmat
Pe vremea acestui împărat.
D-voastră de poftiți,
Și vroți ca să-auziți,
Să dați voe a intrà,
In palatul acesta,
A me trupă mărginită,
Și la toate potrivită.
Prin stihuri foarte frumoase
Prin cântări milodioase
S-arătăm adevărat
Câte-atunci s-a întâmplat.

Și dacă dă voe boerii, atunci îngerul sună clopoțelul, și'ndată întră ostașii, pun un jilț în fața publicului și încep a cînta:

Iată vine cel dorit [1])...

Indată întră și Imparatul cu Stratiotul, face compliment la public și împaratul se pune pe scaun, un înger se pune la dreapta și altul la stînga, oștenii toți la o parte; craiul sau Stratiotul la altă parte, și după ce se mîntue cînticul, începe împaratul a zice următoarele:

— Stratioate, Stratioate,
— Poruncă împarate,
— Am să-ți spun ceva,
Dacă tu te vei jurà,
Că secretul vei păzi,
Și nimeni n'a mai ști.

---

1) In manuscript, acel cîntec nu e scris în întregimea lui; noi il dăm așa după cum mi l-a cîntat Gh. Popovici cu ceilalți irodari:

Iată vine cel dorit,
Iată vine umilit,
Imparatul cel mai mare,
Imparatul cel mai tare,
Cătră ai săi ucenici
Cel mai mare peste mici.

Stratiotul răspunde

— Mă jur înalte împarate
Că voi păzi secretul foarte
Și nimărui nu voi spune
Ce-oi auzi de la tine.

Impăratul spune :

Eu culcându-mă am visat,
Lucru foarte minunat,
Unde mi s-a aratat
Schimbare de împarat.
Care mă amenință pe mine.
Și eu am cunoscut bine,
Căci de se va întâmplà
Şi din tron eu voi picà,
Așa împarat ca mine
Nu s-a mai găsi în lume,
De a me putere mare
Tremură lumea sub soare.
Voevozii şi toţi domnii
Tremură şi ei ca pomii.
Asta voi o ştiţi prea bine
De când sânteţi lângă mine.
O... nu va fi, cât voi fi eu
Inalţat pe tronul meu.
Așa dar îţi poruncesc
Și numai decât te grăbesc,
Ca să mergi la Vifleim
Să afli pe acel străin
Unde mi s'a aratat
Că acolo a descălecat.
Mergi degrabă și-mi adă veste
Să vedem cine el este.
Nu cumva-i Hristos numit,
Care s'a proorocit,
Că va veni împarat mare,
De care tot ce-i sub soare,
De dânsul va asculta,
Și de frică-or tremura.
Așa dar de va fi el,
Tu să faci într'acest fel,
Să te faci lui a'nchina
Picioarele a-i săruta
Şi să-l ispiteşti pe dânsul
Să vezi cu tot dinadinsul,
Ce gând are el în sine
Ca să facă și cu mine.
Apoi napoi vei veni
Și mie îmi vei vesti,
Ca să mergem amândoi
Să ţinem un crunt război.
Să numeri a lui oștire
Să vestești în omenire
Că el este înșelător
Un mare amăgitor.
Să spui multe de dânsul
Să te cam înece plânsul,
Că văzându-te poporul
Impreună și soborul,
Să sai cu mic cu mare
Să meargă pe-a gloriei cale
Incât acel nou împarat
Cu pietre să fie alungat,
De acest popor credincios
Ce nu știe de Hristos.

Imparatul tace și Stratiotul începe :

Voi merge înalte împarate,
Și voi face aceste toate,
Și de va fi ori și cine,
Te voi înștiința pe tine.
A lui oaste-oi numara
Ca să văd cât voi afla.
Apoi mergând amândoi
Voi ţine un crunt război.
Vom lua oaste mulţime
Ca să nu ne bată nime.
Și tot poporul cu noi
Va merge la-acest război.
Căci prin ata înţelepciune
Și prin a me isteţime,
Sânt sigur că vom fi noi
Biruitori sau eroi.

Stratiotul tace, Impăratul începe :

Mergi dar și nu zăbovi
Ca să știm cum ne-om găti

Și te grăbește curând
Păn' nu intrăm în mormânt.

Stratiotul iesă. Ostașii cîntă :

Domnul stătu crai în țară
Țările se spăimântară [1]).

După sfirșitul cîntecului împaratul începe a se tîngui, zicînd :

Ah! lume, lume'nșelătoare
Mult ești tu amăgitoare,
Tu înșeli pe om cuminte,
Tu cu lingușitoare cuvinte
Faci pe om ca să gândească,
Că, cât lumea să trăiască,
Și să'nșală mult sermanul
Neștiind ce-aduce anul,
Zile, ceasuri sau minute
Neștiind că vin cumplite.
Tu faci pe crai și'mparați
Foarte rău împilați ;
Tu ridici și tu pogori
Pe tot omul muritor ;
Tu pe om faci să se'nalțe
Ca un pom plin de verdeață.
Tu îi zici omule vrednic,
Ești înțelept și puternic,
Ai multe bogății
Ai să trăești în vecii.
Mânâncă, be, te veselește
Joacă bine și trăește.

Atunci omul înșelat
Auzind s'a bucurat,
Căci văzindu-se bogat
De petreceri s'au apucat.
Mâncà, bea, se veselea,
Și de nimic nu gândea.
Când atunci deodată
Vede că i se arată
O figură 'nfricoșată
Cum n'au văzuț altă dată.
Și i-a zis cu'n gros cuvânt:
Ticălos, tu om de lut,
Tu bei și te veselești,
Dar la mine nu gândești.
Atunci omul cel sumeț
S'a făcut tot îndrăzneț,
Și ea făcut întrebare
Cine este și ce are
De strigă la el așa tare.
Iar figura ciudată
Ii răspunde 'nfricoșată:
Acum tu trebui să știi,

---

1) In manuscript și acest cîntec nu e scris în întregimea lui ; noi il dăm aici așa după cum mi l-a spus Gh. Popovici și alți irodari. Iată -l :

Domnul stătu craiu în țară
Țăriie se spăimântară
Și tot pămintul să salte
Cu ostroave, de departe.
Imprejuru-i nor și ceață
Sprijinesc sfînta lui față,
Și dreptatea lui tocmește
Scaunul ce-l odihnește,
Și-l gătește spre județe,
Ne alegînd pe nimeni fețe.
Fulgerile lui ca para
Strălucesc în toată țara.

Pămîntul e plin de frică
Munții se topesc și pică
Și curg toți ca niște ceară
Văzînd pe Domnul în țară ;
Că tu, Doamne, și-a ta mînă
Vrînd ne-ai zidit din țărînă.
Cei drepți și în curăție
Te-așteaptă cu bucurie,
Pentru sfintele județe
Ce le gătești cu blîndețe,
Ceia ce iubiți pre Domnul
Urîți relele tot omul.

Acest cîntec se află și în *Poezii populare romîne*, culegere de G. Dem. Teodorescu. București. 1885. pag. 113.

Eu sânt îngerul morții
Care am venit să te ieu
Să te duc, unde eu vreu.
Acum tu să-mi spui mie
Ce-ai făcut cu bogăție?
Ai ajutat pe saracul
Sau ai miluit pe altul,
Pe cel străin l-ai primit
In casă l-ai odihnit
Sau vre-un gol ai îmbrăcat
Au vre-un flămând ai săturat.
Spune degrabă, răspunde,
Că mai ai vre-o cinci minute.
Atunci omul s'au spăimântat
Toate'n pământ au lăsat
Către înger au picat
Și 'ntr'acest feliu s'a rugat:
Adevărat cunosc bine
Că am greșit eu mult în lume.
Că aceste n'am urmat
De câte m'ai întrebat.
Dar acum mă rog fierbinte,
Lasă-mă de-acum înainte
Ca să urmez cum ai zis.
Din bogăția ce am strâns
Să miluesc ori pe cine
Care va veni la mine.
Să nu-l las să se mai roage,
Și'nchinăciune a-mi face.
Ingerul i-a zis iar
Nu te mai ruga'n zadar,
Că acum vremea a trecut
Și tu trebui să fii mut.
Atunci fără de simțire
Trupul omului a rămas
Și îngerul nevăzut
S'au făcut în acel ceas!
Acum vezi și tu Iroade
Inima ta cum se roade
Ca să aduni bogății
Și să șezi în 'mpărății.
Acum tu numai gândești
Că viața ți-o sfârșești.
Ce gândești tot să te bați
Cu 'mpărații ceilalți,
Să-ți mărești împărății
Și să-ți aduni bogății
Și să fii numai tu 'n lume
Imparat cu mare nume.
Nu știi că-ți va veni vreme
Ingerul ca să te cheme.
Ca să fii tu împarat
La palatu'ntunecat,
Acolo nu-ți va trebui
Numele a ți-l mări!
Ah Stratioate, Stratioate
Tu te-ai dus foarte departe,
Căci numai pociu să te-aștept
Mi s'a pus durere'n pept.

Ostașii îndată cântă:

O! pricină minunată [1])...

La sfârșitul cântecului, vine Stratiotul și cu mare respect stă înaintea împăratului și spune următoarele:

Să trăești înalte împarate,
Eu am fost foarte departe,
Am umblat, am cercatat,
Și nimica n'am aflat.

---

1) Versurile acestui cântec în manuscript asemene nu sînt scrise. Noi le dăm aici așa după cum mi le-a spus Gh. Popovici și alți irodari. Iată-le:

O pricină minunată
Din veci este însemnată,
Căci lumea-i înșelătoare
Și foarte amăgitoare,
Căci ne-nșală ne-amăgește
Și pre toți ne stăpânește,
Ales pre cei bogați foarte,
Și nu mai gândiți la moarte,
Căci moartea nu vre să știe
De averi de bogăție,
Ce vine ca o nălucă
Și fără veste ne-apucă.
Slavă-n cer și pre pământ
Lui D-zeu celui sfânt.

Insă cât am înțeles,
S'a născut acel ales,
Care Hristos e numit
De prooroci de demult.
Așa dar eu socotesc
In grabă să mă gătesc
Și să merg la Vitleim
Și toți pruncii să-i tăiem;
Căci acuma sânt născuți

Peste paisprezece mii trecuți,
Căci nu știu anume locul
Unde l'a ascuns norocul,
Ca să mă duc să-l găsesc
Viața să i-o răpesc.
Așa de-mi vei porunci
Indată mă voi porni,
Și-oi umbla cum se cuvine
Ascultându-te pe tine.

Unul din ostași vine dinspre ușă și cu mare respect, stînd inaintea Impăratului, și zice:

Să trăești înalte împărate,
Trei crai vin foarte de departe
Care cer să se 'ntâlnească
Cu împărăția ta să vorbească.

Impăratul strigă pe Stratiot:

Stratioate, Stratioate

Stratiotul răspunde:

Poroncește împarate.

Impăratul îi spune:

Acum tu să te grăbești
Palatul să mi-l gătești,
Cum vei ști tu mai frumos
Atât pe sus și pe jos.

Ca pe acei crai să-i primim
Și bine să-i mulțămim
Și să vedem ce poftește
Și inima lor ce dorește.

Stratiotul poruncește unui ostaș de aduce trei scaune, și le pune lîngă împarat. Imparatul zice lui Stratiot: mergi și poftește pe cei trei crai. Stratiotul aduce apoi pe crai. Craii se închină împaratului: împaratul le face semn să șadă; Craii se pun pe scaune, și Imparatul începe a întreba pe crai, zicînd:

O voi pre puternici crai
Ce de nenumărați ani
Stăpâniți la răsărit,
Vreu să știu ce ați venit
Intru al nostru pământ,
Care nici n'am auzit,
Că niște crai ca voi

Să veniți astăzi la noi
Fără oaste înarmată
Fără alai, fără paradă.
Ci ca niște oameni proști
Ați venit fără de oști;
Vă poftesc să-mi spuneți drept.
Că nu pot să mai aștept.

Craii se scoală de pe scaune, și unul dintrînșii răspunde, zicînd:

Pre înălțate împarate,
Noi răspundem cu dreptate,
Noi aici am venit
In Vitleimul cel sfințit.
Ca bine să cercetăm
Și Imparat nou să aflăm,

Căci de curând s'a născut
Cel de mult proorocit.
Noi steaua lui am văzut
Când pe ceruri s'a ivit,
Și îndată am înțeles
Că au venit acel ales

Care Hristos l'au numit
Proorocii de demult.
Așa dar noi am venit
Și daruri lui aducând,
Aur, smirnă și tămâe
Și daruri de bucurie,
Lui să ne închinăm
Și de bine să-l urăm.
Așa dar înalte împarate
Tu să judeci cu dreptate.
Noi aici când am pornit
Steaua lui ne-au povățuit
Când stam noi, sta și ea,
Steaua lui ne 'ngăduia.
Așa dar nu se cuvine
Ca să venim așa bine
Fără oaste înarmată
Făr-alai, fără paradă.

Fără numai noi trustrei
Am trecut prea mult pustii
Și-am venit să ne 'nchinăm
Și smeriți să ne-arătăm,
Căci acest împarat
Decât toți îi mai bogat
Decât toți îi mai puternic
Mai milostiv și cucernic.
Așa dar ne vei erta
Că singur te vom lăsa.
Căci trebue să ne grăbim
Planul să ni-l săvârșim.
Apoi înapoi vom veni
Și ție îți vom vesti,
Că și tu, mergând curând
Să te 'nchini pân la pământ
Acestui mare 'mparat
Ce-i decât toți mai înalt.

Imparatul zice către crai:

Frații mei, cu bucuros
Aș merge cu voi pe jos
Ca să mă închin și eu lui
Și să mă dau supus lui.
Dar fiindcă voi nu știți

Acum vreți să-l nimeriți
Mergeți dar și-l aflați
Și mie de știre-mi dați
Ca să merg să mă 'nchin
Acelui împarat străin.

Craii să închină la împărat și esă. Imparatul zice către Stratiot

Stratioate, Stratioate
Acum am aflat noi toate,
Mergi dar și te grăbește

Și cum ai zis isprăvește.
Pe-acei 14 mii de prunci
Pe toți să-i faci mucenici.

Stratiot către Imparatul răspunde:

Voi merge înalte Imparate,
Și voi face aceste toate,
Câte tu mi-ai poruncit,

Și eu ți-am făgăduit.
Căci și mai multe voi face
Numai ca să fim în pace.

Stratiot esă închinîndu-să. Ostașii cîntă: "Trii crai de la răsărit [1])..." până la sfîrșit. Pe urmă vine Stratiot, aducînd veste, zicînd:

Prea puternice împarate
Am făcut cum mi-ai zis toate
Acei 14 mii de prunci
Pe toți i-am făcut mucenici.

---

1) Versurile acestui cîntec asemenea nu sînt scrise în manuscript. Noi le dăm aici așa după cum mi le-a spus Gh. Popovici și alți irodari. Iatăle:

Trei Crai de la răsărit,
Spre stea au călătorit,
Și-au mers după cum citim,
Până-n oraș la Vifleim,
Acolo cum au ajuns

Steaua-n nori li s-au ascuns.
In Vifleim ni s-a născut
Domnul cel fără de-nceput.
Craii de la răsărit,
La-nchinare-i-au venit.

Ostașii cîntă :

Sfinților mucenici [2]...

La sfîrșitul cînteeului vin Craii, și unul dintrnșii zice :

O puternice 'mparat,
Foarte mult sânge-ai vărsat,
De copii nevinovați,
Nu știm și ce cauți,
Că cetatea Vifleim,
Noi loc sfânt o numim,
Pentru c-acolo s'a născut,
Cucon tânăr de curând,
Pe care noi l'am aflat,
In iesle de boi culcat,
De îngeri încunjurat,
Și noi lui ne-am închinat.
O! ce minune cerească,
Unde-a fost ca să se nască,
Un fiu fără de tată,
Imparat în lumea toată,
Și s'a născut pentru noi,
Să ne scape din nevoi.

Acum iată împarate,
Că ți-am spus noi ție toate,
Că Hristos s'a născut,
Cel de mult proorocit.
Așa dar mergi mai curând,
Oaste nimica luând,
Și te smerește foarte,
Căci D-zeu știe toate.
Și mergi de te 'nchină,
Și din inimă suspină,
Și te roagă de iertare,
Pentru greșala cea mare,
Care-ai făcut-o de curând,
Pruncii cei mulți ucigând.
Așa dar El știe toate,
Te va osândi de moarte,
Dacă nu te vei ruga,
Greșelile ați erta.

Imparatul îndată răspunde către Crai, zicînd :

O tu crai făr' de rușine,
Cum de vorbești tu cu mine,
Cu așa 'ndrăzneală mare,
Nu știi tu cine sunt oare.
Eu sunt Irod împarat,
De cât toți îs mai înalt,
Decât toți eu sunt mai tare,
Aici pre pământ supt soare ;
De nimene eu n'am frică,
Toată lumea să se stringă,
Nu m'ar puteà biruì,
La toți m'aș împotrivì.
Și acum tu îmi zici mie,
Cu-așa mare sumeție,

Ca să mă smeresc astfel,
Pentr'un copil mititel,
Și să mă rog de ertare,
Ca la D-zeu cel mare.
Doară nu sunt nebun ca voi,
Ca să calc dealuri și văi,
Și să găsesc un copil,
Și lui ca să mă închin :
Mai bine voi poronci,
Lui Stratiot a se grabì,
Ca, cu oastea înarmată,
Să meargă 'n Vifleim îndată,
Și să tae pe-acel prunc,
Care și Hristos îi zic.

Daruri scumpe aducînd,
Și către Hristos cîntînd:
Culcă-te-mparat ceresc,
In sălaș dobitocesc!
Te culcă pe fin uscat,
De îngeri încunjurat,
Craii te vor lăuda,
Și mărire îți vor da :
Mărire întru cei de sus,
Și pace până la apus.

2) Troparul acestei rugăciuni nu e scris în manuscript. Noi dăm aici rugăciunea în întregimea ei. Iată-o : „Sfinților mucenici cari bine va-ți nevoit și va-ți încununat, rugați-vă Domnului să se miluiască sufletele noastre.“

Alt crai îndată zice:

Nu te supara 'mparate,
Ci, fii plin de bunatate,
Căci strigarea maicilor,
Și țipetul pruncilor,
Dumnezeu l'a auzit,
Și foarte tare s'a mâhnit,
Și din cerîul cel înalt,
Veste 'ntre oameni a dat,
Că'n locul tău s'a rînduit,
Fiul său cel mai iubit,
Și spre dovadă să crezi,
Vom arată și dovezi.

Imparatul zice îndată:

Și ce dovezi aveți voi,
Aratați-le la noi,
Ca să le văd mai curând,
Să mă 'nchin păn' la pământ,
Acelui mare împarat,
Care-i prea mult lăudat.

Craiul:

Vom arătà.

Imparatul:

Prin ce?

Imparatul:

Arată,

Craiul:

Prin cântare.

Craiul:

Vom arătà.

Imparatul:

Să cânte.

Ostașii cîntă:

Isaia dănțuește...[1])

Un ostaș închinîndu-se cătră Impărat:

Prea înalțate împarate
Un om negru de tot foarte
Voește a intrà,
La 'mpărăția ta.

Impăratul zice:

Să vie.

Ostașul aduce pe harap. Harapu-i face un compliment turcesc, și se pune într-un genunchiu și începe a zice următoarele:

Pre 'nalțate împarate,
Eu mă rog dacă se poate,
Ca să fii cu luare-aminte,
La ale mele cuvinte,
Care-am să-ți mărturisesc,
Pacatul cel părințesc.
Tatăl meu a fost om tare,
Și strașnic cu virtute mare,
Viețuind viață vie,
Din a sa copilărie.
El a fost un Indian,
De pe țermul African.
El a fost negutitor,
Și de robi cumpărător.
El vindeà și cumparà,
După cum i se'ntâmplà.

1) Troparul acesta nu e scris în manuscript, noi îl dăm aici în intregimea lui. Iată-l: „Isaia dănțuește, fecioara au avut în pîntece, și au născut fiu pre Emanoil, pre Dumnezeu și omul, răsăritul e numele lui, pre carele slăvindu-l, pre fecioara o fericim".

Insă tatăl meu acasă,
Aveà o roabă frumoasă,
Care-atâta o iubì,
Pentru dânsa se jertfi.
Așa al nostru împarat,
Tot umblând după vânat,
Odată i s'a întâmplat,
Pe la noi a înoptat,
Și au trimis un ostaș,
Să-i caute lui sălaș.
Ostașul cum au venit,
Tocmai la noi au nimerit,
Și au spus să ne gătim,
Pe 'mparatul să-l primim.
Tatăl meu cu bucurie,
Au dat la bucătărie,
O poroncă 'nfricoșată,
Cum n'a mai dat altă dată.
Și au spus să se grăbească,
Bucatele să gătească,
Ca, când va veni împaratul,
Impreună cu Senatul,
Să le pue să mânânce,
Că îndată-or vrea să se culce.
Iară roaba cea 'nțeleaptă,
Cum au auzit, îndată
S'au gătit foarte frumos,
Și s'au dat într'un dos.
Așa mult n'a zăbovit,
Și 'mparatul a venit,
Cu a lui svită numeroasă,
Cu o trăsură frumoasă.
Din trăsură jos s'a dat,
Și în casă au intrat.
Tatăl meu l'au 'ntimpinat,
Supus lui s'au arătat ;
In genunchi au picat,
Pământul au sarutat,
Apoi îndată s'au sculat,
De treabă s'a apucat.
Au chemat pre zisă roabă,
Și iau poroncit ca 'ngrabă,
Să s'apuce să gătească,
Masa cea împărătească.
Roaba 'ndată s'a pornit,
Și masa au 'mpodobit,
Atâta de minunat,
Că 'mparatul s'a mirat.
Și când toate s'au gătit,
Tătăl meu foarte smerit,
La 'mpăratul au venit,
Și la masă l'au poftit.
Imparatul cu-a sa svită,
S'au pus la masă gătită.
Atuncia roaba intrînd,
Bucatele aducând,
Și cu'n mare respect,
Și'au pus mânile la piept.
Insă al nostru împarat,
Mai nimica n'au mâncat,
Ci la roabă au privit,
Și'au rămas de tot uimit.
Tatăl meu cum au văzut
Indată s'au priceput,
Și-au făcut semn ca să iasă,
Roaba lui cea mult aleasă.
Așa roaba au eșit,
Nici un minut n'au zăbovit,
Și'n locul ei au venit,
Alte roabe de-au slujit.
Așa dar dac'au mâncat,
Și cu toți s'au săturat,
De la masă s'au sculat,
Și prin odăi au intrat.
Imparatul chiamă 'ngrabă,
Pe tatăl meu și'l întreabă,
Cine-a fost acea figură
Ce, nevăzută o făcură,
Când la masă ei ședeau,
Și veseli la dânsa priveau.
Tatăl meu c'un glas blând,
Iau dat răspuns zicând,
Acea este-o roabă-aleasă,
Care'mi ține a me casă.
Căci murind soția me,
In locul ei au rămas e,
Și fiindcă e cuminte,
Și'nțăleaptă la cuvinte
Am socotit s'o ieu mie,
Soție cu cununie.
Imparatul tulburat,
Atunci s' aratat,

Și oftând odată tare,
S'au sculat drept în picioare.
Și'au zis către tatăl meu,
Ea'n ascultă dragul meu,
Roaba asta s'o vinzi mie,
Ți'oi da multă bogăție.
Ți'oi da bani, ți'oi da moșie,
Ți'oi da mare boerie.
Ți'oi da ori și ce vei cere,
Din bogățiile mele.
Iar de te-ai împotrivi,
Foarte mult tu vei greși,
Căci roaba ta voi luà,
Și nimica nu-ți voi da,
Și te voi face pe tine,
Cel mai sarac om din lume.
Tatăl meu s'a scârbit foarte,
Auzind aceste toate,
Au început a suspinà,
Pre împarat a'l rugà,
Ca să se milostivească,
Și roaba să nu-i râpească,
Dar împaratul nevrând,
Nici rugăciuni ascultînd,
Pre roabă au luat,
Și-a doaà zi au plecat.
Tatăl meu de jale mare,
S'a 'nbolnăvit foarte tare.
Și trei zile a zăcut,
Și îndată'au și murit.
Unde-am rămas numai eu,
Adevărat fiu al seu.
Am tot plâns câteva zile.
L'am îngropat cum se cuvine,
Pe urmă m'am apucat,
Averea am regulat.
Am vândut tot ce-am avut,
Și m'am făcut nevăzut,
Am venit în Vifleim,
Și văzându-mă străin,
Foarte mult mă suparam,
Că casa mea nu știam.
Așa dar m'am apucat,
Și'ndată m'am însurat,
Și trăiam așà de bine,
Cât nu se mai poate spune.
Dup'un an mi s'a născut,
Un copil foarte iubit.
Acum înalte stăpâne,
Rogute mie-ami spune,
Au fost oare cu dreptate,
Pe tatăl meu a'l desparte,
De un lucru prea iubit,
Care mult l'au costisit,
Căci viața și'au perdut,
Și'n mormânt s'au pogorît.

Harapul tace, și împaratul zice aceste:

O nevrednic împarat,
Care tu te-ai bucurat,
Doi iubiți ai despărțit,
Care unu au și murit.
Tu ai făcut foarte rău,
Negândind la Dumnezeu,
Nu știi tu că'ți va venì,
Răsplătire într'o zi.
Care'n loc de mulțămire,
Pentru buna ta primire,
Tu cu mare obrăznicie,
I'ai răpit a lui soție,
Și i'ai pricinuit chiar moarte,
Negândind tu mai departe.
De-ași fi fost eu în locul său,
Ași fi înfipt în peptul tău,
Un cuțit înfricoșat,
Macar că ești împarat.

Harapul se scoală repede de jos, și ca turbat se răpede asupra împaratului, apucîndu-l pe piept și cu un glas sumeț zice:

Așa, așa, am eu drept,
Să-ți înfig în acest piept,
Acest cuțit înfricoșat,
Macar că ești împarat.

Stratiotul apucă pe harap împreună cu ostașii și-l țin înaintea împăratului. Impăratul ca înspăimîntat zice repezindu se asupra harapului :

Ah ticălos nenorocit,
Pentru aceasta ai venit,
Ca să mă omori pre mine?
Acum ce va fi de tine!
Acum tu trebue să zaci,
Praf, cenușă să te faci.

Pune mîna pe sabie și o scoate pe jumătate, zicînd :

Ah, sabie săbioară ,
Iubita me sorioara,
Eși tu din teac'afară,
Și vrăjmașul mi'l omoară,
Precum în alte războae,
Ai făcut de sânge șiroae,
Și-acum tot așa să te porți,
Să-mi prăpădești acest hoț.
Ori nu, stăi ,te oprește,
Și mâna 'ți potolește,
Ca mai bine se gândim,
Și 'n altfel ca să-l jertfim.

Către ostași zice împăratul :

Așa dar îl luați ,
Și la 'nchisoare'l dați,
Și pune'ți ca să'l păzească,
Ca să nu se prăpădească.

Doi ostași duc pe harap afară. Impăratul îndată începe a zice lui Stratiot :

Ea s'aducă pe harapu,
Care-a vrut să'mi ia capu,
Numai bine'l căutați,
Și armele îi luați,
Nu cumva iar să vroiască,
Viața ca să mi-o răpească,
Ca să videm ce foc are,
In inima lui așa mare.

Ostașii aduc pe harap. luîndu'i cuțitu, Harapul sta în picioare înaintea împaratului. Impăratul zice :

O tu om nesocotit,
Spune'mi ce foc te-a lovit,
De-ai venit așa turbat,
La asemene 'mparat,
Căci tu pre bine știi,
Că eu am oștiri mii,
Și cum voi porunci,
Praf și cenușă vei fi.

Harapul zice către împărat :

Milostive împărate,
Tu ai judecat cu dreptate,
Pe împaratul Indian,
De la țermul African,
Care cu un cuget rău
A omorât pre tatal meu
Și l'ai judecat de moarte
Și pre dânsul cu dreptate.
Așa dar și tu ai făcut,
Copilul mi-ai omorît
Care atâta 'l iubeam eu,
Știe unul Dumnezeu,
Dar maica sa ce tot plânge,
Ochii ei de tot se scurge,
Țipă, plânge și răcnește,
La față se veștejește.
Așa eu cu jale mare,
Privind această urmare,
Mi-am hotărît să-mi răzbun,
Și capul să ți-l răpun,
Dar fiindcă s-a întâmplat,
Zalele te-a aparat.

Acum fă ce vrei cu mine,
Judecă cum se cuvine,
De socoţi că's vinovat,
Poronceşte le gelat,
Ca să mă tae în bucăţi,
Să m'arunce în toate părţi.
Cu'n cuvânt să ma sfârşesc,
Durerea să-mi alinesc,
Dar de am eu vr'o dreptate,
Mă rog ţie împărate,
Ca să te milostiveşti,
Viaţa să-mi dărueşti,
Şi voiu fi supus şi eu,
Ca şi tot norodul tău.

Imparatul zice către toţi:

Acest om vrednic de jale,
Are multă îndreptare,
Este vrednic de ertare.
Acum vă spun la fiecare,
Că eu de tot l-am ertat,
Pe acest om nevinovat.

Ostaşii cântă:

Staţi toţi într-o unire...

Conţinutul acestui cântec prea cunoscut de toţi irodarii nu s'a mai scris în textul manuscrisului. Noi însă îl dăm în întregime, după cum mi l-a spus Gh. Popovici şi alţi irodari, şi cu care se sfârşeşte această mică reprezentaţie dramatică-religioasă. Iată-l:

Staţi toţi într-o unire
Să dăm glas de mulţemire.
La cinstita adunare,
Să strigăm toţi cu glas mare
Şi prin vers de rugăciune,
Să ne cerem ertăciune,
La cele ce v-am grăit,
La cele ce v-am greşit.

Apoi cu toţii scot săbiile afară din teacă, urmând cântarea:

Sabia să strălucească,
Mici cu mari să se unească,
Pe acest pământ,
A lui Dumnezeu cel sfânt [1]).

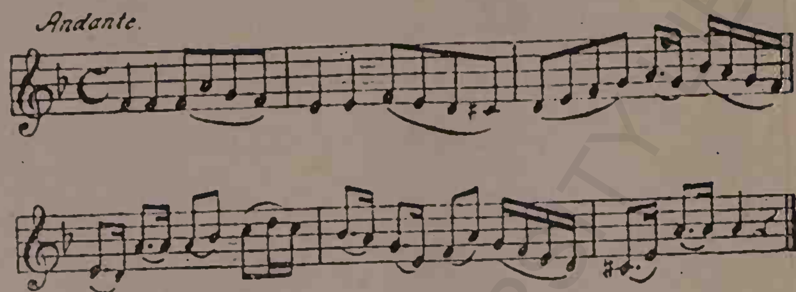
Notăm că sfârşitul acestei reprezentaţiuni este că împotriva Istoriei, Irod Imparatul se înduplecă mai la urmă a se duce să se închine Pruncului-Dumnezeu.

*

Printre melodiile ce se cântau de Irozi pe glasul Psaltichiei, dăm aicia acea mai obicinuită pe care sunt acuma

1) Despre reprezentaţiile Irozilor, vezi şi *Cântece de Irozi*, Braşov, precum şi *Colindele Crăciunului şi ale Paştilor*, de Petru Băncilă, Sibiu, 1875.

40 de ani de când am auzit-o cântată de Irodarii ce erau în Iași, scriind-o pe note muzicale sistemul liniar. Iat-o:

*

Afară de acest *joc de irozi* pe care l-am văzut, se mai află tipărit de Dem. G. Teodorescu o variantă în colecția sa de *Poezii populare române*. București, 1885, pag. 109, pe care ne spune că a luat-o: „După manuscriptul comunicat Prefecturii Poliției din capitală în anul 1870 și 1879, de către d-l Luponi, care venise de peste Milcov cu o trupă de Vicleim, precum și de d-nii Alex. H. Pavlidi și N. Corneliu, și tot d-sa ne spune că: una din aceste trupe pe cât ține minte, a fost admisă la palat într-o seară, reprezentând drama religioasă în asistența M. S. Regelui".

Iată cum era compus acel tacâm de Irozi, și cum erau îmbracate persoanele ce-l compuneau, după cum ne spune G. Dem. Teodorescu:

„Irod Imparat, având în cap o coroană cu șase colțuri, o tunică căptușită și pe deasupra cu hârtie sau poleială, mantia lungă cu blană la gât, centura și sabia; fusta scurtă de madapalam alb, pe deasupra alta de tulpan, lucrată cu crețuri; o păreche de tuzluci până sus, ca să nu se vadă din fustă. Se va încrunta și va pronunța fiece cuvânt cu asprime. Irod stă continuu pe tron, se scoală la ocaziuni și puțin se plimbă și apoi iarăși șede.

Doi îngeri, îmbrăcați cu manție; în cap chivere cu două colțuri, la spate câte două aripi de carton, în mână cu sulițe poleite. Ei însoțesc pe Irod, ținându-i poalele mantiei.

Stratiot, ofițer al doilea după Irod, purtând acelaș costum, în altă coloare, afară de coroană și mantie.

Craiul irodesc, având acelaș costum, cu coroană de altă formă și fiind însărcinat a conduce trupa, a regula cântările, a pastra ordinea și observa regulile „Vicleimului".

Trei crai, purtând coroane crăești, sceptru oriental, să-

bii și restul costumului, însă mantiile de colori deosebite, și nu toate de aceiași lungime.

Un cioban, cu căciulă, sarică, opinci și restul costumului național.

Un Arap cu fes în cap; îmbracat cu o tunică roșă strîmtă, cusută cu aur și cu mânicele largi; șaluri; în mână un buzdugan cu glob; la brâu cu hanger; spoit negru pe obraz".

*

Jocul *Irozilor* ce se află în Valahia, sub denumirea de *Vicleim,* îl găsim și în alte țări locuite de Români, ca: *Transilvania, Bucovina, Basarabia, Valahia din Moravia și Macedonia.*

*

In *Basarabia,* tacâmul Irozilor se alcătuește din: *Irod împarat* și trei crai dela răsărit: *Baltazar, Melihor* și *Ilimiu.* Reprezentațiunea jocului Irozilor, nu e decât o prescurtare a textului din manuscriptul *Regula pentru Irozi,* pe care l-am publicat aici.

In *Valahia din Moravia,* cei trei crai dela răsărit, *Gaspar, Melihor* și *Baltazar,* merg de colindează pe la case, cu prilejul sărbătorilor de crăciun. *Gaspar* întrebat că cine este el, răspunde: Eu sunt craiul Gaspar, care aduc tămâie și smirnă în semn de vecinică stăpânire. *Melihar* asemene spune, că: aduc aur, tămâie și smirnă în semn de vecinică stăpânire. *Baltazar* respunde și el: Eu sunt craiu negru din țara Arapilor, care am văzut steaoa, călătorind, și după dânsa mă grăbesc a mă duce în Vitleim. Acești Crai sunt îmbrăcați cu camașe albe, încinși cu brâie roșii și de altă coloare, în mâni având buzdugane cu capetele poleite cu aur, iar Baltazar are buzdugan cu capătul poleit cu argint; pe cap au chivere împodobite cu hîrtie colorată și polcită cu aur și argint.

In *Macedonia* reprezentația Irozilor a început de vre-o câțiva ani numai.

Toate acestea le-am constatat la fața locului, în diferitele călătorii ce am făcut pe la Românii din țări străine, din cari multe le-am publicat.

*

Irozii la noi aveau încă din timpurile cele mai vechi, după cum am văzut, mare vază, atât în Iași cât și în alte orașe, și erau primiți cu drag de bătrânii noștri ca să-și dee și ei reprezentațiunea lor religioasă. Cu prilejul jocului Irozilor din anul 1863 însă, se vede că unele tacâmuri de irozi nu se purtau cuviincios cu publicul și în afară de aceasta, în cântecile cu caracter religios, mai adăogeau și unele mai dișanțate cari se abăteau dela buna cuviință față cu re-

ligia și morala, așa că autoritatea comunală în înțălegere cu P. S. Locotenent de Mitropolit, cari întotdeauna privigheau deaproape menținerea și ridicarea prestigiului religiunii creștine și a moralei publice, în fața celor petrecute, a găsit de cuviință a opri reprezentațiunilor irozilor.

In contra acestei dispozițiuni un număr de irodari au făcut în ziua de 20 Noembrie 1864, o cerere îndreptată Primarului orașului rugându-l să li se învoiască *facerea unui Irod*, promițând că vor *umbla cu cea mai mare pază și liniște*. Primarul însă respinge această cerere pe considerentele ce le arătăm aici și cari sunt următoarele:

„O asemenea învoire nu se poate da, pentrucă din înțălegerea avută cu P. Sf. Locotenent de Mitropolit, chiar P. S. nu permite, pentrucă acest personal prin jocul lor și conduită, au probat că în loc de a rîdica și a susținea religiozitatea serbării Mântuitorului cu naşterea sa, ei disconsiderează sanctitatea zilei memorabile ale creștinismului [1]).

In urma stăruinței însă a unui mare număr de cetățeni, încredințând autoritatea comunală, că Irodarii se vor ținea strict numai de reprezentațiunea religioasă, fara a jigni câtuși de puțin religiozitatea reprezentațiunii, și fără a atinge morala publica, s'a învoit jocul Irozilor așa cum s'a apucat din bătrîni.

COLINDELE

Una din sărbătorile cele mai însemnate la creștini, este *Naşterea Domnului Isus Hristos*, fiul lui Dumnezeu, trimes în lume sub chip omenesc, care, a propoveduit înfrățirea între toți oamenii, libertatea, egalitatea, învățătură care a dat naștere progresului uriaș ce a făcut omenirea.

Cu prilejul acestei sărbători care cade neschimbat la 25 Decembrie, precum și în ajunul ei, (ajunul Crăciunului) se petrec la poporul român o mulțime de datini, unele aparținând dogmelor bisericii ortodoxe, altele, obiceiurilor strămoșești transmise prin tradițiune dela o generație la alta.

In ajunul Crăciunului (24 Decembrie) se încep *colindele*. Mai mulți copii întrunindu-se atât prin orașe cât și prin sate, se duc dela casă la casă, și pe la ferești încep a cânta diferite *colinde*, unele având refrenul de *Florile dalbe*, altele *Velerim și Veler Doamne* sau *Ler Doamne*, etc. compuse din nenumărate versuri prin cari se povestesc întâmplările Mântuitorului, urîndu-le tot atunci creștinilor, tot felul

1) Vezi: *Acta Păpușilor și a Irozilor*, No. 156 din 1864, aflată în Arhiva Primăriei de Iași.

de fericiri și bunuri pământești. Drept mulțămită se dă copiilor bani, colaci și nuci.

In timpurile vechi în Țara Românească și *preuții* mergeau pe la casele boierilor dorindu-le bucurie; tot asemenea făceau și *lăutarii*. Arhidiaconul *Paul de Aleppu*, în călătoria sa prin Moldova și Țara Românească între anii 1650—60, întovărășind pe Macaria Patriarhul de Antiohia, ne spune că: „e de observat că, în această țară se obicinuește în seara spre nașterea lui Hrist, ca toți *preuții* din diferite târguri, însoțiți de sermani, de citeți și de coriști, să se adune în bande, purtând icoane și să umble prin politie toată noaptea, vizitând casele boerilor și dorindu-le bucurie... Astfeliu ei umblă toată noaptea cântând *Nașterea lui Hristos*.... Tot asemenea făceau *lăutarii, toboșerii, flauții* și *fluerașii*, colindând în bande toată noaptea dinspre naștere și în noaptea următoare, cu lanterne, pe la casele boerilor celor mari, la casa Arhiereului și la Patriarh, când se întâmpla vreunul în politie. Mulți dintre muzicanți sunt din țara turcească [1])".

Colindele de care vorbim nu le mai reproducem aici, de oarece sunt publicate cele mai multe în diferite broșuri și reviste din țară.

Una din cele mai vechi colinde ce se cântă în Moldova e acea cu refrenul *Florile dalbe* pe care a publicat-o G. Seulescu în *Calendarul pe anul 1847*, de G. Asaki. Iată melodia acelei colinde ce am pus-o pe note muzicale:

Noi dăm aici o colindă ce am auzit-o în Bucovina, la satul Sf. Onofrei, spusă de locuitorul Mihalachi Breban, și care nu e decât o variantă a *Colindei cu Florile dalbe*, ce din timpurile vechi se cânta în Moldova. Iat-o:

Buna vreme mari boeri,
Florile dalbe,
Ce'nfloriți ca meri ca peri,
Florile dalbe,
V-o venit colindători,
Florile dalbe,
Pe la miez de cântători,
Florile dalbe,
Și nu vin cu nici un rău,
Florile dalbe,
Și v-aduc pe Dumnezeu,
Florile dalbe,

1) Hașdeu. *Arhiva istorică a României*. București 1865. Document No. 310, pag. 89.

Mititel și-nfășoșel,
Florile dalbe,
Cu fășuța de mătasă,
Florile dalbe,
Pe la margini cu aur trasă,
Florile dalbe,
La doi meri,
Florile dalbe,
La doi peri,
Florile dalbe,
Lâng-o gură de izvor,
Florile dalbe,
Este un pat
Mare rotat,
Florile dalbe,
Cine șede în cel pat
Florile dalbe,
In cel mare pat rotat,
Florile dalbe,
Doarme Domnul răstignit,
Florile dalbe,
Cu fața la răsărit,
Florile dalbe,
La picioare
Minta 'n floare,
Florile dalbe,
Dela brîu
Spic de grîu,
Florile dalbe,
Dela cap
Liliac,
Florile dalbe,
La ferești
Flori domnești,
Florile dalbe,
Cîntă 'n luncă turturele,
Florile dalbe,
La ferești rîndunele,
Florile dalbe,
Și vă zice să trăiți,
Ani mulți și fericiți;
Iar tot anul cel ce vine
Să trăiți boeri cu bine,
Dumnevoastră sănătoși
Totdeauna și voioși,
Să ne primiți bucuroși.
La mulți ani!

Afară de această colindă am mai publicat și altele în: *O călătorie în Dobrogea*. Iași, 1880, pag. 38—104 și în: *O călătorie în satele Moldovenești din Gubernia Cherson* (Rusia), 1893. Iași, pag. 26—32. Vezi și al meu *Almanach musical*, pe anul 1876, Colinda cu Florile dalbe, pag. 57.

*

Multe din aceste obiceiuri ce se păstrează la noi și până în ziua de astăzi cu mare sfințenie, le întâlnim și la românii răzlețiți de noi, ce locuesc în diferite țări sub dominațiuni străine. La *Românii din Macedonia*, la acei din orașul Veria și de prin alte localități, începând din ajunul Crăciunului, se duc băeții cu *colinda* în cete de câte doi, trei și mai mulți, având fiecare câte un ciomag numit *chiulum*, cu care mergând pe la casele locuitorilor, bat cu el în poartă, pânăce li se deschide; apoi intră în ogradă și încep a cânta colinda următoare:

COLINDE, MELINDE

Dani maie culaclu,
Că v-ați acaț cucotlu,
Da-mi babă colacu
Că am să-ți prind cucoșu,

Và ţi-l bag tu pălatiri,	Am să ţi-l pun la fereastră,
Và ţi-l măc, tră S-ta Mării.	Am să ţi-l mânânc la S-ta Maria.

După aceia li se dă de obiceiu câte un colac, împreună cu poame, adecă: mere, pere, castane, nuci, migdale, strafide, nohot şi altele. Dacă gospodarul casei are oi, li să dă mai întâi sare, apoi poame pe care le aruncă prin ogradă; colindătorii pun sarea pe foc, iar poamele aruncate, le culeg de pe jos, şi în tot timpul acela fac ca oile *mee! mee!* Dacă gospodarul are capre fac ca caprele: *mehehe! mehehe!* Dacă unii gospodari nu deschid porţile colindătorilor ca să intre în ogradă, atunci ei îi blastămă cu cuvintele următoare:

Di tu ogiac fumlu s-nu-ţi easă,	Din ogiac fumul să nu-ţi iasă
Iarba verde di tu nare s'ţă crească.	Iarbă verde din nas să-ţi crească.

Mai toate aceste obiceiuri sunt şi la *Românii din Asia mică*, numiţi *Pisticoşi* şi despre care am vorbit în scrierea mea: *O călătorie la Românii din Bithinia*. Iaşi, 1893.

In *Valahia din Moravia*, pe când Bohemii şi Moravii fac în ajunul Crăciunului *Copacul Crăciunului*, copiii *Valahilor*, merg atunci pe la casele locuitorilor şi pe la fereşti le cântă *Coledva* (colinda), în care se descrie naşterea lui Hristos, începând cu cuvintele: *„Stante, stante Valasi, nic vas zleho nestrasi"*, adecă: Sculaţi sculaţi Valahi, nu vă sparii cu nici un rău, etc. Aceste cuvinte se mai cântă de plugari şi de dascali de la biserică.

Toate aceste obiceiuri sunt deasemenea şi la *Românii din Silezia Austriacă*, ce locuesc în satele: *Bistriţa, Ropiţa, Leşna, Ligotca, Vedrina, Goleşov* şi altele.

STEAUA

In ziua naşterei Domnului nostru Isus Hristos (25 Dec.), şi până a doua zi de Bobotează, este obiceiul la Români, ca trei sau patru băeţi să poarte pe stradă o stea mare, făcută din speteze de lemn de brad, învălite cu hîrtie colorată şi poleită cu aur. Unele stele au câte şase cornuri mari, altele mai au şi alte cornuri mai mici. Inăuntru stelei care e făcută la mijloc dintr-o veşcă de sită arde o lumânare ca într-un fânar. La mijlocul ei se văd zugrăvite *ieslele* unde s-a născut *Hristos*, şi *cei trei crai dela răsărit*, cari aduc aur, zmirnă şi tămâe; pe coluriţle stelei mai sunt zugrăviţi şi câte un *serafim* sau *heruvim*, precum şi diferite icoane din istoria sfântă, între care şi amăgirea lui *Adam* şi a *Evei* de către şarpe.

In figura ce urmează se vede steaua purtată de băeţi.

In Moldova băeţii purtând steaua pe stradă, cântă versurile următoare:

Ste frumoasă luminoasă
Dela Dumnezeu trimeasă. Ste!

Noi dăm aici aria acelui cântec:

Acțiunea stelei e foarte simplă; introdus în casă, micul cor începe a cântà versuri religioase despre nașterea lui Isus, și alte apologii ale religiunei creștine [1]).

In unele locuri pe lângă stea, se mai poartă de băeți și o altă stea mai mică numită *luceafăr*, care printr-un mecanizm se poate mișca, împingând-o înainte la o distanță ca de un metru și trăgând-o apoi îndărăpt.

Steaua se obicinuește aproape prin toate părțile locuite de români, și acum de curând a început a se introduce și la românii din Macedonia.

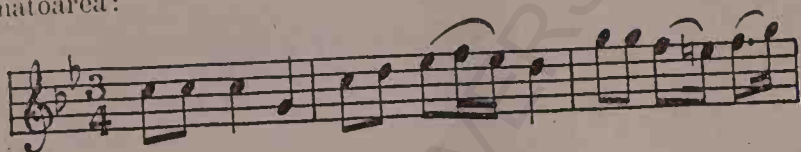
Noi dăm aici un *cântec de stea*, pe care l-am auzit în Bucovina în anul 1882 în satul Sf. Onofrei, spus de Toader Palamaru, și care nu este decât o variantă ce din timpurile vechi se cântà și se cântă și astăzi în Moldova:

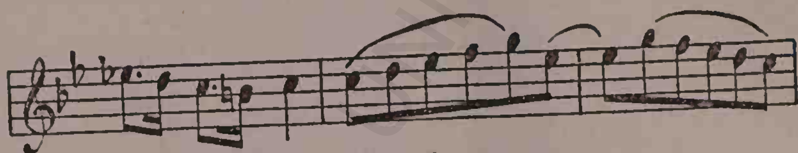
In orașul Vifleem,
Veniți boeri sa vedem,
Ca astazi ni s-a nascut,
Domnul cel far' de 'nceput.
Nici în ceriu nici pe pamânt,
Zemislit din duhul sfânt.
Sus pe munți la rasărit,
Raiul ca l-a dobândit,
Și frumos l-a 'mpodobit,
Cu flori toate înflorite,
Ce sunt pentru raiu menite,
Și cu pomi de cei rotați,
Și de îngeri lăudați.
Alții leagă, și rodesc,
Și pe Domnul proslăvesc,
Aici Adam se veselea,
Și pe Domnul proslăvea;
Dar Eva l'a îndemnat,
Dându-i poame de mâncat,
Adam daca a greșit,

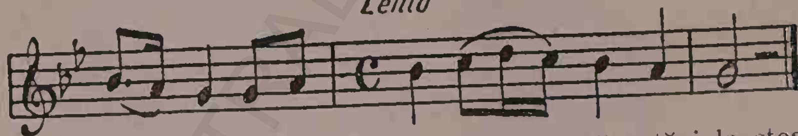
1) Pre cât se știe cea mai veche colecțiune de *Cântece de stea*, a apărut în 1822, fără nume de autor, într'o cărticică mică de vr'o 128 pagini. (Bibliografia cronologică română de D. Iarca, ediția II-a, București, 1873, pag. 26). La anul 1830, Anton Pann, dă la lumină o altă colecțiune de *cântece de stea*, împreună cu glasurile fiecăruia, puse pe note de psaltichie. Colecțiuni de *Colinde* în care se află și cântece de stea se găsesc adunate de At. Mariann Marienescu, în *Poesia Populară*, Pesta 1859, *Versurile nașterei Domnului nostru Isus Hristos* de Gh. Ucenescu, Brașov 1869. Vezi și al meu *Almanah musical*, Iași 1876, pag. 54, 55 și 56.

De-a mâncat din pom oprit,
Domnul din raiu l-a gonit,
Cu blăstăm l-a osândit,
Şi din gură i-a grăit:
Adame ziderea me,
Aici nu mai rămâne,
Dute Adame dela mine,
Că te-ai lipsit de mult bine,
Şi te-ai lipsit de viaţă,
Şi de-a raiului dulceaţă.
Din raiu jalnic şi-amărît,
Indată a şi pornit.
Şi-n preajma raiului stătea,
Şi din gură aşa zicea:
Raiule grădină dulce,
Nu mă'ndur de-a mă mai duce,
De dulceaţa ta cea dulce,
De dulceaţa poamelor,
De mirosul florilor,
De glasul îngerilor,
De versul paserilor,
De freamătul frunzelor.
Oh! Eva cea ticăloasă,
Dela cât bine mă scoasă!

Melodia ce se cântă la noi în Moldova la *Stea*, era următoarea:

Iată aria cea mai obicinuită ce se cântă astăzi la stea:

In timpurile vechi *cântecele de stea*, se cântau pe glasurile psaltichiei.

PĂPUŞILE

Introducerea jocului păpuşelor pe la casele locuitorilor care se găseşte în obiceiul poporului Român, datează desigur din timpurile cele mai vechi.

Precum *jocul irozilor* reprezintă părţi religioase ca: plecarea din orient a celor trei Magi, venirea lor în Iudea, întâlnirea cu Irod împărat, tăerea pruncilor în Vifleim, găsirea lui Isus, născut în ieslele boilor, şi altele, aşa şi păpuşele, teatrul nostru primitiv, încep şi ele reprezentaţiunile lor profane, în ziua de Crăciun, arătând deosebite scene variate de tradiţiuni vechi, mici scandaluri locale, şi luări în rîs ale moravurilor sociale, petrecute în viaţa publică a poporului. Aşa, în jocul lor, păpuşerii reprezintă scene ce amintesc nenorocitele timpuri ale ocupaţiunilor ruseşti şi turceşti, punând în scenă „bataia dintre un turc şi un moscal", „îngroparea turcului căruia i se adresează diferite luări în rîs". „danţarea cuconiţelor cu cazacii ruşi", etc. Apoi persoane, ca *evrei, ţigani, comisari*, sunt satirizaţi şi ei pe rînd prin păpuşi, care le imitează vorba şi costumele. Influenţele politice asupra ţării noastre încă se arată în mijlocul păpuşelor; aşa vedem pe *Napoleon Bonaparte* pus în scenă, dovadă despre întipărirea adâncă pe care marele cuceritor o făcuse asupra minţilor chiar a celor mai puţin culţi din ţările cele mai îndepartate[1]).

Păpuşele sunt făcute de lemn, cioplite şi îmbracate cu petici reprezentând diferite chipuri din jocul lor ce se face într'o cutie mare de scânduri numită *lada păpuşelor sau hărzob*, având dela 80—90 cent. lungime, până la 50 cent. lăţimea, şi aproape 50 cent. înălţimea. Acea ladă e îmbracată atât pe dinafară cât şi pe dinăuntru cu hîrtie colorată. Interiorul ei pe jos e îmbracat cu piele de iepure. Partea din faţă a lăzii are două geamuri mari de sticlă, între giamuri se află o deschizătură pe unde păpuşele vorbesc către spectatori. Inăuntrul lăzii ard două lumânări. Dela baza lăzii spânzură o perde de pânză colorată. Păpuşele chemate spre a-şi da mica lor reprezentaţiune, păpuşerul pune lada pe două scaune şi se aşează la pământ dindosul ei, privind în ladă, printr'o crăpătură spre a putea juca păpuşele.

Din spusa bătrînilor, în timpurile mai de mult, a trăit un păpuşar în Iaşi *Vasile Dragan*, care avea de tovarăş pe *Ilie Păpuşarul*, cunoscuţi ca cei mai de seamă.

---

1) Vezi şi *Ioan Păpuşarul* canţonetă de V. Alexandri. *Convorbiri literare* An. I 1868 pag. 294. *Prelecţiuni populare* de I. Vârgolici în *Convorbiri literare* An. VII, No. 9, pag. 132, şi al meu *Almanah muzical* pe 1876, pag. 57.

Pe lângă păpușari ,mai merge și un lăutar cu scripca, care cântă din când în când, o arie cunoscută, numită *cântecul dela păpuși*[1]). Păpușarii mergând pe stradă strigă:

Păpuși! păpuși!

sau:

Păpuși, păpuși dela Huși,
Cu capul cât un căuș!

sau:

Păpușele franțuzești
Tot să stai să le privești!

Păpușele chemate să joace și ele reprezentația lor, intrînd în casă, păpușarul întreabă pe cei de față, cum vor ei să joace păpușele, *pe uliță* ori *pe hudiță*, sau: *deadreptul*, *ori pe înconjuratele*, *cu perdè* sau *fără perdè*, cu alte cuvinte, vreau *expresiuni cuviincioase* ori *obscene*. Rămâne deci acuma numai la gustul celor ce plătesc a se pronunța, ori pentru una, ori pentru alta.

Nimene până acuma în Moldova n'a dat la lumină *jocul păpușilor*. Noi pentru prima dată îl publicăm aici, așa după

1) Acea arie am publicat-o în al meu *Almanah muzical*, pe anul 1876, pag. 58.

cum l-am auzit în Iași, sunt acum 36 de ani, din gura păpușarului Ioan Hangan[1]). Păpușele sunt 17 la număr, și anume:

1) Un cioban.
2) O oaie.
3) Un țigan cu dairaua și cu un urs.
4) Vasilache țiganul.
5) Fata Ilenuța.
6) Fata Ciubăroaiei.
7) Gacița, femeia lui Vasilache țiganul.
8) Un cioclu.
9) Un turc.
10) Un cazac.
11) Un dascal de la biserică.
12) Jupânul Leiba Badragan.
13) Un drac.
14) Un calic.
15) Un șoarec.
16) O mâță.
17) Napoleon Bonaparte.

Inainte de a se începe reprezentația, păpușarul spune scripcarului:

— Lăutaraș, ia prinde a zice!

Lăutarul începe a cântà, iar Păpușarul scoate din cociug pe rînd păpușele, după rostul ce au fiecare:

Mai întâi vine *ciobanul cu o oaie, și cântă:*

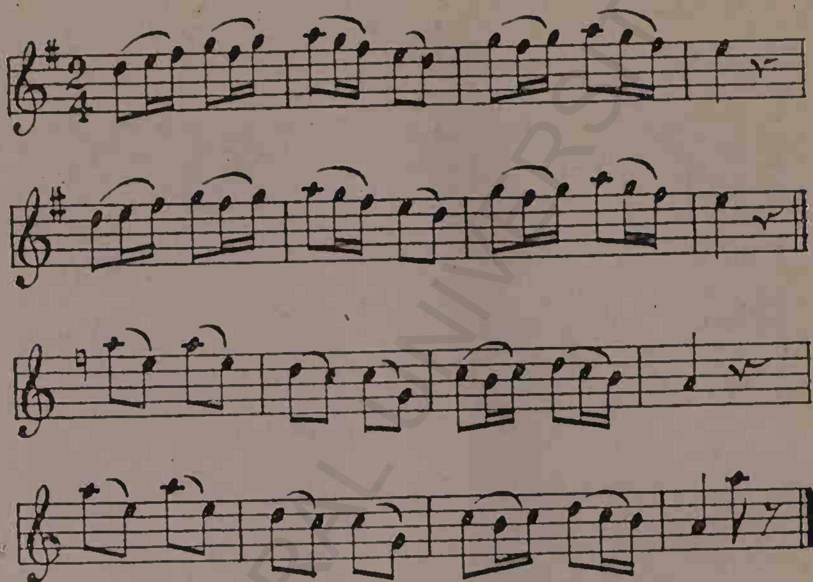
Buna vremea la boeri,
La boeri și la cucoane,
Slugulița dumitale.
Dragi-mi sunt oițele,
Dar mai dragi fetițele.
Dragi-mi sunt oile lăi,
Și copilele bălăi.
Măi ciobane dela oi,
Tu n-ai grijă nici nevoi,
Tu te culci pe pat de flori,
De cu sară până 'n zori.

---

1) In Valahia *Jocul păpușilor* așa după cum se obișnuește a se juca acolo, s'a publicat în: *Poezii populare române*, de G. Dem. Teodorescu. București 1885, pag. 50.

Am să eu oaia 'n cârlig.
S-o duc în deal la Ciric,
Ori pe cel deal la Cârlig
Unde-s vacile din târg.
Una paște una rage
Și una de brâu mă trage!
Bâr oiță, bâr, bâr, bâr.

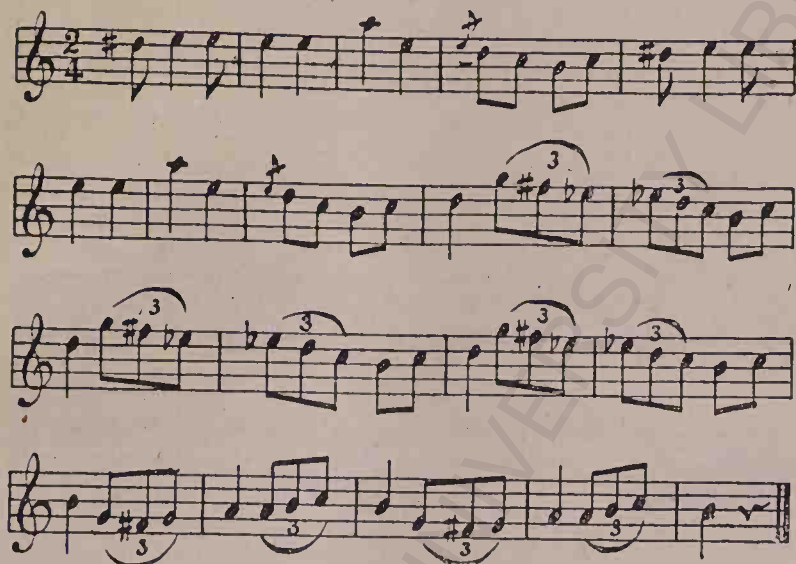
Aceste versuri se cântă pe următoarea melodie:

Vine apoi *Țiganul cu ursul și spune următoarele versuri:*

Diha, Vlaicule, diha!
Hop odată, pe lopată,
Dunărea s-o trecem toată,
Să privim Sârboaicele,
Impletindu-și gâțele.
Pe dealul cu florile,
Paște Sârbul oile,
Și Sârboaica caprele.
Pe dealul cu floricele
Merge ursu 'n degețele.

In tot timpul cât zice aceste versuri, joacă ursul, cântând versurile pe melodia următoare:

Pe urmă vine *Vasilache Ţiganul*, dă afară pe Ţiganul cu ursul, şi prinde a zice:

— *Afară, afară măi ţigane! nu ştii tu, că:*

Eu sunt Vasilache ţiganul,
Care-a sărit gardul,
Şi-a mâncat curcanul.

Se uită apoi în toate părţile şi strigă:

— Ilenuţă, Ilenuţă! Ia poftim din cămăruţă.

Ilenuţa vine şi zice:

— Iatămă-s bădiţă!

Urmează apoi un dialog glumeţ şi cam deşanţat între Ilenuţa şi Vasilache ţiganul, şi după aceia se prind la joc; în timpul acesta Lăutarul cântă, iar Vasilache ţiganul zice:

— De mi-ar mai da dracul una,
Să joc cu ea într'una.

Apoi vine *Fata Ciubăroaei* pe care o ia deasemenea la joc Vasilache țiganul, zicând:

Intre două,
Nu ma plouă,
Nici mă plouă, nici mă ninge,
Dar cu una,
Totdeauna!

Apoi se duc cu toții.
Cântecul lui Vasilache este pe melodia următoare:

Intră apoi cu fuga *Gacița*, femeia lui Vasilache țiganul, cu un copil înfășat în brațe, se uită în toate părțile, întrebând unde-i este răul ei de barbat; apoi se duce și iar vine cu barbatul ei și cu cele două femei, pe cari i-au găsit la cafenea, bând și desfătându-se, și să iau la batae. *Gacița*, trage de cap pe barbatul ei și pe cele două femei, și chiamă în ajutor pe *Cioclul lui Drăghici*, strigând:

— Sai ciioclu lui Drăghici,
Și-ți fă lopata bici,
Și vin' degrabă-aici.
Că se face moarte de om,
Afară de-aici să-i dăm!

Cioclulu lui Drăghici vine cu lopata în mână, și le zice:

— Ia stați măi, da ce vă este?
Și începe a-i bate cu lopata.

Gacița

La Urzică[1]) să mi-i duci,
Că ți-oi da doi irmilici;
Și-apoi la dicasterie,
La popa Elefterie.

1) Comisar de pe timpul lui Mihai Sturza-Vodă, ce era spaima celor trimiși la comisie spre a fi pedepsiți, din pricina asprimei lui.

Cioclul

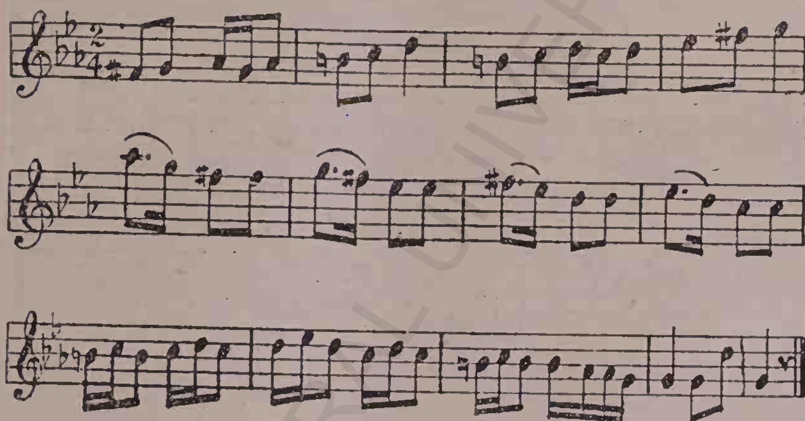
Afară, afară muerilor!
La dicasterie, la dicasterie,
La popa Elefterie!

Pe urmă se duc cu toţii.

Vine apoi *Turcul* şi cântă:

— Esă Turcul din cetate,
Să-i dea babei sănătate,
Sănătatea babelor,
Dragostea nevestelor!
Neder, neder, bacalâm [1])
Evet, Evet hoş ghioldum [2])
La oala cu meşniţa,
Ia mai vină la băditţa.
Ghel Moscov, ghel!

Iată şi melodia acestui cântec:

Vine după aceia *Cazacul* şi zice:

— A! iaca şi Hasan,
Cel cu pielea 'n suman!

Turcul începe a strigà:

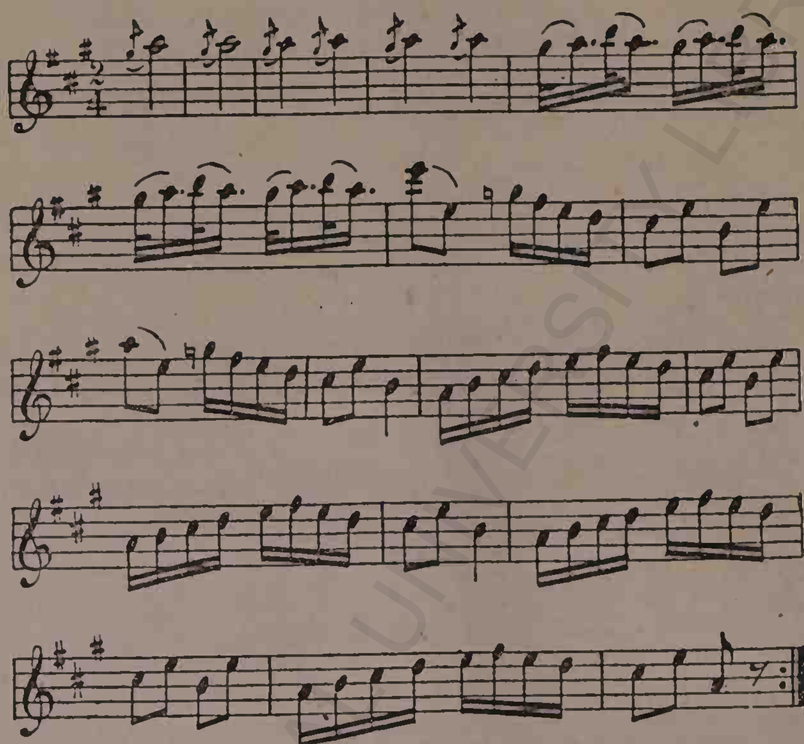
Aman, Aman, bre!

Cazacul, tae cu sabia capul turcului [3]) şi începe a cânta şi a jucà, zicând:

Idi, idi Marişca,
Nima, nima parişca.
Cine joacă căzăceşte,
Vara pânza nu ghileşte,
Ci-o ghileşte la Crăciun,
Când suflă mereu în pumn.
Raz, dva, tri, cetire,
La hazaica na evartire,
Nu-i găină, nu-i cucoş,
Tae puica, fă cu borş!

1) Ce este, ce este să vedem.
2) Da, da, bine aţi venit.
3) Se vede din aceasta, credinţa poporului în superioritatea Rusului.

Cazacul cântă următoarea melodie:

Prinde apoi a pipăi cu lopata pe turc, îl ascultă cu urechia la inimă, și zice:

I se bate inima ca într-un rac mort.

A raposat Hasan!
Ca și cel din an.

Strigă apoi pe Dascalul dela biserică ca să îngroape pe turc. Dascalul vine. Cazacul îi zice:

A! Iaca și dascalul Tarara.
Cu coliva în basma.

Dascalul prohodește pe turc, cu un prohod țigănesc, care începe cu versurile următoare [1]):

Pe cea baltă lată,
Este-un puiregaiu de piatra,
Șede-un epure grecește,
Legat la cap turcește,

1) Vezi și *Evanghelia țigănească*, inserată în *Orațiuni ținute la nunțile țărănești*, București 1857, pag. 28.

Cu ţiganii sfătueşte,
Să facă o biserică pentru ţigani
Să trăiască o mie de ani!
Să o facă de caş dulce,
Cu gura s-o apuce!
Când a bate vântul
Să curgă untul,
Când a bate gerul
Să curgă zerul.
Dar icoanele de ce să le facă?
Să le facă de slănină grasă
Să se 'nchine şi dancii de-acasă.
Iar uşa s-a hotărît,
S-o facă de rogoz
Când o pune mâna să cază jos.
Iar lacata de ce s-o facă?
S-o facă dintr'un purcel fript,
In loc de cheie un cuţit înfipt,
Când a veni popa,
Să descue lacata,
Să şteargă bucata!

Pe când ceteşte prohodul, vine *Cioclul*, dă cu lopata în Dascal, şi-i zice:

Prohodit,
Neprohodit,
Dă-l în groapă,
Şi-l îngroapă!

După aceia Cioclul îngroapă pe turc, şi-apoi joacă şi cântă:

Toată grija mi-am luat
Şi pe turc l-am îngropat.
Pe podul tăbăcăresc,
Fetele se sfătuesc,
Miorlăesc ca mâţele,
Prin toate cotruţele!

Vine apoi jupânul *Leiba Badragan* din Târgul-Cucului şi se închină jidoveşte şi cântă. După aceia Cioclul se uită la el, şi-i zice:

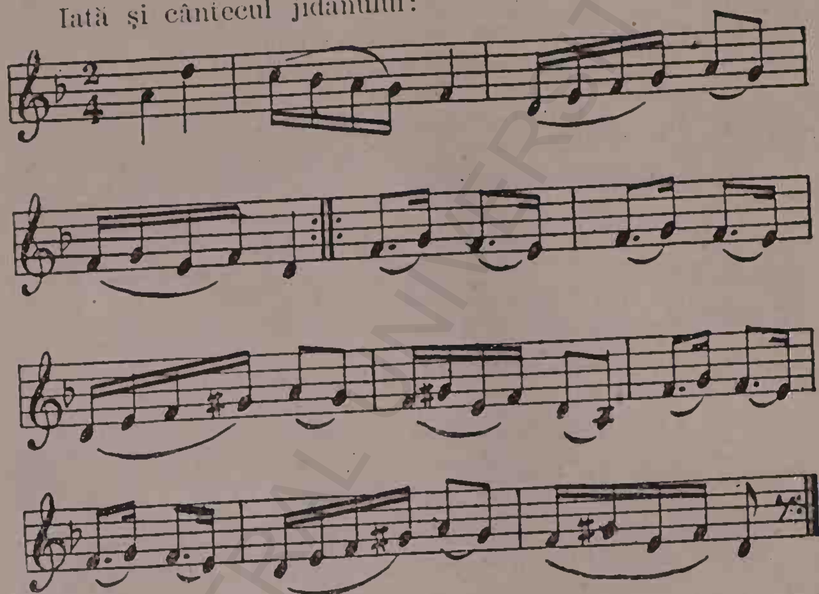
Iaca jupânul Leiba Badragan
Din fundul căruţei taman.

Apoi cântă:

Esă dracul dintr'o borţă,
C'un papuc şi cu-o ciubotă,
Esă dracul din urechi,
Esă dracul din curechi,

Esă dracul de sub gheaţă
Cu jidanul de musteaţa,
Esă dracul de prin nalbă
Cu jidanul prins de barbă,
Esă dracul din tăciuni,
Cu jidanul de perciuni,
Esă dracul de sub horn,
Cu jidanul prins de corn.

Iată şi cântecul jidanului:

Vine apoi Dracul, şi ie pe Jidan în coarne, şi-l duce la baltă.

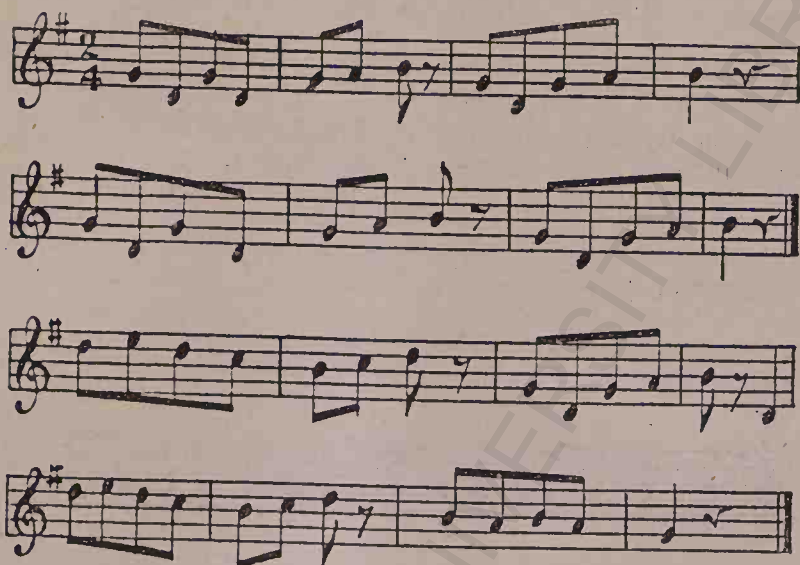
Cioclul văzând aceasta, zice:

—La baltă diavole, la baltă!

Intră după aceia un calic şi zice:

Hai şi noi calicilor
Breasla mămăligilor,
O saracă băbătie,
Eu ştiu ce-ţi trebue ţie,
Un colac şi-o lumânare,
Şi unul cu căciula mare!
Hai în baltă să sărim,
Să ne prăpădim.
Unde-a fi balta mai lată
Să ne 'ncapă zestrea toată.

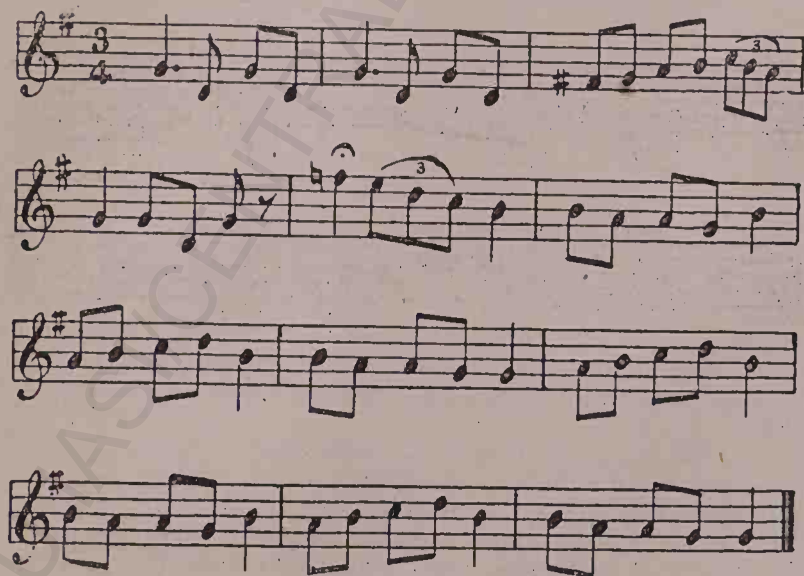
Dăm aici și cântecul caliculni

Iesă apoi un *șoarec*, iar păpușarul îi cântă:

Unde-i mâța să mă vadă,
Să-i dau coada să mi-o roadă;
La hambarul cu făină,
Acolo-i a me hodină!

Iată dăm și cântecul șoarecului:

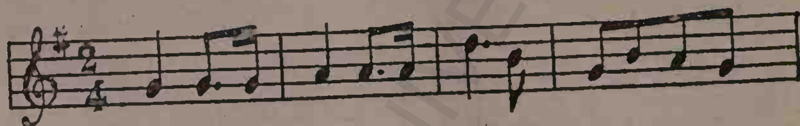
După Șoarec vine tiptil Mița, și-l prinde și fuge cu dânsul.

Intră apoi *Imparatul Napoleon Bonaparte*, cu care se încheie reprezentația păpușilor, și zice:

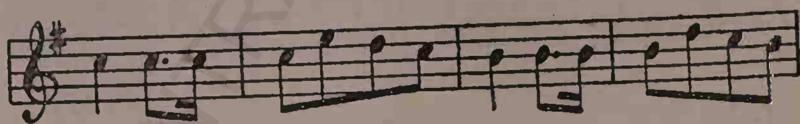
Napaleon Bonaparte,
Stând în pământ de departe,
Ochii sus a rîdicat,
Spre Franția a catat,
Spre marea apusului,
In preajma Parisului.

O Franție țară bună,
Țară bună și blajină,
Ai încăput pe-a Rusului mînă,
Nu mă duceți așa departe,
Căci eu vă sunt Bună-parte!

In tot timpul cât Păpușarul zice aceste versuri, lăutarul cântă *Marșul lui Napoleon*, pe care'l dăm aici.

Jocul păpușilor începe din ziua de Crăciun și ține într'una, până la începutului postului mare, și numai în timpul nopții.

Acest joc al păpușilor îl găsim mai la toate popoarele din anticitate. *Fr. Sulzer*, în scrierea sa: *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, Wien, 1872, t. II, pag. 403, ne vorbește că și la noi se juca la palat păpușele, care erau făcute din carton și avea niște sfori pentru ca să se pună în miș-

care diferitele lor încheieturi. Acest joc nu era altceva decât o specie de *Marionete*, și se sevârșea ast-feliu: „se făcea întunerec în sală, într'un colț se întindea o pânză subțire în dosul căreia se punea o masă cu câteva lumânări aprinse. In acest loc se așează un singur ciauș, care începe a primbla și a mișca păpușele pe masă conform cu cuvintele pe care le spune în limba română și greacă, și mai cu seamă în limba turcească; așa că cei din întuneric văd umbrele acestor figuri de carton jucând pe pânză, și aud cuvintele ce spune ceaușul, ca cum ar fi fost rostite de păpuși.

Melodiile ce le-am văzut înserate în paginele precedente le-am pus pentru prima dată pe note musicale, sistemul liniar, cu 40 de ani în urmă, după cum le-am auzit cântate atunci de Păpușari, și aceasta am făcut'o spre a nu se perde în noianul uitării amintirea lor, întrucât astăzi puțini bătrîni au mai ramas, cari își mai aduc aminte de asemenea cântece.

Păpușele care au înveselit pe moșii și strămoșii noștri sute de ani au fost și ele prin ordinul din 25 Noemvrie 1864 oprite de autoritatea comunală ca și Irozii tot pe motiv că jocul lor ar fi nemoral.

Iată conținutul acelui ordin:

„Ingrijirea pentru moralitatea publică, este și ea una dintre datorințele principale ale Comunei.

„Datinile naționale nu constau în giocuri nemorale scandaloase și necalificabile, care se comit prin cântări și acțiuni de către păpușari prin casele particularilor și pe străzile publice, încât părinții cu copii, fiice, tinerimea și orice individ înroșește la auzul lor.

Primarul își impune o datorie sacră, ca în sprijinul moralității publice să oprească cu totul aceste giocuri scandaloase.

Prin urmare încă din timpuriu se face cunoscut această măsură, prin afișare și batere de barabană pe toate străzile orașului, iar onorabila Prefectură a Poliției este invitată a esecuta în toată esactitatea această măsură“ [1]).

In urma acestui ordin jocul păpușelor a fost oprit în Iași, timp de mai mulți ani, până când în luna Decemvrie 1879, după stăruința atât a lui Ioan Hangan, vestit păpușar, cât și a mai multor cetățeni, între cari era în primul loc și povestitorul *Ioan Creangă*, Primăria a încuviințat din nou jocul păpușelor.

---

1) Vezi: *Acta păpușilor și a Irozilor ce s'au oprit de a nu mai giuca giocuri nemorale în serbătorile viitoare a Nașterei Domnului Isus Hristos*, No. 156 din 1864, aflat la Arhiva Primăriei de Iași.

Mai târziu s'a oprit iarăş acest joc, tot sub aceleaşi motive, şi atunci în iarna anului 1897 după stăruinţa mea li s'a învoit jocul lor[1]) după cum s'a pomenit din timpurile vechi.

PLUGUŞORUL

Cu prilejul anului nou se vede petrecându-se la poporul român o mulţime de datini şi obiceiuri, ce-şi au obârşia lor în elementul latin care înjgheabă temelia naţionalităţii noastre.

Intre datinile şi obiceiurile pastrate de secoli de străbunii noştri, şi cari au remas nestrămutate şi până în ziua de astazi, sunt mai cu seamă: *Impărţirea de daruri la anul nou şi colinda cu buhaiul*, exprimându-se prin aceasta fericirea de a trece de la un an la altul.

Anul, care în ştiinţă nu înseamnă altăceva decât o învârtire a globului nostru, împrejurul soarelui, din care fapt se urzesc veacurile şi vecinicia, este un ce cu totul abstract; pentru popor însă, el are o formă vie, care poate să-i aducă toate fericirile sau toate durerile.

Fiind însă că omul este o fiinţă în care speranţa creşte chiar acolo, pe unde a trecut cele mai grozave nenorociri, de aceia ivirea unui an nou, pe calea veacurilor, trebue să fie pentru dânsul o pricină de bucurie. El uită toate relele şi nenorocirile ce le-a suferit în cursul anului trecut, şi se aşteaptă ca acest an nou, să-i aducă cele mai vii mulţumiri. Anul ce a fost s-a dus, s-a nimicit, şi cu dânsul s-a stins şi toate durerile; anul nou ce are să înceapă, speră el că nu-i va aduce decât plăcere şi mulţumire, căci pe aceste le doreşte.

Dacă vre-un lucru îndreptăţeşte o privire optimistă a lumii, apoi sunt tocmai serbările anului nou, cari, la toate popoarele a căror obiceiuri ne sunt cunoscute nouă, îmbracă o formă veselă şi zburdalnică.

Obiceiurile şi datinile poporului român, nu s'au născut numai prin instinct, într'un mod spontaneu, ci mai ales prin tradiţiunile moştenite, transmise dela strămoşi din care ne coborîm. Cele mai multe, pe care le aflăm cu ocazia anului nou, au cea mai mare parte din ele rădăcini în cea mai bătrînă anticitate a poporului Roman şi chiar a întregei rase latine.

O datină din cele mai frumoase şi mai vechi, ce s'a

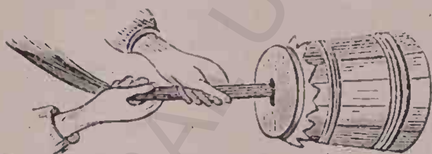
1) Pentru relaţii mai pre larg despre aceasta, vezi în gazeta „Evenimentul" din 30 Decembrie 1897, articolul meu intitulat, *Datinele poporului român şi copacul Crăciunului*.

păstrat și se păstrează încă până în ziua de astăzi, la poporul român, este *Colinda cu Plugușorul sau cu Buhaiul*, ce se obicinuește în ajunul anului nou, în seara spre sfântul Vasile [1]).

Domnul Moldovei Dimitrie Cantemir, care a scris despre datinele moldovenilor, nu ne spune nimic despre obiceiurile ce au loc cu prilejul anului nou, ci numai că: *la începutul fiecărui an, se cântă colinda, și se obicinuește în multe chipuri atât la prostime cât și la cei mari* [2]).

Obiceiul este că în ajunul anului nou, prin sate, ciobanii și vacarii, iar prin orașe flăcăii și argații depe la curțile boerești, se întovărășesc de cu vreme, pentru a umbla cu colinda pe la casele locuitorilor, pregătindu-se în acest scop a avea cu ei un *buhai, harapnice, un clopoțel* sau o *talancă*, precum și o cofiță cu apă, și astfel pornesc dela casă la casă, cântând pe la ferești *Colinda Plugușorului.*

In tot timpul cât unul din colindători, numiți în unele locuri și *plugarași*, rostește acea colindă, ceialți care-l însoțesc, nu încetează de a suna unii clopoțeii, sau talanca, iar alții de a pocni amarnic cu harapnicele sau bicele, trăgând buhaiul într'una, și când cel ce urează spune la colindători, *Ia mai mânați măi!* toți într'un glas strigă cât le ia gura, *Hăi! Hăi!*

Buhaiul este un instrument primitiv a cărui formă o dăm aici. Origina lui se pierde în întunerecul veacurilor, el nu se întrebuințează decât odată pe an, în ajunul anului nou și nu se află în uz decât numai la poporul român. Buhaiul imitează ragetul boului; e făcut dintr-o putinică, sau cofă, legată la gură cu o piele de oaie, dubită, întinsă ca o darabană; în mijlocul ei se află prinsă o șuviță de păr de coadă de cal, pe care trăgând-o sau mai bine zis alunecând amândouă mânile pe rînd, când una când alta, și dupăce mai întâi se udă palmele cu apă din cofița ce o au cu ei, produce o vibrațiune care seamănă cu ragetul unui bou ce se aude în depărtare, sau mai bine a unui buhai, de unde probabil de-

1) In multe părți locuite de români, Sf. Vasile se numește și *Sân Vasâi.*

2) *Descrierea Moldovei*, ed. II, Iași 1851, pag. 281. Nota 1.

rivă și numele acestui instrument, precum și zicerea *a umbla cu buhaiul*[1]).

Colinda plugușorului, vorbind despre aratul pământului, cu plugul cu doisprezece boi, despre sămănatul grîului, săceratul și măcinatul lui, precum și despre altele, era natural, că buhaiul ce imitează mugetul boilor ce trag la brazdă, să fie întodeauna însoțit și de un colopt sau talancă, și aceasta, fiindcă la noi s-a păstrat vechiul obiceiu, ca întotdeauna, când sunt mai mulți boi sau mai multe anmiale la un loc, să aibă una din ele, un colpot sau talangă aninată de gât. Acest obiceiu credem că ni s-a transmis dela Romani. La ei era și o lege care pedepsea pe acei ce furau *talanca* sau *clopotul* dela gâtul animalelor. (Imparat. Iustinian in *legibus rusticis).*

In timpurile vechi, la greci, la romani, și la alte popoare clopotul sau talanca se anina și la gâtul celor condamnați la supliciu.

Asemenea nu lipsește dela această colindă *harapnicul* sau *biciul,* cu care se îndeamnă boii la mers, drept care colindătorii pocnesc necontenit din bici în tot timpul cât se colindează.

Dupăce colindătorii au sfîrșit de recitat colinda lor, urează gospodarului o recoltă mănoasă, belșug în toate, și ani mulți și fericiți, pentru care primesc apoi drept mulțămită parale, colaci, mere, nuci și altele deale mâncărei, așa după cum s'a pomenit din bătrîni.

Din colindele cu plugușorul, pe care le-am auzit în Basarabia în comunele *Rătești* și *Cotăjenii mari,* ținutul Soroca, precum și în comunele: *Șoldănești, Răspopeni, Gânjeni, Bolohan și Mălăești.* ținutul Orhei, dăm aici colinda ce urmează. Ea e scrisă în vechiul graiu moldovenesc și am crezut că e bine să se dee aici la lumină în felul acesta, pentru a se putea studia diferitele dialecte în deosebite localități românești,—cu atât mai mult că această colindă, este aproape identică cu acele ce se cântă atât în Iași, cât și în mai toate satele și orașele din Moldova.

Iată colinda despre care vorbim:

---

1) In Valahia, buhaiul se numește *Taur.* Prin unele orașe și sate flăcăii și băeții fac un Plug în miniatură, pe cari îl numesc *Plugușor* sau *Plugulet,* imitând pe cât se poate adevăratul plug; îl împodobesc cu hârtie colorată și cu flori, îi pun un clopoțel sau doi în coarne, iar cei de la țară, iau adevăratul plug, cu un clopot mare, îl târăsc, și astfel merg la fiecare casă de urează. Din acest fapt, derivă zicerea a *umbla cu plugușorul.* (G. Dem. Teodorescu: *Incercări critice asupra unor credințe, datine și moravuri ale poporului român.* București 1874, pag. 58).

Aho!... Aho!...
Cu sara sfântului Vasili,
Să vă hii boeri de ghini.
S'o sculat jupânu gazdă într-o sfântă Joi
Cu dousprezece pluguri di boi.
Și 'ntr'o sfântă Vineri
Cu doisprezece juncani tineri.
Părechea de boi mari,
Haznale di bani,
Părechia di juncănași,
Mii de gălbânași.
Acii di dinainti
Cu coarnele poliiti
Acii dela prigonă [1])
Cu coarnele di limonă [2]).
Acii di la roate,
Cu coarnele înpreunate.
Și li-o pornit la dealu Gărărăului
La valea Rusalimului,
La dialu nalt,
La teiu plecat.
Undi-o blagoslovit D-zeu loc di arat.
Ia mai mânați măi,
Hăi! Hăi!

Și-o arat Marțile
Fânațele,
Miercurile
Piscurile,
Joile,
Văile.
Și-o sămanat grîu arnăut,
Și-o dat Domnu di-o crescut,
Cu boroana borâne
Grîu în urmă răsăre.
Gazdei ghine-i mai păre.
Când s-o dus la lună
La săptămână,
Să vadă grîu di-i răsărit,
L'o găsit,
Inalt ca casa,
Verde ca matasa,
Da jupânu bucuros,
Văzând grîu că-i frumos,
Acasă a alergat,
El în grajd că s-o bagat,
Și-o scos un cal minunat
Negru graur,
Cu șaoa de aur,
Cu poclăzile de mărgărint,
Cu potcoavele di argint.
Voios s-o încălecat
Și la fugă-o-apucat
Să vadă grîu tot
Di-i copt.
Când l-o prigit
L-o și găsit
In schic ca vraghia.
In pai ca trestia.
In cir (fir) ca mazărea,
Di calare s-o plecat
Trii schici o luat
Și în mâni el li-o frecat
In buzunar li-o bagat,
Acasă a alergat,
Tare s-o mai spăimântat,
Că pânea s-o scuturat.
Ia mai mânați măi,
Hăi! Hăi!

O scos apoi un tretin
Și s-o dus înspre Hotin.
In Hotin pi ulița mare
N-a găsit ce-i trebui Dumisale,
Pe ulița cea mică
N-o aflat nimică,
Numai pe doi negustori,
Un covrig cocea 'n cuptori.
Dela meidanu făinii
Să mâncau jidovii ca cânii.
Se trăgeau jidoavcele de gâță.
Dela un talger de brînză.

---

1) Boi din mijloc.
2) Alămâe.

Apoi la Bălţi s-o inturnat.
Ce-i trebue Dumisale a cătat.
La târg la Bălţi,
Numai linguri şi lopeţi.
El o luat lopeţi di vânturat,
La trierători linguri di mâncat.
Ia mai îndemnaţi măi,
Hăi! Hăi!

S-o dus la târg la Soroca
Unde se vinde ceru cu oca.
Şi-o cumpărat nuoă ocă di cer.
Şi nouă ocă di oţel.
Şi-o venit la Vasile ţiganu,
Care bate ghini cu ciocanu;
Şi-o făcut săcerele
Burzugele [1])
Cu mănunchi di floricele,
Cu zimţi di giorele.
Să săcere fetele cu ele.
Ia mai mânaţi măi,
Hăi! Hăi!

Şi 'ntro sfântă joişoară
O adunat o clăcuşoară
Şî-o strîns hini (fine) şi vecini
Şi două babe bătrîni,
Ce ştiu rînduiala ghini.
Şi li-o pus în gheliştea vântului,
Din marginea pământului;
Şi când vântul abure
Numai ghine li spore,
Mai era şi-o copiliţă,
Cu garofi prin cosiţă
Cu-o rochiţă de-alăge [2]),
Mare ghine-i măi şide,
Ca la isbovnica me.
Cu mânicile suflecate,
Poalele 'n brîu rîdicate,
Cu dreapta săcera,
Cu stânga snopi lega,
,Din snopi făcea clae,
Din clae hodobae,
In faţarea mare de alamă
Numai Domnu-i ştie de samă
De mare ci era,
Singur jupânu se miera,
Şi de tare ce lucea.
Toata lumea să'ncruce,
Şî din grajdi mai aduce,
Nouă epe,
Tot sirepe,
Câte de nouă ani sterpe,
De picioare potcogite,
De frînghii zlobozîti,
Cu chicioarele
Ca raschitoarele,
Cu copitele,
Ca pitele,
Unde calca,
Faţarea scapara,
Schicii le sfarma;
Cu coada felezue,
Cu urechea vînt trăge,
Cu botu'n sac pune,
Cu dinţii înţăpuşea
Mai bună măsură nu-i trebuia
Ia mai mânaţi măi,
Hăi! Hăi!

Şî-o gătit douăsprezece cară
La Prut la moară,
Dar hoaţa di moară,
Când a văzut atâtea cară
O pus coada pi schinare
Şî-a trecut prin lunca mare
Şî-o trecut în ce costişă
Să pască floare di brănduşă,
Dar noi la ea am catat,
Şî'napoi ne-am înturnat,
Pe un drum părăsit
De Dumnezeu urgisit,
Boi am disjugat,
La o parte ne-am dat,
In marginea drumului,
Că'n căşligile Crăciunului,
Boii păştea
Di să prăpădea,

1) Frumuşele.
2) Stofa pentru rochie.

La troscot și la flori de căp-
șună,
Cu adevarat că n-a fost min-
ciună.
Ia mai îndemnați măi,
Hăi! Hăi!

Di acolo am înjugat
Pe urmă de car am apucat,
Şi n-am zăbovit
Şi-am nimerit
La moara lui Avram
Dupăcum am fost și'n an.
Moara noi am căutat-o
Unde-o fost n-am mai găsit-o
O mutasă di pi dial
Pe-un cap di cal.
Avram aștepta un pic de vânt,
Căci și el era flămând.
Şi-am apucat pe-o urmă de
cârtiță,
Şi-am nimerit la Moisei la răș-
niță.
Moisei calare pe-un foi
Urluca la popușoi
Și zisă de pe foiu descălecat,
Fraților nu-i chip di măcinat,
Că nu-i grîul uscat,
Şi-a apucat pe urmă de furnică
Şi-a nimerit la moara cea mică
A lui căpitan Ionică.
Da căpitan Ionică.
Şidea într-o tufă de urzică,
Incalțat cu o opincă.
Şi zicea poftim la noi la moară,
Că la noi la moară,
E ca și afară.
Când ai turnat în coş
Ca și când torni jos.
Tomarul [1]) ăi de boz,
Cu grindeiu ciotoros,
Cu veșca de urzică
Cu chiatra de mămăligă,
Numai niște pâne strîcă.
Şî căpitan Ionică,
Di la moara lui cea mică.
E un calic,
E uium [2] și din mertic
Şi-a întrebat căpitan Ionică
Di la moara lui cea mică
Unde-i calicu
Cu merticu
Şi lelița
Cu străchinuța?
Ia mai mânați măi,
Hăi! Hăi!
Noi de-a colo am fugit
După ce l-am probozit.
Hai să mergem măi Gioară [3]),
Să ne cătăm altă moară
Şi-am strigat, hăis Tuluc [4])
La moara lui Ciuluc,
Cură apa pe uluc.
Când am ajuns la moară
La moară la Gioară
Am găsit morariu beat,
Intr'un bordeiu culcat,
Incins cu'n brîu di lână,
Lângă un pumn de făină.
Când de moară i-am pomenit,
El la noi s-a rîngit,
Şi să prefăcea,
Că nu 'nțelegea,
Da când cu puha l-am plesnit,
Drept în chicioare a sărit.
Şi de tot s-o spăimântat,
Barda 'n mână o luat,
Şi la moară-o-apucat.
Şi-o-apucat-o de pärpăriță [5])
Şi-o trîntit-o la portiță,
Ho! nu da moară 'napoi,
Că-i da în cel țăpoi.

---

1) Sul care poartă moara.
2) Vamă, dare.
3) Nume.
4) Numele boului.
5) Un lemn de desupt la piatră, la fus.

Cu barda i-a dat în proțap
Di ia sărit ochii din cap.
Șî-o uns-o cu untură de mânzat,
Șî-o îndreptat-o pi pasat.
Șî-o uns-o cu untură di pohaci [1]),
Șî-o sărit pi doi saci,
Șî-o uns-o cu untură di găină,
Șî-o îndreptat-o pi făină.
Până pe Joi dimineața
Gata făina ca ghiața.
Ia mai îndemnați măi,
Hăi! Hăi!

Sta cucoana pe-un crivat,
Mare mândru și rotat,
Cu duducili la sfat,
Cu tufle [2]) de diamant
Aduse din Țarigrad.
Când vedea boi hlăchind [3])
Șî flăcăii chiuind,
O trimes o babă 'n casă,
Șî-o luat o sâtă diasâ,
Di matasâ,
Șî-o hrăstit un sac de țăpușâ,
Șî l-o trîntit după ușâ,
Hârș și unu, hârș și altu
Păn' la douăzeci și patru,
Șî-o cernut un sac,
Șî-o făcut un colac,
Șî-o cernut doi saci
Șî-o făcut doi colaci;
Pi chiatra morii măsurați,
Di dousprezece babe lucrați,
Cu zahar zăhăruiți,
Ca pentru plugari gătiți.
Șî-o zbătut [4]) un citfirig [5])
Șî-o făcut un covrig;
Șî-o rupt în două,
Ne-a dat și nouă;
O rupt în trii
Șî-o dat și lui Andrii;
Șî-o rupt în patru,
Șî-o dat și lui Alexandru.
Alexandru om la curte,
Știe năravuri multe.
A mânca nu l-a mâncat,
Nici l-a altul nu l-a dat.
Șî-o pornit prin sat,
Și s-o apucat,
Cânii de 'ntărtat.
Oamenii 'l tot opre,
De nime să știe nu vroe,
El cu cușma 'n câni zvârle
Și bucluc mare face.
Ia mai mânați măi,
Hăi! Hăi!

De urat am mai ura,
Că vii drag a asculta,
Dar di când a insarat,
Noi nimica n-am arat.
Șî-avem dealuri de suit,
Văi adânci de coborît,
Șî mari codri de trecut.
Balauri cu guri cascate
Stau să ni apuce di spate.
Șî rămân fetele nisărutate.
V-am mai ura, v-am mai ura
Dar nu suntem de ici, colea,
Suntem din dealu lung,
Unde trag fetele 'n plug,
Pe toate le mânâ
O babă bătrînâ,
Cu puha de lînă
Cu sfichiu de sîrmâ,
Când le love
Chelea plesne
Sângele țișne
De ibovnici aminte 'și aduce.
Am mai ura, am mai ura,
Da ne temem c'om însara,
Daține un bănișor,
Să cumpărăm un boldișor,

---

1) Un soiu de pasere.
2) Papuci.
3) Suflând.
4) Cernut.
5) Măsură mai bine de un pud.

Să'npungem boii'n șoldișor,
Să meargă mai iutișor.
Daține o capeicuță,
Să cumpărăm o opincuță.
Am mai ura, am mai ura
Că vii drag a asculta,
Da vine pe ce vali,
O ploaie cu ninsoari,
Șî noi n-avem mantali.
Are unu un halat,
Numai bun de scaparat,
Unu are un cojoc,
Poate muri lângă foc.
Șî unul tuns,
Cu un cartuz[1]),
Desculț și cu ițari,
Să fugi prin tufari;
Numai eu îs cu giube,
Șî nici asta nu 'i-a me.

Vă mai rugăm boerime
Ca să vă hie de ghini
Daține un cucoș încalțat,
Șî un gânsac tarcat,
Șî-o rățușcă vânătă,
Macar Sâmbătâ
Să ne'nfruptăm și noi.
Că suntem ca vai di noi.
Ia mai mânați măi,
Hăi! Hăi!
La anul când om veni
La mnevoastră când om prigi
Să fiți înfloriți
Ca merii
Ca perii
Pe la mijlocul verii
Să vă hie boeri di ghini.
Șî la mulți ani!
Aho! Aho! ho!! ho!![2])

Deasemenea am putut constata că și pe la mai toți românii împrăștiați prin diferite țări sub dominațiuni străine, pe unde am călătorit, se obicinuește încă cu prilejul anului nou, multe din datinile poporului nostru. Cel mai răspândit obiceiu la ei e *Colinda*, care îmbracă diferite forme, și are de scop de a ura ca Anul nou ce începe, să fie mănos și îmbelșugat.

Colinda cu *Plugușorul* ce se păstrează atât în Bucovina cât și în *Basarabia*, am aflat-o și peste Nistru, în Gubernia *Cherson*, în satele așa numite *moldovenești*, ca: *Floarea, Iasca, Butur, Coșarca, Perperița, Goiana, Tei, Siclia, Ceoburceni etc.*, precum și în satele: *Țigănauca, Pogoreni, Coșnița, Sărăței, Botușani, Chetros, Ușița, Lipoiani, Buda, etc.* din gubernia *Camenitz-Podolsc.* Alte obiceiuri, ca *Vrăjile*, ce se fac în ajunul anului nou, s-au păstrat și până în ziua de astăzi, în acele localități, aproape ca și la noi.

La românii din *Istria* ce locuesc în *Vlasia* (Valahia), și munții *Cici*, ce se numesc *Rumeri* și *Vlahi*, este obiceiul ca în ziua de anul nou, băeții să meargă în cete de câte cinci, sau și mai mulți pe la casele locuitorilor cu samanatul, pocnind din bice, sunând din clopeței și recitind colinda numită de ei *Coledva*. Tot atunci aruncă asupra gospodarilor grîu, urîndu-le ani mulți și feriçiți.

La românii din *Moravia*, ce locuesc în *Valasca* (Valahia) precum și la cei din *Silesia Austriacă*, de prin prejurul ora-

---

1) Șapcă.
2) *Notă.* Literile *n* și *m* din cuvintele miercuri, nimica, mică, dumisale, ce se găsesc în această colindă, se pronunță ca *gn* franțuzesc.

șului *Teschen* și din comunele: *Bistrița, Ropița, Libița, Leșna Ligotca, Vendrina, Mistrovița, Goleșov* și altele, cari se numesc *Valahi* și *Valași*, este asemenea obiceiul ca să meargă mai mulți băeți în cete, pe la ferestrele locuitorilor, cântând *coledva* (colinda).

La locuitorii din partea de jos a *Galiției*, ce se chemà în vechime Pocuția, precum și la acei din satele: *Brusturi, Runguri, Șesuri, Acrișor, Bobârca, Turca, Moldovăț, Ferescul, Crasnoilă*, etc., este asemenea obiceiul, că băeții în cete decâte cinci sau și mai mulți, să meargă pe la casele locuitorilor, recitând colinda, care se numește *colenda*, după care apoi, îi samănă, aruncând peste ei grîu, orz sau păpușoi, dorindu-le un an mănos și îmbelșugat.

Tot în ziua anului nou băeții se fac așa numiții *Liguciari*. Ei se îmbracă în haine pestrițate și cu mască pe obraz, având și câte un hamger în mână, și însoțiți de muzică, compusă dintr-o *zurnă* (un soiu de oboe) și o *gaidă* (cimpoiu), merg pe la case și joacă. Drept mulțămită li se dau parale, rachiu și vin.

La Românii din Bithinia (Asia mică) numiți *Pisticoși*, ce locuesc în satele: *Bașchioi, Ekisge, Caragiova, Ceatalaghâl, Caracogia, Aghia-Kiriaki, Subași, Serian* și *Kirmikir*, ce se află înspre lacul *Apolonia*, s-a păstrat o mare parte din obiceiurile ce se află și la *Armânii* (Românii) din Macedonia.

NUNTA ȚĂRĂNEASCĂ

Tot în ajunul Anului Nou, se obicinuește a se asocia mai mulți tineri, în vechime mai ales dascalii și palamarii depe la biserici, cari îmbrăcându-se în frumoase costume naționale, alege un mire băet chipeș, și o mireasă de asemenea, care cele mai de multe ori este un băet îmbracat în haine femeești. Așa pregătiți, ei pornesc în număr dela 12—16 persoane, împreună cu doi sau mai mulți lăutari și merg pe la casele oamenilor mai cu dare de mână, cântând în cor și jucând hora. In mijlocul horei stau lăutarii și cu mirii. Vorniceii chiuesc cât li ie gura și ridică sus bețele lor împodobite cu cordele, flori și basmale colorate.

SORCOVA

Sorcova nu este altăceva, decât o rămurică sau o nuelușă împodobită cu hîrtii de diferite colori și poleite, precum și petealǎ, flori artificiale, etc.

Cu ea copii mici până la 9 ani și chiar până și pe la 12 ani, se duc în ziua de anul nou pe la casele locuitorilor și-i

sorcovăesc, atingându-i cu sorcova de mai multe ori, urîndu-le „ani mulţi şi fericiţi". In timpurile vechi drept mulţămită li să dădeau daruri, colaci, turte, fuioare, nuci şi faguri de miere, astăzi însă li se dau de cele mai multe ori numai bani.

Acest obiceiu s'a practicat din timpurile cele mai vechi numai în Ţara Românească (Valahia), iar de un timp încoace a început a se introduce şi prin unele oraşe din Moldova.

Despre acest obiceiu, iată ce ne spune Cesar Boliac[1]):

„Era un timp şi nu prea departe cât să nu-l fi ajuns cei născuţi pela finitul secolului trecut; era un timp când *sorcova* juca mare rol în toată Ţara Românească.

Marele logofăt de obiceiuri, atribuţiile căruia se împart astăzi unele la Ministerul Cultelor şi altele la mareşalul Palatului; marele Logofăt de obiceiuri mergea în mare ceremonie cu sorcova verde şi aurită în carîtă la Curte, şi sorcovăca pe Vodă, urîndu-i de calendele cele noi ale anului.

La Mitropolitul în Mitropolie, pe la toţi boerii cei mari halea şi mazîli, erau trîmbe de copii şi băeţi destul de măgădăi cari urcau scările să sorcovăească pe boer, pe cucoane şi pe cuconiţe, căci cuconaşii erau şi ei porniţi cu sorcovele în caleşti sau în braţe de slugi, să sorcovăească pe semenii părinţilor lor.

Pentru Sfântul Vasile, ziua de Anul nou, se pastra de peste an, parale nuoi, ortişori, tulţi, leiţe, zloţi, lei, iuzluci, beşlii, rubiele şi până la galbăn, care umbla cincisprezece lei, şi până la mahmudea moale, care umbla treizeci de lei.

Toate acestea, după stare şi putere, după om şi după persoană, se împărţeau în toate părţile pe la copii de familie cu năhut prăjit cu strafide, cofeturi rotunde de nezeştea vopsite, cu un grăunte în mijloc şi pe migdale. La Curte şi la Mitropolie, la banul Ghica, tata lui Grigore Vodă Ghica, şi la banul Filipescu, tata banului Iordache Filipescu, erau aglomerările cele mari de fiii boerimei Bucureştene şi de fiii isnafurilor,—puii de ţigan şi de ovreiu nu se primeau.

Poslujnicii, scutelnicii, dârvarii fiecărui boer, trebuiau să vie la Curtea stăpânului său protector, cu mâna plină de Sfântul Vasile. Şi vataşii plaiurilor îşi disputau vrednicia pe cătăţimea vânaturilor trimise din munţi...

...Urarea dar prin mângâiere cu ramura verde la calendele lui Ianuarie, dată dela formarea Romei, nu se mai ţine în formă, în numire şi în lucru, decât numai între aceia cari port până astăzi numele *Români din Ţara Românească*. Se perde însă şi aci din zi în zi, şi Logofăt de obiceiuri nu mai este ca să observe acest vechiu, acest străvechiu obiceiu.

---

1) Gazeta *Trompeta Carpaţilor*, 1875 Ian. 1.

Care fecior de boer mai vine astăzi să sorcovăească pe Domn, Mitropolit, sau chiar pe tatăl său? Care fiu de negustor mai merge cu sorcova macar pe la rudele lui? Abia copiii poporului foarte de jos mai umblă pe uliţe să sorcovăească pe cei întâmpinaţi în drum, căci porţile şi uşele sunt toate închise acestei urări de calendele Anului nou.

Ţineţi bătrîni juni, şi juni bătrîni, ţineţi acest obiceiu al sorcovei în ziua de Anul nou. Aruncaţi orz, bani şi dulceţuri prin casele şi pe scările voastre după vechiul obiceiu, şi credeţi că aceste obiceiuri străbune nu împedică nicidecum progresul civilizaţiunei moderne.

Faceţi mamelor, sorcova verde şi frumoasă cu flori vii, copiilor voştri, şi-i trimetiţi în dimineaţa zilei de Anul nou să sorcovăească pe tatăl lor, urîndu-i:

Sorcova veselă
Să trăeşti să 'mbătrîneşti
Peste vară
Primă-vară
Ca un păr
Ca un măr
Ca un fir
De trandafir,
Tare ca peatra
Iute ca săgeata
Tare ca ferul
Iute ca oţelul
La anul
Şi la mulţi ani!

In timpurile vechi sorcova era împodobită cu flori naturale. Despre aceasta iată ce ne spune G. Dem. Teodorescu [1]):

„La 30 Noembrie, biserica creştină orientală serbătoreşte pe sfântul Andrei. In acea zi, disdedimineaţă, mamele de familie—vorbind despre femeile din popor, care au pastrat datinele şi ţin la dânsele, se duc în grădină sau în curte, şi cu cuget curat, rup smicele din fiecare arbor roditor (mai cu seamă din meri, peri şi trandafiri); iar în lipsa lor din: vişini, zarzări, gutui, etc., apoi, legând la un loc trei ramuri diferite, destină câte un mănunchiu de acestea fiecăruia dintre ai familiei: soţului, copiilor, etc.

Ramurile, puse într'un vas şi la o căldură potrivită sunt de aproape îngrijite căci apa trebue schimbată în toate dimineţele. Incetul cu încetul *înmuguresc*, din foi, şi până

---

1) *Poesii populare române*. Bucureşti, pag. 158

în ajunul Anului nou, chiar *infloresc*. Acela va fi mai norocos ale cărui ramuri vor înflori, sau cel puţin vor înmuguri şi înverzi. Florile sunt destinate a se pune la *Sorcovele*, pe cari copiii le vor purta în dimineaţa zilei de 1 Ianuarie.

Astfel se împodobea *sorcova* în timpul de mai înainte, şi la ramurile de meri, de peri, de trandafiri fac alusiune versurile din recitativ.

Astăzi hârtia colorată şi poleită înlocuesc florile naturale".

CAPRA SAU TURCA

Jocul cu *Capra* sau *Turca*, datează la noi din timpurile cele mai vechi. Atât Cantemir [1]) cât şi Sulzer [2]), ne vorbesc despre acest joc.

In Moldova, ca şi prin alte părţi locuite de români, este obiceiul ca la *Crăciun*, să se joace *Capra* sau *Turca*. Să iea un cap de cerb sau de bou, cu coarnele pe el, sau de pasere cu cioc, şi să poartă prin oraşe sau sate, de către un om îmbrăcat cu haine cărpite cu petici de diferite culori, înfăşurat aşa ca să nu i se vadă picioarele, care prin mijlocul unei sfori, face ca să clănţănească fălcile dela aceste capete, ca la un cocostârc.

Iată ce ne spune Cantemir despre Turca [3]): „Este o joacă care s-a iscodit în vremele cele bătrîne din pricina urăciunei ce avea Moldovenii asupra Turcilor; adecă în ziua de Craciun, îmbracă pe unul cu un sac de pânză, la care leagă un cap de bou, şi peste acela încalecă altul, însă şi tocmit ca când ar fi ghebos, şi aşa merg pe la toate casele şi uliţile, cu jocuri şi cântări".

Turca sau Capra, în Valahia se numeşte *Brezaia*, despre care iată ce ne spune G. Dem. Teodorescu [4]):

„Dela prima zi a Crăciunului, se vede în satele române jucând un om, învăluit într'o manta lungă sau într'o zeghiă şi împodobit cu mulţime de basmale, panglice şi flori de diferite colori, adică împerstriţat, de unde proverbul *parcă eşti-o brezaie*, adresat femeilor gătite cu exagerare şi cu panglice sau flori de difertie nuanţe.

„Individul poartă un cap de animal cu bot, sau de pasăre cu cioc, pe care, printr'o sfoară ce ţine 'n mână, îl face

---

1) Descrierea Moldovei, Iaşi 1851, pag. 289.
2) Geschichte des trausalpinischen Daciens. Viena, 1782, t. II, pag. 404.
3) Loc. cit.
4) Incercări critice asupre unor credinţe, datine ci moravuri ale poporului roman, Bucureşti, 1874. pag. 27 şi 28. Vezi şi *Şezătoarea*. Fălticeni 1892 vol. III, pag. 181.

să se miște și să clănțănească ca barza. In cazul dintăi, reprezintă o capră, un țap, un lup, etc.; în cel de al doilea un cocor, un cocoș, un păun, etc.

Astfel stravestit, individul paiaț joacă și modulează mișcările botului sau ciocul după cântecul unui bătrîn viorariu, care recită oarecare versuri lascive și, amintind imitațiunea animalelor, repetă adesea:

Brezăița Moșului
Pe coada *cocoșului!*

„Mergând din casă în casă, alergând după copii, legându-se de oameni și de femei, sau spre a le imita gesturile, sau spre a li se parodia voacea, risul și figura. Brezaia ține la țară, și în specie la munte locul teatrului, balurilor, Vicleemului și tuturor spectacolelor din orașe, prelungind zgomotoasele-i comicării în tot timpul carnavalului.

„Cercetând bine acest primitiv germene al dramei populare, vedem concentrat întrînsul o mulțime de alte obiceiuri pe care le găsim la Elini și la Romani. De exemplu, tot în felul Brezaiei se stravesteau acei cari cântau versuri satirice în contra generalilor ce repurtau vre-un triumf, învălindu-se cu piei de ied și punându-și în cap căciuli țuguiate sau coifuri cu peri lungi și zburliți [1]), spre a nu fi cunoscuți de superiorii lor pe care îi batjocoreau. Tot de acest gen, tot o specie de Brezaie erau și femeele *Citeria* și *Petreia*, ce se vedeau la procesiunile romane, pe care Catone le califica astfel: *effigies quoedam arguta et loquax ridiculi gratia* [2]). In Brezaie mai găsim poate, și oarecare amintiri vagi despre danțurile cunoscute la greci sub numele de *Cocorul, Șoimul, Bufnița* și *Cucuvaia* [3]).

„Oricum ar fi, această tradițională petrecere este o veche ereditate conservată inalterată, cu caracteru-i nepretios și necioplit, prin urmare cu atât mai curioasă și mai importantă pentru a putea oferi materia unui studiu mai lung.

„In Transilvania încă se joacă *Turca*, începând din *ajunulu Crăciunului* până în *ajunul crăciunului cel mic*“.

Iată ce ne spune și cum descrie acest joc și C. I. Tacit [4]):

„Cantemir în descrierea Moldovei vorbind despre Turca, zice că numele acesta l-a împrumutat Românii din ura către Turci; aceasta se desminte însă prin faptul că nici un popor din lume nu și-au putut petrece cu obiectele ce-i inspirau ură. Căpcăunii cu două guri și cu patru ochi, cari mâncau carne de om și umblau prin păduri, n-au dat ocaziune la nici un

---

1) Dion. Halicarn. lib. VII cap. 74.
2) In Fest voc. *Petreia* și *Citeria*.
3) Poll., lib. IV, cap. 1, 4, Athen., lib. XIV.
4) Vezi *Traian* de P. Hajdeu 1869, pag. 212 No. 53.

joc popular, ba încă din contra, bătrînii noştri exprimau cu mare groază numele acestor monştri.

Turca nu s-a introdus dar de când Românii făcură cunoştinţă cu Turcii, şi nici nu se putea introduce sub o dominaţiune deja încuibată a creştinismului, căci deşi nu pare a fi în opoziţiune directă cu religiunea, totuşi abea era tolerată, dacă nu şi lovită: preotul se grăbi a declara Turca de *chipul dracului*, şi buna mea spunea cu mare părere de rău că: *s-a stricat legea şi ne apropiem de coada veacului, fiindcă popa comunică pe jucătorul turcei înainte de 40 de zile, în care timp lipseşte îngerul păzitor de lângă dânsul.*

In compoziţiunea turcei actuale şi a celei antice nu poate fi mare diferenţă.

Rugând noi pe Hajdeu a ne explica originea cuvântului *turca*, iată notîţa pe care binevoi a ne împărtăşi:

„Această vorbă se mai găseşte în Slavonia, unde se ştie „că au existat numeroase colonii române slavizate mai în „urmă, dar păstrînd până astăzi numele de *Vlahi*. La ceilalţi „slavi nu este de loc. In Slavonia *turca* se numeşte zina răz„belului *Bellona*. La Elini zeul *Marte* se numea în anticitatea „cea mai depărtată *Thuras* şi *Thurios*, precum se poate ve„dea în Suidas. Astfel originea cuvântului se pare a fi dela „Pelasgi părinţi comuni ai Grecilor şi Latinilor".

Cantemir descrie turca din Moldova pe la începutul secolului trecut, şi eu cunosc *Turca* actuală din Transilvania, anume pe cea din ţara Oltului, ambele sunt identice.

Când începe postul Crăciunului, junii se strâng la un loc şi se constituesc, alegând comitetul, care să derigă lucrările: *birău, doi vornici, doi juzi, doi priştavi* şi *patru pârgari;* alegerea şi responsabilitatea cărora ne indică în miniatură Constituţiunea municipiului.

Această adunare a junilor se numeşte *toană*, care cuvânt se aplică numai la această adunare.

Mi se pare că de aci îşi are originea locuţiunea: *acest om are toane*, adecă *nu poartă grijă de nimic, ci umblă dintr'un loc într'altul, pare că ar fi cu feciorii la Crăciun.*

Birăul îngrijeşte de buna ordine şi administrează; pedepseşte pe cei ce se îmbată, fac bătăi sau nu merg la biserică, cu amendă, cu arest până în douăsprezece oare, sau în cazul cel mai rău ,cu escludere; pedepseşte pe fetele care refuză mâna vreunui june când le invită la joc, făcându-le admoniţiuni sau oprindu-le dela joc pentru o zi sau două, sau şi până în cinci săptămâni.

Vornicii poartă grijă de masă şi de băutură.

Juzii aranjază locurile, unde au să joace în sările Crăciunului, şi invită a treia zi pe fete la joc.

Pristavii ocupă funcţiunea de inspectori şi ţin locul birăului.

Pârgarii sunt eexcutorii ordinelor.

In satele mai mari se fac două toane: cei mici dela 17—21 ani, şi cei mai mari dela 21 ani în sus, câţi sunt neînsuraţi.

Astfel constituiţi, încep a învăţa colinde şi a prepara turca.

Fiecare june e îndatorat a aduce panglice şi mahrámi, pe care le împrumută dela fete, sub condiţiune, ca îndată după desfacerea *turcei* să le înapoieze.

Ca să ne putem forma o ideie clară despre turcă, iată cum se face:

Două fălci de lemn, încheiate la partea superioară printr'un cuiu, în jurul căruia se învârteşte falca inferioară cu mare înlesnire, formează capul; pe falca superioară se văd nişte arsuri cari formează ochii şi nările; două beţe înţepenite în craniu, încât fac un unghiu ascuţit, se numesc coarnele turcei şi sunt petrecute dela o parte la cealaltă de panglice de mai multe colori, mai aninându-se cu buchete de ederă şi vâsc, aspectul celor de mai sus samănă cu capul cerbului sau a caprei; un baston înţepenit sub barba turcei închipueşte piciorul; dela cerbice se întinde un covor ţesut anume în mai multe colori şi cusut în forma de bundă; lungimea acestuia este cât jucătorul, două mahrame numite pinteni, atârnă de ambele laturi de un corn şi de altul, trecând pe lângă gâtul turcei până jos; trei curele cu nasturi de alamă galbenă se întind dela cerbice până la vârful coadei în linie paralelă pe spinare; clopoţei deoparte şi de alta, culoarea predominantă este roşul.

Jucătorul intră în turcă, prinde piciorul turcei într-o mână, iar sfoara cu care se pune în mişcare falca inferioară în cealaltă.

Poziţiunea lui e astfel că trunchiul corpului formează cu pământul linia paralelă încât turca apare tocmai ca un cerb sau căprioară.

Jucătorul nu se vede, iar pentru ca dânsul să vadă, e rezervată o mică spărtură la capul turcei.

Cu o mână ridică şi lasă piciorul turcei după tactul lăutei; cu cealaltă trage şi lasă sfoara trasa prin falca inferioară, lovindu-le astfel unul de altul tot după tact.

Turca în joc, este mijlocul horei.

Sunetul produs prin lovirea fălcilor se numeşte *clănţănire*, de unde se zice în unele locuri turca şi *clanţa*, precum s'a numit în altele *capra* şi *căprioara*, după aspectul ce prezintă. Cu o săptămână înainte de crăcium turca trebue să fie pregătită.

In unele locuri, cum de exemplu la Porcești lângă Turnul-Roșu, în loc de turcă se face un moș cu secerea în mână întocmai cum se reprezintă Saturn la cei vechi.

Uneori turca a fost oprită de administrațiune, dar nemulțumirea fu generală, sărbătorile fără turcă au fost adevărate zile de doliu.

Ovăs pentru caii cutăruia, vânat pentru celalat, grîu, pentru al treilea, au fost mediile, prin care poporul și-a conservat vechile datine; pedicele au fost învinse dar corupțiunea deveni obiceiu.

In ajunul crăciunului, junii convin spre a fi împreună nedespărțiți pentru o săptămână: mănâncă, beu, cântă și joacă împreună.

Cantemir zice că tot așa făceau junii țărani din Moldova, mai adăugând însă, că atunci nu se deosebiau nobilii de popor.

Romanii la Satunalie petreceau împreună cu Sclavii, ba încă după cum zice Orațiu, stăpânii serveau la masa sclavilor și suferea mustrările lor, făcându-se astfel întru toate egali, după cum au fost sub Saturn, în onoarea căruia țineau aceste serbători.

Sulzer adaugă dela sine, pe lângă cuvintele lui Cantemir nobili și popor, cuvântul *bătrîni* și *tineri*, de unde trage consecința, că n-au aface cu *ludi juvenilis*, care se executau numai de junii Romani, fără bătrîni.

La noi junii nu primesc între dânșii pe cei însurați, de cât când ies cu jocul afară în mijlocul satului, și chiar atunci numai într'un loc anumit, ceeace probează îndestul, că cei însurați sunt numai tolerați; apoi chiar când ar lua parte însurații n-ar însemna nimic alta decât că jocurile au degenerat.

Sara în ajunul crăciunului încep colindele.

Familia preutului are preferință.

Feciorii binecuvântați de preot trec în capul satului și colindă la fiecare familie pe rînd, de unde primesc un colac, o peciă sau costiță de porc.

Vornicii îngrijesc pentru a avea *toana* proviziuni în decursul sărbătorii.

Cu turca se împacă stăpânul de casă, punându-i câteva monezi în gură, pe care le ia turcașul cu mare abilitate prin spărtura cea mică dela capul turcei.

Din acești bani se plătesc lăutarii și băutura. Unde sunt însurăței și fete mari, joacă toată toana, și în urmă sunt ospătați cu colaci și câte cu un pahar cu vin sau rachiu.

Unde sunt două turce, fiecare începe dela un cap de sat și când se întâlnesc, se întreb jucătorii; turcașul învingător

primeşte o coroană de ederă, pe care ca un semn de distincţiune o poártă în coarne cât ţin sărbătorile.

Când se face ziuă terminând colindatul, intră în biserică, apoi venind acasă prînzesc şi se culcă până la toacă.

Pe sară merg cu toţii la o familie, unde juzii angajaseră serata: joacă, mănâncă şi beau până la douăsprezece oare, de aci trec la altă familie până dimineaţă, făcând toate ca şi în ziua precedentă.

Pe la toacă vin toate fetele din sat, însoţite de mame, surori măritate, mătuşe etc. şi aduc poclon, un colac de grîu, ornat cu nuci, alune, mere, pere, ederă sau alte flori, care însă sunt rare în acest timp.

Crainicul bisericei, cu unul din vornici, primesc aceste donáţiuni, mulţumind la fiecare în parte.

Doi colaci mai frumoşi şi mai bine împodobiţi îi duce biraul cu juzii în numele toanei la popă şi la primar.

Femeile sunt invitate la masă. Puţin după aceasta fetele cu feciorii se pun la altă masă; toate fetele şed deoparte iar feciorii de alta în faţa fetelor.

Masa terminată, se execută un joc şi fetele se duc pe acasă, iar feciorii, ca şi mai înainte merg la serate prin familii.

A treia zi pe la toacă, scot jocul în mijlocul satului: aci vin toate fetele din sat, dupăce au fost invitate de juzi.

Petrecându-se astfel până în ajunul crăciunului cel mic, desfac turca.

In alte locuri o desfac a doua zi după anul nou. Fetele la care n-au putut face serate, au rînd pentru anul viitor".

CĂLUŞERII

Jocul căluşarilor care a fost în timpurile vechi şi în Moldova şi unde acuma însă a dispărut cu totul, îl găsim că s'a păstrat cu mare sfinţenie şi până în ziua de astăzi atât în Valahia cât şi în Transilvania. In săptămâna dinaintea *Rusaliilor*, se asociază mai mulţi flăcăi, cari îmbrăcaţi cu diferite cârpe şi împodobiţi cu pene de păun, având bâte în mână, zurgalăi la picioare şi un steag, merg pe la case şi joacă *căluşarii*, după cum se vede în figura ce urmează [1]).

Credem nimerit a arăta aici origina acestui joc şi modul cum se execută la noi în ţară. Despre aceasta iată ce ne spune I. Eliade:

„Nu este popor unde se vorbeşte limba românească, în-

1) Reprodusă după un tablou aflat la Ministerul Instrucţiunei publice şi Cultelor.

MIARVAN.

tre care să nu fie cunoscut *jocul călușarilor*, ce se săvârșește în săptămâna dinaintea Rusaliilor. Se adună mai mulți juni buni dănțuitori, și formând o ceată se împodobesc cu deosebite cârpe cu pene de păun și alte asemene, și se înrolează pe o săptămână sub un stindard, sau un steag ce înalță. Unul dintrînșii cu o superstiție foarte religioasă e îndatorat a ține tăcerea în toată vremea săptamânei, și devine mut de bună voie. Jocul se formează când se face regulat într'acest chip: în sunetul lăutelor junii sevârșesc deosebite danțuri cu versuri într'adins, a căror riturnel este: „pe ea"! steagul sau se ține în mână în vremea danțurilor sau se implântă în pământ, împrejurul căruia se sevârșesc jocurile pe lângă care, fiece dănțuitor trece săltând într'un chip de curtenire, până când strigând neîncetat „pe ea" unul dintr'înșii rîpește stindardul și fug cu toții în larmă. După aceasta întâlnindu-se, își încrucișează toiagele în semn de bataie. Unul din ei se ardică pe un loc mai înălțat, de unde vin alții a-l goni. El stăruește acolo și strigă că e moșia și cetatea sa întărită. Pe urmă după deprinderea și îndemnarea dănțuitorilor, se încing felurimi de jocuri gimnastice. Femeile au o superstiție a lua dela dănțuitori felurimi de obiecte sau de vestminte sau de mâncare, iar mai cu seamă aiu sau usturoiu, care se crede că dacă vor juca călușarii peste dânsul sau cu dânsul, e bun de friguri și alte boale.

„Curat se vede origina acestui joc și după felul său și după versurile ce se cântă că este jocul romanilor, întocmit de strămoșul nostru Romulus spre răpirea Sabinelor. Penele de păun care la cei vechi era paserea Junonei, a geloziei, care era acest Argos cu ochi mulți. ce privighează asupra obiectului dragostei sale, e un fel de diviză a cavalerilor Romani ce purtau la cap, spre semn că trebue să aibă gelozia Sabinelor ce ei despretuiseră. Secretul întreprinderei cavalerilor Romani, trebuia să se păzască sub osânda de moarte. Mutul de bună voie se vede figurând în joc.

„Scopul jocului era ca să atragă femeile Sabine, și călușarii până în ziua de astăzi atrag femeile, cu felurimi de obiecte, care prin strecurarea a mii de ani, deveniră superstițioase.

„Sfârșitul jocului se împlinea prin răpirea Sabinelor, semnalul răpirei era: *pe ea!* adică *pe fată*, n'o lasa! *de a dă!* și altele. Călușarii nu încetează acest semnal și sfârșesc jocul cu răpirea steagului după ce l'a curtenit și cu o fugă și larma mare. După aceasta începe un fel de serbare de triumf în care se săvârșesc jocuri gimnastice. Curat se vede la sfârșitul jocului călușarilor, chipul unui războiu ce avură Romanii în urmă cu Sabinii, închipuirea lui Romulus ce stărueşte a-și apara moșiea și cetatea, și în sfârșit pedeapsa

a unaia dintre ei, care dezertă, închipueşte sau ucidérea lui Remus, că a sărit şanţul cetăţei, sau rezbunarea asupra Sabinelor. Toate înfăţişează foarte lămurit şi sub un chip alegoric pastrat şi desfigurat în aceiaşi vreme de veacuri, începutul şi originea noastră...." 1).

Acest joc care acuma nu se mai joacă decât în Valahia şi Transilvania, odinioară se juca şi în Moldova, după cum am spus mai sus. *Dimitrie Cantemir* vorbind despre jocurile Moldovenilor, ne spune că:

„Osebit de jocurile acestea ce se obicinuesc pe la veselii mai sunt şi alte jocuri cu eres, alcătuite cu număr nepotrivit adecă 7, 9, 11, şi jucăuşii se chiamă *căluşari*, şi se adună odată într'un an, se îmbracă cu haine femeeşti, şi pun pe cap cunună de pelin împletită şi împodobită cu alte flori, vorbesc cu glas femeesc, şi ca să nu se cunoască, îşi învălesc faţa cu pânză albă, şi în mâni poartă sabie goală, ca să tae cu dânsa ori şi pe cine ar cuteza să le descopere faţa, căci puterea aceasta le-a dat-o lor un obiceiu vechiu, aşa încât niminea nu-i poate trage la judecată când fac vre-o ucidere întru acel chip.

„Povăţuitorul cetei se chiamă *Stareţă*, şi cel de al doilea *Primiceriu*, şi are datorie să întrebe ce fel de joc pofteşte stareţa, şi apoi se spune celorlalţi în taină, ca să nu audă norodul numele jocului, până nu-i va vedea cu ochi, pentru că ei au mai mult de o sută de sărituri, şi unele aşa de potrivite, încât acei cari joacă se pare că nu se ating de pământ, ci se poartă în văzduh, şi cu acest fel de urmări cu jocuri şi cu saltări prin toate târgurile şi satele se petrece acele zece zile ce sunt între praznicul Inălţării şi a Coborîrei Sfântului Duh, şi întru această vreme nu se culcă ei nicăeri fără numai sub streşinile bisericilor, şi zic: că de se vor culca la alt loc, ar fi căzniţi de strigoaice, şi când se întâlnesc pe drum două cete de căluşari, bat războî una cu alta, şi ceata cea biruită face loc celeilalte, şi după ce fac învoială de pace, apoi ceata cea biruită este supusă celeilalte nouă ani, şi întâmplându-se să se omoare vre-unul la acest fel de bătălie, atunci nu se încape judecată, şi nici judecătorul nu întreabă pe cel ce a făcut ucidere, şi cel ce intră în vre-o ceată de acestea, trebue nouă ani în tot anul să se afle adunat dimpreună, iară întâmplându-se să nu se arăte vreodată, atuncea zic ceilalţi că este căznit de duhuri rele, şi de strigoaice şi prostimea ce eretică crede, cum că ei au putere să gonească acel fel de boală. Căci ei fac vindecare întru acest chip, adică: aştern la pământ pe cel bolnav, şi încep a sări şi la o notă anume a cântării, îl calcă fişte carele dela cap

1) Curierul Românesc, 1843, No. 41.

până la călcâe, și mai pe urmă îi zic la urechie niște cuvinte alcătuite de dânșii înadins, și poroncesc beteșugului să se depărteze; și după ce fac ei aceasta de trei ori în trei zile, apoi urmează lucrarea care o nădăjduiau ei; și așa întru acest chip cu prea puțină osteneală se pot vindeca boalele cele mai grele care se împotrivesc meșteșugului doftoresc. Asemenea lucrare are nădăjduire și în farmece"[1]).

Și Damaschin Bojinca vorbind despre jocul *colisaliilor romani*, ne arată originea jocului *călușerilor* noștri spunându-ne, că: „*Colisalii* aceștia și până astăzi se mai țin în Ardeal și prin Banat (poate că și alt unde) și se chiamă *călușari*, iar cel peste ei mai mare, după a cărui rânduială joacă și fac toate se numește *vatau* adică *vates*. Intre călușerii aceștia se adună feciori, mai de pe multe sate învecinate, cari sunt mai buni și mai aleși jucători. Joacă la Rusalii (care mai tot în luna lui Mai cad) toată săptămâna umblând mai prin multe sate. Și precum *colisalii* vechilor romani erau preoți și slujeau unei Dumnezeiri, așa și călușarii românilor de acum, cred că este o putere, care-i ajută în saltare, și privește neadormit spre jocurile lor, ba încă și aceia cred, că cel ce nu știe juca bine și de loc, iesă dintre călușeri. Incă și un sbiceriu este cel ce, când ceilalți saltă, neîncetat îi încunjoară, pocnind cu sbiciul de carele toți se feresc; aceasta însemnează doar puterea nemărginită a romanilor, de care ca de sunetul sbiciului se fereau alte neamuri ai năpăciui. De mirare cu adevărat este ținerea datinilor vechi la români, cum și una aceasta, se putu pastra de atâtea mii de ani până acum. Nu credință deșartă doar, ci datină dela strămoșii săi moștenită este jucarea *călușarilor* românești, deci păstrează-o deapururea, ca o mărturie nevinovată a urzirei sale"[2]).

Despre acest joc, cel mai vechiu la români și păstrat ca prin minune de poporul român până astăzi, și Sulzer ne vorbește spunându-ne că:[3])

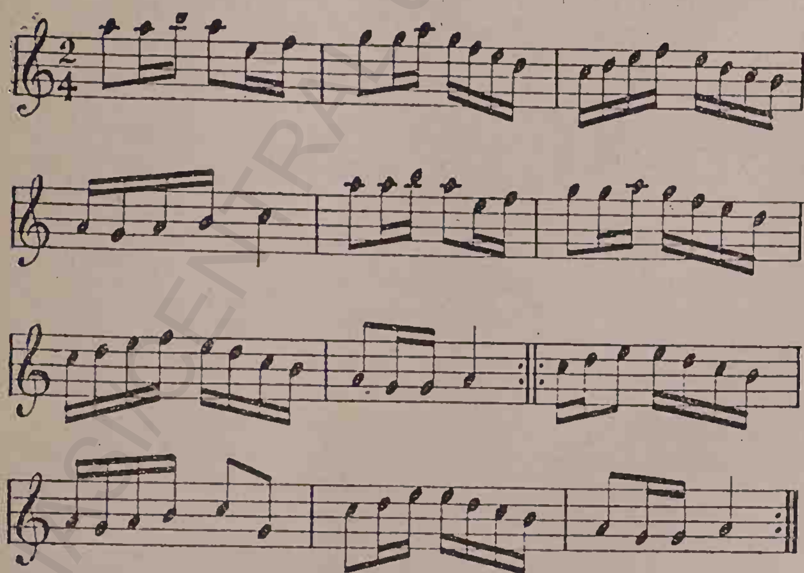
„Este mai mult decât probabil că *călușarii*, sunt o rămășiță însemnată a *colisalilor* vechilor romani; căci nu numai numele de *călușari*, când ne vom lua după numele latin, dar chiar și îmbrăcămintea, jocul, timpul când se face această serbare a colisalilor, sunt în raport cu jocurile călușarilor noștri, și aceștia au ca și cei a romanilor două centure acoperite cu bumbi de alamă sau curele puse cruciș pe umărul stâng și drept, de cel drept se anină sabia și se numește brâu de țintă; precum acei a romanilor așa și acei a românilor au în loc de suliță, un băț lung în mână, și diverse basmale colorate, iar pe capul lor legături împodobite

---

1) Descrierea Moldovei cap. XVII.
2) Anticile Romanilor. Buda, 1832 tom. I, pag. 179 nota 1.
3) Geschichte des Transalpinischen Daciens 1782. t. II pag. 405 și urm..

cu metal, ca reprezentaţiunea aurului roman şi a purpurului. Chiar şi pălăriile lor se deosebesc ca şi a colisaliilor romani, prin un pompon de pene şi alte ornamente care diferesc de a pălăriilor ordinare şi a căciulilor. Ei au un *vătau* ca şi *vates* a colisaliilor romani, ei caută înainte, primeşte pe dănţuitori sau îi izgoneşte, şi are dreptul de a da ordine ca şi un *magister* sau *praesul*. Această serbare dănţuitoare se făcea după unii la 9 sau 13 Ianuarie, după alţii însă, la 21 Aprilie şi la 21 Mai. In această din urmă lună coincide şi timpul, şi anume la Duminica mare, după care sărbătoare, încep căluşarii românilor danţul lor. Ei execută acest danţ cu puţină diferenţă de acel ce-l executau romanii. Căluşarii joacă în satul lor sau în cele vecine pe strade ca şi preoţii romani, după melodii proprii cu deosebite gesturi şi sărituri. In genere ei au printre dânşii un individ mascat pe care-l numesc mut, fiindcă fără a vorbi, are obiceiu de a înspăimânta, şi a lovi din glumă pe toţi acei care-i întâlneşte şi mai cu seamă pe femei. Câte odată acest individ are pus peste obraz o mască cu cap de cocoară sau de cocostârc, a cărui plisc tras printr-o sfoară ascunsă, plesneşte în cadenţa jocului spre mirare după ritmul muzicei. Căluşarii execută jocul lor cu toiagele în mână, făcând diferite figuri în salturile lor".

Şulzer vorbind despre *căluşeri*, ne dă şi melodia ce se cânta în vechime la acest joc pe care noi o reproducem aici. Iată-o:

Nouă nu ne mai rămâne nimic de zis în urma acestora

ca dovadă despre originea romană a jocului călușarilor noștri. Despre vechimea călușarilor și Dr. Valeriu Branisce încă ne spune în foaia *Transilvania* No. 8 din 15 August 1891, pag. 230, după notițele culese din *Istoria Ungariei* de *Nicolae Isthvanfi Pannoni. Liber XXV an. 1572*, că: „poetul maghiar *Balassi*, care în tinereța sa a petrecut multă vreme în Transilvania, a avut ocaziunea a învăța jocul național românesc numit *călușerul*. La festivitatea încoronării lui Rudolf (25 Sept. 1572) a jucat acest danț obținând admirarea tuturor celor de față".

Asemenea și scriitorul ungro-secuiu Dozsa Daniil, în opul istoric „Kornis Ilona" Pesta, 1859, ne vorbește despre vechimea jocului călușarilor cu ocazia descrierei unei serbători mărețe ce a dat Zigmund Bathori principele Transilvaniei, la 19 Oct. 1599, în onoarea Beatricei, fiicei celei mai mari a lui Mihai Vodă, și la care fusese de față Doamna Munteniei, cu două fiice, Beatrice și Florica, și cu Patrașcu fiul lui Mihai. Locul acestei serbări a fost valea între *Cricau* (Krako) și *Alba-Iulia*, sub ruinele de pe *Peatra Caprei*.

La sărbătoarea aceasta a lui Bathori—zice Dozsa—participară și osteni de ai lui Mihai Vodă, *călușerii*, sub conducerea vornicului Novac Baba, care produseră următorul joc (danț): „Intr'un cerc mai larg erau așezați 12 stâlpi, pe vârful cărora se afla table de un stânjen patrat. Pe fiecare se postase câte un jucăuș în costum de aceiași croitură romanțică cum îl poartă și astăzi jucăușii poporali munteni, numai din stofă mai fină, din lăuntrul stâlpilor se afla o pânzătură orientală de țăsătură foarte tare, dela care se întindeau 12 sfori de mătasă la vârful stâlpilor în mânile celor 12 jucăuși postați pe stâlpi. In jurul stâlpilor stăteau înșirați una sută de călușari, ,rezemați după datina poporului cu mânile și cu capul pe bâtele lor ghintuite cu argint. Pe cap aveau căciule de miel negre, împenate cu betele și pene aurite. Purtau cămeși albe până la genunchi, care se contrageau în crețe fantastice prin un brâu de piele (șerpariu) încărcat ca medalii și bumbi. Opincele erau legate după datina romană cu curăle roșii șerpuite preste pulpe până la genunchi și prevăzute cu zurgalăi (clopoței) de argint, formând un contrast pitoresc cu cioarecii de panură albă, croiți pe corp.

„In centrul cercului de călușeri se postă vătavul și îi blăstămă pe călușeri (Dosza zice în numele celui necurat!) de a nu se însura și de a nu participa la lucruri sfinte, până ce nu vor fi dezlegați de acest jurământ. „Nu știu—zice Dosza—mai există și acum jurământul acesta? Pe timpul copilăriei mele se mai vorbea de el și dacă l-a ținut poporul până acum, apoi păstrează suvenirea de două secole a

lui Novac Baba, carele se zice că ar fi fost urzitorul acestui jurământ [1]).

„Vatavul era un muntean cu numele Florean, cel mai renumit căluşer al ţinutului, un ţăran frumos, de musculatură şi tărie enormă. Dar şi cei 12 de pe vârful stâlpilor erau toţi vatavi dela deosebite despărţeminte de căluşeri.

„Sosind principele şi Doamna Munteniei, la un semn al lui Florean începu muzica, şi cei 100 de căluşeri din jurul stâlpilor, porniră jocul recitând unul după altul strofe de poezii (adică chiuind). Jocul e surprinzător la prima vedere. Se află expresiunea unui timp antic în jocul acesta.

„La alt semn întinseră vatavii de pe vârful stâlpilor sfoarele şi ridicară pânzetura dimpreună şi pe Florean aşa de sus, încât pe sub pânzetură jucau şi saltau ceilalţi 100 de căluşeri. Aici întru înălţime pe pânzetura cea întinsă de mânile musculoase ale vatavilor de pe stâlpi, începu şi vatavul Florean jocul şi saltul său măestric.

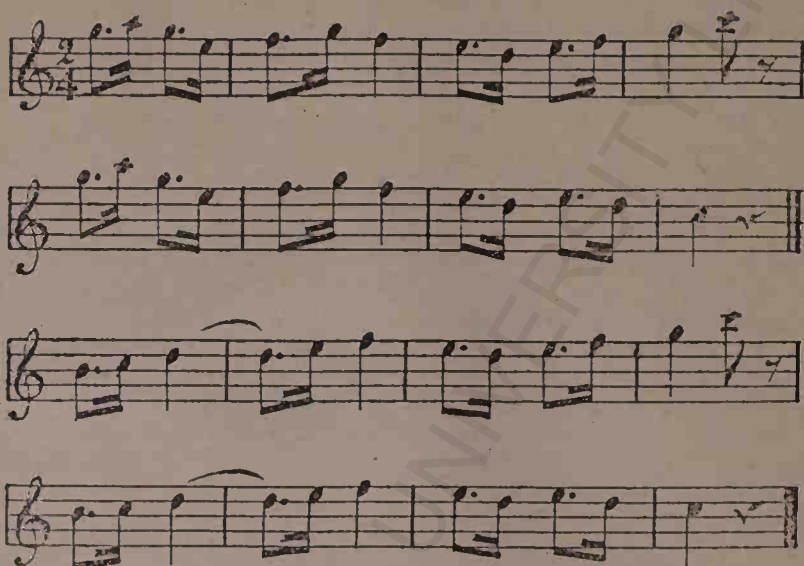
„Chiuiturile curgeau neîncetat încât se părea că un cor lin acompaniază solo-aria unei filomele din înălţime. Publicul remunera cu dese aplauze salturile surprinzătoare ale lui Florean, a căror frumuseţă naturală întrecea toată arta baletiştilor trimişi de principele Etruriei. Dar mai mare surprindere cuprinse pe privitori, când plecându-se vatavii de pe stâlpi slobozиră pânzetura ceva mai în jos şi apoi zmuncind-o cu celeritate de fulger aruncară pe Florean în aer, carele învârtindu-şi bâta împletită cu betele, se dete în aer peste cap şi bătând de vr-o 10 ori în pinteni, căzu în picioare pe pânzetură unde-şi urmă mai departe jocul. Aceasta se repeţi de trei ori; iar a patra oară nu mai căzu Florean pe pânzetură, ci pe unul din stâlpi, sărind în tot acel moment vatavul de pe stâlp în mijlocul pânzeturei. Şi acesta îşi produse salturile sale pe pânzetură şi în aer şi aşa se schimbară pe rînd 12 vatavi de pe stâlpi, iar dedesuptul lor în cercul stâlpilor curgea jocul cu bravură şi desteritate rară. Ajungând rîndul iar la Florean, fu aruncat mai sus decât toţi ceilalţi până acum, atunci deodată încetă muzica, iar Florean striga sus în aer cu voce sonoră: „Trăiască Bathori Zsigmund, principele Măria Sa“. Aruncat a doua oară aduse un „să trăiască“ principesa Maria Cristina, aruncat a treia oară într-o înălţime teribilă, esclamă în resunetul munţilor

---

1) Jurământul nu esistă, şi nici că a putut esista în senzul lui Dosza „pe cel necurat“. Era aceia o simplă promisiune, o parolă a jucăuşilor, de a nu oocheta sub decursul jocului cu fetele privitoare, parte spre a nu greşi ei însâşi în joc, parte spre a le feri pe acestea ca să nu cază în boala cea grea „de arsura dorului, vapaia focului“. Esistă însă şi astăzi simbolizarea acestui jurământ. E regulă adecă, ca jucăuşii înainte de începe jocul, să lovească unul cu altul în dreapta şi stânga cu bâtele lor.

„Trăiască Mihai Vodă eroul dela Nicopole", apoi Doamna Munteniei și în fine boerul Novac Baba". (Vezi în gazeta „Observatorul" Sibiu 14/26 Martie 1879, articolul „Călușerul" de *Turturel Codreanu).*

Astăzi melodia cea mai obicinuită ce se cântă la jocul călușarilor este următoarea:

SCRÂNCIOBUL

Petrecerea cea mai plăcută și mai însufleţită a poporului nostru de prin orașe și de prin sate, este acea dela scrânciob. După toate cercetările făcute nu putem spune anume în ce timp și de către cine s-a introdus la noi în ţară scrînciobul, numit în Valahia *dulap*, cuvânt turcesc. Andreas Wolf [1]), vorbind despre scrînciob ne spune că: Scrînciobul nu este o invenţiune românească, ci vine poate din Rusia, unde asemenea mașini sunt populare. Francejii numesc scrînciobul *balancoire russe*, nemţii *russische Schaukel*. La noi scrînciobul datează de mult. Pe la anul 1717, se afla un scrînciob în Iași, înaintea Curţei Domnești [2]).

Petrecerile scrînciobului încep din ziua de Paști și ţin până la Rusalii.

De ordinar scrînciobul se află în orașe pe la grădini,

1) Beschreibungen des Fürstentum's Moldau, 1805, pag. 237.
2) Letopisiţile ţării Moldovii. București 1874, t. III, pag. 61.

iar în sate în fața crîșmei. In tot timpul cât se învârtește scrînciobul un scripcar și un cobzar înveselesc gloata. Acolo fetele și flăcăi îmbrăcați frumos ca în zi de sărbătoare dau năvală la polițele scrînciobului ca să se învârtească în aer, când aude pe scrânciobar că strigă cât îi ia gura *loc! loc!* după cum se vede în figura ce urmează [1]).

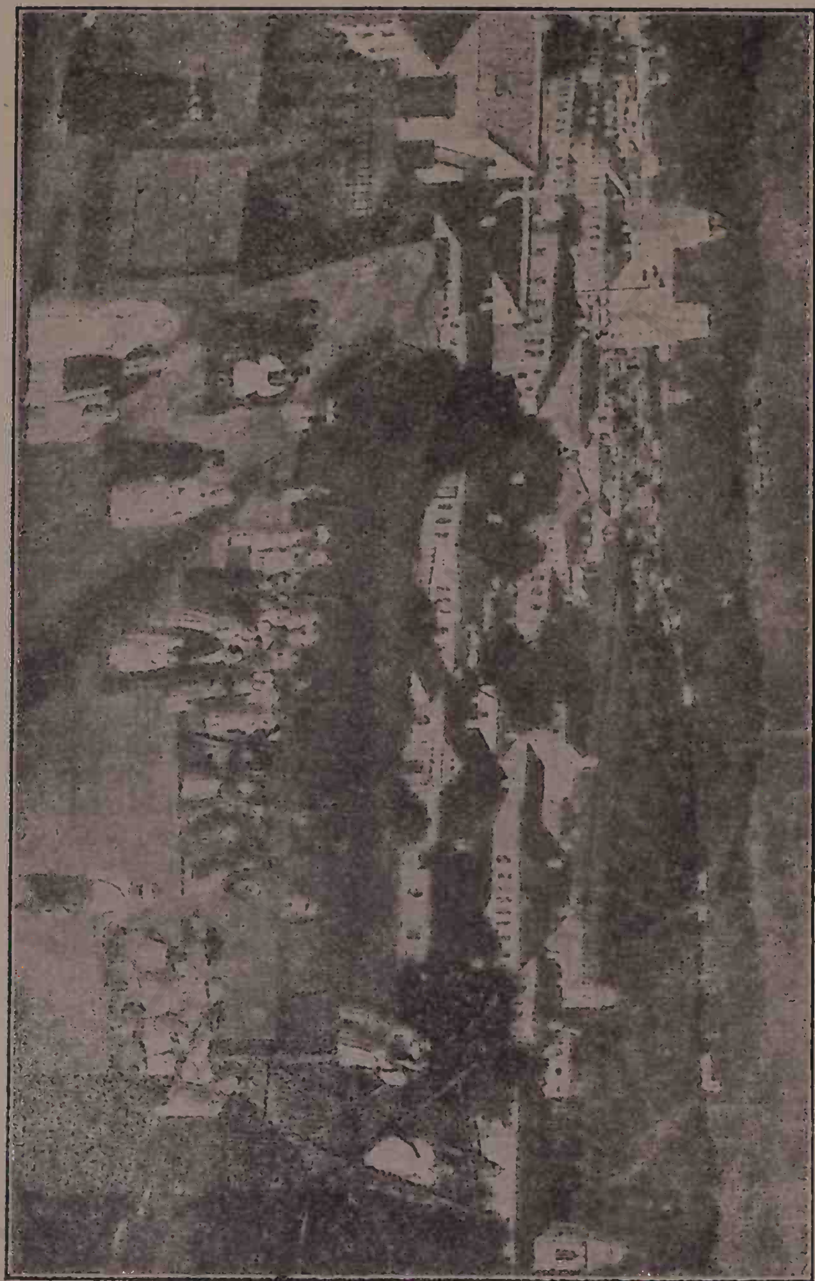
Dar petreecerea cea mai frumoasă din săptămâna luminată era aceea ce se făcea a treia zi după Paști, la scrînciobul din cotuna Buciumi, de lângă Iași, unde venea Domnitorul țării și toată boerimea.

Gh. Asaki ne descrie minunat această frumoasă serbare pe care noi o reproducem aici pentru ca să nu se peardă în noianul uitării. Iată-o:

In pareta răsăriteană a capitalei în depărtare ca jumătate de oară, se formează un gavan, încunjurat de dealurile Bârnovei și Repedei, unde obîrșiază și rîulețul numit Repede, șerpuind printre viile și pometele, de care sunt acoperite coastele acestor dealuri și care de pe culmea Repedei mai ales, înfățoșează călătorului spre Iași cea mai frumoasă panoramă.

„Acel Gavan, de vînturile crivățului aparat, încă din vechime s'au împoporat de o colonie de păstori cari cu turmele lor, aprovizionau pe locuitorii capitalei și'i desfătau cu sunetul buciumului de la care se trage și numirea cotunului. Poziția cea pitorească, aerul curat, îndeletnicirile cele idilice. adese ori atrăgeau în sînul lor pe Ieșeni, dar în Joia luminată li era lege, a face acolo un pelerinaj. In acea zi îndată după eșirea din biserică, cete de pedeștri și călăreți, de căruți încărcate cu familii și cu merinde, trecînd puntea ominoasă numită roșie, se îndreptau pe la Podul-Lung, pe la ezătura lacului numit a Frumoasei, ce se întindea până sub poalele dealului Cetățuici, a căruia coaste umbrite de o frumoasă spelunca, serveau nobleței de zilnică preumblare. Stolurile cele necurmate a locuitorilor, în curînd prefăceau pacinicul cotun a Buciumului în o tabără zgomotoasă de familii doritoare de a se desfăta. Nucii cei anuoși, cu a lor ramuri tufoase formau corturi pentru oaspeții așezați pe covoarele cele naturale ale erbei înflorite, între care ouă roșie cu pască galbănă, cu ulciorul de vin, formau buchete gustoase, aici o grupă de lăutari trăgeau cu arcușul pe vioară, sunînd nu arii străine, ci cînturi vechi, a căror versuri erau în formă de recitativ. Bardul, de razele și de spiritul lui Apolo întipărit zicea fapte strămoșești, când despre fapta eroică a lui Ștefan V. V. carele au învins pe regele Matias la Baia, când istoria

1) Reprodusă după un tablou în oloi aflator la Pinacoteca școalei de Bele-Arte din Iași, reprezentînd Iașul în anul 1841, pictat de Ludwig Stawski.

melancolică a meșterului Manoli, carele a zidit pe femeia sa în murul bisericei de Argeș. Despre altă parte un moșneag încă verde acompania cimpoaiele sale cu niște ziceri șagalnice care deșteptau rîsul și chiute între ascultători.

„Pe un muncel se înalță o mașină legănătoare,—scrînciob —care, ca aripele unei mori de vânt, învârtea în aer, o salbă de juni și de fete, a căror horbote fluturânde, le asemănau cu zîne zburătoare prin aer, când hora rotundă întinsă și arcanaoa înșirată cu tropote cadențate (măsurate) făceau a răsuna pămîntul.

„Departe era încă până la apusul soarelui când pe drum despre Iași se ridică un nour de colb, din care scînteia armele lucitoare ale panțirilor, ele dădeau de știre că vinea Domnitorul țării, carele totdeauna, era în mijlocul poporului său.

El vinea încunjurat de boeri și de armași, spre a consfinți prin a sa prezență astă serbare populară și după ce încunjura în miezul urărilor locurile petrecerei, se așeza sub un cort, înaintea căruia o ceată de bătrâni, de juni și de fete prezentau pârga florilor, și daruri câmpene; după aceia călăreții ghibaci și luptătorii pedestri executau feliurite jocuri gimnastice. Iar Doamna cu cucoanele și a lor fiice sosite în rădvane și leftice, trăgeau la schitul Socolei împoporat de călugărițe evlavioase, vrednice de asemenea nume, unde în acel timp după rînduiala monahică nu putea călca bărbat strein. De aice ca din o galerie Doamna și cucoanele gustau plăcerea unei priveliști naționale, unde un popor deși de clase deosebite, era strâns unit de sentimentul patriotic, gata a sacrifica averea, ambiția și viața pentru păstrarea și fericirea patriei“[1]).

Astăzi însă acea petrecere dela Buciumi a dispărut cu totul.

PAPARUDELE

La români este un obiceiu vechiu ca în Marța sau în Joia celei de a treia săptămînă după Paști sau în lunele Iunie și Iulie, mai cu samă în timp de secetă mare, să joace *Paparudele* prin sate.

Fete de țigani, împletesc cununi de boji și le pun pe cap apoi împodobindu-se cu panglice roșii, și cu salbe de firfirici, așa împestrițate, mai mult goale, merg în sat de joacă dinaintea caselor. Fața cea mai în vrîstă începe a cînta și a se ruga lui D-zeu ca să ploaie; în timpul acesta celelalte fete încep, a juca făcînd fel de fel de sărituri, bătînd din palme, plesnind din degete, și strigînd din cînd în cînd *ha! ha! ha!* Pe cînd joacă fetele, gospodina din casă, ie o găleată sau o

---

1) *Gazeta de Moldavia*, Iași. 1858, No. 27 din 7 Aprilie.

doniță cu apă, și o zvârle asupra lor, și le udă din cap până în picioare. După aceea paparudele urează gospodinei ani mulți și feriiți, și apoi li se dă câte un gologan, făină sau haine vechi. Este credința în popor că la casa la care n'a mers să joace paparudele n'au să meargă bine trebile în vara ce urmează.

Cuvintele ce zic Paparudele cînd cîntă și joacă sunt următoarele:

Paparudă, rudă
Vino de te udă
Ca să cadă ploile
Cu gălețile,
Paparudele;
Să dea porumburile
Cât gardurile.
Paparudele;
Ca să cadă ploile
Și să crească spicele
Cît vrăbiile,
Paparudele;
Să sporească grînele
Să umple pătulele,
Paparudele;
Să deschizi cerurile
Să pornească ploile.
Și să ferești holdele,
De toate mălurile
Să gonești tăciunele
Din toate ogoarele
Paparudele! [1]).

Despre vechimea Paparudelor și cuvintele ce spun ele. când joacă, ne vorbește și Dimitrie Cantemir Domnul Moldovei; această datină el o numește *papalugă*, și iată cum o descrie:

„Vara când este secetă cu primejdie pentru semănături atunci îmbracă țăranii câte o copilă mai tânără de 10 ani, cu cămeșă de cânepă de copaci și de buruiene, și cu toate cecu cămeșe de frunză de copaci și de buruiene, și cu toate celelalte copile și copii de vrîsta ei, umblă jucând și cîntînd și cum sosec la fiecare casă obicinuiesc babele să le toarne pe cap apă rece, iar cuvintele pe care le cîntă ele sunt mai întru acelaș chip: *Papaluga suite la ceriu și deschide porțile sale, și ne trimite ploaie de sus*, ca să crească grâul și popușoiul, malaiul și altele“ [2]).

1) G. Dem. Teodorescu. Loc. cit. pag. 128 și *Șezătoarea*, Fălticeni, 1891 vol. I pag. 155.
2) Descrierea Moldovei. Ediția II. 1851. Iași, pag. 288, Nota 3.

Acest obiceiu există și în Dobrogea și până în ziua de astăzi [1]). Asemene se mai păstrează și în Transilvania unde se numește *Papaluga* ca și în Moldova.

Romînii din Macedonia numesc paparuda, *papaluga* și *dodola*.

PEHLIVANII

După ceia ce ne spun bătrînii *pehlivanii* sau *pelivanii* erau un soiu de luptători, de comedianți acrobați sau saltimbanci, cari se aflau pe lîngă curtea Domnilor greci, și cari în totdeauna la petreceri, la logodne, la nunți și la toate alaiurile domnești, făceau în fața poporului ca petrecere, soiuri de soiuri de sărituri, întorsături și lupte în cari-și arătau puterea trupului lor.

Iată ce ne spun Cronicarii despre acești pehlivani:

„Constantin Căpitanul, cronicarul Țării Românești, vorbind despre logodna fiicei lui Duca Vodă din Moldova, Catrina cu Ștefan feciorul lui Radu-Vodă, în anul 1681, ne arată, că: „Strînsau toată boerimea țării cu toate jupânesele, și au întins corturile în deal despre Mihai Vodă, în drumul Cotrocenilor, acolo făcea ospețe în toate zilele. Adusau *pelivani* de cei ce joacă pe funii și de alte lucruri, aduseră și un *pelivan* Hindiu harap, carele făcea jocuri minunate și nevăzute pre locurile noastre, iute om era și vîrtos.

„Lângă altele de nu le putem lungi, făcea aceste mai ciudat: punea în rînd 8 bivoli, și se repezia iute și sărind peste ei, se da în văzduh peste cap, și cădea în picioare de ceia parte; alta, un cal Domnesc gras mare, își lega chica de coadă-i și'l bătea comișelul cît putea, si nu putea să'l miște de loc; alta, un copaciu mare din pădure adusese neted, și înfipt, s'au suit pre dînsul ca o maimuță, deci după multe jocuri ce au făcut în vîrf s'au slobozit de acolo cu capul înjos și au dat în picioare; alta, un tulpan lung de mulți coți, îl ținea oamenii în mâni cât era, și se repezea iute și mergèa călcând pre tulpan și nu se afunda; alta, se prindea mulți oameni câte doi în mâni, și făcea chip ca de o bute cu mânele și mai lung, și se repezia iute și intra cu capul prin gaura aceia, și nu-l simția oamenii, și de ceea parte cădea în picioare, ca acestea multe făcea, care nu le ținem minte“ [2]).

După această logodnă s'a pornit Duca Vodă cu fiica sa Catrina și cu ginerele său Ștefan Beizade, în Iași, unde în acelaș an (1681) au făcut nuntă mare Domnească pe care cronicarul Ioan Neculcea o descrie în modul următor: „S'a ve-

---

1) Vezi a mea scrieri „O călătorie în Dobrogea“. Iași, 1889. pag. 24.
2) Magazin istoric pentru Dacia, București, 1845 t. I, pag 351.

selit două săptămîni cu fel de fel de muzici și de jocuri și *pelivani*, și pusce, și juca două danțuri prin ograda curților domnești și pe ulițe cu toți boierii și jupânesele, împodobiți și toți negustorii, și tot tîrgul, și un vornic mare purta un cap de danț, și alt vornic mare purta alt cap de danț îmbrăcați cu șarvanale domnești" [1]).

In Dobrogea, în comuna Eni-Sala districtul Tulcea, se află și astăzi asemene *pehlivani*. In ziua de S-ta Treime este obiceiul ca să se adune flăcăii de prin mai multe sate, și să se apuce la luptă, care se numește *pehlivănie*, de la cuvîntul turcesc *pehlivan*, care însamnă luptător. Luptătorii sînt desbrăcați în pele până la jumătatea corpului și se luptă numai din mâni ; în unele comuni își ung trupul cu unt de lemn [2]).

DRAGAICA

In timpurile cele vechi era obiceiul ca, pe când se coceau sămănăturile, să se adune mai multe fete din cele mai frumoase de prin sate și împodobite cu spice de grâu să meargă prin ogoarele sătenilor, cu mare alaiu sălтînd și cântând. Intrând prin ogoarele cu semănături împletesc o cunună de spice de grîu și o pun pe capul celei mai frumoase și mai voinice fete, căreia îi dau numele de *Dragaica*.

Această petrecere era una din cele mai plăcute și era așteptată cu mare nerăbdare de locuitorii de prin sate.

In Dobrogea în unele comune locuite de români, a rămas obiceiul după cum era și în Moldova, ca în ziua de *Sînzienii* la 24 Iunie, patru fete, dintre care două îmbrăcate bărbătește apucîndu-se cruciș de mînă cu celelalte două, se dănțuiască pe la case la sunetul unui fluerar, care zice diferite arii de danțuri, apoi drept mulțumită să li se deie câte un bacșiș. (Vezi a mea scriere „O călătorie în Dobrogea". Iași 1889, pag. 26).

Despre această datină principele Dimitrie Cantemir ne spune că: „Aceasta se înțelege *Ceres* cum se vede căci la acea vreme a anului pe cînd încep a se coace sămănăturile se adună la un loc toate fetele țăranilor de prin satele ce sunt pe aproape și aleg pe cele mai frumoase dintre dînsele și îi pun numele *Dragaica*, și cu mare tovărășie merg cu dînsa prin țarini, împodobind-o cu cunună împletită de spice și basmale multe, și îi dau în mânile sale cheile de pe la șurile sau grajdurile lor ; și Dragaica aceasta întru acest chip împodobită, cu mânile întinse, și cu basmalele legate asupra vântului ca când ar zbura, merge acasă dela țarini și umblă

---

1) *Letopisițile*. Iași. 1851. t. II. pag. 238.
2) Vezi a mea scrieri: „O călătorie în Dobrogia" Iași. 1880, pag. 19.

prin toate satele tovarășilor săi, cântând și săltând împreună cu toate tovarășele sale, care de multe ori o numesc pe dînsa soră și stăpână; și toate fetele țăranilor din Moldova cu mare poftă se străduesc după cinstea aceasta, măcar deși sunt ele obicinuite să cânte totdeauna, cum că aceea care să face în chip de *Drugaică*, nu poate să se mărite până după trei ani“[1]).

MĂSCĂRICII

După științele ce avem, *măscăricii* erau un soiu de bufoni tocmiți anume la alaiuri domnești sau la festivități particulare pentru a înveseli lumea.

La încoronări de pildă, ei mergeau înaintea alaiului domnesc încălecați dea îndoasele pe cai, împodobiți și duși de slugi domnești. Măscăricii erau îmbrăcați în haine împestrițate cu toate coloarele bătătoare la ochi și cu felurite găitanuri, pe cap aveau fes roșu de care'ș atîrnau două sau trei cozi de vulpe ce fluturau în jurul capului lor. Ei călărind, făceau felurite schimonosituri caraghioaze, strigau, țipau și căutau prin toate chipurile să facă să râdă poporul ce'i privea.

Măscăricii se făceau din clasa poporului de jos, de rând, și erau priviți ca niște oameni de nimică fără căpătîiu, neavând nici o considerație în societate.

Iată ce găsim despre aceasta, în pravila lui Vasile Lupu Vodă din 1646[2]), vorbind despre cazul când bărbatul prinde în flagrant delict pe femeia sa, ce pedeapsă trebue să se dea complicelui: „Iar de va fi fost vre-un om de gios cum se zice țăran, sau vre-un slugoiu sau vre-un *măscăriciu*... și de'l va ucide pe acesta, nimic nici o certare să nu aibă“.

In privința *pehlivanilor* și *măscăricilor* găsim următoarele note, într'o condică veche de cheltueli a lui Constantin Basarab Vodă din anul 7203 (1695)[3]).

---

1) Loc. cit. pag. 287. Nota 1.

2) Carte romînească de învățătură de la pravilele împărătești și de alte giudete cu zisa și toată cheltuiala a lui Vasilie Voevodul și domnul țării Moldovei din multe scripturi tălmăcită, din limba ilenească în limba romînească. In tipariul domnesc sau tipărit în mânăstirea a Trei Svetitele în Iași, de la Hristos, 1646. (La titlul: Pentru cel ce'și va ucide pe tatăl seu, sau pre măsa, ce ceretare va ave: al. 47).

3) Această condică se află în biblioteca Seminăriei din București, ea cuprinde în totul 122 file în folio, și are titlul următor; „Anatefer care s'a făcut in visterie să se scrie toate dăjdiile și orânduelele cite es în țară la fieste care, cum în ce chip es și alte obiceaiuri, vânzări de vămi, și de părcălăbii și de dijmărituri și ocrituri și de toate dăjdiele și slujbele precum se fac cărțile domnești a fieștecăreia slujbă după a ei obiceiu și rînduială ca să se poată ști fiecând, care s'au făcut în zilele prea luminatului nostru Domn Ion Constantin Basarab Voevod, pe vremea ce au fost Șerban vistier mare Let 7203. Iscăliți „Iordachi Crețulescu vel Logofăt și Az Șerban grec. vel vist. procit“.

„Darurile *pehlivanilor* cum scrie în jos anume celor dintăi, Iunie 7 zile 7220 (1712) pagina 106 a condicei:

70 taleri, celui mai bătrân, taleri 40 i un postav șai i un atlaz.

35 taleri, celui de al doile, taleri 20 i un postav șai.

10 taleri, la cel de al treile.

3 taleri, lui Ciauș Ciolac.

2 taleri, la ficiorul lui Ciolac, zloți 10 i la istodor zloți 2.

8 taleri, la *măscărici*, taleri 3 i un postav sifit.

10 taleri, la mehteri.

„Darul pehlivanilor celor de al doile ce au jucat vineri cum scrie în jos anume: Iunie 9 zile, 7220 (1712) Pagina 107 a condicei:

130 taleri, celui mai mare taleri 100 i un postav șai i un atlaz.

30 taleri, la doi de al doile, două postavuri șaiuri.

25 taleri, *la cel ce sau lăsat din clopotniță*, taleri 10 i un postav șai.

15 taleri, la trei copii mai mici.

8 taleri la *măscărici* taleri 3 i un postav sifit.

10 taleri la mehteri".

In timpurile mai vechi pehlivanii se mai numeau și *pelivari măscărici*, de sigur atunci când pehlivanii pe lângă săriturile lor mai făceau și caraghioslâcuri ca și *clownii* de astăzi.

Despre acest soi de pehlivani cronicarul Ioan Neculcea ne vorbește descriind obiceiurile traiului lui Grigore Ghica Vodă, după ce s'a întors în țară de la Constantinopol în anul 7235 (1727): „Și în viață era tot în plimbări și tot cu mese mari, și cântări și cu feliu de feliu de muzici. In toate zilele pre de ave vre-o treabă mare, să nu iasă la câmp, ca să facă veslii cu naiuri și cu cântece hagimești și cu mulți *pelivani măscărici* [1]).

SUITARII

Bătrânii ne spun că în timpurile mai de mult, la curtea Domnitorului era obiceiul ca să fie până la patru *suitari*, cari nu erau altă decât niște bufoni, îmbrăcați arnăuțește ca paiații, având pe cap căciuli mari de blană în vârful cărora erau atârnate cozi de vulpe, cari de câte ori se făcea vre-un alaiu la curte ei mergeau pe jos înaintea alaiului și făceau fel de fel de sărituri comice și soiuri de soiuri de ghidușii, strîmbându-se și râzând cu hohote către lumea adunată, ca ea să fie cu chef și veselă, când va trece Vodă.

---

1) *Letopisițile*. t. II. pag. 351.

Cel mai cabazlâcos, după cât ne spun bătrînii, în Iași a fost *Ioniță suitariu* din comuna Săucești județul Bacău.

Ioan Ghica, vorbind despre alaiul lui Neculai P. Mavrogheni Vodă, când eșia la preumblare, ne spune că: „După prînz, resturnat într'o caleașcă poleită, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, eșia la primblare încunjurat de ciuhodari (slugi domnești), cu fusie albe și ișlice rotunde de samur, de arnăuți și de *soitari* (paiați) *cu căciuli lungi de postav pestriți împodobite cu cozi de vulpe și cu clopoței, cari jucau chiceucurile pe lângă trăsura domnească, se strâmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe nerușinate.* Cu astfel de alaiu mergea de'și bea cafeaua și ciubucul lângă havuzul din frumosul chiosc dela Isvorul Tămăduirei, în sunetul surlelor și tobelor, al mehterhanelelor și tumbelechiurilor" [1]).

GEAMALA

Geamala [2]) era un fel de păpușă foarte mare, numită și *paiaț*. Era purtată pe stradă ziua, într'un paravan de pânză închis în patru părți. Geamala avea pe cap o chivără în formă de căpățină de zahar împodobită cu hârtie poleită și colorată, în vârful chiverei era atârnată o coadă de vulpe. Geamala juca la sărbători mari, la paști și la anul nou. Inăuntru paravanului se afla stăpânul giamalei, care când era să o joace o ridica în sus deasupra paravanului, punând în mișcare prin ajutorul unor sfori, mânele și picioarele ei, făcând soiuri de soiuri de întorsături caraghioase ce te făcea să râzi.

Gh. Sion în „*Revista Carpaților*", București t. I pag. 48, descriind *geamala*, ne arată că: „reprezintă un spectru sau fantasmă înspăimântătoare, cu care părinții îngrozese pe copii și că se obicinuește încă în unele locuri în Țara-Românească, în Moldova nu e cunoscută". Mulți bătrâni m'au încredințat că au apucat jucându-se *geamala* și în Moldova mai cu seamă în Iași.

Astăzi atât *suitarii* cât și *geamala*, ce erau la noi prin timpul fanarioților, au dispărut din țară încă de pe timpul lui Ioniță Sturza Vodă.

HAGI-IVAT

Pe timpul fanarioților se introduse în Iași așa numitul *Hagi-Ivat*, care se compunea din doi indivizi și cari erau de ordinar armeni ori turci. Unul avea o tambură din care cânta

---

1) „Câteva pagini din istori fanarioților" în *Revista nouă*. București, 1888 pag. 224

2) Cuvînt turcesc ce însamnă *mare, uriaș.*

iar celalalt spunea cabazlâcuri, și reprezenta diferite scene din viața poporului, apoi juca și cânta cântece turcești „manele" de multe ori cânta și cântece românești. Hagi-Ivat dădea aceste mici spectacole prin cafenele, mai cu seamă la cafeneaua de la hanul lui Manuc din București. Unii spun că în Moldova Hagi-Ivat n'a fost nici odată, alții că a fost și că dădea reprezentații la *Hanul Turcesc*. Astăzi însă Hagi-Ivat a dispărut cu totul atât din Valahia cât și din Moldova.

CALOIANUL

In a treia zi Marți după Paști, este o datină pastrată la poporul nostru de prin unele sate din județele Brăila, Ialomița, Buzeu și Iași, în comuna Hermeziu, după cât cunosc eu, ca să se adune în acea zi la casa unui locuitor mai multe fete de la 6 ani în sus, în unele locuri chiar și neveste, și să plăzmuiască din lut un chip de om mic ca de o pulmă de lung ,cu mânile puse pe piept după cum se vede în figura aici alăturată [1]).

Acest chip de om, acest idol se numește *Caloian*, *Calian* și *Scaloian*. In unele locuri se face și o *Caloiță* care are chip de femee. După ce au plăsmuit ele acest idol, îl pun într'un sicriu mic sau numai pe o scândură, îi aprinde lumânări și tămâe, apoi îl împodobesc cu flori de câmp, mai ales cu busuioc, și cu coji de ouă roșii de la Paști, apoi astfel împodobit îl duc cu sicriu spre al îngropa afară din sat, fie în câmp, prin mărăcini, fie prin pădure la un loc ascuns, ori pe malul vre-unei ape, dacă se află în apropriere de sat. Inaintea sicriului merge o fată care se face popă, o alta care se face dascal, și o a treia duce prapurul dela biserică, adecă o trestie sau o prăjină în vârful căreia atârnă o basma albă. apoi vine sicriul încunjurat de mai multe fete având cu ele lumânări aprinse.

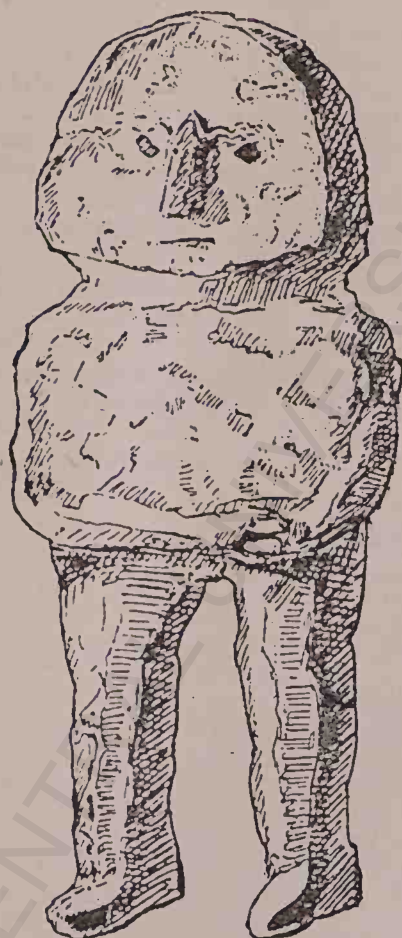
In tot timpul cât se duce *Caloianul* la groapă, fetele îl plâng și-l bocesc amar, apoi ajungând la locul hotărît spre a fi îngropat, îi face o bortă în pământ, îl pun acolo, dând țărâna peste el, și văicărându-se spun versurile următoare:

Iene, Iene,
Caloiene,
Măta te cătă,
Prin pădurea rară,
Cu inima amară,

---

1) In pastrarea mea se află un *Caloian* de lut pe care l'am adus din comuna Viziru, județul Brăila.

Prin pădurea deasă
Cu inima arsă,
Și mi te plânge,

Cu lacrimi de sânge,
Iene, Iene,
Caloiene.

In locurile unde se face și *Caloița* se spun aceleași versuri ca și la Caloian, începându-se însă cu cuvintele:

Caloița, ița,
Măta te cată... etc.

A treia zi, Joi, se strîng iarăși fetele des-dimineață și se duc la locul unde au îngropat *Caloianul*, și-l desgroapă, apoi începând al boci îl aduc în sat, și acolo îl rup în bucăți și-l aruncă prin fântâni sau prin bălți; dacă se află însă vre-un râu în apropiere îl pun în sieriu și-i dau drumul pe apă. După aceia se strîng fetele iarăși la casa unde au făcut *Caloianul sau Caloița* și acolo se face *pomana Caloianului*, adică se pune masa și se aduce brânză, ouă și se fac mâncări: sarmale, friptură și altele, apoi se aduce vin, iar flăcăii satului sosesc și ei cu lăutari, și prind apoi a mânca și a bea, și se întemeiază joc mare care ține până în seară.

In ziua Coloianului prin unele locuri plugurile nu umblă decât numai până la prînz.

Caloianul se face nu numai în Marța din săptămana a treia de după Paști, ci și în zilele când nu plouă mai multe săptămâni și e zăduf și secetă mare de crapă pământul de căldură, atunci numai și în asemenea caz se recurge și se invoacă idolul Caloianu, și se poartă în procesiune prin sat pentru ca D-zeu să trimeată ploaie, cu deosebire numai, că ducându-l la groapă fetele bocindu-se, spun atunci versurile următoare:

Caloiene, Iene,
Caloiene, Iene,
Du-te în cer și cere,
Să deschidă porțile,
Să sloboadă ploile
Să curgă ca gârlele,
Zilele și nopțile
Ca să crească grânele. [1]).

Răposatul Gheorghe Săulescu ne spune despre Caloian următoarele:

„Când nu plouă, Românii cei vechi pastrau procesiunea următoare, invocând două divinități naționale, pe *Calian* și pe *Papaluga*. Femeile, și mai cu samă fetele, efigiează o statue de argilă sau lut galbăn, mare ca de o palmă pe care o numesc *Calian;* îi fac un sicriu de scoarță, îl învăluesc în giulgiu și ducându-l la un mormânt făcut înadins, fetele îl lugesc (bocesc), dechiemând următoarele versuri:

Iani, Iani,
Caliani!
Iea ceriului torțile,
Și deschide porțile,
Și pornește ploile,
Curgă ca șuvoaile,

1) Vezi și altele versuri în *Serbătorile la Români* de Sim. Fl. Marian t. 3. Bucurșști. 1901. pag. 300.

Umple-se pârăele,
Printre toate văile,
Umplese fântânele,
Să răsară grânele,
Florile, verdeţele,
Să crească fânaţele,
Să s'adăpe vitele,
Fie multe pitele!

„Aceste cântându-le lugubru, fetele satului înmormântează pe figuratul *Calian*, şi apoi făcându-i comândare se ospătează“ [1]).

Obiceiul de a se face Caloianul e uzitat nu numai la Românii din Moldova şi Valahia, ci şi la acei din Dobrogea.

In călătoria ce am făcut prin satele din Dobrogea în anul 1880, am văzut că în Joia din săptămâna a patra după Paşti se fac *Scaloenii;* în acea zi mai multe fete din sat se adună şi fac *Scaloianul:* chipul unui om mititel ca de o palmă de lung făcut din lut, apoi îl pun într'un sicriu de papură şi îl dau pe Dunărea sau pe baltă, când atunci încep toate fetele a se face că plâng şi a se văicăra, zicând următoarele versuri:

Scaloiani Scaioian,
Trupuşor de Dician;
Scaloiţa, Scaloiţă,
Trupuşor de cuconiţă,
Măta mi te-a cătat,
Te-a cătat, te-a 'ntrebat,
Prin pădurea rară,
Cu inima amară,
Prin pădurea deasă,
Cu inima arsă.

In multe locuri *Scaloenii*, înainte de a să aruncà în apă, stau trei zile îngropaţi în pământ.

După ce *Scaloianul* s'a dat pe apă, toate fetele se întorc acasă, pun masa, fac bucate şi plăcinte, beau, mânâncă şi fac horă, iar flăcăii cântă din fluer şi din cimpoiu.

Care este originea acestui cult a idolului *Caloian*, nu o putem şti, uitându-ne însă la procesiunea ducerei lui la groapă vedem, că în Dobrogea pe unde se face *Caloianul*, se cântă întocmai versurile din satele judeţelor din Moldova şi Valahia, cu deosebire însă că încep cu următoarele cuvinte:

Scaloeni, Scaloian
Trupuşor de *Dician*...

In călătoriile mele etnografice făcute în Dobrogea, ju-

1) Vezi: Raportul relativ la manuscriptele lui G. Săulescu presentat „Academiei Române“ din Bucureşti, în sesiunea generală din anul 1883, publicat în: Descântece poporane culese de S. Fl. Marian, Suceava 1886, pag. 298—300. Tot acolo se vede că G. Săulescu derivă cuvântul *Calian* de la Ioaniţiu, fundatorul Imperiului Bulgaro-Român pe la 1204, poreclit Καλοϊωάννης (bunul Ioan)

dețul Tulcea, am văzut că în satele de pe malul Dunării și în acele ce vin în apropiere de Dunărea, ca: *Turcoaia, Văcăreni, Luncavița, Niculițel, Somova, Parchis, Enisala, Calica, Sarighiol, Mahmudie,* locuitorii se numesc *Dicieni* și *Decieni.* Așa dar când se cântă *Caloianului* că are trupușor de *Dician,* am pute zice, credem noi, că Caloianul e o rămășiță a vre-unei zeități din Dacia și că e de origină Dacă, începând în Dobrogea mai întâi cultul acestui zeu, care se păstrează până-n ziua de astăzi la noi.

CUCII

In Dobrogea mai cu samă, precum și prin unele comuni de pe malul stâng al Dunării, jud. Ialomița cari sunt locuite în cea mai mare parte de Bulgari, este obiceiul ca Duminica în ziua de *Lasatul secului,* a Postului Paștelui, iar prin alte locuri, a doua zi, adecă Luni, în săptămâna cea d'intâiu a Postului mare, să se facă datina numită *Cucii.* In acea zi se adună 20 de flecăi din cari unul își pune coarne, se îmbracă cu haine împestrițate și se zugrăvește cu negru pe obraz ca diavolul, numindu-se el Impărat; apoi merg pe la case și joacă, după care apoi li se dă câte un bacșiș.

Această datină a început a dispărea din ce în ce mai mult de la noi[1]).

SAEGIII

In Dobrogea, în noaptea spre Sf. Dimitrie, în unele sate locuite în mare parte de români, este obiceiul să se facă *Saegiii:* mai mulți flecăi întrunindu-se, pornesc pe la case jucând și cântând din fluere și cavale, având cu ei un flecău îmbrăcat în haine femeești de cadână, după care apoi li se dă câte un bacșiș. Din toate cercetările făcute și din spusa mai multor bătrâni, am aflat, că s'au făcut încercări ca să se introducă *Saegiii* și în Moldova precum și în Valahia, dar nu s'a putut[2]).

---

1) Vezi mai pe larg. Sim. Fl. Marian, *Serbătorile la Români,* București, vol. I, pag. 282—284, *Șezătoarea,* Fălticeni, an. I. pag. 40—43 și a mea scriere: *O călătorie în Dobrogia,* Iași 1880, pag. 26.

2) Vezi a mea scriere: *O călătorie în Dobrogia.* Iași, 1880. pag. 26.

LĂZĂRELUL

Datina colindei cu *Lăzărelul*, nu se practică decât prin unele localităţi din Valahia şi Dobrogea, mai cu samă prin mahalalele Bucureştilor în aşa numită *Sâmbăta lui Lazăr* sau a *Floriilor*. In acea zi pornesc de dimineaţă pe la casele locuitorilor 3 copile dela 6—12 ani cu colinda Lăzărelului. Cea mai mică din aceste copile este îmbrăcată în alb cu peteală şi cu flori de lămâiţă pe cap, ca şi o mireasă. Această datină se mai numeşte a *umbla cu mireasa*. După ce ele au isprăvit de colindat, li se dau cele mai de multe ori ouă şi bani.

Cântecul *Lăzărelului* descrie moartea nefericită a lui *Lazăr*, arătând cum a plecat cu oile la pădure, cum s'a suit pe o creangă de copac ca să scuture frunze oilor, şi apoi cum bătând vântul, creanga s'a rupt şi a căzut jos, şi podidindu'l sângele pe gură şi pe nas, a murit, iar surorile sale trei la număr, văzând că nu mai vine cu oile, s'au dus să-l caute şi, aflându-l mort, l'au adus acasă, l'au scaldat în lapte dulce şi apoi l'au înmormântat.

De câţiva ani *colinda cu Lăzărelul*, începe a se introduce şi prin unele localităţi din Moldova. Atât la românii din Macedonia cât şi la acei din Tesalia, această datină se află şi la ei [1]).

SCOATEREA CAILOR DOMNEŞTI LA CIAIR

In ziua de Sf. Gheorghe, dacă era câmpul încheiat cu iarbă, sau şi mai pe urmă, cu puţine zile, după vreme, era obiceiul şi în purtarea de grijă a lui Vel Comis, *ca să scoată caii domneşti la ciair*.

Iată ce găsim despre aceasta în „Condica de obiceiuri vechi" a Logofătului Gheorghaki [2]):

„Intr'această zi făcându-se gătire, chiamă Domnul pe Vel Comis şi-l îmbracă cu caftan, şi eşind dela Domn cu caftanul îmbrăcat şi punându şi în cap şi şlicul lui cel de sobol, merge la grajdiul domnesc şi de acolo se pornesc caii, după cum îi rînduește Vel Comis, în priveala Domnului, a Doamnei a Beizadelelor şi a toată boerimea, petrecându-i prin meideanul cel mare al curţii, despre camară, ori dinnăuntrul curţii. Şi înainte este un steag de Arnăuţi cu zapciii lor, după

---

1) Vezi mai pe larg despre colinda cu *Lăzărelul*: Sim. Fl. Marian. *Serbătorile la Români*. Bucureşti, 1899, vol. II pag. 247.
2) Letopisiţile. 1874. III. pag. 323.

dânșii două steaguri de Seimeni, pe deoparte și pe de alta în șăreag și printre dânșii înainte se aduc telegarii; pe urma telegarilor: sacabaș, apoi Vel Armaș, G. Armaș și surucbairactar".

UDAREA CU APA

Despre acest obiceiu iată ce ne spune Logofătul Gheorghaki:

„A doua zi de Sfintele Paști a fost obiceiul în Moldova de se *uda cu apă și se trăgea la văi cu apă unii pe alții*, și mai în toate breslele era această obicinuință, până la vremea domniei lui Antiohie Vodă, (care obiceiu până acuma la Țara-Românească se păzește și se urmează a doua zi de Bobotează, în ziua de Sf. Ioan). Și cum s'a purtat cuvântul din bătrâni, că boierii și Domnului îndrăzneau a zice că-l vor trage în vale, și pe acei ce-i trăgeau la vale ca să le toarne cofa cu apă în cap, ei se împăcau cu trăgătorii: unii dîndu-le vedre de vin, alții paște și ouă. Și mai vârtos femeile se adunau la un loc câte douăzeci, treizeci, și trăgeau în vale pe barbați. Iară din zilele lui Antohie Vodă, din pricinile *trasului în vale* au născut gâlcevi foarte mari și s'au și omorât câți-va oameni. Și atunci din porunca domnească, s'au tăiat ca nici de cum obiceiul acesta să nu mai fie (macar că femeile așa oareșice tot îl mai țin"[1]).

JOCUL GIRETULUI

Atât Moldovenii cât și Muntenii au avut o iubire deosebită pentru călărie, și aceasta era îndeletnicirea lor cea mai plăcută. Una din plăcerile la care norodul se grăbia să asiste a fost *jocul giretului*, și adeseori în timpul cel frumos, primăvara ori vara, ne spune M. Carra, vede cineva tinerimea exercitându-se de calare la *jocul giretului* din fugă, după cum fac Turcii[2]). Acest joc de origină arabă (djerid), se săvârșește între doi călăreți, cari aruncă unul într'altul giretul care nu e altceva decât o lance de lemn lungă de un metru, apărîndu-se de lovituri cu paveze de pâslă petrecute pe brațul stâng. Meșteșugul jocului stă în rădicarea *djeridului* din fuga cailor, de jos, cu un fel de suliță (cu cârlig în vârf) ce poartă la brâu. Dintr'aceasta călăreții pot de multe ori să-și facă răni la piept și la picioare[3]).

---

1) Letopisițile. 1874 t. III, p. 321.
2) Istoria Moldovei și a României. București, 1857, pag. 150.
3) După descrierea ce mi-a făcut răposatul Lt. colonel Papazoglu.

JOCUL HALCALEI

Una din petrecerile publice în timpurile vechi a fost și *jocul halcalei* (cerc de fer), care se făcea sau a treia zi sau a patra zi după Paști. Despre acest joc Logofătul Gheorghaki ne spune, că: „In acea zi a fost vechiul obiceiu de e-șia Domnul afară cu tot alaiul de slujitorime și cu toate boerimea mari și mici, la *halcă*, ori în șesul Bahluiului, ori la Copou, scoțându-se toți caii Domnești; și șezând Domnul la saivant și boerii pe scaune, pe cine din boeri rînduia Domnul, încăleca pe cal Domnesc și se slobozea cu sulița asupra halcalei (cari sulițe sunt aduse din țara Ungurească, acolo se fac într'adins pentru această treabă), cu zicături de mehterhanea; și care lua halcaoa în repeziciunea calului, venea de se închina Domnului și-i săruta mâna și poala, și celor mai mari boeri, li se dăruia de către Domn câte o lastră sau canavață [1]), cu fir și un postav, celor mai de jos postaji și atlaze, iar celor mai mici, postaji. Fiștecăruia se da darul Domnului după cinstea sa, petrecând în acea zi și cu alte chipuri de glume pentru bucuria sărbătorii" [2]).

CHIRALEISA

Despre această datină numită *Chiraleisa*, Dimitrie Cantemir ne spune, că: „Acest cuvânt se deriva din exclamațiunea Kirie eleison care o întrebuințează creștinii în rugăciunile lor. In cinci Ianuarie spre ziua de Botezul Domnului, fie-care părinte de familie face o cruce de lemn și o îmbracă pre cât se poate mai elegant cu pânză albă, de matasă ori sirmă precum îi ajunge puterile, și apoi după vecernie o poartă ca în procesiune pe la toate casele urmată de o mulțime de copii, cari strigă cât se poate mai des cuvântul *Kiraleisa*" [3]). Datina aceasta astăzi a dispărut cu totul dela noi.

*

Acestea erau după cât cunoaștem în timpurile vechi, singurele petreceri și datini cari se obicinuiau, și cari au în-

---

1) *Lastra*, un soĭ de materie de matasă. Canavăță, materie de lînă vargată.
2) Letopisițele Țării Moldovei. București, 1874, t. III pag. 321—322.
3) Descrierea Moldovei, ediția Academiei Române. 1874. București. Tom. II pag. 155.

veselit sute de ani pe moșii și strămoșii noștri. Astăzi însă multe din aceste datini au început a dispăre, iar altele au dispărut cu totul, remâindu-ne abia amintirea lor. Prin urmare avem o datorie sfântă de a le pastra pe cât se poate așa după cum le-am apucat din trecut, căci prin ele, după cum am mai zis, se arată însemnătatea trecutului în viața popoarelor.

PARTEA II

EPOCA DE FORMAȚIUNE A TEATRULUI

CAP. I

Prejudiciile nobilimei înpotriva artei dramatice și a muzicei.—Actori la Curtea lui Vasile Lupu Vodă cu prilejul nunții fiicei sale.—Reprezentații date de ciauși sau bufoni la Curțile Domnitorilor.—Scamatorii, Pantomime și Priveliști prin curțile boerilor și prin diferite cafenele.—Zidirea unui teatru de către antreprenorul Gaetano Madji, în care a jucat o trupă rusească.—Teatru nemțesc în casele lui Grigore Ghica.—Reprezentații date în limbele greacă și franceză de elevii din școli particulare. Literatura dramatică de pe atunci.

Una din pricinile care credem că va fi contribuit mai mult a împiedeca propășirea artelor la noi, în timpuri pe când în alte țări, ele se aflau în mare înflorire, a fost aceea că din prejudicii de castă a boerilor, cari erau conducătorii mulțimei și aveau putință de a introduce orice sâmbure de dezvoltare națională și civilizație, atât actorii cât și muzicanții erau considerați ca formând o clasă de oameni, ce nu meritau a se amesteca sau a face parte din *eghemonia* clasei boerești.

Aceste arte, erau considerate mai cu samă, ca o îndeletnicire exclusivă a străinilor; era ceva înjositor pentru boeri, a-și vedea pe fiii lor, luând arcușul în mână, căci își închipuiau că aceasta este o meserie dată numai țiganilor [1]), ceva neauzit și degradator cu totul, a se suì cineva pe scena teatrului,

---

1) Gheorghe Burada, fiul Vornicului Teodor Burada, a fost cel întâi artist român, fiu de boer moldovan, care în anul 1852, s-a suit pe scena Teatrului Național din Iași, cu scripca în mână, cântând Concertul de *Beriot* op. 16, cu acompaniament de piano. (Vezi *Grigore C. Bufureanu.* Spatarul Gheorghe Burada, schiță biografică, Iași. 1904).

considerând pe cel ce se făcea actor, ca pe un om fără căpătâiu, ca pe un comediant, și un ce în contra moralei de a lasa fiii sau pe fiicele lor, să îmbrățișeze cariera teatrală. Pe atunci actrița româncă era privită ca o femee perdută, scena fiind considerată numai de domeniul unor astfel de femei.

Chiar în *Pravila* lui *Andronachi Donici*, tipărită în Iași la 1814, se vede că: *Actorii*, cari pe acea vreme aveau încă denumire de *ghiduși*[1]), erau disprețuiți în fața societății, nefiind primiți ca *vechili* sau *avocați* înaintea judecătorilor țării, căci iată ce zice titlul 7 din această legiuire: ....„și iarăși după pravilă vechil sau advocat nu poate fi primit la judecată fără alegere precum *surdul* și *nevrîsnicul*, cel ce n-a împlinit 17 ani și cel ce a fost în *vinovății*, de *moarte*, și cel ce a fost dovedit de *pârâș mincinos*, și *boinicul* și *ghidușul* și alții asemenea *necinstiți*“.

Nu numai la noi, dar în timpurile vechi chiar și în alte țări, actorii erau disconsiderați în fața societății; în Franța, bisericile nu-i primeau a se înmormânta în cimitirile lor, considerate ca locuri sfinte; după cum s'a întâmplat chiar cu Molière, care a fost înmormântat pe ascuns într'un cimitir din Paris, fără a i se putea găsi apoi locul mormântului său.

Biserica încă oprea în canoanele sale pe drept credincioșii, să nu privească sau să iee parte la *diferitele priveliști* sau *jocuri publice*, după cum se vede aceasta în canonul 24 și 62 din *Pidalion*. (Mânăstirea Neamțu, 1844, pag. 164 și 187). In Canonul 24, se zice:

„Nu fie slobod vre-unuia din cei ce se numără în ieraticeasca tagmă sau din monahi a merge la alergare cu cai să privească sau să sufere *scenicele jocuri*... dacă „vre-unul s-ar prinde întru aceasta, sau să înceteze sau să se caterisească“.

In Canonul 62: „Cele ce așa se zic *Kalande* și cele ce se zic *Vota*, și cele ce se numesc *Vrumalia*, și prăznuirea cea ce se săvârșește în ziua dintâi a lui Martie, deodată voim cu totul a se ridica din petrecerea credincioșilor. Dar însă și *saltările muerilor cele în aratarea publicului* care pot a face multă vatamare și pierzare... hotărînd ca *nici un bărbat să se îmbrace cu podoabă muerească sau muere cu cea cuvenită barbaților. Dar nici cu masce comicești sau satiricești sau traghicești să se îmbrace*. Deci cei ce de acum înainte ceva din cele mai înainte zise s-ar apuca a face, după ce s-au înștiințat de aceste, aceștia de vor fi clirici, poruncim să se caterisească, iar de vor fi mireni, să se afurisească“.

---

1) Și până în ziua de astăzi românii din Macedonia numesc pe actori, *ghiduși*.

Aceste idei cari par a fi rămase prin tradiţiune mai la toate popoarele moderne dela nobilimea romană 1) s-au întărit mai mult la noi sub domnii fanarioţi, cari ştim cu toţii, că pe lângă altele, ne-au deprins şi cu luxul oriental, înăduşind pentru câtva timp, sentimentele noastre de naţionaltate.

Astăzi putem zice că aceste deosebiri de clase şi desconsiderare a artiştilor, a dispărut la noi mai mult sau mai puţin.

In această scriere noi vom căuta a da, pe cât ne va sta prin putinţă, ştiinţile ce am cules în mod succesiv, despre cele întăi începuturi de teatru în Moldova.

*

Cea mai veche ştiinţă ce avem despre reprezentanţiuni teatrale în Iaşi o aflăm în autobiografia lui *Kemény Ianoš*, cu ocazia descrierei nunţii fiicei celei mai mari, Maria, a lui *Vasile Lupu Vodă*, cu kniazul *Radzivil*, om de casă mare din Knejia Litvei, şi care nuntă a avut loc la Iaşi, în anul 1645. Iată-o:

„Această nuntă s-a făcut cu mare solemnitate. Din Polonia venise multă nobilime înaltă şi deputaţii regelui şi a mai multor magnaţi, foarte frumos îmbracaţi cu haine frumoase şi cu copii cu echipamente strălucite, *actori* şi o mulţime de oameni, cam la 2000 călăreţi şi pedeştri. Insă adevărul scriu, că polonii deloc n-au trecut cu bogăţia hainelor, curtea principelui din Moldova. Cei din Moldova erau îmbracaţi cu toţii cu haine de matasă, arătând peste tot o avuţie foarte mare; pe masa fiecărei clase se găseau mâncări proaspete, gătite după moda poloneză, cofeturi, prăjituri în abundenţă; pe întreaga masă lungă, numai blide şi talere de argint, feluri de feluri de muzici, oameni ce făceau *petreceri de Carnaval*, jucători pe frînghie, căluşeri şi oameni cari arătau feluri de feluri de jocuri, de petreceri, de care trebui să te minunezi“ 2).

Inainte de anul 1780 pe la curţile Domnitorilor noştri se dădeau diferite reprezentaţii atât în limba română, cât şi în cea grecească sau turcească cari erau organizate de *ciauşii* sau *bufonii* palatului. Chipul cum se prezentau aceşti actori improvizaţi este descris de Fr. Sulzer, în cartea sa intitulată: *Geschichte des Transalpinschen Daciens*, apărută în Viena, în anul 1781. Iată ce ne spune acest autor la pag. 403, vol. II:

---

1) Astfel vedem la Romanĭ legea *Iulia*, care opreşte pe Senatori şi pe fiiĭ lor a se căsători cu actriţe. Ulp. Reg. tit. 13. D. 23. 2. fr. 41, 42 şi următorĭ. Această lege s-a abrogat apoĭ prin Constituţiunea luĭ *Iustin*, unchiul luĭ *Iustinian*. Procop. Anecd.

2) Erdelyi Fejedeleni. Onéletirása. Pest. 1856 pag. 423.

„Domnitorul Valahilor ordonă câte odată unui ciauş care de ordinar era bufon al Palatului, ca să pună la cale toate cele necesare spre a se reprezenta un spectacol.

„Aceasta se întâmpla întotdeauna numai atunci când Domnitorul se găsea după prînz bine dispus şi-i era urît, sau când din întâmplare se afla vre-un călător străin poftit la masă, căruia Domnitorul vroia să-i arăte o parte din splendoarea vieţii dela curtea sa. La moment se îmbracau *şese indivizi* cu pantaloni turceşti lungi, albi ori roşii, în mână cu beţe împodobite cu argint, pe cap cu căciuli de blană înalte şi rotunde; aceştia astfeliu îmbracaţi, îşi pun mânile pe piept, şi cu o mică închinăciune arată că sunt gata a îndeplini îndată poruncile lui Efendi; — se retrag din sala de mâncare şi după câteva momente deschid spectacolul, cu un prolog pe care-l pronunţă cei mai dibaci dintre dânşii. Insăşi sala în care s'a ospatat, formează scena, şi costumul constă dintr-o manta zdrenţuroasă a vre-unui dezertor austriac, ori alte strae vechi, rufoase, remăşiţe din vre-un costum străin ori indigen. Se întrebuinţau şi rufe femeeşti, când din întâmplare trebuia să se înfăţişeze o femee.

„Rolul acesteia îl jucà câteodată un ciauş mustecios, travestit ca femee. Piesa este jucată în limba română, greacă sau turcă".

Despre acest soiu de reprezentanţiuni cari se mai dădeau încă în anul 1822, ne mai vorbeşte şi M. I. Lejeune, arătând că aceşti actori ciauşi, cele mai de multe ori erau armeni şi serveau de bufoni pentru a desfăta pe Domnitor când stătea la masă; ei jucau şi comedia în limba turcă, care nu era decât o farsă, tot atât de indecentă în acţiuni cât şi în cuvinte [1]).

Dintr'o corespondenţă familiară a lui Alecu Manoliu cu Costache Rosetti Bălănescu, se vede că pe la 1795, a venit din Lemberg în Fălticeni o trupă de actori nemţi ce vroiau să treacă în Rusia. Această trupă se vede că nu era cuprinsă, căci cerea să i se facă înlesniri de drum dela Isprăvnicia din Fălticeni, lucru ce le-a şi fost acordat, dânduli-se şi oameni cari să-i conducă mai departe spre Kişinău şi apoi peste Nistru.

E cu putinţă ca acea trupă în trecerea sa prin Iaşi, să se fi oprit şi pe aici şi să fi dat câteva reprezentaţii [1]).

Pe la începutul veacului acestuia, pe când domnia în ţară Alexandru Moruzi Vodă (1802), nu erau alte petreceri

---

1) *Voyage en Valachie et en Moldavie*, Paris, 1822, pag. 123.
2) Relaţiuni comunicate de Dl. Emanoil Manoliu artist dramatic, fiul lui Alecu Manoliu.

sau spectacole în Iaşi decât *ghiosboiagialâcurile* (scamatoriile) ce se făceau de nişte turci şi greci, în *cafeneaua grecească* din Uliţa Mare, peste drum de pităria lui Ciaculi, lângă fostul Han Turcesc[1]), şi în *cafeneaua armenească*[2]) de pe Podul Vechiu, ce astăzi nu mai au fiinţă. Acei scamatori scoteau o mulţime de coţi de cordele din gură, făceau apă prin odăi, îşi sfredeleau palmele, înfingeau cuţite în frunte, aninau lăcăţi de gură şi altele. Pe atunci mai umblau adesea pe uliţi câte un neamţ cu păpuşi mari (marionete), pe cari le jucà într'un paravan portativ, prin pieţe şi prin ogrăzile boerilor. Acest neamţ, venit pe aicea de obiceiu de prin Transilvania, era numit de popor *paiaţ* sau *caraghios*. Paravanul era făcut din cercevele de lemn şi învălit cu pânză, în patru canaturi, în care se închidea paiaţul, şi-şi jucà de acolo păpuşile deasupra paravanului. Aceste păpuşi nu erau aşa de primitive ca acele ce le-am descris în partea I, la priveliştele populare româneşti, ci erau bine făcute, representând capete de oameni, cu feţe caraghioase, având unele gura, altele nasul sau urechile disproporţionate (caricaturi), aşa că provocau râsul tuturora; era un număr oarecare de păpuşi deosebite, căci representau diferite tipuri. Păpuşarul, vorbia o românească foarte stricată, îşi schimba glasul după tipul care-l jucà, de care lucru privitorii şi mai ales copiii, făceau mare haz, rîzând în hohote.

Origina acestor jocuri vine dela caraghioşii turceşti, cari până şi în ziua de astăzi se mai văd în ţările orientale, pe când la noi acum au dispărut cu totul.

Mai erau şi alte petreceri ce se făceau prin grădinile din mahalale, de către nemţi cu maimuţe şi comedianţi de tot soiul: saltinbanci, echilibrişti, caraghioşi, şmecheri, etc. cari acolo îşi făceau meşteşugul lor. Aceşti comedianţi de multe ori erau chemaţi şi pe la casele boerilor noştri.

In timpul ocupaţiunei ruseşti (1806) veniră în Iaşi nişte nemţi cu camere obscure şi cu panorame, în care se vedeau diferite războaie, şi cele mai frumoase oraşe din Europa. Aceştia mergând pe la casele boerilor, le arătau pe păreţi diferite desemnuri (umbre chineze), şi când aceştia se duceau la băile dela Strunga, în apropiere de Târgul-Frumos, cari pe atunci erau căutate di aristocraţimea Iaşului, veneau şi nemţii cu panoramele lor, şi petreceau şi ei acolo, tot timpul băilor, producând boerilor, cea mai mare şi unica petrecere ce o aveau nî timpul acela[3]).

---

1) Fost în dughenile, astăzi dărâmate, în faţa actualii Şcoli primare Trei-Ierarhi.

2) Foastă in casele din strada Veche, colţ cu strada Nemţească.

3) Aceste relaţiuni îmi sunt comunicate de Postelnicul Manolachi Drăghici.

Nu trebue să uităm că pe lângă aceste petreceri mai veneau și trupe de voltijori (circuri), apoi nemți cu menajerii și figuri de ceară, care desfătau nobleța și publicul în trecerea lor prin orașul Iași.

După cât știm abia în anul 1809, se încep în Iași reprezentațiunile teatrale propriu zise, când s-a și zidit un teatru de către un străin, anume *Gaetano Madji*, în care a jucat o trupă comupsă din actori ruși. Acest Gaetano Madji era și antreprenorul acelui teatru.

După cât se vede, trupa jucà în limba rusască. Din actorii ce o compuneau, cităm pe: Ivan Carvovski, Andrei Serbulov, Petru Matiușevski, Efimov și pe sufleorul Iosef Cernelevski.

Sosirea acestei trupe rusești în Iași se datorește faptului că dela 1809 până la 1812 Moldova a fost ocupată de ruși, așa că reprezentațiile date în limba rusască, slujeau mai mult pentru desfătarea oștirei rusești.

Trupa lui Madji a jucat în Iași dela 1810 până pe la sfârșitul anului 1812, având ca funcționar în comitet pe pristavul Sobov.

Aceste științi, singurele ce le avem despre această trupă, le-am cules din două dosare, unul cu No. 1441 din 1810 și altul cu No. 4231 din 1812, pe care le-am găsit în *Arhiva românească a Senatorilor* [1]) din Kișinău, și care se compune din 4415 dosare, începând din anul 1808.

Găsim nimerit a reproduce aici, actele din dosarele menționate, relative la teatrul lui Gaetano Madji. Ele sunt scrise în rusește și le dăm traduse în românește. Iată-le:

DIVANUL MOLDOVEI

Trimițând alăturata petițiune a lui Gaetano Madji, spre a-i mulțumi de truda ce a întrebuințat la zidirea teatrului local, după convențiunea cu antreprenorul clubului, negutitorul din Iași Hristodul, eu propun cinstitului Divan, ca luând în vedere cererea jăluitorului cu convențiunea care e între dânșii, să i se deie satisfacție, și totodată să mi se facă și mie cunoscut.

In Iași, 1810 Ian. 15

---

1) Această arhivă se numește a *Senatorilor*, fiindcă s'a alcătuit pe timpul când senatorii Imperiului rusesc ocârmuiau Moldova, având și titlul de *Președinți*. Parte din aceste dosare sunt în rusește și parte în românește.

Către Excelența sa Sfetnicul de taină Senatorul divanurilor Knejiei Moldoviei-Valahiei și Cavaler Serghie Kușnicov.

DIVANUL KNEJIEI MOLDOVEI

Predlojenia D-voastră întărită sub No. 119, cu cinste primindu-se și văzându-se cuprinderea jalobei ce au dat către D-voastră Gaetano Madji, s-a chemat întru înfățoșare înaintea noastră pe ţiitorii clubului, și după cercetarea ce s-a făcut pricinei, s-a aflat că ei nu au avut altă datorie către jăluitori, fără numai să deie a șesea parte din venitul teatrului, cum și o odae pentru loterie.

Acum fiindcă s-a hotărât casele D-sale Bănesei Maria Sturza pentru club, ţiitorii clubului nu se împotrivesc a nu da jăluitorului acea a șesea parte din venitul teatrului, cum și o odae unde să-și aibă loteria sa, și cu aceasta nici o păgubire nu se pricinuește jăluitorului, și nici nu poate avea mai multe pretenții în pricina aceasta, pentru care nu lipsesc a înștiința pe Excelenţa voastră.

17 Ianuarie 1810

COMITETUL POLIȚIEI DIN IAȘI

Trimițând altăratele două petiții adresate către mine dela actorii cari să jăluesc asupra fostului lor antreprenor supus străin Madji, pentru neplata banilor ce se cuvine lor, după convențiune, cu propun comitetului de poliție, ca imediat să intre în cercetarea pretenției jăluitorilor, și conform cu dreptatea ce vor ave, să li se deie legala indestulare.

Iași, Aug. 15. Anul 1812.

Excelenței sale Sfetnicului de taină Senatorului, prezident Divanurilor Knejiei Moldovei și Valahiei Cavaler Vasile Ivanovici Krasno Milașevici

COMITETUL POLIȚIENESC DIN IAȘI

RAPORT

Conform ordinului Excelenței voastre din 25 Aug. expirat, sub No. 4155, comitetul a luat în cercetare pretențiile actorilor: Registratorului de colegie Efimov, Ivan Carvovski, Andrei Serbulov, Petru Matiușevski și a sufleorului Iosif Cernelevski, făcute în contra antreprenorului străin Gaetano Madji, și după împrejurările cercetărilor făcute de funcționarul comitetului pristavul Sobov, s-a găsit că pretenția mai sus numiților actori în contra lui Madji, este întemeeată, mai

cu samă că Madji căruia i s-a comunicat petiţiunile actorilor, a îndestulat pe acei cu pretenţiile mici, pe Efimov, Serbulov şi Cernelevschi, iar lui Carvovski şi Matiuşeski, cărora le datorea o sumă mai mare, nu le-au plătit, sub pretext cum că ei ar fi fost îndestulaţi într-o afacere anterioară cu Kvasneşevski de către cvartalnicul Protojevici, care cvartalnic însă, într'un raport prezentat de dânsul, neagă nu numai faptul, dar spune că nici nu i-a cunoscut vreodată; de aceia considerînd că Carvovski, pentru a dovedi pretenţia sa, a prezentat două chitanţe pentru banii ce-i datorește Madji, în valoare de 18 galbeni; Comitetul a hotărât a se plăti lui Carvovski după contul din dosar 36 galbeni, lui Matiuşevski 20 galbeni, în totul 56 galbeni. Pe dânsul, Madji, îl obligă la plată, în caz contrar, secvestrîndu-se pentru suma aceasta din averea lui, să se facă vânzare prin licitaţie publică, şi cu banii prinşi din vânzare, să se îndestuleze dreapta pretenţie a lui Carvovski şi Matiuşevski, neaducându-se însă aceasta la îndeplinire, să se prezenteze dosarul în original pe lângă acest raport, pentru ca de Excelenţa voastră să se cerceteze.

Poliţmeistru Dicescul.

No. 2434
Sept. 18. Anul 1812

Pe la finele anului 1812, reprezentaţiunile ruseşti din teatrul lui Madji, încetând din mai multe împrejurări, vine în Iaşi un antrepronor neamţ, cu o trupă de actori şi cu un orchestru, şi dădù în timp de vre-o patru luni mai multe piese de teatru în limba nemţească, în casele cele mari ale lui Grigore Ghica de lângă Curtea Domnească. De aici înainte, timp de doi ani nu mai ştim nimica, dacă s-a mai dat vre-o reprezentaţiune teatrală în Iaşi [1]).

Pe la anul 1814, fii de boeri cari învăţau în şcoala grecească particulară a dascalului Kiriac [2]), singura pe atunci în Iaşi, văzând că actorii nemţi produseră cu reprezentaţiunile lor cea mai frumoasă distracţiune publicului, vroiră să reprezinte şi ei câteva piese teatrale, şi aşa după câteva luni de studiu, dădură în limba grecească şi franceză mai multe reprezentaţiuni prin saloanele boerilor, dintre cari *Moartea lui Cesar* de Voltaire şi *Junius Brutus* de Alfieri, avură mai ales o reuşită strălucită.

Asemenea reprezentaţiuni teatrale mai dădură şi elevii

1) Aceste relaţiuni mi s'au dat de Postelnicul Manolache Drăghici.
2) Şcoala se afla în apropiere de biserica S-ta Haralamb în casele Levandovski.

din școala lui *Govdală* și *Cuculi*, tot din Iași [1]. Ele erau mai cu samă date sub conducerea lui Lincourt, profesor de literatura franceză. Orchestrul se compunea din lăutari, între care se deosebea tarafurile lui Barbu și a lui Angheluță; câte odată cântă și muzica ungurească, care se află atunci venită din Transilvania [2].

In ceeace privește literatura dramatică, ea pare a fi fost răspândită întrucâtva în Moldova, pe la începutul veacului; căci găsim un fragment dintr-o comedie în versuri (care era perdută) intitulată *Serdarul din Orheiu*, și aflată apoi de Vasile Alexandri, care fragment pare a fi fost scris înainte de 1811, adecă pe când Basarabia făcea încă parte din Moldova.

Nu știm daca această comedie e unica scrisă în timpul acela, sau poate că mai multe de asemenea lucrări literare și teatrale sunt rătăcite, fără să fi ajuns la cunoștința noastră. Deasemenea nu putem ști dacă această piesă a fost sau nu jucată pe vre-un teatru, fie de actori de profesiune, fie de diletanți. In tot cazul modul cum se începe această scriere dramatică, dovedește oarecari cunoștinți teatrale din partea autorului anonim.

„Fragmentul dramatic, zice Alexandri [3]), în scrisoarea cu care-l trimete spre a se publica în *Convorbiri Literare*, pare a fi fost totodată o încercare de satiră, făcută în contra unui parvenit, ce intrase ca ginere într-o familie *evghenistă*; el se prezintă atât ca model de stil, cât și ca un colțișor din tabloul social dela începutul secolului nostru. Autorul anonim a pus în scenă trei *obraze* (personagii) originale, cari negreșit erau menite a conduce intriga unei piese în mai multe acturi, însă nu mi-a căzut în mână decât câteva scene din *aratarea A*. (actul I).

„Aceste obraze sunt: 1-a. Un ginere de boer mare cules într-o dugheană de negustor și rînduit dregător la Orheia prin protecția socrului său. 2-a. O cucoană din *protipenda* măritată fără voia ei, după obiceiul vechiu, cu un prost, pe care-l disprețuește, exprimând ahtul inimei sale în limba grecească, limba de modă pe atunci. 3-a. Un grec, anume

---

1) Pe lângă toate aceste școli mai era și școala D-lui și D-nei Germont înființată în anul 181 , unde pe lângă limbile franceză, greacă și italiană, se mai învăța muzica vocală, piano și harpa, dansul, a coasă și a broda. (Aceasta se vede din dosarul No. 3338, anul 1812, din *Archiva românească a Senatorilor* din Kișinău pe care l'am cercetat).

2) Relațiuni comunicate mie de Postelnicul Manolache Drăghici.

3) Vezi *Convorbiri Literare* An. IX, 1875—1876 pag. 274—276, unde-i tipărit acest fragment.

Stavarache sau Stavrachi, gramatic, adecă un om cu condeiu, soiu de factotum în materie de intrigi, soiu de profesor de *tirtipuri* (hoţii dibace), care făcea educaţia tinerilor feciori de boeri în carierele administrative şi judecătoreşti.

„Iată dar o mică galerie de tipuri dispărute, ce are preţul ei în ochii amatorilor de studiu fiziognomic, căci arată câteva caractere de sub regimul Fanariot. Din aceste scene se întrevede rolul corumpător, ce-l jucau în ţară svânturaţii din Fanar, dominarea absolută a părinţilor asupra copiilor şi mai cu samă asupra fetelor, deprinderea de a se servì de limba greacă în soicetate, nepăsarea cu care Domnii rînduiau în funcţii pe protejaţii boerilor mari, chipul întrebuinţat de aceşti funcţionari pentru a-şi face interesele lor, etc. etc. Ar fi de dorit ca să se descopere urma acestei comedii şi alte scrieri de asemenea natură, spre complectarea tabloului social din timpul Fanarioţilor".

Este de observat că în acest fragment, numărarea scenelor este însemnată prin literile greceşti: alfa, vita, gama, delta, epsilon, ita, etc. *Aratarea* însamnă act şi *perdeaua* scenă [1]).

---

1) In tragedia *Orest* de Voltaire, tradusă în româneşte la 1820, de Alex. Beldiman, persoanele piesei sunt însemnate de traducător prin cuvântul *obraze*, actul prin *facerea*, scena prin *cortul*. In *Erast* de Gesner, tradus în 1821 de Sărdăreasa Zoiţa Grigoriu, persoanele sunt traduse prin *feţele*, actul prin *partea* şi scena prin *perdea*.

CAP. II

Gheorghe Asaki face cea întâi încercare de reprezentaţii în limba românească cu piesa „Mirtil şi Hloe“.—Fiii de boeri cari au luat parte la această reprezentaţie.—Impresia făcută asupra publicului, şi versurile alcătuite la acea ocazie de Gh. Asaki.—Incurajarea dată de Mitropolitul Veniamin.—Alte reprezentaţii în limba românească între care tragedia „Alzira“.—Reprezentaţii date de trupa rusască de sub direcţia lui Ghenzel.—Teatrul nemţesc în casele doctorului Peretz.

O încercare despre înfiinţarea unui teatru românesc în Moldova, datează numai dela anul 1816, când Gheorghe Asaki, tânăr încă pe atunci, şi cu o cultură deosebită, ce o capatase în mai multe oraşe din străinătate, luptând în contra prejudiciilor înrădăcinate la boerii noştri, făcu cel întâi, încercarea de a da în limba românească reprezentaţiuni teatrale. El traduse şi localiză mai întâi câteva piese străine din cele mai bune de pe acel timp; apoi prin mari stăruinţe, făcu pe mai mulţi boeri să îngădue ca fiii lor să fie interpreţii pieselor sale.

Asaki cu cheltuiala sa înfiinţă *un teatru de societate*, în casele Hatmanului Costachi Ghica, de peste drum de Mitropolie, care deveniră mai târziu proprietatea lui Negroponti şi Paltişanschi. El tocmi un pictor de decoruri precum şi un maşinist, şi prefăcù casa într-o adevărată fabrică. Cortina principală a fost zugrăvită după un model adus dela Roma, înfăţişând pe Apolon cu muzele, care întindea mâna Moldovii spre a o ridica.

Astfel la 27 Decembrie acelaş an, s-a reprezentat cea întâi piesă de teatru în limba română: *Mirtil şi Hloe*, pastorală într-un act, prelucrată de însuşi Gheorghe Asaki, după Gesner şi Florian. Copiii boerilor Ghika şi Sturza au jucat rolurile din această piesă; aceştia erau: d-na Şubin născută Ghika în rolul păstoriţii *Hloe*, prinţul Ghika în rolul păstorului *Mirtil* şi Costachi Sturdza în rolul lui *Lizis* închinătorul lui *Amor* [1]).

---

1) Relaţiuni verbale date de Mihalache Cerchez. Vezi şi *Nuvelele istorice a Romàniei*, de Gheorghe Asaki. Iaşi 1867. pag. VI.

Intr'o broșură intitulată *Gheorghe Asaki ca tipograf și editor*, de d. N. Iorga [1]), găsim o stampă care reprezintă una din scenele piesei *Mirtil și Hloe*, pe care o reproducem aici redusă în fac-simile.

Această reprezentațiune în limba românească a avut o înrîurire fericită asupra tuturor. Pe atunci limba noastră era defăimată și privită numai ca bună pentru a ne înțelege cu slugile și cu țaranii dela țară, iar nu pentru a ne exprimà diferitele noastre sentimente sufletești. Era un ce înjositor și respingător a vorbi prin saloane limba românească, nu era nobil ca cineva să nu știe să țină o conversațiune în societatea boerilor noștri fie în grecește, franțuzește, nemțește, ori cel puțin în rusește.

Gheorghe Asaki

Gheorghe Aaski, în precuvântarea ce o face la piesa *Mirtil și Hloe*, tipărită în anul 1854, ne descrie cele zise, în modul următor: „In o epocă de streinomanie, la 1816, am fost înființat un teatru de societate în casele răposatului Hatman Constantin Ghica, boer generos și iubitor de cultură. Actorii erau fii și fiice a celor întâi familii, cari reprezentau piese franceze. Acestora am încredințat întreprin-

1) Vezi Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXXIV. 1912.

derea pe atunci sumeaţă a face o breşă în acea streinomanie, adresând lmiba patriei către inimi patriotice. Şi fiindcă prea mult ar fi fost a vorbi de odată româneşte despre evenimente eroice, sau despre intrigi de saloane, cari atunci numai în limbi străine se urzeau, Muza modestă s-au fost învăscut în veştminte câmpene şi cu ajutorul acestui prestigiu şi a costumului naţional, cel mai pitoresc pentru păstori, inimile s-au încântat şi auzul a început a se domestici cu limba ce pe atunci se numea dialect“ [1]).

Mitropolitul Veniamin Costachi

Fiecare poate să priceapă câtă plăcere şi câtă bucurie a produs în inima lui Gh. Asaki şi a adevăraţilor români reprezentarea acestei piese, în limba românească, care era menită să înainteze cu paşi mari către scopul ei înalt, acel al culturei poporului.

Această încercare a lui Gh. Asaki a fost ajutată mult şi de îndemnul exemplar al luminatului şi patriotului Mitropolit Veniamin cum şi a Postelnicului Al. Beldiman, cu dor de propăşirea neamului său.

---

1). Piesa *Mirtil şi Hloe*, s'a jucat pentru a doua oară într'al V-lea al meu *Concert popular*, ce am dat în Iaşi, la 14 Dec. 1887, în Teatru Naţional, (Sala Pastia).

Apariţiunea pe scenă a gingaşilor *Mirtil* şi *Hloe*, îmbrăcaţi în veştminte păstoreşti, şi vorbele lor pline de farmec înflăcărară inimele nu numai a tinerilor, dar chiar şi a unor din boeri în care simţul patriotic şi artistic nu era înăduşit încă de influenţa fanariotă.

Publicul ieşan în genere, simţi o adâncă impresiune, aflând mai cu samă că însuşi capul bisericii noastre vrednicul Mitropolit Veniamin, nu numai că a încurajat această încercare, dar înca i-a şi dat binecuvântarea sa, venind să vadă cea întăi reprezentaţie în limba patriei.

Edgard Quinet, marele patriot francez şi unul din cei mai de seamă filoromâni, ginerele lui Gh. Asaki, vorbeşte astfel despre acest început al teatrului românesc [1]):

„Acest spectaclu într-un salon particular iluminat de câteva lumânări, s-a părut lui Veniamin admirabil, încât teatrul român s-a inaugurat sub patronajul lui, ca în timpul misteriilor".

Plăcerea şi bucuria ce a simţit-o adevăraţii români când auziră pentru prima oară limba românească pe scena teatrului, se exprimă foarte bine prin versurile întocmite de Gh. Asaki, cu ocazia deschiderei teatrului naţional în zisul an 1816. Aceste versuri au fost adresate Prinţului Ghica şi d-nei E. Şubin, cari au conlucrat la reprezentarea piesei *Mirtil* şi *Hloe*.

Iată acele versuri:

In un timp de ovelire, pe când limba cea română
Din palaturi întărită, se vorbea numai la stână,
Nobili voi de neam şi cuget, sfărmînd a sale fere,
Vorbita-ţi întăi c-aciia ce ne dau pâne şi miere,
Şi-aţi vădit în astă piesă, c-a lor inimi nu sunt mute,
La respect la cunoştinţi, la amor şi la virtute.
Pirga scenei naţionale cu drept vouă se cuvine
Suvenir ca se vă fie a juneţelor senine
Picătura deşi mică, ce pe-o stâncă picurează
Face rîului o cale, care după ea urmează [2]).

Reuşita deplină ce încununa aceste silinţi de propăşire a artei şi a simţului patriotic român, făcù ca în curînd să se pue în scenă şi alte piese nouă, între care una foarte valoroasă ca literatură, şi grea de executat ca artă, anume: *Alzira*, tragedie în 5 acte de Voltaire [3]).

---

1) Vezĭ: Edgard Quinet. Oeuvres complètes. *Les Roumains.* Paris 1857, pag. 90.

2) Vezĭ: *Culegere de poeziĭ* de Gh. Asaki. ediţ. II. Iaşĭ 1854 pag. 83.

3) Aceste relaţiuni îmi sînt comunicate de Dimitrie Gusti şi de Postelnicul Manolachi Drăghicĭ.

Doi ani după aceia, adecă pe la 1818, s-a dat niște reprezentațiuni de tablouri vii (tableaux vivants) tot în casele Logofătului Costachi Ghica, unde se reprezentase *Mirtil* și *Hloe*, cea întâi piesă în limba română, după cum am văzut. Acele reprezentațiuni erau executate de junii și junele Modlovene [1]).

Pe la 1820, a venit în Iași o trupă rusască de comedii, sub direcția lui Ghenzel, care a dat mai multe reprezentații în casele unui boer Gheorghe Krupenski.

Dintr'un afiș ce l-am găsit în biblioteca Academiei Române din București, cu data de 26 Septembrie 1820, pe care-l dăm aici redus în fac-simile, vedem că această trupă jucà pentru întàia dată în acea seară piesa *Școala muerească* sau *Intâmplările nopții*, comedie în cinci *despărțiri*, de Molière, tălmăcită din limba franceză în rusește de Boguslawski.

După cât se vede, această piesă este comedia *L'Ecole des Femmes*, care a fost nu numai tradusă ci și localizată, de oarece se scrie în afiș că scena se petrece în Varșovia.

In afiș se arată că reprezentația în chestiune urma să aibă loc *în casa lui G. Krupenski.* Cercetând despre aceasta pe bătrînii din orașul nostru, precum și pe membrii din familia Krupenski ce se află tot în Iași, și în special întrebând pe avocatul Gheorghe Krupenski, acesta mi-a spus că, în tradițiunea familiei sale stă, că cu mult înainte de 1820, a fost într'adevăr în Iași o trupă de actori *Leși* și *Ruși*, și a dat niște reprezentațiuni teatrale în casa *boerului Grigore Krupenski;* probabil că aceste reprezentațiuni s'au dat în casa ce-a fost în apropiere de vechea Primărie a orașului nostru, devenită în urmă proprietatea boerului Talpan; care era un coborîtor în linia femeească a familiei Krupenski; acea casă mai târziu, pe la 1832, a fost transformată în *Teatru de Varietăți*, după cum vom vedea mai departe.

S'ar fi putut întâmplà asemenea că acele reprezentațiuni să se fi dat în altă casă, ce se află peste drum de poarta bisericii Golia, și care a aparținut altei spițe a familiei Krupenski, supranumită *Feredeanu.*

Sala în care s'a jucat acea reprezentație, după cât se vede nu era pregătită ca sală de teatru, ci numai improvizată, căci în afiș se scrie că sunt numai două feluri de locuri; adecă: *fotoliuri* a cinci lei, și *parter* a 2 lei 30 parale, fără a se pomenì ceva de *loje, galerii*, etc.

Apoi în 1821, în timpul Eteriei grecești, a mai venit o trupă nemțască ce avea și un cor de muzică vocală, și a

---

1) Vezi: Albina românească. Anul 1847 No. 110.

СЪ ДОЗВОЛЕНІЯ НАЧАЛЬСТВА.

Сего 1820 года Сентабря 26-го дня Въ Воскресеніе.

КОМПАНІЯ АКТЕРОВЪ

Подъ Дирекціею Г. Гензеля, будетъ имѣть честь, представить весьма искусную КОМЕДІЮ съ Французскаго Г. Моліера, — Г. Богуславскимъ переведенную въ 5-ти Дѣйствіяхъ.

Подъ названіемъ.

ШКОЛА ЖЕНЩИНЪ

Или,

НОЧНЫЕ ПРИКЛЮЧЕНІЯ.

Дѣйствующія Лица.

Анзельмъ подъ названіемъ Богацкаго Старостіѧ	Г. Гензель.
Ануся его воспитанница	Га Гензель.
Россондинцкій братъ Анзельма	Г. Гецк.
Старушавичь помѣщикъ	Г. Доноэурскій
Порутчикъ	Г. Долубсвскій
Филютовскій слуга его	Г. Геровскій.
Фелюся служанка Ануск	Д. Ольшевска.
Бартекъ } Сторожи.	Г. Радэиковскія.
Матвѣй } Сторожи.	Г. Мельпоменск.

Дѣйствіе происходитъ въ Варшавѣ.

Компанія Актурилоръ супптъ Дирекція Д. Гензель чинсте ва авеа ытзяждатъ а пришавлиси Комедія чинчй диспѣрцирй

Суот нумиле.

ШКОАЛА МУЕРѢСКЪ

Сау

ТЪМПЛЪРИЛЕ НОПЦИ,

ЦѢНА МѢСТЪ

Билетъ въ Кресла . . . . 5-ть Левовъ.
— — Въ Партеръ . . . . 2. Лева 30 Паръ.

Мѣсто Театра въ Домѣ Г. Крупенскаго.

Билеты во всякое время получать можно въ Домѣ Г: Крупенскаго — Или же въ Кассѣ при въходѣ.

Начало въ 7-мъ часовъ.

făcut o sală de teatru în casele lui Canta dela Copou, devenită apoi a doctorului Peretz[1]).

Orchestrul era alcătuit din *muzica talienească* ce se află pe atunci în Iași[2]).

In această epocă vedem că teatrul românesc încetează cu totul, ne mai urmând nici o altă mișcare din partea cuiva.

Pricina acestei încetări a reprezentațiunilor teatrale în limba română, credem a fi pe lângă tulburările țării prin războaie și boli epidemice, și plecarea în străinătate a inițiatorului Gh. Asaki, care la 1822, fu numit agent diplomatic a Moldovei în capitala Austriei, de către Domnitorul Moldovei de atunci Ioniță Sturza.

Pe la 1826 se află în Iași o trupă franceză ce dădea reprezentații de pantomime, producând mari distracții publicului ieșan, după cum se vede aceasta dintr'un raport în limba franceză a subdelegatului de consul din Iași, Margotti, către Kreuchely, consul prusian din București, cu data din 10 Martie 1826, pe care-l reproducem aici:

„Nous sommes entourés de diables; les habitants en sont les plus méchants; le théatre nous fait voir des diables au milieu du feu; le prince desquels est tiré par six diablotins, qui sont précédés de deux autres, formant des *massaladgis* (porte flambeaux). Cette charmante compagnie francaise, qui laisse entre voir la satire du prince des diables princiers, qui va avec des *massalas* (flambeaux) dès les 12 heures turques, a eu l'esprit de contenter le public, et on demande tou jours la répétition; en preuve de cela, j'ai l'honneur de ci-joindre l'original. Les étrangers forment la plus grande partie du concours, etc. (sic).....

Totodată Margotti trimete și un program al acestei Companii franceze, care are deasupra o gravură pe lemn destul de grosolană, în care scena descrisă mai sus e încunjurată de gerbii de lumină, și e urmată de anunțul următor:

După cerire

„Kompania franțuzască va ave cinste astăzi Joi în 17 Fevruarie (sic) o mare aratare de meșteșugurile lor și o mare aratare cu pantomimă de scoborîrea lui Platon în iad. Duminică va fi o mare aratare cu pantomimă italienească.

---

1) Aceste case au fost în urmă cumpărate și prefăcute de Prințul Grigore Sturza (Str. Română).

2) Vezi: Vornicul Alecu Beldiman. *Eterie*. Iași 1261. pag. 16.

Traduction du moldave

La compagnie française aura l'honneur ce Jeudi, 17 Fevrier, de donner un grande représentation de son industrie, avec une pantomime de la descenta de Pluton à l'enfer. Dimanche il y aura une autre representation avec une pantomime italiene". Acest Program se află astăzi în Arhiviul regal secret din Berlin [1]).

La anul 1827, Gh. Asaki reîntorcându-se în ţară a început a lucrà din nou pentru propăşirea artelor frumoase, şi cu toate stăruinţele sale, n-a izbutit de loc a reînfiinţa teatrul românesc.

Dela anul 1821 şi până pe la sfârşitul anului 1832 nu mai ştim, dacă s-a mai dat de cineva şi anume în ce loc vre-o reprezentaţiune teatrală în Iaşi. Atâta numai ştim că Vineri 26 Decemvrie 1831, s-a dat pentru petrecerea publicului în ospătăria de S. Petersburg, la 7 ciasuri sara un *Bal cu mască*, iar biletul de intrare ţinea 3 sorocoveţi [2]).

---

1) Vezĭ : Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxin de Hurmuzaki. vol. X, cuprinzând Documente, adunate, adnotate şi publicate de Neculai Iorga, Bucureşti 1867, pag. 344 şi XXXII.
2) Vezi Albina românească No. 62 din 1831, pag. 248, din 24 Dec. 1831.

CAP. III

Frații Fouraux zidesc un Teatru de varietăți în casele lui Talpan.—Cele dintâi regulamente relativ la poliția teatrului și la actori.—Reprezentațiile date de trupa franceză.—Reprezentațiile date de tinerimea germană și italiană.—Cele dintâi reprezentații de operă.—Reprezentația dată în onoarea lui Kisseleff de diletanții moldoveni.—O altă reprezentație dată în onoarea lui Mihail Sturza Vodă.—Debutul lui Matei Millo în piesa „Serbarea Militară".

——

In timpul ocupațiunei rusești, pe la anul 1832, veniră în Iași frații Baptiste și Josephe Fouraux, cu o trupă franceză care cu un an mai înainte dăduse un șir de reprezentațiuni teatrale în București.

Aceștia prin mijlocirea girantului consulatului *Galiei* (Franței) Duclos, către Postelnicie, cu adresa No. 3746 din 27 August 1832, pe care o dăm în traducere, au cerut să li se deie învoire a preface într-o sală de teatru salonul cel mare din Curtea Domnească, împreună cu vre-o câteva odăi, cari erau ruinate din cauza focului ce se întâmplase, cu condițiune, ca acea sală de teatru, să rămână a Statului după zece ani.

Frații Fouraux văzându-se însă expuși la mari cheltueli, au părăsit acest plan și cerură învoire dela guvern, ca să facă un teatru vremelnicește în curtea ce a fost a lui Neculai Suțu. Guvernul învoì cererea lor, dar ei din mai multe împrejurări părăsiră și acest plan, și luară apoi pe timp de cinci ani casele lui Talpan—care astăzi nu mai au ființă și se aflau în colțul grădinii actuale a Teatrului național, despre *Institutul Gregorian* și școala *Notre Dame de Sion*—spre a le preface în teatru [1]).

Preschimbarea casei lui Talpan în teatru a fost supraveghiată de arhitectul și inginerul Fraivald [2]). Iată ce găsim despre aceasta în „Albina românească" [3]):

---

1) Despre toate acestea vezi: Dosarul Postelnicei No. 263 din 1832-1837 aflat în archiva Statului din Iași și intitulat: Dela înființării teatrului în orașul Eși sub direcția fraților Furo.

2) El a făcut și planul caselor Visternicului Gh. Roset Roznovanu.

3) An. 1832 No. 97 pag. 388 și anul 1837 pag. 81.

„Intre nouă folositoare publice așezământuri, Capitala noastră se poate lăuda și cu statornicirea unui teatru ce este o școală, unde desfătându-se publicul învață cele bune și care mult înrîurează asupra moralului și informarea haractirului.

„Forma teatrului este eliptică cu trei rînduri de loje, și cu o galerie toată cu gust împodobită. Decorațiile s-au zugrăvit de d-l Livaditi, carele pe cortină (perdeaua întăia) au înfățișat muzele fieșcare în a lor îndeletnicire".

Frații Fouraux avură mult de luptat până ce au văzut teatrul lor zidit, cheltueli mari și multă trudă. In aceiași foaie „Albina românească", mai găsim următoarele[1]):

„Facerea unui teatru din nou mai ales în asemene timp, este însoțită de multe greutăți; cu toate acestea, sirguința d-lui întreprinzător Fouraux și a sa necruțare de cheltuealǎ, au biruit toate împedecările, și teatrul se apropie de a fi gătit cu toată tăria și înfrumusețarea cerută pentru asemenea public așezământ".

Deschiderea acestui teatru, care s-a numit *Théatre des Variétés (Teatru de varietăți*[2]*)*, anunțată pe la mijlocul lui Octombrie, era așteptată cu nerabdare de nobleța și publicul cult din capitala Moldovei.

Iată ce ne spune foaia timpului[3]):

„Dorința nobleții și a publicului cultivit a acestei Capitalii de a ave un teatru, să înființază. Trupa d-lor Furo, face această întreprindere și lucrul urmează în casele d-sale Talpan cu acea sporire, încât deschiderea teatrului se va putea face pe la mijolcul lui Octombrie.

„Cu inspecțiunea și cu privigherea teatrului s-a însărcinat pe marele Postelnic Beizade Neculai Suțu, unul din boerii cei mai luminați și mai iubitori de arte din Moldova, care urmă totodată a censura și piesele ce trebuiau a se reprezenta".

Pentru poliția internă a teatrului, și pentru îndatoririle actorilor s-a întocmit mai apoi de către Beizade Neculai Suțu în unire cu frații Fouraux, următoarele două regulamente în limba franceză, legalizate de consulatul francez, pe care noi le dăm aici în traducere, ca unele ce au alcătuit cele întăi legiuri teatrale la noi în țară. Iată-le:

---

1) Anul 1832, No. 91.

2) Pentru prima dată am cântat cu violina în anul 1854 pe scena acestui *Teatru de Varietăți*. Vezi: Asociațiunea generală a artiștilor din Iași: *Serbarea Jubileului de 50 ani a d-lui T. T. Burada*, Iași, 1904.

3) *Alb. rom.* 1832, No. 74 din 18 Sept. și *Uricarul* de Th. Codrescu Vol. XII pag. 58.

Regulament privitor la poliția internă a teatrului.

Art. 1. Pentru a înlătura orice învălmășag și accident ce s-ar putea întâmplà, trăsurile cari vin, vor intra prin poarta cea mare a ogrăzii și vor eși prin partea grădinii.

După spectacol, trăsurile vor veni prin partea grădinii, și vor rămâne până ce vor fi chemate de către un crainic însărcinat de poliție cu un asemenea serviciu, căruia fiecare trebue să se adreseze. Trăsurile nu vor putea veni decât după ce vor fi chemate și vor eși prin poarta ogrăzii.

Art. 2. Indată ce trăsura a fost chemată și a venit, dacă stăpânul ei nu este față, va trebui să iasă și să aștepte în grădină până ce va fi chemată din nou.

Art. 3. Slugile vor aștepta în coridorul lojelor și nu vor putea intra în sală fără porunca stăpânului lor.

Art. 4. Sunt rugați ca nimenea să nu steie cu capul acoperit în timpul cât ține spectacolul.

Art. 5. Nu este permis a fuma, decât în sala anume destinată pentru acest scop.

Art. 6. Nimenea nu trebue să tulbure liniștea nici să întrerupă reprezentația prin nici un mod.

Art. 7. Biletele de intrare în teatru, vor fi date acelui în drept de a le primi. Biletele de abonament vor fi arătate.

Art. 8. Abonații cari ar dori să deie lojile lor pentru o seară la o altă persoană, trebue să încunoștiințeze pe direcțiune.

Iată dăm aici și pe cel al doilea regulament:

Regulament privitor la îndatoririle actorilor.

Art. 1. Toate persoanele făcând parte din trupă, trebue să se afle în teatru cu o oră înainte de oara hotărîtă pentru reprezentație, în caz chiar când n-ar juca în acea seară. Acei cari se vor lenevi a se duce, vor fi supuși la o amendă de 12 lei.

Art. 2. Acei cari vor întârzia la rădicarea perdelei cu cinci minute, vor fi supuși la o amendă de 2 lei.

Art. 3. Acei cari vor lipsi o intrare 1 leu.

Art. 4. Dacă din cauza unei absențe va trebui să se schimbe reprezentația, amenda va fi de 1 galben.

Art. 5. Dacă un artist lipsește un spectacol întreg, atunci nu mai este administrația care decide amenda, ci autoritatea va hotărî.

Art. 6. Acei cari nu vin la repetiție vor fi supuși la amendă, care va fi pentru o jumătate oră 2 lei; pentru o oră 6 lei; pentru toată repetiția 12 lei.

Art. 7. Când cineva va veni la teatru în stare de beție 12 lei.

Art. 8. Când se va sfădi în teatru 15 lei.

Art. 9. Pentru insultă făcută directorului sau regisorului 1 galben.

Art. 10. Pentru bătae 2 galbeni.

Art. 11. Când cineva tulbură repetiția prin râsete sau jocuri 1 leu.

Art. 12. Pentru fumat în teatru (afară de sala bufetului) 12 lei.

Art. 13. Pentru refuzul de a cântà în cor 12 lei.

Art. 14. Persoanele sunt ținute să încunoștiințeze pe administrațiune cel puțin cu două ore înainte de reprezentație, în caz contrar, vor fi privite ca nefăcându-și datoria.

Art. 15. Acei cari vor murdări teatrul 8 lei.

Art. 16. Artiștii și impiegații cari vor introduce în teatru persoane străine și chiar rude de ale lor, vor fi supuși la o amendă de 12 lei.

Art. 17. Pentru intrarea în sală, fără învoire 12 lei.

Art. 18. Acei cari vor avea nevoie de costumuri sau accesorii, vor trebui să se adreseze la d-l Iosif Fouraux, și dacă sara ar trebui să tulbure liniștea cuiva, amenda va fi de 1 leu.

Art. 19. Artistul este ținut să deie chitanță pentru rolele ce primește; în caz când le perde, este îndatorit a le copia cu cheltuiala sa.

Art. 20. Acei cari vor pune mâna pe lumânările culiselor, vor plăti o amendă de 1 leu.

Art. 21. Sufleorul este dator după reprezentație să deie broșurile la administrație; el este răspunzător.

Art. 22. Totul se va regula după pendula d-lui Baptist Fouraux.

Art. 23. Oarele repetițiilor și a lecțiilor vor fi arătate într-un cadru ce se va așeza la teatru; până atunci repetițiile vor fi indicate la d-l Fouraux, pe o foae care va fi afișată pe ușa sa [1].

Poliția teatrului în serile de spectacol se compunea dintr-un comisar, un epistat, doi slujitori și patru pojarnici [2].

Iluminatul teatrului se făcea cu lumânări de său; între acte veniau un șir de servitori cu mucările în mână, și executau tăierea mucurilor [3].

---

1) Aceste două regulamente se găsesc în dosarul Postelnicei No. 263, din 1832, aflat în Archiva Statului din Iași.

2) Dosarul Postelniciei No. 263 din 1832, aflat în Arhiva Statului din Iași.

3) Abia la anul 1845, Oct. 7 teatrul a început a se lumina cu lumânări de stearină. (*Albina Românească*, 1845, p. 317).

Abonamentul pentru loje se făcea la Ospătăria de San-Petersburg la frații Fouraux. Prețul pentru 24 reprezentații era de 18 galbeni pentru lojele din rândul I.; 16 galbeni pentru cele din rândul al II-lea și 14 galbeni pentru cele din rândul al III-lea. Pentru scaunele închise *numerușite*, abonamentele se făceau la d-l confetar Nicoliti cu preț de 5 galbeni *bani gata*. Prețul intrării pentru parter era de 2 sorocoveți [1], iar pentru galerie, un sorocovăț.

Reprezentațiile se începeau la 6 jum. ore seara [2].

Casier și ca asociat la trupa Fouraux a fost Paolo Ciabati.

Capelmaistrul orchestrului era Iosef Herfner; primviolonist era D. Cuna, iar ceilalți muzicanți erau luați dela muzica militară [3].

Deși deschiderea *teatrului de varietăți* trebuia să se facă după cum am văzut pe la mijlocul lunei Octomvrie 1832 totuși din mai multe împrejurări, nu s-a făcut decât în 4 Decemvrie acelaș an.

Frații Fouraux, înainte de a începe reprezentațiunile lor propriu zise teatrale, jucau împreună cu trupa lui *Marteaux* și *Kobler*, pantomime și jocuri pe funie. Soția lui Baptist Fouraux când jucă *pe funie* pasul numit *Nec-plus-ultra*, era aplaudată cu frenezie; apoi se mai făceau salturi mortale, scene de ventrilochie, care făceau pe public să râdă și să-i producă o distracție din cele mai mari. Baletistele mai ales, ce erau în acea trupă, făceau ca teatrul să fie întotdeauna plin; era o adevărată năvală la acele spectacole, ce se dădeau mai în toate serile, urmând până la finele lunei Noemvrie 1832. După aceea s-a jucat vodevilul *Derlindindin* [4].

In seara de 4 Decemvrie acelaș an, încep apoi reprezentațiunile franceze a trupei fraților Fouraux. Cea întâi piesă a fost vodevilul: *„Inturnarea lui Grenade în sânul familiei"*. Despre reușita acestei piese, avem amănunțimile ce urmează, date de *Albina românească:* „Acea întâi reprezenatție s-a primit cu aplauz, fiindcă toată trupa și mai ales întreprinzătorul d-l B. Furo, au jucat a lor rol cu multă nimereală și adevăr. Orchestrul diriguit de d. Capelmaistru Herfner, au raspuns așteptării, și toate dau a nădăjdui sporiul acestui a-

1) Un sorocovăț ar valora astăzi aproximaitv 70 bani.

2) Albina Românească. An. 1832, pag. 292 și 316.

3) Artiștii cari compuneau orchestrul nu aveau intrare deosebită în Teatru, ci intrau prin acelaș loc cu publicul din parter.

4) Relațiuni verbale date de Postelnicul Manolachi Drăghici. Vezi asemene și C. Negruzzi Scrisoare către G. Asachi, din 21 Iulie 1838, publicată în *Uricarul* de T. Codrescu, vol. VIII pag. 218 - 225.

șezământ, ce se cuvine a se sprijini de fieșcare patriot bine cugetător [1]).

Patru zile după aceia, adică la 8 Decembrie s'a jucat piesa *Somnambula* sau *Lunatica*, vodevil în trei acte [2]). Dela 8 Decembrie 1832 până la 17 Ianuarie 1833, ne lipsesc orice științi despre reprezentațiile ce ar mai fi dat această trupă [3]). Probabil însă că, din pricina îndelungatei și grelei boale a directorului Fouraux, această trupă a încetat cu reprezentațiunile sale. Despre aceasta, iată ce ne spune *Albina românească* din 22 Ian. 1833:

„După îndelungata și grea boală, șeful trupei franceze d. Baptist Furo, s-au înfățoșat iar pe teatru la 17 Ghenarie, în o operă vodevil, intitulată: *Toni* sau *Neguțitor de rețe*, care s'au execuit (pus în lucrare), cu o deplină nimerire și a publicului mulțemire. Toate mădulările trupei au giucat rolul lor cu mare adevăr, muzica acestei opere vodevil este adunată din cele mai frumoase opere, și înfrumusețată de horuri de cântec. Aceste și decorațiile și costumurile nouă au adus tuturor obștească plăcere și prin sunătorul aplauz (bravo) au înoit dorința pentru sporul acestui plăcut și folositor așezământ, a căruia urzire suntem datori vrednicii trupe Furo".

In 27 Ianuarie s-a jucat de aceiași trupă: *Trei-zeci de ani* sau *Viața unui jucător de cărți*, despre care găsim relațiunile următoare [4]):

„In mijlocul plăcerilor unui carnaval (câșlegi) atât de vioi încât de asemene Eșii de demult sau nici odată nu s-au învrednicit, Teatrul a dat o reprezentație, care făcând o adâncă impresie (lucrare) în inimile privitorilor, i-au îndemnat a vărsa lacrimi ce se pot număra între cele mai frumoase și mântuitoare plăceri a inimilor simțitoare, iar celor ce se stăpânesc de patimi au fost de aspră învățătură.... Teatru a răsunat de *bravo*, aceste sunt cele mai bune semne a adevărului și a ghibăciei cu care d-l Baptist au înfățoșat rolul jucătorului. D. Laman a lui Varner și Madama Laman ale Amaliei; învățătura pentru cărturarii de meșteșug este cumplită, și de dorit este ca să aibă înaintea ochilor această înfricoșată zugrăveală a soartei care le poate aștepta".

Nu trecù mult și această reprezentațiune care făcù o așa de mare impresiune asupra publicului, se mai joacă încă odată; apoi se pune în scenă pentru a doua oară opera vodevil *Toni* sau *Neguțitor de rețe*, care se jucase la 17 Ianuarie.

---

1) An. 1832, pag 388.
2) Alb. Rom. an 1832, pag. 388.
3) Atâta aflăm în *Alb. Rom.* din 1833, la pag. 8, că în 15 Ian. acelaș an se va da *Balul Mascat*.
4) Albina Românească din 2 și 19 Febr. 1833.

Această piesă care plăcù aşa de mult publicului prin ariile muzicale şi corurile ce le avea, *după cererea a multor boeri*, s'a mai jucat apoi la 12 Martie 1833, pentru a treia oară, după cum se vede aceasta dintr-un afiş al timpului, tipărit în limba românească [1]) pe care-l dăm aici în facsimile [2]). Afişul are în lungime 26 c. m. iar în lăţime 20 c. m.

Deşi teatrul francez era acuma destul de bine întocmit, şi piesele ce se jucau erau primite cu entuziasm de public, totuşi fraţii Fouraux în dorinţa lor cea mare de a vedea teatrul progresând se gândesc să mai mărească trupa şi cu alţi actori de forţă, aduşi din Paris, şi în acelaş timp să facă şi mai multe îmbunătăţiri clădirii teatrului. Pentru acest scop deci, ei cer dela guvern o subvenţiune de 800 galbeni.

Boierii iubitori de cultură, cari vedeau în acest teatru francez un bun prilej şi o şcoală servind de model tinerilor moldoveni pentru dezvoltarea lor, pe terenul artei teatrale, şi un mijloc de propăşire şi a teatrului românesc, au susţinut cu stăruinţă şi ei cererea fraţilor Fouraux.

In urma acestei stăruinţi, Sfatul Administrativ prin raportul No. 848 din 21 Martie 1833, au găsit cu cale ca în asemene împrejurare, să deie subvenţia cerută de fraţii Fouraux. Acest raport a fost apoi supus Excelenţei sale deplin înputernicitului prezident divanurilor Moldovei şi Valahiei, general Lietenant Kiselef, care luând în bagare de samă cele conţinute în acel raport, încuviinţează a se acordà fraţilor Fouraux din *casa răsurilor* [3]) subvenţia cerută şi dânduli-se privilegiul, ca nimene să nu aibă voe a da baluri cu mască, afară de Regensbürger care avea mai dinainte o concesiune pentru nişte asemenea baluri ce le dădea în Iaşi la Ospătăria de San-Petersburg [4]).

In anul 1833 Martie 25, se hotărăşte de guvern ca tea-

1) Din cercetările făcute vedem că afişele şi dările de samă de prin gazetele timpului la început s'au făcut în limba românească, iar mai apoi atât unele din afişe cât şi din dările de samă sunt făcute în româneşte şi franţuzeşte; alte afişe însă numai în franţuzeşte.

2) Se păstrează în biblioteca Academiei Române.

3) Un venit al ţării care se alcătuia din un adaos de 14 parale la leu la întregul venit al ţării şi care slujia a se rândui din el lefile boerilor, pe lângă alte venituri de care se bucurau, cât şi a se da o despăgubire celor ce nu puteau încăpea la vre-o dregătorie şi se aflau în lipsă. (Xenopol, Istoria Românilor T. V. pag. 574, Iaşi, 1892).

4) Vezi dosarul Postelniciei No. 263 din 1832. Inceputul balurilor mascate era la 7 ciasuri sara, iar biletul de intrare ţinea 3 sorocoveţi. Alb. Rom. din 1831, Dec. 24, pag. 248.

ТЕАТРУ ДЕ ВАРІЕТЪЦЙ

ꙟН ЄШЙ

АБОНАМЕНТ 4.

АСТІꙂ ДꙊМІНІКЪ ꙟН 12 МАРТ 1833

Дꙋпъ черерꙋ амꙋлтор Боерй

Акторії Францезї вор дее чінстеа до о тріа Репрезентаціе де

ТОНІ СЄꙊ НЕГꙊЦІТОР ДЕ РЕЦЕ

ОПЕРА ВОДЕВІЛ, КОМІКЪ ꙟН ДОꙊ АКТУРИ

Доріторій де театрꙋ сѫ ꙟнщіінцезъ кѫ пот пъси ложе ши скаꙋне

---

trul și repertoriul să fie pus sub privigherea și inspecțiunea marelui Postelnic și a D-sale Aga orașului[1]).

*

Reprezentațiile trupei franceze cari mergeau progresând și erau așa de bine primite și apreciate de public, influențau necontenit nu numai asupra păturii culte a tinerilor moldoveni, ci și asupra tinerimii germane și italiene ce se află în Iași, și care frecventa teatrul francez. Tinerimea nemțască și cea italienească au fost cele întâi cari au început a da reprezentațiuni în teatrul francez; tinerimea germană în limba germană, cea italiană în limba italiană, și după aceea târziu numai vin și diletanți moldoveni să se sue pe scenă; nu însă cu piese în limba patriei, ci în limba franceză, căci tot încă se credea că în limba românească nu-și poate cineva exprima starea sa sufletească în diferitele împrejurări ale vieții. Acei diletanți, la început nu erau decât elevii de pe la pensionatele particulare, cari numai îmboldiți și sprijiniți de directorii acelor pensionate, îndrăznesc a se sui pe scenă, deși erau expuși a fi huliți de public, care încă nu dădea nici o considerațiune artelor, mai ales artei teatrale.

După cum am arătat mai sus, tinerimea germană cu cea italiană au dat mai întâi două piese, una în limba germană, alta în limba italiană, despre cari iată ce găsim în No. 21 dela 27 Martie 1833, pag. 84, din „Albina Românească":

„La teatru din Eși cu plăcere s-au văzut două nouă reprezentații a d-lor sale diletanților (persoane ce fac oarecare lucru numai din plăcere) acestei politii. Acea întâi a fost *Timur hanul Tatarilor*, dramă reprezentată în limba germană, pentru benefisul d-lui Herfner, vrednicul maestru de capelie gvardii moldovene și director de orchestrul teatrului, în care toți diletanții au agonisit publică laudă.

„A doua era drama italiană a nemuritorului Metastasio, intitulată: *La Didone abandonata*, dată pentru benefisul lui Sinior Livaditi, ghibaciului zugrav acestui teatru. Sinior Livaditi care a reprezentat pe Dido, și Sinior Kemingher în rolul Selenii; prin cunoștința măestriei teatrale și a declamației (rostirea teatrală) versurilor armonioase au adus privitorilor cea mai plăcută mulțămire. Sinior Nicoleti a jucat în rolul lui Jarba cu înțelegere și cu foc, asemenea și Sinior Livaditi în partea lui Eneas s'a sârguit a îndeplini reprezentația italiană, care pentru luătorul aminte patriot, înfățo-

1) Vezi Dosarul Postelniciei No. 263 din 1832—1837, aflat in Arhiva Statului din Iași.

șind asemănarea acestei limbi cu acea românească, au deșteptat nouă dorință a se vede pe teatru și oarecare product în limba patriei".

Aceste reprezentațiuni a diletanților nemți și italieni, au deșteptat și mai mult dorința diletanților moldoveni, de a se produce pe scenă cu piese în limba românească. Ei așteptau cu nerăbdare a arăta publicului ieșan, că și tinerimea moldovană se poate râdica la aceiași înălțime ca și cea străină.

Pe la 25 Iulie 1833 frații Fouraux au dat o reprezentație la Teatru de varietăți în folosul celor ce au fost victima focului întâmplat în Iași la 25 Iunie acelaș an[1]).

De aici înainte, „Albina românească", nu mai conține nimica despre reprezentațiile ce s-ar mai fi dat, și credem chiar, cà în timpul verei, această trupă nu va fi jucat deloc.

*

Pe la începutul lunei Iulie, 1833, Frații Fouraux se duc în Paris, ca să aducă și alți actori, spre a-și mai mări trupa, după îndatorirea ce-și luase față de ocârmuirea țării, și pentru care li se și dăduse 800 galbeni ca ajutor, după cum am văzut aceasta. In Paris ei au găsit pe Eugène Hette, care avea o trupă de actori ce jucau drame, comedii, vodeviluri, opere și operete, pe care l-a și angajat pentru *Teatrul de Varietăți* din Iași. Eugène Hette era numai director acestei trupe, dar nu jucà pe scenă niciodată.

Trupa se compunea din actorii următori: Elisa și Celestine Hette, Ana Valery Mommenet, Jenny Righetti, toate patru fiicele lui Eugène Hette; Eugènie Hette, nora lui Eugène Hette; apoi Jules Hette, fiul lui Eugène, care jucà rolurile de june prim, Valery Mommenet, care jucà roluri de I-iu comic și comic buf, și era angajat și ca pictor pe lângă ghibaciul pictor Livaditi, al Teatrului de Varietăți din Iași; Joseph Righetti, doi frați Pellier, Jacinthe, și soții Mouchelet. Cu această trupă de actori a mai venit și fiul cel mai mare al lui Eugène Hette, Paul Hette[2]) care a fost angajat ca prim violonist la orchestrul teatrului[3]). Trupa de actori a lui Hette adusă în Iași, formează cu cea a lui Fouraux,

1) Vezi Buletinul oficial, Iași 1833 No. 9.

2) In anul 1849 mi-a fost profesor de violină, apoi în anul 1857, de Gheneralbas (armonie).

3) Aceste relațiuni îmi sunt comunicate de d-na Eugenia Gănescu (Nini Valery) fiica Anei Valery Mommenet din trupa lui Eugène Hette din Paris, precum și de d-l intendent al spitalului Sf. Spiridon din Roman, Eugène Hette, nepotul defunctului director trupei din Paris Eugéne Hette. Atât d-na Gănescu cât și d-l Eugéne Hette locuesc astă-zi în Roman.

o singură trupă sub direcțiunea fraților Fouraux, făcându-și un sigil al teatrului [1]) pe care-l dăm aici în facsimile:

Pe lângă actorii citați mai sus, găsim nimerit a enumăra aici, și pe actorii cei mai renumiți din trupa fraților Fouraux, cu cari s-a deschis cel întâi teatru francez de varietăți din Iași, despre care am vorbit. Aceștia erau: Frații Baptiste și Joseph Fouraux, Paulo Ciabatti, d-l și d-na Laman, citați în dările de seamă făcute în „Albina Românească".

Direcțiunea teatrului, după înjghebarea acestei trupe, a afișat în oraș că pe lângă drame, vodeviluri. comedii, se va mai jucà și opere precum și operete.

Deschiderea stagiunei era așteptată cu nerăbdare de public, toți vroiau să vadă pe noii actori aduși din Paris, și mai ales opera, care era ceva cu totul nou pentru Iași.

Pe la finele lunei Octomvrie încep reprezentațiile trupei Teatrului francez, cari sunt primite cu entuziasm de public. Nu se vorbea decât de actorii aduși din Paris, și de modul natural cum își interpretau rolurile.

Reprezentațiile urmau regulat de două ori pe săptămână, Joia și Duminica. Cu prilejul aniversării înălțării pe tron a M. S. Imparatului Neculai a tuturor Rușilor, s'a dat în onoarea acelei zile, Luni în 20 Noemvrie 1833, o mare serbare teatrală la Teatru de varietăți.

Reprezentația s'a încheiat cu transparenturi alegorice ce cu entuziasm s'au urat de toți privitorii. (Buletinul oficial No. 45 din 1833).

Din toate reprezentațiile ce se dădeau la Teatru francez, opera era acum cea mai plăcută publicului nostru. Impresia ce a produs mai ales cunoscuta operă de Boieldieu *„La Dame Blanche"*, ne-o descrie „Albina Românească", din 1833 Dec. 24, în o dare de samă făcută și în limba franceză. Iată-o:

„După ce au vizitat mai toate țările, *Dama cea albă* și-a făcut plăcuta ei aratare și pe scena teatrului francez a politiei noastre. Această frumoasă operă a lui Boaldie s-a reprezentat în joia trecută pentru benefisul d-lui Baptist Furo, cu o nimerire care mai ales este cuvenită întrunitelor sârguinți a toatei trupe, și în deosebi talanturilor celor felurite a d-lui Baptiste Furo. Muzica sub dierecția ghibaciului d. Herfner, foarte bine au sunat prin plăcuta împreună lucrare a întâiului sunător de violină a orchestrului, d. Cuna,

---

1) Vezi dosarele Postelniciei No. 263 din 1832 și No. 976 din 1837 pag. 162.

și prin ale muzicii moldovene care au dat o nouă probă de repedea ei înaintire.

„Publicul Eșului, pentru care asemeni priveliști sunt nouă au vădit cum că știe a deosebi și a prețuì un lucru frumos. Cântecile cari mai bine s-au nimerit s-au ascultat cu plăcere, și la încheierea operei, toate mădulările s-au învrednicit de bravo care a agonisit".

Pe lângă reprezentațiunile teatrale ce urmau regulat și cari produceau în public o distracțiune din cele mai plăcute, se mai dădeau la teatru de varietăți din când în când și alte spectacole de trupele ce veniau în Iași: prestidigitațiuni, gimnastică, ventrilochii, jocuri pe frînghii și altele[1]).

Pe la începutul anului 1834, pe când reprezentațiunile teatrului francez desfătau publicul ieșan, producându-i una din cele mai plăcute distracțiuni, deodată direcțiunea teatrului francez se pomenește că vine în Iași *Teodor Müller*, directorul teatrului german din București, Temesvar și Hermanstadt, cerând prin suplica sa din 23 Februarie acelaș an, dela deplin împuternicitul prezident al Moldovei și Valahiei Kiselef, învoire ca să dee reprezentațiuni de opere, tragedii și comedii în limba nemțască, fie în sala construită de frații Fouraux, fie într-o sală de spectacol mai mare, ce vroia să construiască în camerile arsului palat Domnesc. De va

1) Noi dăm aici o dare de samă ce găsim în Albina românească No. 23 din 1834, Fevr. 25, în care se descrie niște exerciții de gimnastică care au avut loc în sala Teatrului de Varietăți și în care se arată impresiunea ce a făcut asupra publicului, căci nu se mai văzuse asemenea lucru în așa feliu pană atunci pe la noi; o dăm aici mai mult ca curiozitate despre terminii în care se exprima acea dare de samă, fiind și în limba franceză. Iat'o:

„Sinior Luzzato, întăiul model Academiilor de Roma și Neapoli, numit Eraclis italian (Hercule italien), carele aici, de curând au sosit de la București au dat în 21 și 23 acestei luni în teatrul varietăților două reprezentații de exerciții gimnastice și de vârtute, în care au întrecut toate câte până acum aici s'au văzut în acest feliu.

„Ca un model a sculpturii (izvod pentru cioplitorii de peatră), el au reprezentat cu adevăr și cu gust cele mai frumoase statue antice. Pătruns de haracterul fieșcăruia, el asemăna cu deplinătate atitiuda (starea) și vioșia fisionomiilor până la mușchii trupului.

„După furia lui Eraclis, luptându-se cu leul de Nemea, au urmat într-o clipală pacinica stare a lui Eraclis Farneze, încât ca un nou Proteos, el se prefăcea în multe figuri fieșcare de tot deosebită de alta.

„După aceste au dat probe de o minunată vârtute. Făptuirea numită a coloanei este din cele mai vrednice de mirare; căci călcând cu talpa picioarelor pe coasta unei coloane (stâlp) vertical (stătător), nu numai că împotriva legii gravităţii ţinea trupul său de tot paralel cu orizonul, (ca cum ar sta cineva cu picioarele pe perete), ce încă el ţinea cu dinţii o povoară de 50 funturi, când tot odată cu mâna rădica pe pe un om și-l rotea în aer.

„Toate aceste prube de vârtute, făptuite cu o rară ușurătate, au câștigat lauda publicului, carele i-au mărturisit a sa mulțumire învrednicind pe artistul cu obștesc bravo".

fi dat vre-o reprezentațiune sau nu, acest Teodor Müller nu știm, căci în dosarul Postelniciei[1]) unde se află suplica lui nu se vede nimica scris, dacă guvernul de atunci i-a învoit concesiunea cerută.

In 23 Fevruarie 1834, trupa franceză a dat o reprezentație când atunci Ambasadorul Turciei Mușir-Ahmet Pașa *a cinstit Teatru cu a sa ființă*[2]).

La 3 Aprilie 1834, Prea Inalțatul Domn luând în bagare de samă înțbunătățirile făcute și acele cerșute a se face teatrului din Iași de către direcția fraților Furo, pe lângă subvenția de 800 galbeni hărăzită de Kiselef, îi mai hărăzește încă 400 galbeni care se vor da de Eforie și căreia i se va întoarce această sumă din poșlina săului[3]).

Cu ocazia plecării în Rusia a lui Kiselef (11 Aprilie 1834) funcționarii înalți ai guvernului provizoriu, au dat un strălucit ospăț în ziua de 10 Aprilie 1834, în casa Hatmanului Teodor Balș. In cursul prînzului, Kiselef a închinat un toast în sănătatea M. S. Imperatorului, iar d-nii diletanți de muzică și *capelia miliției moldovene* au sunat cântecul: „Doamne păzește pe Imparat", cântându-se apoi și oarecare versuri rosiene alcătuite de d. Tumanski.

Sara, în ajunul plecării lui Kiselef, nobilimea țării a organizat în onoarea lui la teatru de varietăți, o reprezentație teatrală ce s-a jucat de delitanții moldoveni, cari erau în culmea bucuriei că li s-au prezentat o ocazie ca aceasta. Alcătuirea și direcția acestei serbări teatrale a fost încredințată d-sale Agăi Asaki. La această reprezentație, Kiselef n'a azistat, în părerea de rău a întregului public.

Iată ce ne spune „Albina Românească" din 12 Aprilie 1834, pag. 138, în darea de samă ce o face și în limba franceză, despre această serbare teatrală:

„Această alcătuire intitulată: *Serbarea păstorilor moldoveni* cu cântece și danțuri, înfățișa slava ostenească a vechilor moldoveni, nenorocirile de care această țară adeseori s'au certat, facerile de bine a noului așezământ și mulțumirea locuitorilor cătră bunul a lor ocârmuitor. Piesa (alcătuirea) a câștigat o deplină mulțumire mai ales prin a sale nimerite aluzii (înțelesuri) foarte bine simțite de o înbulzire nespusă de privitori. Cu toate aceste, acel mai frumos minut, cu nerăbdare așteptat nu s-a ivit; adică ființa strălucitei persoane pentru care s'au făcut această serbare. Mare părere de rău au urmat, văzându-se cum că Excelența sa n'a venit la acea serbare chiar rară în felul ei.

1) Dos. Postelniciei citat No. 262 din anii 1832—1837, pag. 48.
2) Alb. român. 1834 din 25 Fevr. No. 23.
3) Vezi dosarul Postelniciei citat, No. 263.

„După ce au cântat Simfonia, demoazelele Aristia Ghica, Maria Cantacuzin și Ermiona Asaki, împreună cu ai lor părinți, au depus în loja d-lui Plenipoteni o cunună alcătuită de dafini, de flori numite nemuritoare și de frunze de maslini, pre care toți privitorii au urat cu aplaosuri obștești și de strigătul: „Vivat prezidentul"! Toate aluziile atârnătoare de cortul, ce înfățoșase stema Exc. sale, s-au primit cu mare bucurie. In minutul când păstorii depuneau a lor urare și flori la poalele acelui cort, carele peste puțin avea să se depărteze dintre noi, toți ochii s-au umplut de lacrimi, și teatrul a răsunat de aplaozuri purure înoite cu mai mare putere și cu entuziasmos, și de strigare: Vivat al nostru Prezident, vivat Kiselef!

„La încheierea serbării, adunarea parterului au ales de deputați pe d-nii Vornici Constantin Balș și Lupu Balș, pe d-nii Postelnici Nicolai Canta și Iorgu Ghica, spre a duce Exc.-sale drept mărturisire a simțirilor toatei noblese și a publicului, cununa de flori și cântecul, a căruia muzică s'a făcut de d-na Elenco Asaki".

In această piesă au figurat ca personaje mute: răposatul Dimitrie Gusti, care avea un snop de grâu în mână, Ghiță Căliman (fost prefect), care avea o strachină cu faguri de miere și Alexandru Asaki, care închipuia un îngeraș [1].

La această serbare teatrală [2] *Simfonia cântată, despre* care se menționează în darea de seamă de mai sus, nu este alta decât o bucată pentru voce cu acompaniament de piano, cântată în limba franceză și compusă de Elena Asaki, intitulată: „*La Tente*" Cantate de la Pastorale donnée au Théatre de Iassy le 10 Avril 1834. Traduction du moldàve et mise en musique par Hélène Asaky [3]. Pe lângă această bucată s'a mai cântat tot în limba franceză de Elena Asaki: *Ballade*, tirée de la fête pastorale representée sur le Théatre des Variétés a Iassy le 10 Avril 1834 [4].

După această serbare teatrală trupa lui Fouraux mai joacă câteva piese apoi pe la începutul lunei lui Iulie 1834 se duce în Odesa unde dă mai multe reprezentațiuni, după aceia pe la finele aceleiași luni întorcându-se în Iași mai joacă

---

1) Relațiuni comunicate mie de Postelnicul Manolachi Drăghici și Mihalachi Cerchez, care acesta mai apoi a fost elev în Conservatorul filarmonic dramatic ce s'a înființat în Iași la 1836.

2) Vezi mai pe larg: *O. Logușianu.* „O serbare la Iași" (10 și 11 Aprilie 1834) și Revista nouă. Anul VII No. 9, pag. 339.

3) Această bucată de muzică s'a mai cântat și în al XII-lea Concert popular, ce am dat în sala conservatorului de muzică și declamațiune din Iași, în 21 Octombrie 1895.

4) Aceste două bucăți de muzică, tipărite în litografia de note a lui Gh. Asaki, se află bine conservate în biblioteca Academiei române.

câteva piese cu concursul trupei de balet și gimnastică a lui Marteau și Kobler, care se stabilise în Iași pentru câtva timp[1]);

Venind pe tronul Moldovei Mihail Sturdza Voevod, directorii pensionatelor particulare, cărora în mare parte li era încredințată cultura junimei ieșane, se grăbesc după pilda diletanților moldoveni, cari acum jucase pe scenă în mai multe rînduri, a-și manifesta și ei părerea de bine a suirei pe tronul Moldovei a Măriei sale, dând în onoarea sa, reprezentațiuni teatrale cu elevii pensionatelor lor. Incepe mai întâi d-na Garet, Directoara pensionatului de *nobile demoazele*, cu o piesă de teatru nu în limba patriei, ci tot în limba franceză, căci limba românească, putem zice că mai nu se învăța pe atunci în școlile particulare, obiectele diferitelor materii de studiu fiind predate în limba franceză.

Faptul că fiicele din nobilimea țării ce erau eleve prin pensionatele particulare, dau reprezentații teatrale în fața publicului, era un ce neauzit pentru acele timpuri, și probează că cultura artei dramatice începuse a prinde oarecare temeiu, având în mare parte și sprijinul boierilor iubitori de cultură, cari dădeau concursul lor prin tot ceeace le stătea prin putință, pentru ca arta teatrală să progreseze și la noi.

Despre reprezentația teatrală dată în limba franceză, de elevele pensionatului d-nei Garet, Duminică 29 Iulie 1834, în onoarea M. S. Domnitorului, „Albina Românească", acelaș an, pag. 273, ne spune următoarele:

„Demoazele pensionei nobile a Mad. Gare, au dat în casa D. M. Logof. T. Balș o reprezentație teatrală în cinstea M. S. Domnului și M. S. Doamnei, față fiind și mulți boeri și dame a capitalii.

„Prin această îndeletnicire cu plăcere s'au văzut sporul minunat ce au făcut elevele în limba franceză și în declamație. M. M. Lor și toți privitorii au rămas împăcați și au mărturisit a lor mulțămire directoarei acestui pension".

Diletanții moldoveni, cari acum începuse a fi apreciați întrucâtva de public în rolurile ce jucau, sunt chemați a luà și ei parte de câte ori se înfățișa vre-un prilej la care ar fi putut da concursul lor. Așa cu ocaziunea încoronării lui Mihail Sturdza Voevod, în 26 August 1834, organizându-se o reprezentație extraordinară în Teatrul de Varietăți, s-a jucat de ei piesa națională, intitulată: *Dragoș, întâiul Domn suveran al Moldovii.* Iată ce ne spune „Albina Românească"

1) Alb. rom. No. 65 din 26 Iulie 1834.

despre această repezrentaţie în darea de samă făcută şi în limba franceză 1):

„Drama eroică alcătuită de d. Aga Asaki, muzica aleasă de Dumneaei E.... A.... întemeietă pe fapte istorice şi înfrumuseţată de harurile unui epizod interesant; această piesă a înfăţoşat privitorilor vechea slavă, întâmplările şi de nou naşterea acestui pământ acăreia aducere întru împlinire este păstrată ocârmuirei I. nostru Domn. Toate aluziile (asemănările) atingătoare de aceste s'au simţit cu vioşie de către o nenumărată mulţime de privitori cari, în câteva rînduri, au mărturisit cu înfocare a lor supunere către persoana I. S. şi încrederea publică întru înţelepciunea guvernului său“.

In acea seară s'a împărţit publicului la teatru în amintirea zilei încoronării lui Mihai Sturza Vodă, versurile următoare:

Ziua de 26 August 1834.

Zioa cea mult strălucită în Moldov'au luminat
Bronzuri sfinte şi mii tunuri către Cer au răsunat!
Mihail ce ni-i *părinte* împreună cu noi giură;
De-a păzi pe totdeauna a credinţii legătură.
Sub umbrirea *a doi luceferi Unsul* Domnului dorit,
Pe-a Patriei Tron s'aşază în putere şi mărire,
Cungiurat de-a sa lucoare şi respectul umilit,
Dar mai mare slavă-i este a norodului iubire! 2).

Directorul pensionatului renumit, unde învăţau fiii de boeri, francezul Victor Quinem, a ţinut să producă şi el pe elevii săi în public, nu numai cu piese franceze ci şi cu o piesă în limba românească, fiind îmboldit la aceasta şi de o samă de boeri, cari aflase despre pregătirea unei serbări ce vroia să dee Quinem, cu elevii şcoalei în ziua de Sf. Mihail, Onomastica Domnitorului Mihail Sturdza, şi ţineau să audă din gura elevilor şi dulcea limbă românească răsunând pe scena teatrului.

Despre această reprezentaţie, „Albina Românească“ No. 98 din 18 Noembrie 1834, ne spune următoarele, în darea de samă ce o face şi în limba franceză:

„Elevii pensionatului D. Kiunem, au dat cu prilejul serbării Sf. Mihail, la Teatrul Varietăţilor, o reprezentaţie în limba franceză, la care a fost de faţă o numeroasă adunare. Această petrecere s'a încheiet cu o mică piesă în limba românească intitulată: *Serbarea militară*, cu cântece, alcătuită şi jucată de d. Matei Millo, elev acestui pensionat. Aplau-

1) An 1834, pag. 295.
2) Se află in biblioteca Academiei Române.

disiri conglăsuitoare și înoite însoțea toate aluziile (asemănările) și vădea plăcerea ce avea privitorii de a vedea pe fii lor făcându-se organi a simțirilor de dragoste către un domn iubit.

„In privirea îngrijirei, ce hărăzește, d. Kiunem, pentru creșterea tinerimei, pre I. Domn au bine-voit a-i mărturisi a sa mulțumire, trimițându-i și un frumos ceasornic de aur cu acest înscris săpat: *Ingrijirea hărăzită educației pregătește viitorimea soțietății.* Și un alt ceasornic tânărului Millo, pre carele o educație desăvârșită, îl va face folositor și plăcut soțietății. Pre I. Domn a încurajat și pe ceilalți elevi, D. D. Alex. Mavrocordat, Filadelf Kiunem, I. Crupenski, Const. Vârnav, T. Brăescu, I. Diamandi, I. Docan, I. Negri, C. Crupenski, I. Brăniștеanu, I. Alexandri, G. Diamandi, P. Docan și A. Kogălniceanu, cari au împlinit roluri în acea reprezentație".

Cu ocasia acelei reprezentațiuni, la care era poftită acea mai aleasă adunare a capitalei s'a împărțit la toți *rafresismenturi.* (Buletin. Foaie oficială din 1834 No. 87, pag. 474).

CAP. IV

Continuarea direcției teatrale a fraților Fouraux, împreună cu trupa adusă din Paris de Eugène Hette.—Petrecerile de Carnaval.—Cum își tipăreau afișele frații Fouraux. Protestul tipografilor ieșeni.—Propunerile directorilor Fouraux pentru mărirea trupei și înbunătățirea localului teatrului.—Noul contract încheiat de guvern cu Baptist Fouraux.—Intocmirea comisiunei de supraveghere a teatrului.

In cursul anului 1833—1834, parte din actorii trupei Fouraux, mai ales cei veniți cu Eugène Hette din Paris, se duceau din când în când la Kișinău și Odessa, unde dădeau reprezentațiuni teatrale: tragedii, drame, comedii, operete și opere.

Baptiste Fouraux, directorul teatrului, în urma unor scandaluri, cari atrăgeau pedeapsa închisorii, petrecute pe la finele lunei Decembre 1834, a fost pus la închisoare ca supus francez, de gerantul consulatului Galiei (Franței) Duclos. Aflând despre aceasta boerii, pentru a nu se stingheri reprezentațiunile teatrale, s-au dus la consulat, intervenind ca să fie pus în libertate. Consulul le-a răspuns că nu poate să se abată dela ceeace dictează legea penală, prin urmare nu'l poate pune în libertate, iar în ce privește reprezentațiunile teatrale, Baptiste Fouraux pentru ca teatrul să nu sufere, să-și învețe rolurile în închisoare [1]).

Dupăce a stat închis trei zile, el a fost pus în libertate continuînd apoi a lua parte la reprezentațiile ce se dădeau.

Pe la începutul anului 1835, ne spune „Albina românească" [2]) „desfătările carnavalului încep a luà în capitala noastră un haractir particular. Adunările la curte, teatrul, și balurile măscuite cuprind mai toate sările săptămânii".

Teatrul mai ales era distracțiunea publicului ieșan cea mai principală, piesele ce se jucau erau alese și morale,

---

1). Dosarul Postelniciei No. 263 pe anul 1832—1837. pag. 58.
2). No. 6 din 20 Ian. 1835.

ele erau îmbrăţoşate de public, şi din ce în ce mai mult contribueau la deşteptarea gustului pentru teatru.

Pe lângă aceste petreceri mai erau şi alte spectacole ce se dădeau în Teatru de Varietăţi, între care reprezentaţiile de gimnastică a lui Sinior Guagliardi Iraclis (Hercule) italian, în care se vedeau *jocuri a anticilor Romani, lupte, bătălii a gladiatorilor şi exerciţii de vârtute*[1]).

Cu începerea anului 1835, directorul trupei franceze Baptiste Fouraux din spirit de economie nu-şi mai tipăreşte afişele şi anunciurile teatrale nici la tipografia lui Gh. Asaki, nici la aceea a Sf. Mitropolii, ci le scrie cu mâna, şi le tipăreşte apoi în autografie, urmând în modul acesta mai mult timp.

In contra acestui meşteşug, întrebuinţat de antreprenorii trupei franceze, spre a-şi tipări afişele lor pentru reprezentaţiunile ce se dădeau, Gheorghe Asaki, proprietarul tipografiei *Institutul Albinei* şi Gh. Seulescu, directorul tipografiei Sf. Mitropolii, se tânguesc la sfatul Administrativ că sus zişii antreprenori se servesc de unelte tipo-litografice pentru tipărirea afişelor, pe când concesiunea tuturor tipăriturilor era dată exclusiv numai la vre-o două sau trei tipografii din Moldova întreagă.

Iată suplica prin care ei se tânguesc:

Către cinstitul sfat administrativ

Gios iscălitul A(ga) G. Asaki, proprietar Institutului Albinei şi G. Seulescu, Director tipografiei sf. Mitropolii, întemeeţi pe hotărîrea obşteştei adunări rostitoare, că pentru întemeerea industriei pământene şi pentru cuvenita responsabilità, afară de aceste două tipografii şi litografie cu ale sfintei Mănăstiri Neamţu, în acele în care atât ocârmuirea cât şi shoala publică au drit încă a înfiinţa, nime altul în Moldova, sub nici un cuvânt, să nu fie volnic a avea unelte de tipar, aduc la cunoştinţa cinstitului sfat, că D-lor Furo antreprenorii teatrului de varietăţi, întrebuinţează tiparnice unelte pentru tipărirea afişurilor şi altor înştiinţări; deci fiind că asemene urmare este în potriva legiuirei susînsemnate, iscăliţii cu supunere se roagă a se opri această călcare a pravilii şi jignire a dreptăţilor câştigate.

Iscăl. *Gh. Asaki*, *Gheorghie Seulescu*

Eşi în 1 Sept. 1835.

---

1). Alb. rom. No. 19 din 7 Mart 1835.

Asupra acestei suplici stă pusă următoarea rezolaţie: „Fiindcă după privilegiul ce are dl. Aga Asaki, este oprită orice lucrare cu tipariu, şi dl. Furo tipăreşte afişuri, fără a ave autorizaţie întru aceasta, apoi Postelnicia, îi va face cunoscut, că nu este slobod a mai tipări afişuri, ci să se îndrepteze la tipografiile aşezate".

Iscăl. *Canta vel Logofăt*, *N. Suţu.*

Baptiste Fouraux, care era îmbrăţoşat de public pentru trupa ce avea, şi fiindcă la o parte din actori li se expirase termenul contractului, vroind a arăta mulţămirea şi recunoştinţa sa publicului ieşan, caută prin toate mijloacele a-şi îmbunătăţi trupa prin aducere de noi actori şi prin îmbunătăţirea localului teatrului; de aceea prin o petiţiune ce face către Domn în 18 Februarie 1835, arată că voieşte a aduce din Paris noi actori şi a mai mări localul teatrului, care operaţiune după preţăluirea arhitectului Freywald ar costa 50,000 lei. Pentru aceasta el cere ca Domnitorul să'i facă concesiunile următoare:

1) Să i se dee o îndemnitate anuală de 600 galbeni. 2) o reînnoire pentru 5 ani a contractului privitor la privilegiul actual, cu începere dela data expirării celui care i-a fost acordat. 3) Privilegiul exclusiv a oricărui bal mascat sau paré (de lux) şi pentru durata totală a întreprinderii. 4) In caz când chiria teatrului actual pe viitor s-ar rîdica, Fouraux se obligă să zidească un teatru la Copou mai mare decât acest actual, cu odăi pentru toată trupa şi o ogradă, în care ar putea încăpea toate trăsurile, ca să nu se stingherească intrarea lor, apoi mai cere ca abonamentele lojelor să-i fie garantate.

Pentru direcţie. Iscălit, *Baptiste Fouraux.*

Asupra acestei ceri urmează următoarea rezoluţie domnească: „Sfatul ocârmuitor va luà în băgare de samă propoziţiile jăluitorului şi mijloacele eforiei, închipuindu-se o alcătuire, care să asigureze întreprinderea teatrului a fi în cea mai bună stare, şi prin anafora să ni se facă în grabă cunoscut". 21 Fevruarie 1835 [1]).

Trupa franceză în cursul acestui an, afară de reprezentaţia *Trente ans ou La vie d'un joueur*, melodrame en trois actes (abonament 15), anunţată prin un afiş autografiat ce se află în biblioteca Academiei Române, nu ştim, ce piese

1). Dos. Posteln. No. 263 din 1832—1837, din Arhiva Statului din Iaşi

a mai jucat. In foaia timpului nu aflăm alta, decât că: în 26 Martie se închee stagiunea teatrală a anului 1835—1836, prin o reprezentaţie dată în beneficiul capelmaistrului I. Herfner [1]). Iată ce ne spune despre aceasta, „Albina Românească", No. 24 din 1835, pag. 96:

„Marţi în 26 Martie 1835, se vor închee reprezentaţiile teatrale acestui timp, şi direcţia au însemnat zioa aceia de benefis pentru D. Capelmaistru Herfner, dându-se în sara aceia vodevilul: *Soţia tulburătoare (Le diable à quatre)*; noi suntem încredinţaţi că nobleţa se va grăbi a fi faţă la această reprezentaţie, spre a da un semn de preţuire a slujbelor D-sale Herfner, urzitorul capelei (musichiei) moldovene, şi compozitorul frumoasei uverturi în drama naţională *Dragoş*, precum şi a plăcutei opere *Diuber*".

Trupa lui Fouraux, care începuse a jucà în Iaşi din anul 1832 şi care avea încheet cu guvernul un contract prin care i se dădea privilegiul de a juca singură piese în limba franceză şi i se acordase şi o subvenţiune bănească ca încurajare, după cum am văzut, pentru a pute fi menţinută în Iaşi unde-şi atrăsese simpatia publicului cult, Guvernul Moldovii văzând că nu se făcuse nimic la cele cerute de fraţii Fouraux prin suplica lor din 18 Fevruarie 1835, îndreptată către Domn, mencionată mai sus, se hotărăşte în luna Aprilie 1835, în urma stăruinţei acestora, a încheia cu ei un nou contract pe termin de cinci ani, cu începere din anul 1836, dându-le privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice, plus o subvenţiune de 600 galbeni din partea Eforiei.

In această privinţă socotim nimerit a reproduce aici tradus în româneşte, contractul făcut în limba franceză şi

---

1). Iosef Herfner, părintele def. general Gheorghe Herfner din armata romînă, s-a născut în Presburg (Ungaria) la anul 1795.

După îndemnul mai multor boeri, cari l-au cunoscut în Cernăuţi, a venit în Iaşi pe la anul 1826, ca să deie lecţii de piano. In anul 1830 a fost numit capelmaistru la muzica Străjei pămînteşti în locul lui Rouschitzki. Herfner a fost cel întăi care a format muzica militară din romîni la noi în Moldova. A fost asemenea capelmaistru la orchestra Teatrului de Varietăţi a fraţilor Fouraux. El dădea lecţii de piano şi era adînc cunoscător a contrapunctului şi a orchestraţiei. Pe lîngă piano, instrumentul din cere cînta mai bine, era violoncelul. Ocîrmuirea, pentru serviciile aduse muzicei ostăşeşti ca răsplată, i-a dat 100 galbeni şi l-a înălţat la rangul de maior, cu ocazia retragerei sale din funcţiunea de capelmaistru, în anul 1838. In anul 1865 s-a săvîrşit din viaţă în Iaşi. Din compoziţiile sale notăm: Opera *Tobern* (Albina romînească No. 24 din 1835); *Oratoriu*, care s-a executat în anul 1835 în biserica catolică din Iaşi, cu ocazia morţii M. S. Imperatorul Austriei Francisc I (Albina romînească 1835, pag. 71); *Uvertura naţională* şi un *imn*, ce s'a cîntat la teatru în 7 Noembrie 1845, de orchestra şi de trupa romînă, cu ocazia zilei onomastice a Domnitorului Mihail Sturza (Alb. rom. 1845, pag. 349 şi 352). In anul 1847, a compus muzica la piesa *Armura* sau *Soldatul moldovan* (Alb. rom. 1847, pag. 116). In anul 1848 a compus muzica la comedia *Plumper* sau *Amestecătorul în toate* (Alb. rom. 1748, pag. 64).

încheiat de Guvern cu frații Fouraux, ce poartă numele de *Jurnal*, și care e legalizat de Consulul francez din Iași, având data de 24 Aprilie 1835 [1]). Iată-l:

JURNAL

Sfatul administrativ, asupra autorizațiunei Inălțimei Sale Domnitorul țării, luând în băgare de samă propunerea d-lui Fouraux, director teatrului francez din Iași, a stipulat următoarele:

1) Guvernul va acorda d-lui Fouraux un nou privilegiu pentru cinci ani, dela data expirării celui ce l-a avut până în prezent. Ii mai acordă și privilegiul exclusiv al balurilor mascate publice.

2) Eforia va da între altele asupra veniturilor sale d-lui Fouraux, pe fiecare an, până la expirarea contractului al doile, șase sute galbeni, care se vor plăti în întâial trimestru al fiecărui an, cu începere din anul 1836.

Pentru aceasta:

1. Dl. Fouraux se va îndatori a reînoi trupa sa, a mai mări și în acest scop a aduce din Paris pentru stagiunea viitoare (toamna an. 1836) șase actori, din care patru bărbați și două femei, care să fie tot de aceiași valoare artistică ca și d-nii *Arthur* și *Vallery*, a căror joc de scenă a fost gustat de public. Printre acești artiști trebuie să fie cel puțin o femeie și un bărbat, capabili de a îndeplini și de a cânta bine cele întâi roluri în vodeviluri și opere comice, care nu conțin mari greutăți. Ceilalți actori trebuie asemenea să cunoască canto. Se înțelege dela sine că trebui să fie cel puțin trei femei capabile de a juca rolurile prime, și că personalul trupei să fie destul de numeros pentru ca, într-un caz de boală a vre-unui actor, reprezentațiile să nu fie întrerupte sau rău jucate. Cu toate acestea, în caz de boală sau de indispoziție subită și justificată, se va putea cu consimțimântul comisiunei despre care se va vorbi mai jos, sau a doi din membri ei, în caz de trebuință, să se joace în locul piesei anunțate, o alta equivalentă și în gustul publicului, după ce se va face aceasta cunoscut, fie prin afișe, fie înainte de reprezentațiune prin anunciu verbal și cuviincios.

2. Nici o reprezentațiune nu va putea să aibă mai puțin de trei acte, fie în o singură piesă, fie și în două. Operele, în vederea lungimei actelor, fac excepțiuni dela această regulă.

---

1). Vezi dosarului Postelniciei No. 263 din 1832--1837, pag. 64, aflat în Arhiva statului din Iași.

3. Dl. Fouraux va reînnoi repertoriul și va face o culegere de piese moderne din cele mai prețuite și mai plăcute publicului, și de opere, așa după cum s'a vorbit mai sus. O comisiune numită de guvern va fi însărcinată de a alege piesele, și de a dirija ordinea reprezentațiunilor, precum și orice are raport la buna ținere a teatrului.

4. Orchestrul va fi totdeauna complect, adică va avea acelaș număr de artiști ca și în stagiunea din urmă.

5. Prețul lojelor va fi în totdeauna până la expirarea contractului de 18, 17 și 14 galbeni, pentru un abonament de 24 reprezentațiuni; prețul scaunelor închise de 5 galbeni pentru acelaș timp, prețul intrarii doi sfanți pentru parter și un sfanț pentru galerie.

6. In cazul când printre numărul actorilor ce se vor aduce din Franța se vor afla și cari să nu placă publicului, direcțiunea va fi ținută de a-i schimba pe cheltuiala ei, prin alți actori pentru stagiunea teatrală următoare.

7. Dl. Fouraux, se va obliga de a face în cursul anului curent, tot ceiace va fi necesar, fie înauntru fie în afara teatrului, pentru a face îndemânatice și lesnicioase toate eșirile care sunt, pentru ca mulțimea să se poata împrăștie și să nu se deie loc la înghesuiala.

8. In cazul când direcțiunea nu se va putea înțelege cu actualul proprietar a casei teatrale, pentru reînoirea contractului de închiriere la expirarea acelui care exista astăzi, și în cazul când guvernul va ceda numitei direcțiuni un loc pentru a se zidi un nou teatru, d. Fouraux va lua asupra sa de a face această zidire, care se obligă a-i da o întindere mai mare și mai spațioasă decât aceia ce este astăzi, cu condițiune însă, a fi liber de a zidi după planul său, bine înțăles și cu aprobarea arhitectului orașului. Iși rezervă cu toate acestea facultatea de a rezilia privilegiul său și de a renunța la îndemnitatea anuală de 600 galbeni, dacă această zidire după chiar însuși punctele stabilite despre care s-a vorbit, ar cere cheltueli mai mult decât mijloacele sale.

9. Orice contravențiune din partea d-lui Fouraux, la condițiunile mai sus enumerate, va atrage după sine reziliarea privilegiului și a îndemnității ce-i sunt acordate.

(Iscăliți) *Alex. Ghica, L. Balș, N. Cantacuzin, N. Suțu.*

Este bine înțeles, că contravențiunile despre care s'au vorbit la art. 9, vor trebui pentru ca să atragă reziliarea privilegiului și a îndemnității, să fie bine constatate de cei în drept și în afară de cazul de forță majoră.

Primesc condițiunile de mai sus
Baptiste Fouraux

Legalizat de Consulul francez, la Iași, în ceia ce privește iscălitura d-lui Baptiste Fouraux directorul teatrului francez din Iași.

No. 16, din 24 Aprilie 1835.
(L. S.)

Consul Franței în Moldova
(Iscălit) *A. Mimaut*

In urma acestora, Secretarul de Stat N. Suțu, văzând că la art. 3-lea din mencionatul contract se prevede instituirea unei comisiuni care să aibă îndatorirea *de a alege piesele ce au a se jucà și a povățuì rînduiala reprezentațiilor*, roagă pe Domnitor prin suplica data în zioa de 25 Septembrie 1835, ca să rînduiască acea comisiune. Iată acea suplică:

Pre Inălțate Doamne

In condițiile contractului încheiat cu dumnealui Furo directorul Teatrului, pentru regulele reprezentațiilor la pontul al 3-lea se zice: „o comisie rînduită de Ocîrmuire va fi însărcinată de a alege aceste piese și de a povățui rînduiala reprezentațiilor precum și orice alta ce atinge de buna ținere a teatrului" gios iscălitul dar spre îndeplinire aratatului pont, cu toată supunerea aduce la cunoștința Inălțimei Voastre, rugându-vă plecat ca să binevoiți a întări persoanele ce veți încuviința întru alcătuire acestei comisii spre a intra în cuvenita lucrare potrivit cu jurnalul No. 651".

Secretar de stat Al Inălțimei-voastre plecată sulgă

N. Suțul

No. 1574
Anul 1835, Sept. 25.

Pe această suplică, Domnitorul puse următoarea rezoluție: „Această comisie va fi alcătuită de d-lui Hatman Grigorie Ghica, de Beizade Gheorghe Suțu și de dl. Camil Baroți, cari la întâmplare de trebuință se vor ințălege cu Postelnicu"[1].

Această comisiune a alcătuit la noi cel dintăi Comitet Teatral.

---

1) Vezi dosarul Postelniciei citat.

CAP. V

Debutul lui Matei Mille. —Teatru de societate.—Continuarea reprezentațiilor franțuzești.—Baluri mascate, circ, gimnastică, panorame etc.—Diletanți fii de boeri jucând o piesă românească împreună cu trupa franceză.—Desorganizarea trupei franceze după moartea lui Baptiste Fouraux.—Propunerea colonelului Mavrocordat și a lui Alex. Cantacuzin de a reorganiza trupa franceză și îmbunătăți localul teatrului și zestrea lui.

——

Gustul teatrului începea a se răspândi din ce în ce mai mult la noi; boerii prinseră a privi teatru ca un element de cultură: ei începură a se gândi serios la mijloacele ce sunt de întrebuințat pentru a se vedea și în capitala Moldovei un teatru românesc stabil, prin care să se deie românizmului un avânt, deșteptând în acelaș timp în popor și simțul național.

Prin saloane, fiii boerilor începură a da în limba patriei mici piese teatrale, cari produceau o impresie din cele mai plăcute asupra auzitorilor, și pe nesimțite cu modul acesta se deștepta cultul pentru arta dramatică.

Unul dintre fii de boeri cu mare pasiune pentru teatru, era tânărul Matei Millo, care prin puterea talentului său pentru arta dramatică a pus în uimire pe toți cei ce l-au văzut, dela prima sa apariţiune în fața publicului.

La 25 Sept. 1835, cu ocaziunea unei serbări, date de logofătul Neculai Canta, la moșia sa Horodnicenii, s-a reprezentat într-un parc, unde scena era splendid iluminată și decorată cu brazi și flori, piesa *Peatra Teiului*, în care Matei Millo, pe atunci în floarea tinereții, jucă rolul unui bătrân *prisacar*, Alexandru Asaki pe *Plăeșul Codrat*, și tânărul Nicu Canta pe *Cimbru*.

Pentru acea serbare Elena Asaki a transcris versurile: *De câte ori în cursul vieții*, pe melodia franceză *Te souviens tu, disait un Capitaine*, care se cântà mai prin toate saloanele boerilor de pe atunci. Matei Millo a cântat această melodie înaintea lui Mihail Sturdza-Vodă și a Mitropolitului țării,

Veniamin, cari se aflau faţă la acea serbare, cu atâta simţire, încât a stors lacrimi dela numerosul public ce azista [1].

Tot în acel an Matei Millo, atras din prima sa tinereţă către arta teatrală, la a cărei culme ajunsese, călcând în picioare prejudecările de familie şi de poziţie socială, a organizat singur un *teatru de societate*: a compus şi jucat, devenind actor şi autor totodată, două piese originale: *Poetul romantic* [2]) şi *Postelnicu Sandu Curcă*, cari au avut mare succes [3]).

Faţă cu talentul timpuriu ce'l arata cu prisosinţă Matei Millo, mai mulţi prieteni dintre tinerii nobili ai epocei, fură entuziasmaţi de calităţile aratate de acesta, şi să hotărâră să înlesnească şi să contribue pentru a trimite pe Millo în străinătate, ca să se instruească cât mai mult în arta dramatică, spre a putea mai apoi pune o temelie serioasă teatrului moldovenesc. Aşa acei tineri prieteni, au hotărât să contribuească la organizarea mai multor reprezentaţii şi venitul ce ar produce acestea, să fie dat lui Millo spre a merge în străinătate şi a se instrui, drept care se şi tipări următoarea înştiinţare în foi răzleţe care se împărţiră în public:

„Tinerii noştri nobili ce cunosc râvna spre învăţătură şi împotrivitoarele încungiurări al prietenului lor Domnul Milo, ne găsind alt chip spre înlesnire isprăvii acei învăţături în ţări străine, au socotit să dee vr'o zece reprezentaţii în folosul său; urmare de laudă ce nu poate jigni întru nimică cinstea acestui tânăr, şi nu îndoesc a crede că toată noblesa nu vă răspunde la îndemânătoare îmbrăţoşare la un aşa noblu ţăl".

Eşi în 9 Noemvri 1837.

*

Trupa franceză în faţa comisiunei teatrale instituită de guvern după cum am văzut, se silea din toate puterile să-şi păstreze renumele ce'l obţinuse, de aceia Direcţiunea căută ca repertorul teatral să fie compus din piesele cele mai alese şi morale.

Direcţiunea pe lângă actorii ce compuneau trupa a mai angajat pe artiştii: Alexis, Nicolina, Lieppe şi pe d-rele Mina şi Emilia, după cum se vede aceasta din afişele unul cu data din 8 Decemvrie 1834, când s'a jucat pentru beneficiul ar-

---

1) Vezi *Elena Asaki, Schiţă biografică* de T. T. Burada, în Convorbiri literare An. XXI, No. 7, pag. 639.

2) Tipărit în Iaşi la 1850, în Tipografia *Buciumul Român*.

3) Vezi G. Vârnav Liteanu. *Scrierile teatrale ale lui V. Alexandri* în Convorbiri Literare. An. IX pag. 382 şi *V. Alexandri*, Opere complecte, *Teatru*. vol. I, Prefaţa, pag. I, Bucureşti, 1875, ediţia Socec.

tistului Valery, piesele: *M. Jovial ou L'Huissier chansonnier*, vodevil în 2 acte de Théauton, și *Les deux percepteurs*[1]), și altul din anul 1835, când s'a jucat *Trente ans ou La vie d'un joueur*[2]), melodrame en trois actes, abonement 15, făcut pentru economie de directorul trupei franceze Baptiste Fouraux cu tiparnice unelete, despre care am vorbit, afiș care se află în biblioteca Academiei Române din București.

Trupa franceză care fusese acuma mai de multe ori în Kișinău și Odesa, unde dăduse un șir de reprezentațiuni, după încheierea stagiunei teatrale în capitala Moldovei, se duce pe la finele lunei Aprilie 1836 în București, unde a jucat mai multe drame, vodevile și tragedii. Acolo ea fu bine primită și publicul se îmbulzea cu mare curiozitate și mulțămire a vedea o trupă așa de bine întocmită, și a auzi o limbă ce era mai la toți cunoscută[3]). După succesul ce-l obținu în București trupa se întoarce iarăși la Iași, unde mai dă vre-o câteva reprezentațiuni în beneficiul unor actori.

*

Pe la începutul lunei Octomvrie 1836, începe stagiunea teatrală. Piesele ce se joacă sunt alese și produc mare mulțămire publicului. Totul menea ca teatrul să meargă prosperînd în această stagiune, căci publicul îl frecventa cu mare stăruință.

La 15 Noemvrie 1836, se joacă în al XVI-lea abonament *Les Empiriques d'autrefois*, comedie vodevil într'un act de Scribe, și *Prosper et Vincent*, vodevil în două acte. Actorii cari au jucat în aceste piese au fost: Théodore, Valery, St. Jules, Casimir, Regetty, d-na Lebrun și d-ra Anna[4]).

Baptiste Fouraux având a regula niște afaceri în București pentru a se pune la cale cu direcția de acolo în privința unor reprezentațiuni ce ar fi vrut să deie cu o parte din actorii ce compuneau trupa sa, se și pornește pe la începutul lunei Noemvrie 1836.

Cu această ocaziune având a merge până la o moșie

---

1) Acest afiș se află în proprietatea D-lui Doctor C. I. Istrati, e tipărit pe matasă albă și bine pastrat.

2) Această melodramă de Victor Ducange și Dinaux s'a tradus de Căminarul C. Negruzzi și s'a tipărit în Iași în anul 1835 în *Tipo-Litografia Albinei*.

3) *Gazeta Teatrului național*. București, No. 3, anul 1836, pag. 30.

4) Acest afiș e litografiat și tradus și în romînește prin: *Empiricii sau Doftorii din vechime*, se află în proprietatea D-lui Doctor Septelici-Andrieș. Vezi „*Arta*" Revistă pentru Teatru și Literatura. Iași, No. 14 din Fevruarie 1904.

în apropiere de București, se duce, și intorcându-se pe la finele lunei Noemvrie, pe drum fiind calare, din întâmplare pușca ce o avea la oblâncul șelei se descarcă și-i frînsă mâna, din care cauză peste câteva zile și muri [1]).

Această tragică moarte pricinui mare tulburare și mâhnire în toți actorii trupei, și fu una din cauzele principale —după cum vom vedea mai la vale—a dezorganizării și a încetării reprezentațiunilor trupei franceze a fraților Fouraux.

După încetarea din viață a lui Baptiste Fouraux, fratele acestuia Joseph și asociatul său Ciabatti conduc afacerile teatrului francez. Reprezentațiile urmează înainte regulat și sunt frecventate cu plăcere de public; tot așa sunt frecventate și balurile mascate care sunt foarte animate, observându-se un mare lux în costume.

Posedând un bilet de intrare autografiat, scris în limba franceză [2]) pentru un bal mascat de lux cu data de 6 Fevruarie 1836, nu găsim de prisos a-l reproduce aici. Iată-l:

1) Curierul românesc, București, 1836, Noemvie 23, pag. 309.
2) Dat mie de dl. N. A. Bogdan publicist.

Pe lângă reprezentaţiunile teatrale şi balurile mascate, ca distracţiune pentru publicul iaşan, vine în Iaşi un neamţ, anume Kichheim, cu o panoramă, un ce cu totul nou. Iată cum se anunţă deschiderea panoramei:

Cu voia Ocârmuirei

Gios iscălitul va ave cinste a înfăţoşa în această Capitală a Moldovei încă aici nevăzuta

COZMORAMA

sau

PRIVIREA LUMII DIN O CAMARA

înfăţişată din cele mai frumoase cadre a întâilor zugravi de Paris, Berlin şi Petersburg, prin care avidoma se vad acele înfăţişate aşa parcă ar fi vii [1].

Mai aflăm încă, că pe la începutul lunei Decemvrie (1836) Charles Rappo începuse a da un şir de reprezentaţiuni la teatru de varietăţi, despre care nu putem da nici o relaţiune, căci în Dosarul Departamentului trebilor dinnăuntru No. 113 la pag. 51, unde am găsit aceasta, nu vedem scris altăceva, decât că: „Charles Rappo a început *comediile meşteşugurilor sale*", cari după spusa bătrânilor nu erau atăceva decât reprezentaţiuni de gimnastică.

In cursul anului 1836, se face oarecare îmbunătăţiri Teatrului de varietăţi, se deschide o poartă despre casele Vornicului Ştefan Catargiu, şi osebit o portiţă despre casele Caminarului Spiru, menită pentru *eşirea pedeştrilor* [2]).

In anul 1837, Ianuarie 15, trupa franceză a reprezentat piesa *Angelo* [3]). In „Albina Românească" (No. 6 din 21 Ianuarie 1837), găsim o dare de samă în limba franceză şi română, pe care o dăm aici:

„Actorii francezi, cari sporesc plăcerile carnavalului nostru au dat Vineri, 15 Ghenarie spre benefisul d-lui *Teodor* dramul *Angelo sau Tiranul de Padoa* a lui Victor Hugo.

„Cu nu puţină plăcere s'au văzut, în asemene departare de Franţia, nemerita înfăţişare a unei compuneri atât de slăvite. Nici odinioară nu s'au prezentat la noi o piesă cu mai plăcută mulţămire, încât ea ar fi putut îndestula şi pe publicul altor capitalii. D-lor Teodor, Jules, Madame Jenny

1) Dosarul No. 7744 număr roş a Agiei, anul 1833, aflat în Arhiva statului din Bucureşti.

2) Dos. Posteln. No. 236 din anul 1832—1837, aflat în Arhiva statului din Iaşi.

3) Piesa *Angelo tiranul Padovei* de Victor Hugo, a fost tradusă de C. Negruzzi şi tipărită în Bucureşti în Tipografia lui Eliad, în anul 1837.

și Lebrun, au dezvălit mult talant, adevărul și expresia jocului lor, adesaori au adunat dela spectatori aplaozuri generale și agonisite".

Pe când teatrul francez urma a desfata publicul prin piesele de teatru ce se dădeau, și cari erau bine primite de public, vine în Iași vestita *trupa de călărie* a d-nei Laura de Back dirijată de Louis Soulié, care dă în luna Ianuarie 1837, un șir de reprezentațiuni, în manejul curții vechi, producând o distracțiune din cele mai plăcute, fiind un ce minunat pentru capitala Moldovei [1]).

In luna următoare 2 Fevruarie 1837, se reprezintă pe scena teatrului de varietăți două vodeviluri franceze, cu concursul a doi tineri diletanți fii de boeri, cari au jucat atunci în limba românească, o piesă de teatru. După cum am arătat mai sus, diletanții moldoveni la cari gustul pentru teatru român, începuse a prinde rădăcini și un avânt puternic de dezvoltare, nu așteptau acum decât numai prilejul spre a-și da sprijinul lor. Despre aceasta iată ce găsim în „Albina Românească" No. 10 din 1873, Fevruarie 4, pag. 45:

„Marți 2 Fevruarie s-a jucat la teatru în benefisul D. Valeri vodevilele: *Bufonul prințului* și *Balul lucrătorilor*. Din deosebită privință pentru acest artist, doi tineri nobili au jucat în limba românească *Actorul fără de voie;* acești diletanți asemene și benefițatul s'au primit cu aplaosuri de către o numeroasă adunare".

Deși fiii boerilor începură a luà și ei parte din când în când la reprezentațiunile de binefacere și a se sui pe scenă, înfățoșându-se publicului ca actori și jucând piese în limba românească, totuși numele lor nu stă scris pe nici un afiș și nici într-o dare de samă făcută prin gazete; prejudecările timpului încă nu erau învinse. Suirea pe scenă era încă în ochii multora considerată ca un ce înjositor, care degradează. Singur numai tânărul Matei Millo, fiu de boer

1) Impresia ce a făcut acest soiu de petrecere asupra publicului Ieșan și modul cum e descrisă, ne face a da aici darea de samă ce o găsim facută în această privința în *Albina românească* No. 6 din 1837 Ian. 21. Iat-o: „Compania de călărie a Madamei L. de Bah diriguită de d-l Luis Sulie, alcătuită de 16 artiști, barbați și femei, au dat aici la manejul curții vechi, un șir de reprezentații numite *olimpice*, și carele pentru mirarea de care s-au cuprins privitorii, au meritarisit această clasică numire. Ghibăcia, puterea și sumeția d-lor Sulie, Cochi, Cavalieni și Raihenbah, feluritul lor joc, gustul costumurilor, înțelegerea cailor, au adus spectatorilor purure nouă plăceri.

„ Ne simțim datori a da cuvenite laude, întregii companii, și mai ales directorului D. Sulie, care ni se pare chiar el, întâiul său *Non-plus-ultra* între artiștii călăreți".

moldovan, neținând seamă de prejudecarile timpului, nu se rușinează a-și vedea numele său tipărit pe afișe și prin dările de samă făcute prin gazetele timpului.

Până la această reprezentațiune teatrul francez a mers regulat cu mari greutăți însă, de aici înainte se observă o lipsă de energie în toată trupa, actorii nu-și mai învațau rolurile ca în trecut, și jucau putem zice numai de mântuială. Baptist Fouraux, unul din cei mai buni actori, nu mai era acuma; moartea lui începe a se simți. In ceiace privește administrația teatrului, reprezentațiunile se dau neregulat și din când în când numai; discordia și intrigile intrase între actori; nu li se mai plătea regulat salarele lor și din această cauză ei amenințau direcțiunea că vor întrerupe reprezentațiunile, tânguindu-se în acelaș timp și Consulului francez despre aceasta.

In fața acestor împrejurări cari amenințau teatrul a se desființa, se râdică atunci unii din boerii noștri iubitori de cultură, și de dorința de a vedea și la noi teatru dezvoltându-se cât mai mult, și fac încercări de a-l susține, și a nu-l lasa in părăsire, propunând guvernului de a aduce din străinătate noi actori, nu numai pentru jocul comediilor, vodevilurilor și altele, după cum era până acuma, ci și pentru cântatul operelor.

Așa vedem pe colonelul Mavrocordat și pe Alexandru Cantacuzin, că vin la Domn cu o cerere însoțită de un prospect, prin care se roagă să li să deie voie ca să aducă, pe termin de 5 ani, din străinătate un număr de cinci actori de căpetenie, păstrînd din trupa veche numai pe cei ce au plăcut mai mult publicului. Asemenea se obligă a aduce decoruri și costumuri noi pentru garderoba teatrului. Pentru toate acestea ei cer dela guvern să li se deie o subvențiune de 800 galbeni, cu adăogire, că toți acei ce *vor veni cu feliuri de jocuri* precum voltijeri și acrobați, etc. să fie îndatoriți a se învoi mai întâi cu direcția teatrului.

Iată dăm aici suplica și Prospectul boerilor despre cari am vorbit [1].

---

1) Dosarul Postelniciei Pentru ținerea teatrului după moartea lui Baptist Furo. No. 976 din 1837—1850, aflat la Arhiva statului din Iași.

Pre Inalțate Doamne

„Supusele slugi a Inălțimei Voastre, văzând că ținerea teatrului au ajuns în poziție de a se curma cu totul, din pricină că nici un feliu de măsuri nu se văd luate pentru sigurisipirea unei așa de moralicești petreceri în patria noastră, am socotit de folos dacă Inălțimea Voastră veți binevoi a încuviința, să luăm asupra-ne însărcinarea pentru ținerea în dreptați de directori și, înbunătățirea lui pe viitorime. De aceia gios iscăliții supunând precăutării Inălțimei Voastre alăturatul pe lângă aceasta Prospect, înbunătățirea ce prin personalnică stăruință au dorit a da spectacolului teatral, cu o reformă însemnată și condițiile cu care am puteà luà ținerea lui, întru tot plecat rugăm, se avem Inalta Voastră poruncă spre dezlegare".

(semn.) *Colonel Mavrocordat,* *Al. Kantacuzin*

29 Martie 1837
Eșii.

PROSPECT

Având în privire că *Teatrul Varietăților* din Iași, este cea mai însemnată și plăcută petrecere a nobleței și a publicului din această capitalie, și că din pricina nechibzuirei de către antreprenori, și lipsa neaparatelor mijloace, este acum într'o poziție de la care se poate aștepta negreșita cădere și curmarea lui, și văzând silința ce și Ocârmuirea întrebuințează pentru conservarea acestei moralicești petreceri, gios iscăliții patrioți, dorind a pastra în avantajul și dorința publicului această neaparată petrecere, ce este statornicită în toate țermurile Evropii, și da dovadă civilizației, și având de îndemnare către acest sfârșit, A) mijloacele neinteresului (căci întregul venit al teatrului urmează a să întrebuința numai în lefile actorilor, din care venit până acum s'au împărtășit și antreprenorii cu cea mai mare parte). B) Cunoștința obiceiurilor și a plăcerii (gustului) naționale, și în sfârșit deosebitele îndemânări însușite stăruinții patriotice.

„Cu toate că ținerea teatrului pe viitorime, intimpină acum mai simțitoare greutăți, pentru că publicul din zi în zi se luminează în critica și talentul actorilor, precum slujește pildă deschiderea lui; căci la început, o mică trupă de acrobați ce întâiași dată a încercat scena, cu îndestul mai înjosit talent împotriva acelui ce astăzi vedem pe scenă, aducea atunci mai mult impresion și plăcere, și dar neaparat este, ca pe vii-

torime să se numiască actori mai buni în privirea acelor de astăzi.

„Gios iscăliţii se îndatoresc, ca luînd direcţia teatrală în drepţăţi de antreprenori, se adaogă trupa prin aducerea încă a 5 actori noi în chipul următor:

Se vor aduce din nou

		galbeni	
1)	Intăia damă (Prima donă) cantatriţă, pentru cântatul operelor şi giucatul vodevilurilor comediilor cu leafă până la	380	# pe an
2)	Prim tenor (întăi cântăreţ) până la . . .	380	„ „ „
3)	Un al doile comic	160	„ „ „
4) 5)	Doi actori pentru feliuri de roluri mici . .	160	„ „ „
	Peste tot	# 780	pe an [1]

„Din aceştia ce se află acum, se vor opri acei mai buni dacă vor vroi a rămâne, iar de nu, apoi se vor aduce alţii cu asemeneaş talent.

„Actorii se vor aduce pe termin de doi ani, şi se vor alcătui, că dacă ei vor plăce în anul întâiu vor fi ţinuţi şi pe al doile an, iar de nu, se vor schimba, ei vor juca vodeviluri, comedii, dramuri, şi opere la trebuinţă.

„Costumuri se vor aduce noi pentru garderoba teatrului, precum şi decoraţii nouă.

„Cu niște asemene măsuri dacă direcţia teatrală se va încredința gios iscăliţilor pe termin de 5 ani, ei se îndatoresc a fi şi antreprenori, şi a unelti, o simţitoare îmbunătăţire şi prefacere în actorii franţuzeşti, precum mai sus s'a arătat, şi în orchestrul teatrului; cu aceasta ca pentru toate aceste îmbunătăţiri, să se adaogă pe lângă convenţia de 600 # pe an, ce până astăzi s'a dat teatrului, încă 400 #. dar, numai pentru anul întăi se vor da soma de 1000 #. având a se cheltui cu aducerea actorilor noi, iar pentru ceilalţi patru ani, câte 800 # pe fieşte care an, care să se plătească la începutul anului, adecă către 1 Mai, căci de atuncea începe regularisirea actorilor.

„De însemnat este că din sporul de 200 # ce cer gios iscăliţii pe an, îmbunătăţirea se poate socoti de 1000 #, căci 780 # va ţine precum mai sus s'a aratat aducerea numai a cinci actori pentru adăogirea trupei, deosebit de chiria teatrului ce până acum nu s-a plătit, şi cere trebuinţa

1 După adunarea făcută de noi, totalul lefii actorilor nu corespunde cu cifrele de mai sus. Nota autorului.

a se închiria, iar pentru înlesnirea sumei în cheltuiala drumului se vor slobozi acum înainte acei 1000 # pentru anul întâi, şi deosebit odată pentru totdeauna, vor plăti câte zece galbeni, familiile ce vor vroi a ave loje la rangul întăi, şi acei ce vor plăţi vor ave protimis asupra acelor loje.

„Pe aceste temeiuri, teatrul se va ţine cu toată orînduiala căzută şi în bună stare, şi cu aceleaşi întocmai privileghiuri, cu care până astăzi au fost date familiei Furo, cu adăogire că toţi acei ce vor veni cu feliuri de giocuri, precum voltijeri şi acrobaţi, şi orice alţi ce pentru bani vor vroi a se arata în public, se fie îndatoriţi a se învoi cu direcţia teatrală.

„Totodată alegerea piesurilor se vor încredinţa gios iscăliţilor, sub a lor răspundere, care se vor aduce din Evropa, cele mai nouă de la un anume librer ce se va plăti întru aceasta.

„Fiindcă casa în care acum se află teatrul, este scoasă în mezat, şi nu se poate năimi, apoi Ocârmuirea se siguripsască de la proprietariul luarea pe cinci ani cu un preţ hotărît şi măsurat".

(iscălit) *Colonel Mavrocordat*

Această încercare a boerilor Moldoveni—din ce cauză nu se ştie—a rămas fără de nici un rezultat.

Acuma după moartea lui Baptist Fouraux, teatrul mergea din ce în ce tot mai rău, toate sforţările făcute de fratele său Joseph Fouraux pentru a-l menţine, au fost zadarnice, de aceia acesta face cunoscut în 14 Aprilie 1837, Secretariatului de Stat, că nu mai poate ţine teatrul [1]).

Mai urmează apoi în cursul verei nişte reprezentaţii date de acrobaţii Ghinsberg şi Jilbert cari împreună cu o trupă de gimnastici desfătează timp de mai multe săptămâni publicul din capitala Moldovei. Aşa ei încep în 20 August 1837, un şir de reprezentaţii cu *tururi de tărie*, cari produc o distracţiune din cele mai plăcute [2]).

---

1) Dosarul Postelniciei No. 263 citat, pag. 119.

2) Vezi: *Della* pentru comedianţi şi alţi străini ce vin de prin alte ţări aici în Capitală, spre a-şi arăta feluritele lor meşteşuguri, No. 32 din 1837, ce se află în Arhiva comunei Iaşi.

CAP. VI

Diferite propuneri pentru aducerea în Iași a unor trupe de comedie și operă, franceză, germană și italiană.—Propunerea boerilor St. Calargiu, Alexandri și Gh. Asaki, de a lua ei întreprinderea teatrului francez și românesc.—Contractul încheiat cu Domenico Castiglia pentru aducerea în Iași a unei trupe de operă italiană.—Teatrul lasat în părăsire.

In urma declarațiunei despre care am vorbit a lui Joseph Fouraux că nu mai poate ține teatrul, parte din actori prind a se împrăștie părăsind țara. Față de această descompunere a trupei franceze Joseph Fouraux, însuflețit de dorința ce pururea a avut, de a nu lasa teatrul să se nimicească, intră în vorbă cu unii din actori ce mai rămăsese, punându-se la cale cu ei ca să înceapă iarăși reprezentațiunile teatrului francez.

In acest scop deci pe la finele lunei August 1837, face împreună cu Paolo Ciabatti o propunere la Consiliul Administrativ, ca să li să deie voie să aducă o trupă franceză, care în unire cu actorii ce mai rămăsese, să joace drame, vodeviluri, comedii și opere.

Pe la 1 Septembrie 1837, se prezintă un neamț Ignatz Frisch, și face și el guvernului o propunere, ca să aducă o trupă nemțască să joace opere, pentru care, să se încheie un contract pe termin de trei ani.

La 17 Septembrie 1837 vine apoi un italian Domenico Castiglia, cu un *Progetto teatrale (proiect teatral)*, prin care propune ca să aducă și el la Iași o trupă, care să fie obligată să joace 37 de opere, iar personalul trupei să fie compus după cum urmează:

1) Prima Donna Soprano
2) Prima Donna Contralto
3) Prima Donna di supplemento
4) 2-da Donna
5) Altra 2-da Donna
6) 3-a Donna
7) Primo tenore
8) Primo Basso Cantante
9) Primo basso comico
10) Tenore di supplemanto
11) Basso generico
12) 2-do Tenore

6 coriști
Orchestru complect [1]).

In contra acestor propuneri făcute de acești antreprenori străini, se ridică trei boeri moldoveni iubitori de cultură și de prosperarea teatrului: Vornicul Stefan Catargiu, Alexandri și Aga Gheorghe Asaki, cari în anul 1836 Noemvrie 15, înființase o școală de muzică și declamațiune sub numele de Conservatorul filarmonic-dramatic și despre care vom vorbi mai departe, susținând că teatrul acestor întreprinzători străini, nu va putea satisface dorința publicului, care acum nu se mai poate mulțămi numai simplu cu reprezentațiuni de opere, fără a i se da încă și drame, vodeviluri, comedii și altele.

In acest scop deci se hotărâse să aducă o trupă străină care să joace opere, drame și comedii, stăruind din răsputeri pe lângă Ocârmuire și făcând tot ce li stătea prin putință numai ca să poată reuși, de oarece ei vedeau în reprezentațiunile actorilor trupei străine și o școală pentru elevii conservatorului filarmonic-dramatic, îndatorindu-i să joace cel puțin odată pe săptămână.

Iată arătăm aici cererea făcută la Domn:

Prea Inalțate Doamne [2])

„Conservatorul filarmonic, câștigând dreptate de a desfăta pe public prin începătoarele sale reprezentații în limba patriei și de care firește toată obștia cu mulțămire s'au împărtășit din ceasul îmbunătățirei ce ați bine-voit a'i hărăzi, s-a nevoit cu toate chipurile a dovedi în viitorime bunul ei scopos, pentru care au primit această sarcină.

„Fiind însă că până a veni el în stare de a putea cu desăvârșire a împlini a sa chemare, mărturisește trebuința ce urmează pentru a obștiei desfătare de opere, drame și comedii în limbi străine, așteptând a se închipui aceasta prin alte mijloace, care de vreme ce până acuma încă nu se văd,

1) Della Postelniciei No. 978 din 1837—1846, aflată la Arhiva Statului din Iași. pag. 8.
2). Vezi dosarul Postelniciei, No. 976 din 1837, pag 12, aflat la Arhiva Statului din Iași.

după dorința ce are, iea îndrăzneala a propune aducerea unei trupe pentru împlinirea celor sus zise.

„Pe asemene prinţipii întemeindu-să, fiind trebuinţă neaparată a avea o casă de Teatru pentru reprezentaţiile Conservatorului său și pentru acele a reprezentaţiilor streine, jos iscăliţii află tractarisind pentru încheerea unui contract de închiriere a Teatrului pe termin de șese ani, spre înlesnirea următoarelor lucrări:

In iarna aceasta s-ar da cel puţin odată pe săptămâna în limba patriei reprezentaţii, iar în carnaval baluri masché alte desfătări plăcute; venitul teatrului va fi parte întrebuinţat spre întimpinarea cheltuelii acestor lucrări, iar parte întru alcătuirea unui capital trebuincios de a aduce o trupă franceză sau italiană cel mult până la 1 Fevruarie viitor.

Primind Conservatorul cu asemene drepturi și chiar soma de 600 galbeni pe an hărăzită până acum Teatrului public din partea ocârmuirii, cu aceste mijloace socotește a putea îndestula asemenea trebuinţă însemnătoare spre mulţămirea obștiei".

Al Inălţimei Voastre prea plecate slugi: *Calargiu Logefăt, Vasile Alexandri Spatar, Gh. Asaki Agă.*

No. 33

Anul 1837, Sept. 18.

Domnitorul de atunci, Mihail Sturza, pune cu data din 19 Septemvrie, următoarea rezoluţie pe această cerere:

„Sfatul nostru, având în vedere și această propoziţie, va face acea mai cuviincioasă punere la cale".

Această propunere a boerilor după cum se va vedea mai la vale, n-a avut nici un rezultat, căci cu puţine zile mai înainte se ivise înaintea Sfatului Administrativ italianul Domenico Castiglia cu un proect de teatru, despre care am vorbit, îndatorindu-se a aduce o trupă, care să joace cele mai renumite opere de pe teatrele din Europa, fiind stagiunea teatrală șese luni, în care timp să deie 72 reprezentaţii, destinând o zi pe săptămână pentru reprezentaţiile teatrului moldovenesc, când atunci va da și decorurile trebuincioase. In contractul ce-l vom arata mai la vale se va vedea si alte obligaţiuni ce și-a luat asupra sa, cerând pentru toate aceste ca guvernul să-i deie o subvenţiune de 800 galbeni.

Despre toate aceste Departamentul marii Postelnicii, prin adresa No. 1659 din 22 Sept. 1837, face cunoscut prinţului Neculai Suţu membru Extraordinar al Sfatului Administrativ, următoarele:

Departamentul
Marii Postelnicii
a
MOLDOVEI
No. 1659
1837 Septembrie 22 zile.

Luminărei Sale Beizade Neculai Suțu mădular extraordinar a Sfatului Administrativ.

Conservatorul Filarmonic prin înscrisul către pre Inălțatul Domn sub No. 33, au propus mijloacele care îi sunt neapărate pentru ținerea teatrului în limba națională și a aduce o trupă în limba străină, acest înscris Inălțimea sa cu buiurdiu din 19 a curgătoarei luni, îl recomendueşte sfatului ocârmuitor, că: „Având în videre această propoziție să facă cea mai cuviincioasă punere la cale". La tratația dar acestei împrejurări, sfatul luînd aminte că cu asemene antrepriză mai înainte s'au arătat și un numit *Castilie*, cu care s'a fost urmat și alcătuire, remăind numai a da chizeşie la închierea contractului pentru siguripsirea banilor ce au propus a i se slobozi, au închiet socotința pe care jos iscălitul are cinste a o face cunoscut Luminărei Voastre ca în privirea împrejurărilor de mai sus să se protimisască pe Castilie, fiind în videre a se lasa și pentru representațiile moldoveneşti câte o zi pe săptămână gratis, și osebit fiindcă casele de teatru urmează a fi trebuitoare ori pentru care ar primi asupră-i o asemenea întreprindere. Luminarea Voastră să binevoiți a intra în alcătuire de închiriere acelor case pe socoteala Eforiei și sevărșind alcătuire cu proprietarul lor, să binevoiți a împărtăși știința despre rezultat, iar spre lămurirea celor propuse de Conservator să însoțește aici copie numerarisitului său adres.

Marele Postelnic Secretar de stat
C. Catargiu vel Postelnic [1].

In urma acestei însărcinări Beizade Neculai Suțu, încheie un contract cu Castilie, și aduce aceasta la cunoștința Inălțimei Sale Domnitorului, prin următoarea anafora:

Pre Inălțate Doamne.

„După porunca Inălțimei Voastre, cu care m-ați împuternicit a stărui pentru alcătuirea aducerei unei trupe dramatice, întrînd în tratație cu d-l Castilie, care se însărcinează a aduce o trupă de operă, am închipuit condițiile după care

1) Vezi dosarul Postelniciei No. 978, din 1837—1846. pag. 10, aflat în Arh. Statului din Iași.

el primeşte asemene îndatorire. Aceste condiţii s'au supus sfatului cârmuitor, împreună cu înscrisul Conservatorului filarmonic, îndreptat la sfat cu luminat buiurdiu a Inălţimei voastre, iar sfatul luându-le în trataţie pe de o parte a încuviinţat de a se protimisi propunerile lui Castilie ce mai înainte apucasă a intra în alcătuire, iar pe de alta au însărcinat pe gios iscălitul ca să se înţeleagă cu doftorul Pereţ pentru închirierea caselor de teatru pe socoteala Eforiei; în urmarea căreia sluga Inălţimei Voastre tratarisând cu D-lui Pereţ, mai înainte de a se închie contractul au socotit de trebuinţă a să vizita încăperile teatrului spre a se vedea atât starea siguranţiei binalelor cât şi de urmează trebuinţa de vre-un meremet; şi dar după cerirea adresuită către Departamentul din lăuntru însărcinându-se întru aceasta pe D-lor orăşanescul vel Agă, Maiorul Singurov şi pe Arhitectorul Fraivald, raportul primit de la rînduiţii să supune aici în alăturare spre pliroforiea Inălţimei voastre, şi cheltueala cerută pentru meremeturile neaparat trebuitoare.

Pe lângă aceste gios iscălitul îndrăzneşte a aduce la cunoştinţa Inălţimei voastre că va mai fi trebuinţă de o mică cheltueală pentru pregătirile trebuitoare în ograda spre înlesnirea comunicaţiilor, ca să poată poliţia cu păzirea bunei orînduieli, a departa tot feliul de nepriincioase întâmplări, supuind tot odată atît condiţiile contractului cât şi chizaşia dată de D-lui Hatmanul Alecu Roset pentru siguripsirea dării înainte a 800 galbeni, gios iscălitul roagă pe Inălţimea voastră, că, de veţi încuviinţa aceste lucrări împărtăşindu-le sfatului spre îndeplinire, să binevoiţi a da tot odată deslegare asupra următoarelor punturi:

1) Cum să înlesnească slobozirea sumei de 800 galbeni, ce este neapărat a se numara acum de vreme ce Eforia se află în neînchipuire, căci macar parte din pomenita sumă de să va da de către Eforie şi atunci trebuie sa ei din Visterie din poşlina săului.

2) De unde se ei suma trebuitoare pentru meremeturi, şi aceia ce s'ar mai cere pentru pregatirile din ogradă.

3) De încuviinţaţi preţul 200 galbini pentru închirierea teatrului pe trei ani, şi de are voie gios iscălitul a închie şi contract pe acest termin în socoteala Eforiei.

4) De vor primi înalta încuviinţare propunerile de mai sus, gios iscălitul îndrăzneşte a vă arata ca va fi de neaparat a se rîndui de pe acum o comisie precum Inălţimea voastră veţi bine voi a încuviinţa, a cărei îndatorire să fie următoarele:

A) De a închie contract casei teatrului şi a le primi în a sa dispoziţie.

B) De a săvîrşi meremetul trebuitor şi a propune Inăl-

ţimei voastre închipuirile ce va socoti neaparate pentru paza bunei orîndueli.

C) Pân la sosirea trupei a închirie teatrul de va urma trebuinţă de vr'o representaţie şi a da pân atuncea şi baluri măscuite în folosul Eforiei.

D) A avea şi în urmă epistasia teatrului urmând a aprobarisi şi reprezentaţiile ce să vor da potrivit cu art. 12 a contractului.

Aceste gios iscalitul socotind de datorie a le aduce la cunoştinţa Inălţimei voastre, vă aşteaptă cu supunere dislegare de urmare.

A Inălţimei voastre plecată slugă
1837 Septembrie 26.

N. Suţul

Asupra acestui raport Inălţimea sa Domnitorul pune urmatoarea resoluţie:

„Se orindueşte în aratarea comisiei pe Bezede Neculai Suţu şi pe Vel Postelnic Constantin Catargiu, cari vor pune în lucrare cele cuprinse în această anafora ce să încuviinţază. Banii pentru meremet se vor slobozi de visterie din paragraful celor extraordinare. Contractul se va închia de Eforie care va plăti chiria teatrului. Opt sute galbeni ce sunt a se număra acum se dau de noi spre înlesnirea Eforiei, care prin zapis se va îndatori ai respunde fără dobândă".

1837 Septembrie 27. (iscălit) *Mihail Sturza Voevod*[1]).

Iată arătăm aici şi chizăşia dată pentru Domenico Castiglia de către Hatmanul Alecu Roset prevăzută în Anaforaua aratată[2]):

„Pentru siguripsirea către ocărmuirea locală a sumei de 800 galbeni ce se cuvine a să slobozi antreprenorului pentru aducerea unei trupe de operişti din Italia, D. Domenico Castiglia după contractul ce au închiet cu ocârmuirea, gios iscalitul prin aceasta siguripsăşte cu a sa avere nemişcătoare ce are în Moldova suma de mai sus aratată de 800 galbeni, cu aceasta însă că după sosirea aici a trupei potrivit cu alcătuirea contractului, această chizăşie nu va ave mai mult nici o tărie, rămăind ca o hârtie albă şi întorcîndumi-se înapoi".

In Iaşi, 1837, Septembrie 28.

(iscălit) *Alecu Roset Hatman.*

---

1) Dos. Postelniciei No. 978 din 1837—1846 pag. 18. aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

2) Dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 26 Arhiva Statului din Iaşi.

Inainte de a se încheie contractul cu Domenico Castiglia și a se închirie Teatru de Varietăți pe sama Eforiei, după cum era prevăzut prin contract, Bezede Neculai Suțu a orînduit o comisiune compusă din Aga orașului, inginerul statului Maior Singurof, și arhitectul Freywald, ca să cerceteze dacă casa lui Talpan în care se afla teatrul, și pe care o cumparase acum doctorul Pereț, este destul de solidă ca publicul să fie în siguranță tot timpul reprezentațiilor.

In urma cercetărilor făcute, comisiunea face cunoscut prin raportul No. 11,508 din 22 Sept. 1837, îndreptat către Departamentul trebilor din năuntru, că casa Teatrului este destul de solidă.

Avându-se în vedere cele conținute prin acest raport, se încheie apoi contractul ce urmează, făcut în luna Octomvrie, în limba franceză, pe care noi îl dăm aici în românește:

Contract încheiet între guvernul Moldovei și d-l Domenico Castiglia, antreprenorul operei italiene [1].

Art. 1. D-l Castiglia se obligă a aduce în Iași o trupă de artiști dramatici italieni în stare a da operele cele mai căutate și cele mai cu renume pe teatrele Europei, și compusă după cum urmează:

1) De o întâia cântăreață soprano
2) De o întâia „ contra-alto
3) De o întâia „ suplinitoară
4) De o a doua cântăreață
5) De o a doua suplinitoară
6) De o a treia cântăreață
7) De un I-iu tenor
8) De un I-iu bas
9) De un buf
10) De un tenor suplinitor
11) De un bas zis generico

Afară de aceștia încă de 6 coriști. Orchestru va fi compus într-un mod analog cu operele ce se vor pune în scenă și pentru acest scop antreprenorul se îndatorește a angaja numărul necesar de artiști după lista următoare:

NOTĂ

De muzicanții de care avem nevoie pentru a completa un orchestru de mijloc [2]):

Trei primi violini
Trei violini secunzi
Două alte (viole)
Un violoncel
Un contrabas
Un flaut
Un oboe

---

1) Vezi dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 24 și 47 aflat la Arhiva Statului din Iași.

2) Această notă nu se află în contract, ci e scrisă pe o filă de hîrtie aparte, aflată la pag. 32 a dosarului Postelniciei No. 978 din 1837—1846 citat, și am adăogat-o aici, spre a să întregi contractul. (Nota autorului).

Art. 2. D-l Castiglia se îndatorește ca artiștii cari compun trupa și mai cu samă acei de ordinea întâia, să aibă calitățile și capacitățile necesare și analoage cu rolurile ce li se dau să joace, astfeliu ca să poată respunde așteptării guvernului și publicului din Iași.

Art. 3. Decorurile și costumele care vor trebui să corespundă la fiecare reprezentație cu sujetul piesei și să fie, în totdeauna în bună stare, vor fi pe seama antreprenorului.

Art. 4. Trupa va trebui să fie angajată de către d-l Castiglia pe timp de trei ani, câte șese luni pe an, în chipul următor:

Art. 5. Pentru anul curgător reprezentațiunile vor începe în luna Decemvrie, și vor urma atât timp cât va permite stagiunea; dacă cele întâi șese luni nu vor putea fi complectate în anul întâi, reprezentațiile care nu ar fi date, vor fi împărțite pe anii subsequenți. Pentru anii următori, deschiderea teatrului se va face în luna Octomvrie.

Art. 6. Guvernul acordă d-lui Castiglia, localul teatrului gratis, având respunderea antreprenorul în caz de incendiu; pe dinăuntru, cu obligațiune al restitui tot în acea stare, în care i se va încredința după inventar.

Art. 7. Afară de aceasta, guvernul va da d-lui Castiglia o subvențiune anuală de 800 galbeni, în chipul următor: adecă 800 galbeni prin anticipație în opt zile de la data încheierei acestui contract, 800 galbeni la 1 Oct. 1838, și 800 galbeni la 1 Oct. 1839. In ceia ce privește suma ce trebue să se plătească acuma prin anticipație d-lui Castiglia, acesta este ținut a da o chizășie valabilă pentru siguranța mai sus numitei sume, chizeșie care nu va fi în vigoare decât până la sosirea trupei în Iași, și nu va putea fi atacată decât în cazul când d. Castiglia, nu va respunde îndatorirei luate de a aduce trupa în chestiune.

Art. 8. In afară de subvenție, antreprenorul va avea privilegiul excluziv a balurilor mascate publice și a reprezentațiilor dramatice în genere, precum și a tot soiul de reprezentații cari se vor da în sala teatrului, mai mult încă, și privilegiul bufetului teatrului.

Art. 9. O zi pe săptămână, afară de Duminici și zilele destinate reprezentațiunilor italiene, va fi destinate pentru reprezentațiunile teatrului moldovenesc, și în acest caz decerurile vor fi date trupei moldovenești. Toate celelalte cheltueli vor fi pe sama sa.

Art. 10. Prețul lojelor de rangul I va fi de $27\frac{1}{2}$ galbeni pentru 36 reprezentații, acele de rangul II 20 galbeni, iar benuarele 22 galbeni. Prețul parterului și a intrării rămân aceleași care au fost și până acuma.

Art. 11. In intervalul anual de șese luni, trupa va fi ținută a da 72 reprezentații din cele mai alese.

Art. 12. Reprezentațiile nu vor putea fi date, dacă nu vor fi aprobate de o comisiune pe care guvernul o va numi în acest scop“.

După încheierea acestui contract, cea întâi îngrijire a lui Castiglia a fost aceia de a avea un orchestru ca să poată corespunde cu operele ce se vor jucà. De aceia pe lângă artiștii cari compuneau orchestru pe atunci, și cari erau: d-nii *Dopler* și *Cuna*, violoniști I; *Schultz* și *Vecsler*, violini *Dopler* și *Cuna*, violoniști I; *Schultz* și *Vecsler*, violini trabas[1], Castiglia a căutat să mai mărească numărul lor, angajând pe mai mulți muzicanți pentru instrumente de suflare de lemn și alamă, doba mare și timpane.

Cu toate că s'a respins propunerile întreprinzătorilor străini, precum și a boerilor moldoveni despre care am vorbit, cu toate că s-a încheiat contract cu Domenico Castiglia pentru aducerea unei trupe de operă în Iași, cu toate că s-a admis a să da anticipat 800 galbeni lui Domenico Castiglia, pentru aducerea artiștilor din Italia, cu toate că s-a depus chiar o chizeșie în seris de Hatmanul Alecu Roset pentru îndeplinirea angajamentului lui Castiglia,—ceeace ne arata iubirea cea mare ce aveau boerii din timpurile vechi pentru teatru și muzică; totuși nimic din toate aceste nu s'au îndeplinit.

Din o adresă a Consulatului francez, No. 299 din 11 Decembrie 1837, făcută către C. Catargiu, secretar de stat[2], se vede că acest Domenico Castiglia ajunsesă la o scăpătaciune complectă, fiind purtat numai cu vorbe, pierzându-și timpul prin Iași, ne mai având nici cu ce se întoarce în țara lui; astfeliu că numai în urma acestei adrese a Consulului francez, s-a dat lui Castiglia din *înaltă poroncă*, 30 galbeni, cu care să se poată întoarce în patria lui.

---

1) Numele acestor artiști stă scris pe nota anexată la art. 2 din contract.

2) Vezi dosarul Postelniciei No. 978 din 1837—1846, pag. 30, aflat la Arhiva Statului din Iași.

CAP. VII

Propunerea lui Paolo Ciabatti și a lui Théodore Gaffrey, și contractul încheiat cu ei pentru aducerea unei noi trupe franceze.—Sosirea trupei lui Filhol din Odessa.—Debutul lui Neculai Luchian și altor elevi din Conservatorul românesc.—Trupa Madamei Brojnitz.

Publicul care era nerăbdător să vadă începându-se iarăși reprezentațiunile trupei franceze, ce erau așa de plăcute și bine primite, se întreba care să fie oare cauza că guvernul nu iea nici o dispozițiune în ceiace privește teatrul, ce acuma încetase cu totul. Începuse luna lui Noemvrie, și teatrul tot nu se deschisese încă; nu era altă distracțiune în capitala Moldovei, decât *Cozmorama neamțului Carol*, care cu *învoirea Adgiei* se așezase în dughenile Pașcanului, în ziua de 6 Noemvrie 1837 [1].

Paolo Ciabatti însă, fostul casier și coasociat al trupei fraților Fouraux, văzând că teatrul era amenințat a se distruge cu desăvârșire, în dorința lui cea mare de a-l vedea iarăși în splendoarea în care fusese odinioară, se hotărăște a nu-l lasa în părăsire. De aceia asociindu-se cu Théodore Gaffrey, reînoește cererea către guvern ca să li să deie lor antrepriza Teatrului de Varietăți, pentru stagiunea anului 1837—1838, cu condițiune ca ei să aducă o trupă de actori francezi, cari să joace vodeviluri, comedii și mici opere, dând și o zi pe săptămână pentru reprezentațiile moldovenești,—date de elevii Conservatorului Filarmonic-Dramatic, și despre care vom vorbi mai departe—pentru care reprezentațiuni vor da gratis atunci și decorurile ce sunt în ființă la acel teatru, îndatorindu-se guvernul pentru aceasta, a le da o subvențiune de 600 galbeni. Aceste condițiuni primindu-se de Ocârmuire se și încheie contractul ce urmează, care e scris în limba română și franceză [2]:

---

1) *Della* pentru comedianți citată mai sus și aflată la Arhiva Comunei Iași.

2) Dosarul Departamentului trebilor din năuntru No. 113 din 1836—1846, pag. 58 aflat la Arhiva Statului din Iași.

Contract ci se urmează între Stăpânirea Moldaviei și între DD. Ciabati și Teodor, întrebuințătorii teatrului franțuzesc.

Art. 1-iu. DD. Ciabati și Teodor să îndatoresc a aduci la Eși, pentru această iarnă o trupă de actori franțuji vrednici de a da vodeviluri, comedii și alte asemene piese precum și mici opere, cari nu vor ave mari greutăți, să îndatoresc încă de a îndeplini orchestrul întocmai după cerirea publicului.

Art. 2-le. Decorațiile și straile care la fieștecare reprezentație se fie întocmai potrivite cu piesa și totdeauna în bună stare, se vor face cu cheltuelile întrebuințătorilor.

Art. 3-le. Trupa este alcătuită cu întrebuințătorii ca numai pe iarna aceasta, și va da cel puțin patruzeci de reprezentații cari se vor începe cu cât mai îngrabă se va pute.

Art. 4-le. Cât pentru casa teatrului vor lua-o în chirie Dumnealor întrebuințătorii, cari se îndatoresc a face toate tocmirile trebuincioase și tot odată se așeze cu cheltuelile lor toate înlesnirile a întrării precum și a eșirei după cum să cere de către poliție.

Art. 5-le. Stăpânirea dă întrebuințătorilor șase sute galbeni pe care le plătește în giumatate la deschiderea teatrului și giumatate în mijlocul abonamentului.

Art. 6-le. Cu toate aceste alcătuiri, întrebuințătoriii vor ave voe ca să facă publicului bal maske, reprezentații dramaticești, precum și altfeliu de reprezentații cari se vor da în sala teatrului și pe lângă aceasta vor ave voe de a ține și bufetul.

Art. 7-le. O zi pe săptămână afară de duminica și zilele hotărîte la reprezentațiile franțuzești se va da pentru Moldoveneștile reprezentații, și teatru precum și decorațiile ce se găsesc întrînsul, se vor da fără nici o plată la trupa Moldovenească, iar cât pentru celelalte cheltueli, această de pe urmă se va însărcina.

Art. 8-le. Prețul logiilor d'intăiul rând pentru 40 reprezentații vor fi de 30 galbeni, pentru al doile de 20 galbeni, iar pentru benuar 25 galbeni, și a foteliului sau scaunile închise de 8 galbeni, prețul parterului și a întrării vor fi cum au fost și mai înainte.

Art. 9-le. Reprezentațiile nu se vor putea face almintrele decât după ce mai înainte le va găsi cu cale comisia ce va fi hotărîtă pentru aceasta de Ocîrmuire.

Art. 10-le. Pentru ostenelile și cheltuelile ce au făcut întrebuințătorii într-acest an, pentru ca să aibă aici o trupă precum și pentru silința care ei vor ave ca să mulțumească Ocîrmuirea și publicul, li se dă protimisis și pentru ceilalți ani decât la ori și care altu va propuni condiție asupra ți-

nerei teatrului, în ori și ce feliu de reprezentație, în vreme ce și întrebuințătorii vor face tot aceste propuneri și vor făgădui tot acest feliu de îndestulări.

Iași, 19 Noemvrie 1837.

(Semnați) *Paulo Ceabatti, Théodore.*

Indată după închierea acestui contract, antreprenorii Ceabatti și Théodore, intră în corespondență cu Filhol directorul trupei franceze din Odessa, spre a o aduce în Iași, și în acelaș timp încheie contracte cu actorii vechi ce nu apucase încă a se duce din țară în urma morții lui Baptist Fouraux. După aceasta se îngrijesc de piesele ce au a se jucà și a alcătui repertorul teatrului, precum și despre oarecare noi măsuri ce urmà a se luà înăuntru ogrăzii teatrului, spre a se înlesni trecerea trăsurilor și a se împedeca îmbulzeala publicului, precum și de a se înlătura sfădăliile ce necontenit erau cu funcționarii de serviciu ai poliției.

Așa ei în conformitate cu art. 9 din contract, se îndreptează cu rugăminte către comisiunea teatrală ca aceasta să se pronunțe asupra pieselor ce au a alcătui repertorul stagiunei anului 1837—1838. Comisiunea însă văzând sârguința antreprenorilor teatrului și jertfele cele mari ce le fac spre a mulțămi publicul, precum și cunoștința lor practică, au lasat pe sama lor alegerea pieselor ce se vor jucà.

Despre aceasta și despre oarecare noi măsuri luate de antreprenori în ceiace privește menținerea ordinei ce este a se păzi la eșirea din teatru, iată ce găsim în „Albina Românească" No. 79 din 6 Octomvrie 1838:

„Antreprenorii teatrului franțez din Eși, întrebuințând a lor sirguință și cele mai mari jertfe întru de a câștiga încuviințarea publicului, comisia însărcinată cu inspecția teatrului, după cerirea antreprenorilor, au lasat întru a lor alegere piesele care au alcătuit repertoriul anului de acum. După aceste, ea nădăjduește cum că nemerirea reprezentațiilor se va închizășlui mai mult prin cunoștința practică a D-sale antreprenorilor.

„Luîndu-se oarecare nouă măsuri înlăuntru ogrăzii teatrului, țintitoare de a înlesni trecerea trăsurilor și a de a feri îmbulzirea și certile ce se nasc adese ori între oamenii de slujbă, D-lor abonații sunt poftiți a îndatori pe vezeteii lor, de a se așeza la locul ce li se va rîndui, și carele va fi însemnat cu No. lojei lor și de a nu se mișca din loc decât numai atunci când vor fi chemați, și aceasta spre a împedeca amestecarea și întârzierea pricinuită din lipsa rînduelii la eșirea din teatru".

Directorul Filhol răspunde din Odessa că primeşte propunerile făcute de antreprenorii Ciabatti şi Théodore, şi că se găteşc de drum spre a veni în Iaşi.

In urma acestui răspuns se publică prin „Albina Românească" No. 99 din 16 Decemvrie 1837, un anunciu prin care se face cunoscut publicului, că Teatru se va deschide în curînd, arătîndu-se şi preţul abonamentului pentru 40 de reprezentaţii. Iată acel anunciu:

„Trupa actorilor Franţezi dela Odesa având a sosi aici fără întârziere persoanele care ar dori a să abona la reprezentaţiile teatrului Franţez, vor putea a se adresui la D-lui Ciabatti la teatru.

Preţul abonamentului pe 40 reprezentaţii:

Loja rangului întâi 30 galbeni; Benioar 25 galbeni; Loja F 20 galbeni; Foteil 8 galbeni.

Persoanele cari au făcut cerire, a li se pastra lojele, sunt poftite de a lua a lor bileturi înainte de 21 a curgătoarei, fiindcă după această epohă, administraţia Teatrului le va întrebuinţa în alt feliu".

Tot publicul care vedeà că teatrul francez erà ameninţat a se închide, s-a bucurat în urma acestui anunciu, aşteptând cu cea mai mare nerăbdare sosirea actorilor franceji dela Odessa.

Inainte însă de a se deschide teatrul francez vine în Iaşi pe la începutul lunei Decemvrie 1837, Charles Rappo, cu o trupă de gimnastici, ce mai fusese în Iaşi—pe la anul 1836, după cum am văzut—şi începe la Teatru de Varietaţi *comediile meşteşugurilor sale cu compania sa de Herculi* [1]).

1) Găsind o dare de samă în Albina romînească No. 99 din 1837 Dec. 16. în care se vede modul cum e descrisă impresia ce a lasat în public exerciţiile de gimnastică făcute de Charles Rappo, găsim nimerit a o da aici. Iat-o:

„Dl. *Şarl Rappo* care în asămănarea anticului Eraclis, prin a sale lucrări au umplut de mirare. apusul, aflîndusă acuma in a sa călătorie către răsăritul Europei, ne-au dat aici mărturisirea a puterii şi a ghibăciei sale vrednice de mirare

„Dl. *Rappo* între a sale exerciţii atletice este mai presus de toţi Eraclizii cei noi, însă el mai face şi aceia care nime altul nici au cugetat înaintea sa, cu mânile sau cu picioarele azvîrle în sus pînă la podul teatrului o mare boambă de tun, pe care o primeşte pe vre-un punct a trupului său, ce mai înainte îl însemnează, une ori pe braţ, alte ori pe vîrful degitelor şi une ori pe ceafă: după aceia aruncînd din nou această înfricoşată unealtă cu mai mare putere, o primeşte pe creştetul capului său ce i acoperit numai cu un mic coîf, şi aceasta cu un har zimbitor prin care se mai astîmpără oare ce, spaima în care se află privitorul de a vede zdrobită titva sumeţulu de ar fi ea şi de bronz.

„In toate aceste exerciţii atitudele (poziţia) sale sînt nobile şi simple, imitate (copiarisite) după statuele antice, şi-i dau aerul interesant de o statue însufleţită.

Reprezentaţiunile teatrului francez cari erau aşa de mult aşteptate, încep la 8 Decembrie 1837 şi merg fără întrerupere până la 28 Aprilie 1838 [1]). Antreprenorii teatrului îşi dădeau toate silinţele şi făceau tot ce le era prin putinţă ca trupa lor să meargă progresând şi să aducă mulţămire obştească publicului. Piesele ce se jucau erau din cele mai frumoase şi de valoare artistică. Publicul ce frecventa teatrul era numeros, şi mulţumit de modul cum erau interpretate piesele ce se jucau.

In timpul acestor reprezentaţiuni pe la începutul lunei Ianuarie 1838, tânărul Neculai Luchian—care mai târziu devine unul din cei mai mari artişti în rolurile comice—se sue pentru prima dată pe scena teatrului ca diletant, împins de focul sacru al artei, şi joacă o piesă în limba românească, împreună cu Dimitrie Gusti şi Gh. Stihi, cari erau pe atunci elevi în Conservatorul Filarmonic-Dramatic [2]).

Pe la finele lunei Fevruarie 1838, pe lângă reprezentaţiunile Teatrului Francez, vine pentru distracţiunea publicului trupa *Madamei Brojnitz*, care începe să joace la Teatrul de Varietăţi *comediile sale cu jocuri mehanice şi gimnastice* [3]).

Despre mersul şi numărul reprezentaţiilor date în stagiunea teatrală 1837—1838 de trupa lui Filhol, găsim o dare de samă în „Albina Românească" No. 30 din 17 Aprilie 1838, pe care o dăm aici. Iat-o:

„Imprejurările care umbla să ne lipsască iastă iarnă de teatrul franţez, ne-au fost adus trupa d-lui Filhol, care dela 8 Decembrie urmează a da reprezentaţii ce sunt primite cu plăcere de publicul nostru, a căruia favorit s'a făcut Mad. Filhol, precum şi d-l Pelie, carele place foarte mult în comică, prin naturaleţa ce pururea ştie să deie rolurilor sale,

---

„După toate acestea, ca cum iar părea pre uşoare lucrările sale pe pămînt, face zborul său în aer. Intr'o înălţime de 18 palme, ţiindu-se cu un singur braţ întins de o plasă de fier verticală, care rotează iute, uneori chiar ca Iroii lui Osian înarmat cu o lance uriaşă, samănă căleînd nourii cu repede al său pas, şi alteori ca vulturul răzamat pe a sale aripi, plutind în aer cu liniştire.

„Intr'un cuvînt dacă d. Rappo ar fi trăit în veacurile mitologhiei nesmintit l'ar fi înşirat în numărul semi-zeilor (mici zei), în epoha veacurilor de mijloc, l-ar fi ars ca pe un fărmăcător, astăzi însă din norocire pretutindeni i se hărăzese laude şi aur, încît nădăjduim cum că locuitorii aceştei capitalii, martori minunatelor sale lucrări, nu vor mai fi iconomi întru de ai da dovezi a mirării şi a încurajării".

1) Vezi Albina Romînească No. 30 din 17 Aprilie 1838.

2) Relaţiuni verbale date de d-na Gabriela Luchian, soţia reposatului Neculai Luchian.

3) *Della pentru comedianţi*, No. 22 din 1837, mai sus citată.

Neîndoit lucru este, cum că pentru de a mulţemi pe un public pre doritor de nouă reprezentaţii, această trupă au trebuit să pue multe ostenele şi noi împărtăşim întru aceasta, sama care au publicat administraţia teatrului:

CONTRADIU *(samă)*

„Reprezentaţiile franţeze au început în 8 Decembrie şi se vor sfârşi în 28 April, deci numărînd acele două săptămâni de întrerupere din pricina întâi şi acele de pe urmă săptămâni a Postului, peste tot se fac 97 zile, în care s'au reprezentat 26 piese nouă, fără a număra piesele din repertorul cel vechiu, pentru care totuşi sunt de nevoie macar câte două probe. Deci 26 nouă piese în 97 zile, fac câte două piese pe săptămână, lucru foarte ostenitor, având numai două tinere dame şi o soţietate puţin numeroasă.

„Administraţia teatrului franţez va fi pururea recunoscătoare pentru ajutorul şi protecţia ce au bine vroit ai da, şi mulţămeşte tuturor persoanelor care s'au interesat de buna ispravă a întreprinderei sale [1]".

---

1) Din anunciul făcut în Albina romînească din 16 Dec. 1837, pe care l-am văzut că: în curînd va sosi trupa actorilor francezi de la Odessa, şi că *persoanele cari au făcut cerire a li se păstra lojele sunt poftite a lua a lor bileturi înainte de 21 a curgătoarei*, nu corespunde cu acest *contrandiu* (samă) în care se zice că trupa lui *Filhol* venită din Odessa a început reprezentaţiile sale la 8 Dec. 1837, credem că este o eroare de dată. (Nota autorului).

CAP. VIII

Noul contract încheeat între ocârmuire și asociații Teodor și Ciabatti.—Stagiunea 1838—1839.—Plângerea unui comisar de poliție contra insultelor ce-i adresau boerii la eșirea din teatru.—Numirea unui nou comitet teatral compus din Const. Negruzzi, căpitan Kogălniceanu și Camille Barozzi.—Stagiunea 1839—1840.—Reprezentația operei Fra-diavolo și a piesei Paul Jones.

Boerii iubitori de cultură cari vedeau în teatru un element puternic de progres al civilizațiunei, stăruesc pe lângă Ocârmuire ca să se încheie un nou contract cu antreprenorii teatrului francez, cu condițiune ca pe lângă actorii ce se aflau în Iași, să se aducă și alții din Paris cari să joace *vodeviluri, comedii, și alte piese de acest soiu, precum și opere cari n-ar înfățișa mari greutăți.*

In urma acestei stăruinți a boerilor, Ocârmuirea încheie un nou contract pe terimn de 5 ani, cu condițiune a se opri o zi pe săptămână pentru reprezentațiile moldovenești ce se dădeau de elevii conservatorului Filarmonic-Dramatic,—despre care vom vorbi mai departe,—a se mai mări numărul artiștilor din orchestru, și a se îndeplini și alte condițiuni ce se prevăd în contractul pe care-l dăm mai la vale, dând Ocârmuirea pentru toate acestea un ajutor de 900 galbeni.

Inainte de a se încheia acest contract, Domnitorul Moldovei Mihail Sturza, a hărăzit în ziua de 21 April 1838, trupei franceze suma de 300 galbeni, ca încurajare, în urma cererei ce i-a făcut arătând greutățile și cheltuelile ce au de întâmpinat pentru ținerea teatrului[1].

Iată dăm aici și contractul despre care am vorbit:

Contract închiet între Ocârmuirea Moldaviei și D. D. Teodor și Ciabati, antreprenorii teatrului franțuzesc[1].

I-iu, D. D. Teodor și Ciabati se îndatoresc a aduce la Eși toamna viitoare o trupă de artiști dramatici, în stare

---

1) Des. Post. 976 din 1837—1850 pag. 47, la Arhiva Statului, Iași.

2) Dos. Departamentului Trebilor dinăuntru No. 113 An. 1838—1846 p. 99. în Arhiva Statului din Iași.

de a da vodeviluri, comedii și alte piese de acest soiu precum și opere, care n'ar înfățișa mari greutați.

Această trupă se va alcatui de fețele următoare:

Actorii

Un actior pentru cele întăi roluri.

Un actior pentru rolurile de amorezat.

Al doilea actior tij pentru asemene roluri.

Un actior pentru rolurile de bătrâni.

Un actior întăi comic.

Al doile comic și bas.

Al triile actior pentru rolurile de amorezat.

Patru horisti (barbați).

Actrițe

O actriță pentru cele întăi roluri.

Intăia actriță pentru rolurile de amorezate, care va fi și primadonă.

A doa actrița pentru asemene roluri.

A treia actriță tij pentru asemene roluri.

O actriță pentru rolurile de bătrâne și dadace.

Patru horiste (femei).

Un suflior copist.

Un coafior.

Al doilea.—D-lor se îndatoresc deosebit a formălui un orchestru în stare de a mulțemi publicul, și care să va alcătui:

I-iu. De un șef a orhestrului.

II-le. De un capelmaister.

III-le. De 19 muzicanți din cari 9 vor fi din miliție.

Al triile.—Catalogul pieselor teatrale urmează a fi totdeauna acel ce va fi dobândit mai multă izbândă, în cele mai întăi teatruri a Evropii. Deosebit potrivirea pieselor în representații se va păzi în așa chip, unde acele ce vor fi într'unul sau două acturi, să nu se poată da mai mult de două ori, afară numai dacă s'ar mai cere, sau după o anume împuternicire; iar piesele ce vor avea mai mult de două acturi și operele, nu vor fi supuse acestei măsuri; cu toate aceste însă în cazul acest de pe urmă, să va urma după socotința comitetului teatrului.

Al patrule.—Decorațiile și costiumurile ce se vor face cu cheltueala antreprenorilor, trebui să fie potrivite cu pricina fiește cărei piese, și să să păstreze totdeauna în bună stare.

Al cincile.—Această trupă să va tocmi de cătră antreprenor pe vadè de cinci ani, cu îndatorire de a schimba la sfârșitul al doile an, pe acei din actori și actrițe pe care comitetul îi va socoti că n'au meritat mulțemire publicului.

Al șasele.—Teatrul se va închirie de cătră pomeniții antreprenori cari să îndatoresc ai face toate meremeturile trebuincioase, al lumina totdeauna bine, și a ține în vreme de iarnă o îndestulată căldură; această căldură va vi de 15⁰ cu un cias înainte uverturei teatrului, cât pentru contractul de închiriere Ocârmuirea închizășluește păzirea sa cu nestrămutare până la înplinirea de 5 ani.

Al șeptele.—Ocârmuirea va da antreprenorilor pe fieşte care an un ajutor de 900 galbeni, cari se vor plăti jumătate la deschiderea teatrului, și jumătate la mijlocul abonamentului.

Al optule.—Deosebit de acest ajutor, antreprenorii vor avea numai ei singuri privilegiul balurilor măscuite, acele publice, și deobște a tuturor reprezentațiilor dramatice, precum și a orice reprezentație s'ar da în sala teatrului. Pe lângă aceste vor avea și privileghiul bufetului dela teatru.

Al noule.—O zi pe săptămână, afară numai de duminicile și zilele hotărîte pentru reprezentațiile franțuzești, să va însmana pentru reprezentațiile moldovenești. Teatrul și decorațiile se vor da în acest caz gratis trupei moldovenești.

Al zecele.—Prețul lojiilor rangului întâi, este hotărit cu nestrămutare câte 30 galbeni pentru 40 reprezentații; acelor din al doile rang 20 galbeni; benuarurile câte 25 galbeni scaunele câte 8 galbeni; prețul parterului și a întrării, va fi tot acelaș care au fost și până acum.»

Al unsprezecele.—Representațiile nu se vor putea da, decât după aprobația comisiei teatrului, ce să va orîndui pentru acest sfârșit.

Al doisprezecile.—Antreprenorii mai sus pomenți vor avea totdeauna protimisis întru ținerea teatrului, încât vor respunde la așteptarea Ocârmuirei și a publicului și vor înfățoșa aceleași însuși avantajuri ca și alți antreprenori.

Acest contract s'a făcut în două ezemplaruri la 26 Mai 1838.

(iscăliți) *Paolo Ciabatti și Comp.* Director teatrului din Iași.

Stagiunea teatrală 1838—1839, începe la 1 Octomvrie 1838 [1]).

Reprezentațiile teatrului urmează regulat în mulțămirea generală a publicului, ca și mai înainte.

In 13 Octomvrie 1838 actorii francezi au dat pentru al 5-lea abonament, piesa *Căsătoria nepulincioasă* (Le mariage impossible) vodevil în două acte, de d-nii Bayard și Mélesville, și *Barbatul văduvei* (Le mari de la veuve), comedie

1). Albina Românească No. 75 din 1838.

într'un act de Alex. Dumas. Inceputul *chiar la 7½ ciasuri* Afişul e în limba franceză şi română.

La 18 Octomvrie 1838, s'a reprezentat pentru al 7-lea abonament, piesa *Leonide sau Bătrâna dela Suren* (Leonide ou la Vieille de Surène), comedie în 3 acte cu cântece, de d-nii Bayard şi St. Hilaire, iar orchestra a executat o uvertură, *capo d'operă a lui Mehul* „La partie de chasse du jeune Henri", sub direcţia capelmaistrului *M. Major,—premiul întăi a Conservatorului Franţei.* Inceputul spectacolului *chiar la 7½ ciasuri.*

In 15 Noemvrie 1838, s-a reprezentat pentru al 18-lea abonament, piesa „Le Gamin de Paris", comedie cu cântece de d-nii Scribe şi Bayard, când tot atunci s'a executat de orchestră o uvertură sub conducerea lui Cuna, iar d-na Mandelly a cântat o bucată *Grand air du Concert à la cour*, cu acompaniament de piano şi quartet; d-nul Hyacinthe a cântat o romanţă *Thérèse la Blonde*, iar capelmaistru *Major*, întăiul mare premiu a conservatorului regal din Pairs, a executat la piano o compoziţie a sa, intitulată „Grande fantaisie".

In 4 Decemvrie 1838 s'a jucat în al 26-lea abonament piesa *L'Interdiction* (Oprire) dramă în 2 acte de Emile Souvestre şi le *Mari charmant* (Barbatul minunat), comedie vodevil într'un act. Inceputul *chiar la 7½ ciasuri.*

In 8 Decemvrie 1838, s-a jucat pentru al 28-lea abonament piesa *Clairmont*, dramă vodevil în două acte, şi *La Petite Prude ou La Famille de l'Apothicaire*, vodevil într'un act.

In 20 Decemvrie 1838[3], s'a jucat pentru al 33-lea abonament piesa *Un de plus* (Unul mai mult), dramă cu cântice în *trii acturi* de Paul de Kock.

Marţi în 22 Decemvrie 1838, s'a reprezentat opera comică în trei acte *Pré-aux-Cleres*, muzica de Hérold [1]).

Actorii mai de samă din care se compunea trupa, erau:

D-nii: *Filhol, Peilier (carele plăcea foarte mult în comic, prin naturaleţa ce pururea ştieà să dea rolurilor sale)*; apoi mai ărătăm pe d-nii: *Théodore*, unul din antrprenorii teatrului; *Hyacinthe, St. Jules, Alphonse, Valery, Jules, Cauvin*; d-nele: *Filhol (favorita publicului), Valery, Mandelly, Caroline*; d-rele: *Desirée, Adèle.*

Deşi prin articolul al 11-lea din noul contract, toate piesele ce urmau a se jucà trebuiau să fie cercetate de un comitet teatral, totuşi aceasta nu s'a făcut, căci pentru abonamentul al 2-lea, comitetul teatral s'a dezistat în această privinţă, lăsând pe sama antreprenorilor cercetarea pieselor,

---

1). Afişele acestor reprezentaţiuni date de trupa franceză, tipărit şi în limba română se află în colecţiunea mea de afişe.

după cum se vede din următoarea publicație făcută prin foaia „Albina românească" No. 1 din 1 Ianuarie 1839, pag. 1:

„Tânguirile acelor mai mulți din abonații Teatrului Franțez, despre alegerea pieselor reprezentate în cursul acelui întăi abonament, au fost îndemnat pe comisia rânduită pentru priveghierea teatrului, de a să însărcina cu alegerea repertorului pieselor pentru al doile abonament.

„Dar îngreuerele ce urmează firește la o nemerită alegere făcând pe antreprenori a socoti cum că vor întâmpina piedici în șirul reprezentațiilor, apoi după a lor stăruire și făgăduință cum că vor mulțemi pe publicul, comisia sus arătată sau tras dela orice amestec în pricinele Teatrului".

Mai la toate reprezentațiile teatrului francez, publicul era foarte numeros, și la eșirea din teatru, era mare îmbulzeală. Cu taote îmbunătățirile însă, și a măsurilor luate de antreprenori spre a se mai lărgi ograda teatrului, pentru ca circulația trăsurilor să fie mai liberă, totuși neorânduelile cele mai mari se petreceau la eșirea din teatru. Boerii nu se duceau să se sue în trăsură la locul unde ea staționa, ci vezeteul trebuia să tragă la scară și apoi numai să se sue; unii din ei pretindeau ca trăsurile lor să tragă la scară mai întăi, alții tot așa, din care cauză feciorii boerilor apucau la batae pe vizitei, pentru ca să-i oprească; oamenii de serviciu ai poliției atunci săreau și ei la rândul lor, ca să pue ordine, de aici se începeau sfădălile și înjurăturile cele mai de rând între boeri și slujbași poliției.

Ca curiozitate de moravurile timpului de atunci arătăm un raport al unui comisar polițienesc, ce era orânduit dejurne, mai la toate reperzentațiile teatrale, precum și la balurile mascate, prin care numitul se plânge contra îndrăznelei boerilor ce veneau cu caretele lor și nu vroiau se ție samă de autoritatea comisarului, care se silea să pună la rânduială pe vezeteii boerești.

Iată dăm aici acel raport trimes în copie de Aga orașului către Departamentul din năuntru, cu No. 462 din 4 Fevruarie 1839 [1]), și făcut de Comisarul cvartalului al 2-lea, după cum urmează:

„Fiindcă gios iscălitul se află rânduit de obște la casele de teatru dejurne, astăzi la prilejul teatrului cât și la Bal-

---

1) Vezi Dosarul No. 113 din 1836—1846, întitulat „Teatru" Transport 1772. pag. 108, la Arh. Stat. din Iași.

masche, pentru baza bunei orândueli împreună cu un epistat și doi slujitori cu patru pojarnici, apoi pentru că unii din boeri când poroncesc veziteilor ca să tragă trasurile la locurile lor, se ating cu vorba, sudălmi, laude de bătăi și spargere de cap, precum asară D. Postelnicul Petrache Bălăpescu, nu numai că au suduit de ajuns pe epistat dar și mie în față în ființa a o mulțime de boeri.

„Dar mai vârtos D. Visternicul Alecu Sturza, acesta ascultând me-au zis că, dacă altă dată ași îndrăzni a mai poronci vezeteului D-sale, sau să strig la ei ca să tragă trăsura mai înlături, și nu ași lasa-o să stee unde ar vre, apoi au poruncit ca să-mi spargă capul; și că noi sântem numai niște cuconași ce facem confuzii în rânduiala ce pazesc veziteii, și că mai bună rânduială se păzea când viziteii singuri își făceau răspolojenie în așezarea trăsurilor; niște așa împrejurări și necinste ce-am suferit de la D-lor în ființa a unui însemnăt număr de persoane, grăbind a se aduce la știința cinstitei Agii, plecat o rugăm să bine vroiască a pune în lucrare precum va socoti, stavilarisirea unei asemene neorândueli și atac dreptăților comisarilor și slujitorilor polițienești ce sunt orânduiți spre paza bunei orândueli".

Asupra *entuziasmului și mulțămirii publicului* ce asista la reprezentațiile teatrului franceez, foaia „Albina româneascăʺ No. 20 din 9 Martie 1839, pag. 78, publică o dare de samă despre modul cum s'a jucat piesa *Clifort le voleur*. Iată-o:

„*Clifor hoțul*, comedie vodevil de Melesvilles s'au reprezentat cu cea mai mare nemerire luni, în beneficiul lui M. Pelie. Mademoazela *Dezire* în rola de Cecilia, *M. Filol* în rola de Morton, *M. Jule* ca Clifor și *M. Pelie* ca Jozue, au jucat foarte bine. Acest din urmă s'au întrecut pe sine însuși. In mijlocul obșteștilor aplaozuri, parterul iau dat pe ștenă *o cunună de dafini și o pungă plină de aur*".

Inainte de a se închide stagiunea teatrală, guvernul, conform cu art. 11 din contract, numește în ziua de 5 Aprilie 1839 un comitet teatral, compus din spatarul Costachi Negruzzi, căpitan Kogălniceanu și Camille Barozzi, „*de a regularisi cele privitoare către bună orânduială din lăuntru și întreaga păzire a îndatoririlor direcției după contract, înțălegându-să la întâmplare de trebuință cu d-lui Vel postelnic*[1]".

---

1) Dos. No. 976 din 1837—1850, pag. 71, aflat la Arhiva Stat. din Iași.

In cursul verei pe la sfrâșitul lunei Iunie, vine din Viena cavalerul Iosef Bleihleben, spre a *arăta în public felurite jocuri măestrite de mecanică și fizică*, și la 9 Iulie 1839, dă la Teatru de Varietăți mai multe reprezentațiuni [1].

Publicul doritor de teatru, așteaptă cu nerăbdare deschiderea stagiunei 1839—1840, care se face tot cu aceiași actori ai trupei lui Filhol.

Reprezentațiile merg înainte regulat și sunt apreciate de publicul care le freeventează cu plăcere și cu mare interes.

Alături de teatrul francez se joacă și de trupa moldovenească piese în limba română, despre care vom vorbi mai departe.

In „Albina româneasca [2]) găsim câteva dări de samă făcute de Camille Barozzi, unul din membrii comitetului teatral, în ceia ce privește Teatrul francez, de pe la începutul anului 1840, precum și despre opera *Fra-diavolo*, de marele compozitor francez Auber, și despre piesa *Paul Jones*, cari s'au jucat cu cel mai mare succes, după cum se arată. Iată-le:

Teatru franțez în Eși.

„Avem prilejul a vădi o lucrare recomenduitoare administrației celei nouă a acestui teatru, reprezentația *Rita Spaniolă*, dramă în 4 acte de Denoe, Bule i Sabo Bonen, dată în 9 Ianuarie, deplin s'au nemerit.

„Unirea împătimirilor treptelnice a haractirurilor adâncei și feliurite de care se află întipărită această drama s'au păstrat în cursul dizvălirii stenelor bine închegate și pline de simțiri.

„Madama Filol s'a aratat actriță tragică în rolul de

---

1) Impresia ce a făcut asupra publicului măestria sa mehanică și fizică, ne mai văzută încă în Iași, este descrisă în Albina romînească No. 55 din 3 Iulie 1839, pag. 227, pe care o arătăm aici:

„D. Cavaler I. Blaileben au dat luni 9 | 21 Iulie în teatru de varietăți cea întâi a sa reprezentație, alcătuită de numeroase măestrii mehanice și fizice, cari au covârșit în toată privirea așteptarea publicului. Ghibăcie sa întru execentarea giocurilor celor mai încântătoare publicului, o poate cunoaște numai cel ce s'au aflat însuși în acea sară de față. Batiste rupte, arse și iarăși produse, feliurite strămutări în cărți, împușcarea asupra lui și prinderea plumbului, incărcarea unui pistol cu basmale și aflarea lor în turnul Sf. Trierarhi, mai multe figuri și monete perdute și aflate au adus numitului cel mai mare aplaos. Cu un cuvînt pe cât s'au desfătat cei ce s'au aflat față, pe atâta au perdut, sau și mai mult cei ce nu sau folosit de o așa ocazie pe care nu vor lasa să treacă în o altă reprezentație, ce măestrul voește a mai da sîmbătă în 15 Iulie".

2) Anul 1840. No. 5. 35.

Rita, a căreia haractir înfocat și răzbunător l-au înfățoșat cu ghibăcie. A ei picantă originalitate, însuflețirea și puterea giocului ei, au invitat intusiasmul publicului, carele prin salve de bravo, au arătat că știe prețui atât compunerea cât și reprezentația cea statornică și nobilă acei întâia a noastră actriță.

„D. Jules în rolul de *necunoscutul*, și d. Filhol în acel al lui Perez, de asemene au disvălit acel joc firesc prin carele se îndeplinește ilusia teatrală.

„Pre lângă aceste adevărul și strălucirea constumurilor, analogia decorațiilor și mulțimea publicului luător aminte, au dat la această reprezentație un deplin succes (nemerire) care am dori purure a putea trece în însemnările noastre.

„Prețuind cu dreptul talentul celor întâi ai noștri actori, așteptăm, ca această laudă, care este acea a publicului, să le fie purure de îndemn și de încurajare spre a îndestula cât se poate mai mult așteptarea obștiei, fiindcă privitorii se fac din zi în zi cu atâta mai drepți giudecători pe cât sporesc în constința dramatică.

„Ce se ating de administrație, împărtășindu-o cu lauda cuvenită, pentru punerea în sțenă de Rita, vom zice chiar în favorul interesului ei, că se cuvine din când în când a înfățoșa la imaginația publicului oricare piese de acest felin, și fără care a ei însărcinare nu va pute fi îndeplinită; căci în Moldova, mai mult poate decât aiurea, teatrul ar trebui să fie școala gustului bun, a patriotizmului și a fericirei"!

(iscălit) *Camil de Barozzi*

Buletin dramatic

„Septămâna de pe urmă au fost pentru administrația teatrului și pentru abonați un șir de petreceri plăcute.

„Acest rezultat se cuvine reprezentațiilor de *Fra-diavolo* și *Paul Jones* cu care s'au încheet anul teatral.

„Cu drept este a rosti că aceste două piese grele s'au jucat cu un succes care au întrecut așteptarea noastră.

„In cea întâi am văzut pe beneficientul D. Major executând partiturile cele frumoase ale operei cu acel talent musical care îl caracterizează și care cu atâta menire știe să comunice orchestrei sale.

„Mademoazela Dezire, ce întâia dată a jucat în rolul Zerlinii, au îndeplinit sucțesul acestei piese prin întorsurile versului său, potrivit și simțitor, încât publicul au aplaudat atât la acel de față cât și la viitorul rezultat pe carele a ei practică va face încă mai plăcut.

„In *Pol Jon*, trupa întru atâta au dezvălit arta dramatică, încât cu greu ar însămna covârșirea personală: cu toate aceste s'au cunoscut că Madama Filol s-au întrecut și în această reprezentație. Pătrunzându-se de duhul dramei, ea au lămurit firea piesei și au făcut ca publicul, în loc de actriță să vază numai pe persoana ce ea înfățoșa.

„Chipul de a giuca în acest feliu, este foarte puternic, efectul său este purure nemerit asupra privitorului și Madama Filol poate fi încredințată, că abonații vor păstra suvenirul încântărilor plăcute cu care de-apururea i-au cuprins.

„Asemene simțiri rostim pentru M. Jiul și aciia din actori, carii au rivalizat cu siguranță a ajunge la talentul acii întăi a noastre actrițe. Dorim ca țara în care preste puțin vor strămuta lucrările lor dramatice să poată, ca și noi, prețui după cuviință a lor expatriare, spre a cânta în limba cea frumoasă a Franției facerile de bine a civilizației Evropiene".

(iscălit) *Camil de Barozzi*

Reprezentațiunile trupei franceze dezvoltase acum așa de mult gustul pentru teatru, încât fiecare în amorul său propriu simțea dorința ca pe lângă teatrul francez să vadă și un teatru românesc statornic, căci, dacă reprezentațiunile date de diferite trupe teatrale străine ce au trecut în răstimpuri prin Iași, satisfăceau poate îndestul pe reprezentanții claselor nobile și culte cunoscătoare de limbi străine, poporul ce nu știa decât limba națională, înțălegea puțin din toate dialogurile urmate pe scenă, și nu găsea vre-o distracțiune doară decât în canto, mimică sau bufonăriile ce le puteau executa actorii străini, ca să facă pe privitori să simtă vre-o plăcere de a asista la asemene reprezentații; se simțea prin urmare absoluta necesitate, ca să se dee cât mai multe și mai de samă reprezentații în limba românească, pentru ca fiecare din popor să poată înțălege senzul moral sau comic al pieselor ce se jucau pe scena ieșană.

Această dorință a publicului a fost îndeplinită prin aceia că, Gheorghe Asaki, din inițiativa sa în unire cu boerii Vornicul Ștefan Catargiu și Spatarul Vasile Alexandri, au înființat o școală unde se învața muzica și declamația; iar elevii acelei școli jucau alături cu teatrul francez, piese în limba patriei.

Guvernul apoi văzând că teatrul național n'ar puteà înflori pe cât timp ar fi în concurență cu teatrul francez, au hotărât ca să unească ambele teatre sub o singură administrație națională, și în urmarea acestei hotărâri, au încredințat

pe termin de 4 ani direcţiunea teatrală d-lor C. Negruzzi, Vasile Alexandri şi M. Kogălniceanu, începând dela 15 Mai 1840, despre care vom vorbi mai la vale.

*

Siliţi suntem pentru moment a ne opri aici în ceia ce priveşte teatrul francez, şi a ne întoarce privirile către finele anului 1836, când s'a înfiinţat Conservatorul Filarmonic-Dramatic, despre care vom vorbi acuma, şi care a dezvoltat şi mai mult în publicul nostru gustul pentru teatru, izvorul plăcerilor nevinovate, menit a propaga morala, a îndrepta răul, şi în acelaş timp a forma limba naţională, punând totodată şi temelia unui Teatru Naţional statornic în Moldova.

PARTEA a III-a

Infiinţarea celui întăi Conservator Filarmonic-Dramatic în Iaşi

CAP. I

Muzica vocală la Şcoala Domnească.—Stăruinţele lui Gh. Asaki pentru alcătuirea unei societăţi de boieri iubitori de cultură spre răspândirea muzicei şi artei dramatice. Cotizaţia asociaţilor.—Infiinţarea Conservatorului Filarmonic-dramatic şi cei întăi profesori.—Numele elevilor şi elevelor.—Cea întăi representaţie dată cu elevii Conservatorului cu piesele Lapeiruz *şi* Văduva vicleană.—*Prologul în versuri compus de Asaki.—Afişul acestei întăi representaţii.*

Gheorghe Asaki împins de aceiaş dorinţă ce o avusese cu 20 de ani în urmă de a vedeà dându-se şi în limba română reprezentaţiuni teatrale, iar nu numai în limbi străine, văzând şi progresul ce făcuse elevii dela clasa de muzică vocală din *Şcoala Domnească* dela Treisfetitele [1]), se încearcă din nou să puie o temelie sigură şi trainică pentru aşezarea şi propăşirea unui teatru românesc. Cu multă trudă şi stăruinţă, el reuşeşte să alcătuiască o societate de boieri iubitori de cultură din acea epocă, cari alcătuind un comitet compus din Vornicul Ştefănică Catargiu, Spatarul Vasile Alexandri şi Gheorghe Asaki, pune în anul 1836, bazele celei întăi şcoale filo-dramatice române, având menirea de a cultiva şi răspândi în societatea românească muzica şi arta dramatică naţională.

Iată ce găsim scris în foaia timpului, „Albina Românească" [2]), despre această încercare:

„O soţietate de boeri doritori de muzică au informat prin mijlocirea subscrierei, un *Conservator filarmonic dramatic*, unde gratis (fară plată) se învăţa muzica vocală şi de-

---

1) Clasa de muzică vocală a fost infiinţată in an. 1831, şi avea profesor pe Paulicas, care cânta şi din harpă. (Vezi „Albina românească" 1831 p. 69)
2) Anul 1837 pag. 55.

clamaţia în limba patriei. Directorii Conservatorului s'au ales d-nii Vornic Stefan Catargiu, Aga Gheorghe Asaki şi Spatarul Vasile Alexandri, care s'a însărcinat a fi şi casier acestui Conservator, aşezat în o casă particulară aproape de Sf. Ilie. Dl. Paul Cervati, tenor artist însemnat, şi Dl. Cuna au început lecţiile de la 15 Noemvrie trecut (an. 1836), iar un mădular a soţietăţii s'a însărcinat cu paradosirea declamaţiei. Douăsprezece dame şi tinere, învaţă de patru ori pe săptămână dimineaţa, iar şesesprezece tineri după ameazazi.

„Spre a înfaţişa elevilor un prilej de a se practisi, direcţia au pus de a se pregăti câteva piese care se vor reprezenta drept cercare la teatru, încă, precum ne fac a nădăjdui, în curgerea acestui carnaval.

„Acest aşezământ poate înrâuri într'un chip foarte folositor, asupra dezvălirii talentelor muzicale şi informarea unui teatru naţional ce este adevărata şcoală a moralului şi izvorul plăcerilor nevinovate".

După cât vedem dintr'o scrisoare anonimă publicată în „Gazeta Teatrului" din Bucureşti, pe anul 1836, pag. 108, asociaţii contribuiau cu câte o cotizaţie de 2 galbeni fiecare.

Casa în care s'a înfiinţat Conservatorul, a fost aceia unde fusese până mai deunăzi *Şcoala Technică* de lângă biserica Sf. Ilie. Două camere erau destinate pentru clase şi una pentru cancelarie în care se păstra şi arhiva, de către Medelnicerul Samoil Botezatu care erà secretarul acelui Conservator [1]).

Profesori la acel Conservator erau: *Paul Cervatti* [2]) şi

1) Aceasta se vede dintr'o notiţă făcută de însuşi mâna ui Samoil Botezatu—fost proesor de limba germană la Gimnazia Vasiliană şi la Academia Mihaileană—pe manuscriptul dramei *Alzira*, tradusă de Gh. Asaki la 1819, şi prescrisă de Samoil Botezatu la anul 1840. Acest manuscript se află în proprietatea d-lui Corneliu Codrescu.

Samoil Botezatu s'a născut în Transilvania pe la anul 1790, şi a trăit în Iaşi mai mult timp. El a fost şi secretar la *Comitetul Sănătăţii* din Iaşi. Pe la anul 1856 el s'a săvârşit din viaţă în capitala Moldovei. Pentru slujbele făcute ţerii, Ocirmuirea l'a cinstit cu rangul de Serdar. El a tradus piesele *Uniforma Feldmareşalului Velington*, comedie într'un act, de August de Kotzebue, şi *Plumper* sau *Amestecătorul în toate*, comedie în 5 acte de I. T. Iunger, ambele tipărite în Iaşi la anul 1835.

2) Despre acest artist care în trecerea sa prin Iaşi a dat în 11 Aprilie 1833, o reprezentaţie extraordinară alcătuită din scenele luate din operele *Bărbierul de Sevila* şi *Otelo*, şi pe care doritorii de muzică italiană au preţuit în drama *Caton de Utica*, ne vorbeşte *Albina romînească* No. 26 şi 33 din 1835. Tot acolo aflăm că Cervatti: „îndemnat de împrejurări de familie are scopul a petrece în această capitală şi hărăzeşte a sale slujbe înaltei nobleţe în darea de învăţături a cânticului italian. Doritorii vor afla a sa locuinţă la teatru."

Cuna la clasa de musică vocală, iar *Gh. Asaki* la clasa de declamaţie.

Dăm aici numele celor dintâi eleve şi elevi cari au urmat la acest Conservator, trecând peste prejudecăţile sociale din acel timp, când teatrul erà considerat ca un simplu local de ghiduşie şi desfrânare, bun numai pentru oamenii fără căpătâi sau pentru femei perdute.

Dintre eleve cităm pe: D-nele *Lang*, *Hostie* şi *Elisaveta Fabian*, d-rele *Efrosina* şi *Maria Corjescu*, *Maria* şi *Ruxanda Ciuhurcanu*, *Smaranda Dăscălescu*, *Anica Poni*, *Ana Clugher*, *Ana Metzker* [1]).

Elevii erau în cea mai mare parte, tot acei ce urmau clasa de musica vocală din *Scoala Domnească* dela Trei-Sfetitele şi anume: *Teodor Stamati*, *Ianeu Alecsandri*, *Nicu Casu*, *Enuţă*. *Ghiţă Căliman*, *Dimitrie Gusti*, *Ioan Albinetz*, *Neculai G. Măcărescu*, *Dimitrie Sterea*, *Emanoil Idieriu*, *Leon Filipescu*, *Gh. Stihi*, *Ioan Gheras*, *Dimitrie Gherghel*, *Ioan Ionescu*, *Neculai Verdeanu* şi *I. Dimitriu* [2]).

Progresul ce făceau elevii Conservatorului erà foarte mare, căci după câteva luni de studiu, având şi de model trupele străine care jucau în Iaşi, începură reprezenatatţiile lor în limba română, la *Teatru de varietăţi*, unde juca trupa franceză a lui Fouraux, despre care am vorbit mai înainte.

Impresia ce făcù asupra publicului prima reprezentaţie a elevilor Conservatorului în limba română, o găsim descrisă în „Albina românească“ din 1837, pag. 81. Iată-o:

„Elevii Conservatorului au dat Marţi în 23 Fevruar 1837, a lor întâi încercare teatrală în limba naţională. *Lapeirus*, dramă de pe a lui Kotzebue, şi *Văduva Vicleană*, tot de acel autor, s'a prelucrat pentru aceasta de Aga Gh. Asaki. Dorinţa de a fi faţă la acea întâi reprezentaţie dramatică în idioma patriei, au fost aşa de mare, încât cu patru zile mai-nainte nu se afla nici un bilet de intrare, şi în sara aceia teatrul părea prea mic spre a cuprinde pe toţi doritorii.

„Orchestra diriguită de d. P. Cervati, profesor Conservatorului şi alcătuită din acei întâi artişti a capitalei, a fost deplină, asemene şi decoraţiile zugrăvite de d. Valeri, au vădit talentul acestui artist favorit.

„Representaţia au început cu un *prolog:* la vederea Parnasului, pe carele se aflà aşezat în tablou *Apolo* cu *Muzele*

---

1) Numele acestor eleve îmi sânt comunicate de d-na Eufrosina Corjescu, foastă elevă a acestui Conservator.

2) Numele acestor elevi îmi sânt comunicate de reposatul Dimitrie Gusti, fost elev în acel Conservator.

și cătră carele Zina Moldovei, însufleţită de evghenisă dorinţă, cu toată greutatea carierei se înaintă, toţi privitorii au mărturisit a lor urare prin aplaosuri sunătoare, în a cărora mijloc se coborea o ploae de acele prologuri, tipărite pe hîrtie cu văpsele naţionale.

„Piesa *Lapeirus*, întrunită cu cele mai aiese cântice de a lui Rossini, Bellini, etc. s'au jucat cu nemerire. Cuprinderea ei cea întristătoare, înfăţoșată cu sentiment și adevăr, versurile cele armonioase a diletanţilor, mai ales a damelor, au înduioșat adese ori pe privitori, până la lacrimi, și i-au îndemnat de a mărturisi a lor mulţemire prin înoite aplaosuri. Asemene și *Văduva Vicleană*, s'a jucat cu mulţemire. Din această încercare, cunoscătorii nepărtinitori menesc un ferice rezultat pentru informarea unui teatru naţional, și străinii au avut prilej a judeca despre energia limbei noastre în declamaţie și despre a ei armonie în cântice ce se apropie mult de acea italiană".

Atât pentru stil cât și pentru închipuirile poetice conţinute în sus zisul *Prolog*, una din cele întâi producţiuni dramatice naţionale, credem nimerit a-l reproduce aici:

PROLOG

Rostit în Teatru Naţional din Iași

la ocazia deschiderei și inaugurării sale în 23 Fevr. 1837 [1])

PERSOANE

Ghenius, Zâna Moldovei. Apolo cu Muzele.

Teatru înfăţoşază noapte cu departate tunete, Ghenius cu o mână duce pe Zina, iar cu alta ţine o făclie).

GHENIUS

Vino urmează după mine al tău pas de-i cumpeni
Mult mai sigur, o Moldovo! cătră scopos vei veni.

ZÂNA

Eu deprinsă la răpaos, trăind pe-n florita cale,
Nu pot repede a merge pe asemene gre cale.

---

1) Acest prolog s'a tradus și publicat în limba franceză după cum se vede în broșura conţinând piesa *Lapeirus*, tipărită în Iași la 1837. In prefaţa acestei broșuri găsim urmatoarele rânduri: „....Acea întâi representaţie s'a deschis cu un prolog cari se află aici tipărit înaintea Dramei și cătră care se alăturează traducerea în limba franceză făcută da d. Șarl Durand la Francfort, precum ea se află în jurnalul No. 130, anul 1837." Noi credem că *Jurnalul* de care se vorbește aici poate se fie *Jurnalul de Francfort*. In foaea locală a timpului *Albina Românească*, nu se găsește publicată asemene traducere. (Vezi și *Culegere de poezii*, de Gh. Asachi. Iași 1864 ed. II. pag. 31).

La un loc pe care nu-l știu, ce-l numeai loc fericit,
De a fi pasului meu razim, Zâno! tu ai giuruit,
Dar mă tem, că pedeci noue, și-ostenelele trecute
Chiar în mezul carierei, vor curma a mea vârtute!

GHENIUS

Dorul laudei, fericirei să îndemne al tău pas,
Aspră-i calea care duce cătră muntele Parnas,
Fulgeri, tunete și monstruri minesc spaimă crudă moarte,
La aciia, carii nu pot a lor sarcină să poarte.

ZÂNA

Intre râpele stâncoase, pintre care am calcat,
Jertfe ale filotimii văzuiu mii s'au cufundat!—

GHENIUS

Nu! acel ce'n sin păstrează de virtute o scântee
Pentru a Patriei folosuri nu se teamă ca să pee!
Pe-a Parnasului verzî plaiuri timpul este mai senin,
Sună dulce armonie, suflă zefirul mai lin,
Acolo a ostenelei trainic rod tu vei culege,
Intre noapte și lumină, o Moldavio! alege.
Surori gemine a le tale prefios timp n'au perdut,
De sfânt foc înfăpțiete de mult pe-aici au trecut,
Și din templul lui Apolon, prin a versului putere
Pe a lor Patrie revarsă a vieței mângâere!
Vezi respintene aici, alt drum iată mai ușor,
Pe el flori tu aduna-vei ce'ntr'o zi să nasc și mor,
Pre el fără osteneală tu, de măguliri purtată,
Ai petrece a tale zile în mii visuri îngânată.
Dar plăceri nelăudate și-a lor fermecat nectar,
Târziu când te-i deșteptate... s'ar preface în amar!
Deci Moldavio alege! nu prin sfat ce prin simțire
La nepoți și fii gândește, și încheie-o hotărâre!

ZÂNA

Rostul tău mie-mi răsună înțălept înalt cuvânt,
Și-amorțita me virtute să renaște din mormânt!

De-odată se descopere în departare Parnasul cu Muzele, la această vedere zice cu entusiasmu.)

Ce icoană minunată! mi s'arată dinainte,
Am ales, puternic zâne! pas... să mergem înainte,

Eu aleg petroasa cale, care văd că s'au deschis,
De-oi peri, frumoasă-i moartea, pentru'n lucru evghenis!

Elevii Conservatorului cari au jucat în Prolog au fost: Alecu Asaki, care făcea pe *Ghenius* și d-na Fabian pe *Zâna Moldovei*; iar cei din piesa Lapeirus (La Perouse), sunt următorii: I. Ionescu în rolul lui *Lapeirus*, d-na Lang în rolul *Adelaidei*, d-na Hostie în acel a *Malvinei*, Alexandru Asaki în a lui *Tomai, fiul Malvinei*, Iancu Alexandri în a lui *Henri fiul Adelaidei*, iar Ghiță Căliman, în rolul *Căpitanului unui vas francez.*

Acei cari au luat parte în *Văduva Vicleană* sau *Temperamentele*, au fost: d-na Fabian, care a jucat pe *Văduva Madama Trandafila*, Samoil Botezatu pe *Boureanu*, Ghiță Căliman pe *Maiorul Tulbure*, Ioan Dimitriu pe *Contele Mii-de-flori*, Ioan Albineț pe *Assesorul Della*, Alecu Asaki pe *Monsiu Piruet danț-maistru* și Dumitru Gusti pe *Contele Pipirig*.

Artiștii cari compuneau orchestra erau: Herfner capel maistru bandei musicei militare, Cuna profesor Conservatorului, Dopler, Veesler, Fr. Caudella, Brize, Arnold, Neidörfler, Werner, Haase, Schültz, Zatl, Pospischel și alții [1]).

In sara reprezentației s-a cântat de orchestră o nouă Uvertură pe motive din operile lui Bellini, Rossini și alții, aranjată de Cervati, profesorul Conservatorului, care a și dirijat orchestra; s'a mai cântat și mai multe arii naționale și flori, precum și o Uvertură națională de Herfner.

Muzica la cupletele din Lapeirus a fost adaptată de Paolo Cervatti, de pe muzica operilor lui Bellini, Rossini, Blagini, Carafa și Persius [2]).

Găsind afișul acestei întâi reprezentațiuni în limba românească, am crezut nimerit a'l reproduce în fac-simile redus, și a-l alătura aici. Originalul este de 35 centimetri în lungime și 23 cent. în lățime.

Entuziasmul ce a provocat această primă reprezentație, în limba română, dată de elevii acestui Conservator, cu un succes așa de mare, a făcut pe mai mulți boeri a trimite scrisori de mulțămire lui Gh. Asaki, iar la elevi daruri.

1) Toate aceste relațiuni îmi sunt comunicate de răposații Dimitrie Gusti și Dimitrie Gherghel, foști elevi în acest Consernator Filarmonic.

2) Vezi piesa *Lapeirus*, dramă serie cu cântece, prelucrată de pe a lu Kotzbue de Aega Gheorghe Asaki. Eși. Tipografia Albinei. 1837, pag. 74.

ТЕАТРУ ДЕ ВАРІЕТЪЦЙ ꙟН ЕШЙ.

Марци ꙟн 23 феврꙋаріе 1837.

Елевії Консерваторꙋлꙋї филармоник кор лєк чинсте а да ꙟн лімба Молдовенѣскъ,

арепт черкаре

АЧѢ ꙟНТЫІ РЕПРЕЗЕНТАЦІЕ ДЕ

ЛАПЕРУЗ

Драмъ серіе кꙋ мꙋзикъ ꙟн 1 акт.

Де пе а лꙋй Коцебꙋ прелꙋкратъ де А. Г. Асаки.

Кꙋ новъ ꙋвертꙋръ, аранжаментꙋл Мꙋзикіи а лꙋи Синіор Черати Професор Консерваторꙋлꙋи.

Персоане.

Лаперꙋз. Капитан фрегатеи Францезе Лабꙋсол.
Аделаида А лꙋи соціе.
Хари фіїка еи де 8 ани
Малзина О фемее сълбатикъ
Томан А еи фііо де 7 ани
Капиталиа Ѕиеи ѕле францез
Маринарі Францези

Сцена съ ꙟнфъцошазъ ла Острꙋвꙋл Вачикоро ꙟн Очеанія пе ла анꙋл 1790

Дꙋпъ ачаста ва ꙋрма.

ВЪДꙋВА ВИКЛѢНЪ

Сѫꙋ Темпераментеле.

Комедіе Бꙋфа кꙋ мꙋзикъ ꙟн 1 акт

Де пе а лꙋи Коцебꙋ прелꙋкратъ де А. Г. Асаки

Персоане.

Мадама Трандафила, о вѫдꙋвъ богатъ
Д. Боꙋрѣнꙋ Проприетар де мошіи
Д. Маврꙋ Тꙋлбꙋре.
Д. Конте Міи де флори.
Д. Асесорꙋл Дела
} а еи Аморезаци Петиторі
Монсіꙋ Пирꙋет, Данцмейстер
Конте Германі сꙋб нꙋме де Пипиригꙋ, Камарієрꙋл вѫдꙋвіи
Касиерꙋл Д. Боꙋрѣнꙋ.

Сцена съ ꙟнфъцошазъ ꙟн грѫдина Мад. Трандафила

Репрезентація ва ꙟнчепе кꙋ ꙋн Пролог ꙟн каре вор фигꙋрариси: Геніꙋс, Зѫна Молдовеи, Аполо кꙋ Мꙋзиле.

Д. Кꙋна, Професор Консерваторꙋлꙋй ши алци дилетанци аꙋ биневоит а ꙟмпреꙋнъ-лꙋкра ла Орхестръ.

Далор Сꙋбскрипторіи Социетъцій филармониче вор прими де ла Дирекціе билетꙋрі де ꙟнтраре, іар карте локꙋри ар маи рѫмѫне некꙋпринсе, съ вор афла ла каса Театрꙋлꙋї ла Д. Чꙋкати.

ꙟнчепꙋтꙋл ла $7\frac{1}{2}$ чѣсꙋри сѣра.

Astfel „Albina românească" din 1837, pag. 85, ne spune că:

„Dl. Postelnic Gheorghe Pruncu, pătruns de bucurie și mirare pentru sporiul cu care s-a aratat această reprezentație, au adresat cătră Direcția Conservatorului o scrisoare, prin care-i rostește a sa mulțămire pentru înființarea unui asemenea plăcut institut, iar pentru nimerirea cu care au reprezentat d. G. Caliman rolul seu în *Văduva vicleană*, i-au trimes de dar un frumos ceasornic".

CAP. II

Scrisoarea boerului Iordache Catargiu, vel-logofăt către Aga Gheorghe Asaki.—Ajutorul dat de Logofătul Costachi Conachi.—A doua reprezentaţie a elevilor din Conservator.—Adresa Comisului Rasti dela Bucureşti hărăzind Repertoriul Teatrului Naţional din Bucureşti *pentru biblioteca Conservatorului.—Incheere de contracte între Direcţia Conservatorului şi unii dintre eleri.—Textul contractului.—Propunerea Directorilor Conservatorului de a se uni sub o singură Direcţie teatrul francez cu cel moldovenesc.—A treia reprezentaţie a elevilor Conservatorului.—Piesele* Petru Rareş-Vodă *şi* Contrabandul sau Intunecimea din lună.—*Dările de samă asupra acestor representaţii.*

Ministrul Trebilor din năuntru, boerul Iordache Catargiu vel logofăt, mişcat şi el de impresia plăcută ce a simţit, auzind pe scena teatrului reprezentaţiuni în limba patriei, a adus mulţămirile sale către G. Asaki, iniţiatorul înfiinţărei Conservatorului, trimiţându-i o adresă din partea sa, în următoarea cuprindere:

Iubite fiule simpatriote, Arhon Agă G. Asaki!

„Nimica de la mine, ci de la filo-patria d-tale, care înzestrată de ştiinţă şi cunoştinţă aduce roduri, ce-ţi învrednicesc a obştiei mulţămire. Iscălitul, însărcinat astăzi cu tot aceia ce poate fi de îndestulare, linişte, buna petrecere şi mulţămirea dinlăuntru Principatului, mă cunosc dator, când aflu cel mai mic prilej, a îmbărbăta pe acei din simpatrioţi, carii prin fapte şi împacătoare închipuiri moraliceşti, urzesc acele ce pot spori, o înţeleaptă ţivilizaţie, către care suntem datori a păşi. Asemene ţintire au avut alcătuirea Conservatorului filarmonic la a căruia întemeitori se cuvine toată mulţămirea, şi a căruia rod ni s'au înfăţoşat în public prin reprezentaţia din 23 Fevruarie. Eu nu voi vorbi despre simţirile de cari împreună cu toată nobleţa şi publicul m'am împărtăşit în cursul acestei plăcute petreceri, în care întâiaşi dată limba patriei au răsunat cu armonie pe versul muzicei italie-

ne, dela a căria maică se trage și al nostru dialect ; nici voiu însemna cuvintele de moral, care cu plăcere întrunite, s'au samanat de pe scenă între privitori, voi mărturisi numai vrednicia ideei aceluia, la începutul reprezentației, rostit prolog, în care se cuprinde oglindita dorință a fieșcăruia bun simpatriot. Acolo am văzut pe Zina Moldovei, de închipuitul duh al știinților povățuită, pășind cu sfiire pe calea cea grea care duce către lăcașul Muzelor ; am auzit vrednice de laudă rostiri, prin care a ei călăuz ni înfățoșa statornica fericire, câștigată prin jertfe și fapte înbunătățite, o priveam ajunsă la respintene unde ar fi putut alege o altă cale mai ușoară, pe care fără osteneală ar petrece a ei viață, dar nici cum eram la îndoială despre nimerita ei alegere. In această strălucită epocă a reformei sale, Moldova poartă în sinul ei obșteasca dorință a îmbunătățirilor în toate ramurile, și inima mi-au saltat de bucurie când am văzut înaintându-se către Parnas, nu numai prin închipuita reprezentație, ci chiar aevea prin ai săi fii, fii însuflețiți de minunatele d-tale pilduiri, care prin stihuri, zugrăvituri patriotice și reprezentații teatrale cu energhie vorbesc la toate simțiri, la toate vrâste și stări! Asemenea îndeletniciri aducătoare de folosuri adevărate și lauda patriei ca unul ce socotesc binele Moldovei acel mai înalt al meu bine, prețuindu-le după toată măsura, mărturisec înscris acea din partea obștiei aevea văditǎ mulțămire prin îndestul număr de privitori, prin a lor necurmate semne de plăcere, cât și prin obșteasca cerere, a se mai face în altă sară tot acea reprezentație cu care s'au poftorit și covârșitoarea mulțămire a privitorilor.

„Pe lângă aceste doresc ca în privința lăudatelor d-tale îndeletniciri să te întărească Dumnezeu cu putere, și să aibi întru aceasta vrednici urmași și râvnitori.

„Al d-tale iubitor patriotices părinte, Ministru trebilor din lăuntru, a multor ordine cavaler [1]).

Eșii, 1 Martie 1837

Iord. Calargiu, vel Logofăt

Logofătul și Cavaler C. Conaki, prețuind și el lucrările Conservatorului și progresul elevilor, au hărăzit casei, afară de suma hotărâtă pentru subscriitori, și 36 galbeni ca ajutor [2]).

După cererea generală reprezentația din 23 Fevruarie s'a mai repetat în 26 ale aceleiași luni. Inbulzeala publicului la această a doua reprezentație a fost și mare, și succesul pe deplin [3]).

---

1) *Albina Românească*, 1837, pag. 89.
2) *Albina Românească*, No. 35 din 1837, Martie 8.
3) Piesa Laperouz s'a reprezentat pentru a tria oară în al V le *Concert Popular* ce am dat în 28 Decemvrie 1888, în sala Teatrului Național.

Darile de samă despre reuşita acestor reprezentaţiuni, date pe scena teatrului în limba română, de către elevii Conservatorului Filarmonic-Dramatic, au produs o mulţămire sufletească şi fraţilor noştri de peste Milcov. Iată ce găsim în „Albina Românească" în această privinţă [1]):

„D-l Comis Rasti de la Bucureşti, prin adresul său din 29 Martie, arată Direcţiei Conservatorului filarmonic din Iaşi, deplina mulţămire care a simţit la reprezentaţia dramatica ce s'au făcut aici, în limba naţională, şi dorind a îndemna asemene plăcută îndeletnicire, hărăzeşte bibliotecei acestui Conservator 17 piese dramatice în limba românească tălmăcite la Bucureşti de pe deosebitele limbi, şi tipărite sub numele de: *Repertoriu Teatrului naţional*, care piese se repezentează pe Teatru acei Capitalii.

„Direcţia acestui Conservator, pătrunsă de recunoştinţă, vede din asemene împărtăşire, o interesuire a obştiei Românilor pentru o lucrare care va însufleţi literatura naţională, şi-i va deschide o lăudată carieră".

Relativ la modul cum s'a jucat această primă represențaţie teatrala în limba română, „Gazeta Teatrului Naţional" din Bucureşti, 1836 No. 13, pag. 106, publică şi ea două scrisori anonime din Iaşi; una laudă şi zice că *Lapeirus*, dramă serie şi *Văduva vicleană sau Temperamentele*, au reuşit şi au fost bine primite de public; a doua scrisoare vorbeşte şi bine şi rău atât despre piesă cât şi despre actori.

Succesul obţinut de aceşti tineri elevi la primele reprezentaţii de încercare, făcù pe direcţiunea Conservatorului a se grăbi să încheie contracte de angajamente cu cei mai talentaţi din ei, oferindu-le 100 galbeni pe an şi un beneficiu, plată destul de mare pe timpul acela.

Găsind un *Dires*" [2]) (contract), ce a fost încheiat între Direcţiunea Conservatorului şi eleva d-na Elisabeta Fabian, care ne dă mai multe lămuriri asupra proectelor şi scopului ce se urmărea de înfiinţătorii Conservatorului filarmonic, credem nimerit a-l tipări în întregimea lui aici:

1) *Albina Românească*, 1837. pag. 109.

2) Vezi Dosarul *Departamentului trebilor din năuntru.* Anul 1836. No. 113. pag. 166., aflător în Arhiva Statului din Iaşi.

DIRES

Direcția Conservatorului Filarmonic Dramatic.

„Prin acest de și particular dires orighinal în duplu, carele va avea putere și valoare de public document, să deelareaza, cum că Direcția Conservatorului Filarmonic-Dramatic întemeeta pe îndatorirea reciprocă cu D-lor mădularii societății filarmonice, au tocmit și au statornicit pe D-nei Elisaveta Fabian, care se îndatorește a hărăzi a ei slujbă cu însușime de declamătoare și cântareața la teatru filarmonic în limba romănească pentru ca să reprezenteze în toate piesele, opere, drame, comedii, vodevili, și alte compuneri teatrale în curs de un an, începător de la 1 Mart 1837, până la 1 Mart 1838. In privire ca D-nei Elisaveta Fabian, este începătoare și are trebuința de a învăța muzica vocală și declamația, apoi pe lângă aceste practice îndeletniciri, D-nei va urma regulat această învățătură în conservatorie, cu scopos de a se îndeplini măestria musichiei și a declamației. Pre lânga aceste D-ei va reprezenta rolurile ce i se vor da de către Direcție, și va fi fața la toate prube, ce vor fi orînduite, și va urma cu esacteța aceia ce se va hotărî întru aceasta spre nemerirea reprezentațiilor. Drept mulțamită pentru ostenele D-sale Elisaveta Fabian, i se hărăzește pe an suma de 100 # adica: una sută galbeni plătiți în patra trimuri, și un benefis, din care aa a se scăde cheltuelile obicinuite a unei reprezentații.

„Această îndatorire are a se păzi întru atâta, când nu va fi de la una din părți oare-care pricina reală și bine cuvântata, de a nu pute urma asemene îndatorire, precum: boala D-sale Elisavetei, sau pricini de familie, ori pricini publice, care ar împedeca pe Direcție de a pute ține a ei îndatorire.

„D-ei Elisaveta Fabian înainte de a împlini această îndatorire nu se va pute angajui la un alt Conservatoriu, teatru sau soțietate privată din îmbe Prințipaturi, nici să cânte la vre un concert fără voia Direcției.

„Intru aceia ce se atinge de costumuri extraordinare, adecă străine, care ar trebui la cerutele reprezentații, Direcția le va da D-sale Elisavetei cu îndotorire a le ave pururea curate și frumoase, precum și cameși, malie, colțuni, șemizete cu garnitura, scarpi, stivalete, sandale, mănuși, colane, cununi, pene, berete, perache cu bucle, și orice port de modă pentru cap.

„La întâmplare de boală din partea vreunei alte dame

a Conservatorului, D. Elisaveta va fi datoare a împlini rolul ei cu toată râvna.

„Pe asemene temeiuri și condiții îmbe părți se leagă cătră paza îndatoririlor însemnate, având întru toate a tîlcui spre favorul și sporiul Conservatorului, căzând în răspundere partea ce ar da sminteală la una din aceste condiții, și pentru care se fac două diresuri asemene și se întăresc cu iscălitura mădularilor Direcției și a Dumisale Elisavetei Fabian.

Catargiu Vornic. **G. Asaki** Agă. **Vasile Alecsandri** Spatar.

Elisaveta Fabian

No. 22. Secreterul: *Samoil Botezatu* Medelnicer.

1837 Mart 1.

După cum se vede, toată lumea cultă se interesa de progresele repezi ce se făceau pentru dezvoltarea artei dramatice. Boerii cei mai însemnați, adoratori până atunci numai a teatrului francez sau germani, încep a se mișca în favoarea teatrului național, și cer chiar a se întruni trupele străine cu trupa românească, după cum se mai ceruse, pentru a se pute realiza un progres mai repede și mai vădit. Astfel găsim, în Dosarului Departamentului din năuntru No. 113 dir 1836—1846, aflător în Arhiva statului din Iași, o suplică a mai multor boeri cătră Domnitorul țării în cuprinderea următoare:

Prea înălțate Doamne!

„Gios iscăliții, cari sub protecția Inălțimei Voastre au urzit Conservatorul filarmonic-dramatic, a căruia lucrări s'au fericit de a Inalț. Voastre și a obștiei aprobație, dorind a întemeia acest așezământ, și văzând că antreprenorii teatrului franțez nu s'au angajat la propusa îmbunătățire, socotesc a să pute însărcina și cu direcția teatrului public, pentru ca prin întrunirea reprezentațiilor moldovenești și a celor străine să se îndestuleze obșteasca mulțămire și să dee Conservatorului vreme și prilej de a putea formălui vrednice mădulări.

„Intru această propunere gios iscăliții nădăjduesc, ca cu oarecare mică sporire a ajutorului, ce dă Eforia orășenească la teatru, și sub condiții potrivite ce i-ar închipui, având acuma la Paris pe unul din condirectori, ar pute aduce de acolo câțiva actori noi și buni, barbați și dame, carii ar alcătui o trupă nouă pe anii viitori, întrebuințându-se în cheltueala înbunătățirei teatrului tot venitul seu și folosul ce până acuma trăgea antreprenorul, pentru care, ca pen-

tru un lucru obștesc, iar ținerea condicii supuse controlului și reviziei Ocârmuirei.

„Cunoscând părinteasca îngrijire a Inălț. Voastre pentru cele ce sunt de folos și de împăcarea obștiei, gios iscăliții să roagă cu supunere, să binevoiți a da întru aceasta a Voastră Inaltă hotărâre".

A Inălțimei Voastre plecate slugi

No. 28. — *Al. Catargiu* Vel Logofăt. *Catargiu* Vornic.
1837, Apr. 5. — Și din partea Spatarului Alexandri *G. Asaki* Aga
Eșii.

Inalta rezoluție ce s'a pus pe aceasta suplică este în următoarea cuprindere:

„*După verbala poroncă să se ceie înscris și formal răspuns de la secretariat ce hotărâre au dat antreprenorul teatrului franțuzesc întru urmare pe vremea viitoare*".

iscăl. **Catargiu**.

Această suplică a boerilor, cari erau însuflețiți de dorința de a vede teatrul românesc progresând, n'a avut rezultatul acela pe care-l așteptau, căci Eforia orășănească n'a sporit cu nimica ajutorul bănesc ce-l dădea, iar Direcția teatrului franțuzesc, raspunde Secretariatului de stat, ca „*ca nu poate ține mai mult teatrul cu îndatoririle ce au avut răposatul Baptist Fourault*".

Elevii Conservatorului, cu toate aceste greutăți ce au avut de întimpinat, merg înainte cu reprezentațiunile lor, și așa, în 8 Aprilie 1837, au dat a treia reprezentație în mulțămirea și entuziasmul obștiei, jucând drama *Petru Rareș* și comedia *Contrabandul*.

Despre aceasta, iată o dare de samă ce gasim în „Albina Românească" din 1837 pag. 129:

„Joi în 8 a curgătoarei (Aprilie) elevii Conservatorului filarmonic, au dat a treia a lor reprezentație dramatică, alcatuită din două piese: I-iu *Petru Rareș Vodă*, dramă secrie în două acturi, imitarisită pentru scena Moldovenească, și II-lea *Contrabandul* sau *Intunecimea de lună*, comedie în medie în două acturi, asemene slobod prelucrate de pe cea germană, ambe prin D. Aga Gh. Asaki. Drama care înfățoșa un istoric episod din epoha 1538, acea plina de făptuiri și de haractir nobil a Moldovenilor, se deosebea prin a ei țintire morală și patriotică. Portul cel adevărat a strămoșilor noștri și nimerita a elevilor reprezentație, ca prin o maghie înfățoșând înaintea ochilor o întâmplare de trei veacuri, au pătruns pe privitori de nobile sentimenturi. Iar

comedia care era adaptarisită la întunecimea de lună ce aevea urma în acea sară în ceriu, au adus mare plăcere prin intriga cea curioasă a sujetului (cuprindere), care de asemene cu nimerire s'au reprezentat. Deși urma o ploaie mare, teatru era plin, și de mulțămirea obștiei au vădit nu numai aplaozurile nepregătite ci și cererea de a se reprezenta aceste piese încă odată".

Elevii cari au jucat în piesa *Petru Rareș Vodă* [1]) au fost: M. Cerchez în rolul lui *Petru Rareș*, Costachi Strat în rolul *Armașului Domniei Șeptelici*, acești doi, erau și elevi la Academie [2]), I. Ionescu în rolul *bătrânului Cerinat*, proprietar al lacului Bratiș, I. Docan în rolul venețianului *Malaspina*, d-na Lang în rolul tinerei *Elena*, iar d-na Hostie în rolul *mamei lui Petru Rareș Domnina* [3]).

Piesa *Petru Rareș*, după cererea generală s'a mai repetat, întrucât a fost, după cum se vede, foarte favorabil primită de publicul ieșan, care prefera negreșit piesele cu subiect național și patriotic, mai mult decât pe celelalte traduse din limba nemțască sau din cea franțuzască, pe cari de multe ori nu le pricepea îndestul, sau nu înțelegea toată fineța lor.

Asupra acestei din urmă reprezentații mai găsim de asemenea în „Albina Românească" următoarele: [4])

„Vineri în 30 April s'au făcut a patra reprezentație a elevilor Conservatorului filarmonic. Drama *Petru Rareș-Vodă*, s'a jucat a doua oară; și spectacolul s'a închiet prin păstorească serbare a *Armindinei* (dela armentum, cuvânt latin însemnând *turmă*) pe care păstorii noștri păzesc la 1 Mai,

---

1) Piesa *Petru Rareș* s'a tipărit mai târziu în Iași, la anul 1853, în *Institutul Albinei*. Ea e intitulată *dramă istorică* în patru părți.
Elevii conservatorului au jucat partea I-a intitulată *Lacul*. Gh. Asaki în Prefața acestei piese vorbește desdre îmbrățoșarea cu care s'a fost primit pe scena națională partea I-a „Lacul" un epizod din istoria lui Petru Rareș ne spune că: „am ales asemenea metod spre a reprezenta momentele cele mai interesante a Eroului nostru, prin astă dramă istorică compusă din patru părți a perioadelor în care ele s'au tâmplat. Astăzi împărtășim publicului partea I-a intitulată: *Lacul*, din epoha anului 1527, celelalte vroind Dumnezeu vor urma pe rând." In anul 1863, a apărut partea II-a.

2) După cum vedem Gh. Asaki pentru a răspândi și mai mult gustul teatrului și muzicei, nu se mărginește numai la elevii Conservatorului ci recurge și la elevii din Academiă Mihaileană, cum și la unii din profesori, ca Samoil Botezatu, care a jucat în *Vădura Vicleană*, comedie bufă în 1 act, despre care am vorbit.

3) Numele acestor elevi îmi sunt comunicate de răposatul M. Cerkez, care a și jucat în această piesă.

4) *Albina Românească*. An. 1837, pag. 149.

întru aducere aminte de Palilia a Romanilor, ce serbau în această zi aniversala de urzirea Romei. D. Aga Asaki, au compus pentru acest prilej, o Idilă Moldovenească, cu cântece şi danţuri. Profesorul Conservatorului D. Paulo Cervati au jucat asemene un rol, şi prin al seu rar talent de nou, au bucurat pe publicul carele cu plăcere auzea limba naţională rasunând, prin cele mai frumoase cântece ale Italiei. Horurile cele frumoase, danţul păstorilor şi a păstoriţelor, tabloul ce au înfăţoşat, urarea ce au rostit un bătrân, pentru fericirea obştiei, şi o ploae de flori, ce s'au presurat peste privitori, au facut în această sară, acea mai placută petrecere care s'au încununat de conglăsuitoarea încuviinţare".

CAP. III

Petiţia elevului Gh. Stihi.—Tipărirea repertoriului Teatrului Românesc din Moldova.—Inchiderea primei stagiuni teatrale a Conservatorului.—Convenţiunea cu antreprenorul Fouraux relativ la alternarea representaţiilor franceze cu cele româneşti.—Neînţelegerile urmate.—Lipsa mijloacelor de întreţinere.—Intervenirea către Eforie.—Invitaţia la abonament.—Ordinea representaţiilor şi preţurile locurilor.—A doua stagiune teatrală.—Repertoriul pieselor studiate în Conservator.—Representaţiile pieselor „Pedagogul", „Fiul Perdut", „Hornarul Duca", şi altele.—Părerile unui călător străin despre representaţiile elevilor.

Succesul ce aveau aceste reprezentaţiuni în faţa publicului, înpinse pe mai mulţi elevi distinşi ai Conservatorului filarmonic a se deda cu totul carierii teatrale, şi aşa elevul Gheorghe Stihi, student în filosofie în acelaş timp la Academia Mihăileană, face în luna Aprilie, 1837, următoarea petiţiune către Aga Gh. Asaki [1]):

„Iată o diastimă de trii luni de când D-voastră, îndemnat de patrioticeasca râvnă, aţi orânduit urzirea teatrului românesc şi în numărul acelor tineri trebuitori, m-aţi orânduit şi pe mine, care am fost următor la toate cele poroncite de D-voastra. Acum după reprezentaţiile date am văzut că unii din tinerii întrebuinţaţi, pentru a lor osteneală nu numai că au primit de la D-voastră o remumeraţie, dar li s'au hotărât şi leafă prin care să-şi poată închipui cele de trebuinţă. Deci şi eu ca unul ce până acum am fost în rândul celor întrebuinţaţi, cu tot respectul îndrăznesc a vă întreba de aveţi scop a mă întrbeuinţa şi mai departe (căci eu dorinţă am a vă sluji) şi a-mi hotărî leafa prin care să-mi pot înlesni cele de nevoie, căci lipsirea lor mă vor sili nu numai a părăsi Conservatorul, dar şi a ruga pe cinstita Epitropie, că dacă nu sunt vrednic a mă întrebuinţa în ramul scolastic precum pe ceilalţi ai mei colegi,

---

1) Această petiţiune am copiat-o din hârtiile răposatului Postelnic Manolachi Drăghici. Vezi şi *Istoria scolelor* de V. A. Urechia Bucureşti 1892 t. I. pag. 399.

apoi să bine-voiască a-mi da atestaturile clasurilor petrecute, dimpreună cu o recomandație, ca potrivit cu glăsuirea reglementului scolastic, se fiu întrebuințat în ramul politicesc, căci de a fi tot în lipsă, ca un neputincios (când din a proniei milostivire sânt putincios), nu pot a suferi mai mult neertându-mă atât puterile trupești cât și cele sufletești".

Al D-voastră prea plecat și supus serv,

George Stihi

Publicul în entuziasmul ce a aratat pentru susținerea Conservatorului Filarmonic-Dramatic, dorind a avea piesele reprezentate de elevii acelui Conservator, insistă pe lângă Gh. Asaki ca să le tipărească, care se grăbi a satisface această dorință, anunțând prin foaia sa „Albina Românească" No. 46, din Iunie 1837, că:

„Spre a îndestula cererii obștiei, care cu bine-voitoare priință au îmbrățoșat așezământul Conservatorului Filarmonic-Dramatic, s'au hotărît a publica o culegere a pieselor, reprezentate, încât sub titlul de *Repertoriul Teatrului Românesc în Moldova*, au și eșit acea întâi dramă *Laperuz*, cu cântece de D. Gh. Asaki. Această carte cu gust broșuită (legată) se află la librăriile din Iași, iar pe la ținuturi pe la D-lor profesori, în preț de 5 lei una".

***

Prima stagiune teatrală a Conservatorului s'a inchis cu aceste reprezentațiuni, despre care am vorbit, spre cea mai mare mulțămire a publicului, care a rămas uimit de progresul făcut de elevi în așa scurt timp.

Gheorghe Asaki făcea tot ce-i era prin putință pentru ca școala să progreseze, și astfel conveni cu antreprenorul trupei franceze Fouraux, ca să-i deie voe să joace pe scena Teatrului de Varietăți înființat de acesta, cu condițiune că, dacă aceste reprezentațiuni se vor da fără nici o plată, nici Fouraux să nu pretindă chirie, ci să-i dea numai cheltuelile serale, iar dacă se vor da reprezentațiuni cu plată, Conservatorul să răspundă antreprenorului Fouraux o a treia parte din venitul acelor reprezentații. Se pare însă că a urmat o neînțelegere în această privință, căci Fouraux a reclamat la Postelnicie. Bezede Neculai Suțu, secretar de stat, în urma acestei reclamațiuni, trimite următoarea adresă către Conservator, cu data din 2 Mart 1837 [1]:

1) Vezi *Uricariul* de T. Codrescu vol. IX. Iași 1837 pag. 28.

Conservatorului filarmonic al elevilor Moldoveni.

„Dumnealui I. Furo prin înscrisul ce au adresuit către jos iscălitul arată că la propoziția ce -iau făcut D-lui Aga Gheorghe Asaki, de a se parastisi în teatru piesele în limba moldovenească, au cerut pentru chirie și cheltuelile celor trebuitoare, să i se deie o a treia parte din banii ce s'ar aduna: că la aceasta d-lui Aga Asaki au pus înainte, că biletele de antre la niște așa reprezentații, urmează a se da gratis, că d-lui Furo, sprijinit pe acest temeiu și a osebitelor făgăduinți din partea d-sale Aga Asaki, au dat teatrul cu toate cele trebuitoare pe a sa cheltueală, și acum sub cuvânt pe de o parte, ca ar fi ramas înșelat în făgaduința, iar pe de altă parte, ca biletele de antre, nu numai nu s'au dat gratis, ci încă s'ar fi vândut și mai cu mare prețuri. Dacă acele de mai înainte întorcându-se la cea dintâi tocmală, cere a i se da o a triia parte din banii ce s'au adunat. Această cerere jos iscălitul secretar de stat, de trebuință socotește a o împărtăși acelui Conservator, poftindu-l de a se înțelege cu d-lui Furo, spre punerea la cale după cuviință".

iscăl. *Neculai Suțu.*

No. 289
An. 1837, Mart 2.

Această neînțelegere a luat sfârșit prin împăcare.

Dorința Direcțiunei Conservatorului, de a se vede școala progresând, mergea realizându-se pe încetul, și elevii, în timpul verii anului 1837, se pregătiră cu mare stăruință, pentru reprezentațiile ce urmau a se da în stagiunea din iarna viitoare 1837—1838; ceia ce însă începu a împedeca mersul regulat al școalei era lipsa simțitoare de bani; de aceia Directorii Conservatorului, la 31 August acelaș an, îndreptară Departamentului trebilor din năuntru următoarea suplică:

Către cinstitul Departament din năuntru

Direcția Conservatorului filarmonic

„Pentru a sprijini acest Conservator filarmonic care în timpul de vară s'a îndeletnicit întru învățătură, iar nu în reprezentații, ce ar fi putut aduna oarecare bani, Direcția cu cinste se adresuește la acel Departament, poftindu-l ca din 150 galbeni ce au rămas din 200 galbeni, hărăziți de pre Inalțatul Domn, întru ajutorul Conservatorului să bine vro-

iască a îndemana: 100 galbeni pentru întimpinarea plăţii profesorilor şi altor cheltueli, căci în altfeliu neputând în graba a se aduna încă banii rămaşi la D-lor prenumeranţii, poate urma împedecarea lucrărilor de pregătire pentru reprezentaţiile viitoare".

Catargiu Vornic, *Vasile Alexandri* Spatar, *G. Asaki.*

Secretar: *Samoil Botezatu* Medelnicer.

No. 32.
1837 August 31.
Eşii.

Asupra acestei suplici s'a pus următoarea rezoluţie:
Să se scrie Eforiei de Eşi, ca macar 50 # galbeni să se închipuească din 200 galbeni ce prin buḍget sunt trecuţi.

iscăl. *Catargiu*[1]) 1837, Sep. 2

In urma acesetei resoluţiuni, Eforia din Iaşi a dat Direcţiunei Conservatorului suma de 50 galbeni, care se grăbeşte a înştiinţa pe pubilc, că reprezentaţiile teatrale vor începe în 17 a lunei Octomvrie acelaş an 1837.

Iată acea înştiinţare, pe care o găsim în „Albina Românească" (suplement la No. 81 din 14 Oct. 1837):

Direcţia Conservatorului filarmonic

„Potrivit cu scoposul înfiinţărei acestui Conservator, ca pentru îndemanarea unei estetice petreceri, să se întemeeze şi în Moldova muzica vocală şi să se informeze un teatru în limba naţională, Direcţia a păşit până acuma cu a ei lucrări, precât slabele sale mijloace au putut erta, dând despre aceasta de la începutul anului şi patru cercări dramatice, care s'au primit de cinstitul public cu îngăduinţă vederată de a îndemna râvna elevilor. Având acuma a păşi iar cătră urmarea îndeltnicirei sale, Direcţia aduce la cunoştinţa obştiei, cum că Duminică în 17 Octomvrie, se vor începe reprezentaţiile dramatice a elevilor Conservatorului, şi a unor din domnii diletanţi, carii vor bine vroi a împreună-lucra întru aceasta. Drept aceia d-nii subscriitori, ce încă n'au plătit a lor loje sau scaune, sunt poftiţi a trimite la casă preţul cuvenit. Pentru că acei carii până în Sâmbăta viitoare nu vor împlini condiţia către care însuşi sau fost îndatorit, se

1) Vezi Dosarul Departamentului din năuntru No. 113 din 1836 pag. 39, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

vor socoti dezlegaţi de prenumeraţia lojelor sau scaunelor, care se vor da la alţi doritori.

„Cu acest prilej domnii subscriitori, vor trimite a lor bileturi la casă, spre a fi schimbate cu alte nouă, ce vor fi şi pentru celelalte reprezentaţii a subscrierii".

Reprezentaţiile se dădeau de două ori pe săptămână. Abonamentele se făceau la Direcţia Conservatorului. Preţul locurilor pentru 24 reprezentaţii erau: Rândul I-iu 15 galbeni; rândul II-lea 12 galbeni; rândul III-lea 10 galbeni. Pentru scaunele închise numeruite se plătea 5 galbeni. Preţul intrării în seara de reprezentaţie pentru scaunele numeruite era de 2 sorocoveţi, iar pentru galerie un sorocovăţ. Casierul Teatrului era Ciabati.

După înştiinţarea de mai sus, a doua stagiune teatrală se deschide în 17 Oct. 1837, şi reprezentaţiile merg înainte cu mare reuşită.

In cursul acestei stagiuni, găsim că se anunţă o reprezentaţie extraordinară în Teatru de Varietăţi, organizată de un anume *Ioan Dimitriu*, care printr'un afiş litografiat, arată că a venit de curând din Grecia, unde probabil făcuse studii de artă dramatică.

Această reprezentaţie fixată pentru 31 Octomvrie, urmà a se da cu concursul mai multor elevi din pensionatul de sub direcţia Paharnicului N. Cuculi, despre care am vorbit mai înainte. Piesa anunţată fu *Orest*, tragedie în 5 acte, tradusă după Alfieri. Intrucât afişul e redactat în două limbi greceşte şi româneşte [1]), nu mai remâne îndoială că piesa aceasta a trebuit să fie jucată în limba grecească. Pe afiş nu se arată numele elevilor cari au jucat în piesa mai sus menţionată.

In 12 Noemvrie acelaş an, s'a jucat pentru întâia dată *Pedagogul*, comedie-vodevil cu cântece în 1 act de Kotzebue, prelucrată de Gh. Asaki [2]); ea a plăcut foarte mult publicului. Atât ariile cântate de elevi, cât şi corurile au fost bine executate.

Joi 25 Noemvrie 1837, se joacă pentru a opta reprezentaţie a stagiunei *Dama mânioasă* comedie într'un act, şi *Fiica lui Faraon* comedie-vodevil într'un act, cu cântece după a lui Kotzebue prelucrată de d. C. N. Afişul e în româneşte şi franţuzeşte. Inceputul la $7^1/_2$ ciasuri [3]).

1) Afişul în chestiune se află în proprietatea d-lui Elias Şaraga.
2) Tipărită în Iaşi la 1839 în Tipografia Albinei.
3) Afişul se află în proprietatea d-lui Elias Şaraga.

Apoi, în 14 Decemvrie acelaș an, s'a jucat pentru prima oară *Fiul perdut*, drama în 1 act de Kotzebue, tradusa tot de Gh. Asaki [1]).

Repertorul pieselor teatrale al Conservatorului Filarmonic-dramatic, au fost în număr de 22 bucăți, din care cele mai multe erau comedii, vre-o câteva drame, o idilă, și o farsă, după cum se vede aceasta într'o listă ce se află în posesiunea mea, scrisa în limba franceză și română, chiar cu mâna lui Gh. Asaki, și pe care credem nimerit a o reproduce aici. Iată-o:

REPERTOIRE. [1])

Des pièces du ci-devant Conservatoire phil-harmonique.

1) *Dragoche*, drame avec chants en 2 actes.	*Dragoș vodă*, dramă in 2 acte cu cîntice
2) *La Perouse*, drame avec chants.	*Laperus*, dramă cu cîntice.
3) *La veuve rusée*, vodev. 2 actes.	*Vădura vicleana*, vodevil 2 acte.
4) *Le Deserteur*, vodev. 1 acte.	*Desertorul*, vodevil 1 act.
5) *Le Pedagogue*, vodev. 2 actes.	*Pedagogul*, „ 2 „
6) *La contrebande*, vodev. 2 actes.	*Contrabandul*, „ 2 „
7) *L'Alchimiste*, vodev. 2 actes.	*Aurariul*, „ 2 acte.
8) *Homiapathie*, vodev. 1 acte.	*Omiopatia*, „ 1 „
9) *Le Premier Mai*, Idyle avec chants.	*Armindenea*, idil cu cîntice.
10) *La jeune mariée méchante*, comedie 1 acte.	*Mireasa mânîoasă*, comedie 1 act.
11) *Le voisinage dangereux*, comedie 1 acte.	*Vecinătatea primejdioasă*, comedie 1 act.
12) *Le duc Ramoneur*, farce 1 acte.	*Duca-hornarul*, farsă.
13) *L'Intermezzo.*	*Boerinul întaia oară în Capitală*, comedie 3 acte.
14) *Le Pédant*, comedie 5 actes.	*Pedantul*, comedie 5 acte.
15) *Le Valet de deux maîtres*, 3 actes.	*Camarierul de doi stăpîni.*
16) *Le fils perdu*, drame 1 acte.	*Fiul perdut*, dramâ 1 act.
17) *Eduard en Ecosse*, drame 3 actes.	*Eduard în Scoția*, dramă 3 acte.

1) Tipărită în Iași la an. 1839 în *Tipografia Albinei.*

2) Această listă îmi este dată de dl. N. A. Bogdan, care a găsit-o între mai multe cărți vechi de ale lui G. Asachi, ce le-au cumparat de la antievari.

18) *Pierre Rareche*, drame 2 actes.	*Petru Rareş*, dramă 2 acte.
19) *Alzire*, tragedie 5 actes.	*Alzira*, tragedie 5 acte.
20) *Pauvretè et fierté*, comedie 4 actes.	*Sărăcie şi fudulie*, comedie 4 acte.
21) *Le Pensionat des Demoiselles*, vodev. 2 actes.	*Pensionatul de fete*, vodev. 2 acte.
22) *La fille de Pharaon*, vodev. 1 acte.	*Fiica lui Faraon*, vodev. 1 act.

In această listă a pieselor ce s'au jucat de elevii Conservatorului, la No. 12, se vede trecută piesa *Le Duc Ramoneur—Duca Hornarul*. Găsind un manuscript necomplect care conţine traducerea acestei piese, sub titlul *Hornarul Duca* [1]), se vede din acel manuscript că piesa a fost *tălcuită în limba românească la* 25 Martie 1819 în Iaşi, fără a se arata de cine, şi care e autorul acelei piese. Persoanele piesei şi elevii Conservatorului ce au jucat în această piesă, sunt arataţi astfel:

Duca Oresca	D. Gusti
Doneaza secretarul lui	Dimitriu
Cuzman } slugele lui	Neculau
Milesca }	Lăzărescu
Barogo Hornariu	Ghiţă Caliman
Maşoar, doftor de dinţi	D. Stihi
Lopeţ croitor	Canta
Donines o altă bătrînă slugă	Alhas

Tot în privirea mersului acestei şcoli, găsim o dare de samă făcută în limba franceză de un călător străin, ce avusese prilejul a fi faţă la mai multe reprezentaţiuni teatrale date de elevii Conservatorului; acea dare de samă o găsim în „Alăuta Românească" (supliment la „Albina Românească"; No. 88 din 7 Noembrie 1837, precedată de următoarele aprecieri a lui Gh. Asaki:

„Un călător ce nu au îngăduit sa-l numim, care tăcere cu atât mai mult ne pare rău a o păzi, că rangul ce ocupărişeşte în ramul frumoaselor meşteşuguri este de acel feliu, de a putea întemeia a sale socotinţe, au binevoit a ne împărtăşi copie de pe o scrisoare ce au adresuit cătră un al său prietin dela Paris, precum zice, drept semn a mulţămirii pentru plăcerea ce a simţit la cercetările dramatice a elevilor Conservatorului filarmonic din Eşi. Primind această binevoitoare politicicire drept un act de îngăduinţă, să cuvine Conservatorul a să socoti pre norocit că au tras asupra sa o luare-aminte a călătorului, căruia mulţămim, dând la lumină a sa scrisoare".

1) Se află în proprietatea d-lui Elias Şaraga, Iaşi.

Iată acum acea scrisoare, în traducerea românească a lui Gh. Asaki:

,,Ţi s'a-părea, iubitul meu Leon, cumcă a-şi fi întârziet în această curioasă politie, un timp mai îndelungat decât am fost propus. Nu cerca alte cuvinte, decât aceia, că am aşteptat scrisori de la fratele meu, macar că şi după a lor primire am mai prelungit aici a mea petrecere, şi iată mai întâi cuvântul. Mă simţeam însufleţit de a săvârşi a mea compunere intitulată: *Amorezatul obosit de amor*, când de odată o nouă idee m'a însufleţit: cunoscut îţi este cumcă nu mă pot îndupleca de a tractarisi mai cu seamă un siujet scos din obiceiurile cele vechi, care ne sînt aşa de puţin cunoscute, decât pe acela cari ni înfaţoşază deprinderile epohei de faţă, între care, după o bună alegere, s'a vor afla îndestule de a înfaţoşa pe sţenă oarecare critica de acel feliu care îţi place şi pre care mă îndemni asemene a iubi, dorind ca şi d-ta de a mă lupta cu toate abaterile minţii omeneşti, care întârzie înaintirea civilizaţiei.

,,Aşa dar vei şti cumcă chiar aice am aflat siujetu firesc a unei nouă piese; puţine voi zice despre a ei compunere, a căria toate părţi încă nu s'au hotărât în mintea mea, cu toate aceste vei şti încalte a ei nume, carele este: *Parterul Franţiei în acele întăi loje din Eşi.*

,,Dumneata ai auzit cumcă în Eşi, au fost un teatru Franţez, pe carele în curs de cinici ani, au jucat o trupă Franţeză. Iţi vei aduce aminte despre toate cele ce ni s'a fost istorisit de starea ţivilizaţiei şi a naravurilor Capitaliei Moldovei; încă acele care nu ştii, le voiu spune acuma, căci lucrul, precum vei judeca, nu-i fără interes.

,,După ce s'au dus de aici trupa Franţeză, câţiva din boerii amatori, au închipuit planul de a informa un teatru Moldovenesc; aşa este, scumpule prieten, un teatru Moldovenesc, şi oricât de curios lucru ţ-ar părea aceste, auzind în mijlocul Academiei D-tale, voi mărturisi că şi mie nu mi-au părut mai puţin vrednic de mirare, mie, carele neîncetat petrecând Evropa în poştă, văd lucruri îndestul de curioase şi scriu despre ele, încât având a pleca din Eşi în ajunul a unei din acele reprezentaţii, am prelungit pe a doua zi a mea călătorie, şi apoi iar am întârziet-o cu o săptămână, când avea a se mai da o altă reprezentaţie. Două tinere şi câţi-va din amatori şi sholeri, alcătuesc această soţietate Dramatică, pe care am auzit cântând şi am văzut jucând cu o mirare care nu ţi-o pot rosti. Dacă una din acele femei, ar hotărâ prin o statornică învăţătura de câţiva ani, a se îndeltnici cu muzica, apoi te încredinţez, ca ar putea figurarisi în Franţia şi mai în urmă chiar la Paris.

„Cu un an mai înainte nime din aceasta trupă nu cunoștea macar o notă de muzică, astăzi ea cânta cele mai grele arii, mai totdeauna în masură și câteva versuri cu ecspresie. Toată trupa urmează după un metod italian care face cinste profesorului Conservatorului, d. Paulo Cervati, tenor foarte însemnat, ce însuși reprezentează cu o expresie atât de nemerită pe cât cântarea-i este plină de grație și armonie, încât tinerii Moldoveni îndeobște reprezentează cu o potrivire și cu o siguranță cu care, precum știi, nu este dată la mulți oameni a se înfățoșa înaintea publicului pe ștenă. Mărturisesc că foarte mă mir despre aceasta, mai ales aducându-mi aminte despre desele cercări ce se fac la noi, încă multe ori fără nimereală, de a câștiga aplaozul parterului celui cam pre mult pretenduitor, pentru a noștri tineri actori și actrițe, care ne plăcea la repetiție și nu ne îndestula în sara reprezentațiilor. Insă d-ta ai mai afla încă și alte multe însusimi la acest popor, dacă ai putea a-l cerceta și a-l observa, după chipul d-tale, carele mi se pare a fi acel singur nemerit.

„Cât ași fi dorit, scumpul meu Leon, a te vede împărtășind cu mine simțirea plină de entuziasm ce m-au cuprins la una din reprezentațiile, unde sătenii în a lor port național aducea înaintea ochilor mei icoana acelor vechi Romani păstori; aceasta era o credincioasă prubă a costumului celui antic.

„Mi se părea acest mare popor înturnat între noi, începând o carieră nouă și potrivit cu înrâurirea timpului de astăzi menind a lui a doua mărire, numai prin folosuri către omenire și prin câștigarea acelui feliu de slavă deosebită, care însemnează adevărată întemeere a civilizației, și a căreia scopos este numai îndeplinirea meșteșugurilor, a știinților și a tuturor virtuților ce le însoțesc.

„Cu toate aceste oare ai crede că aceia care întru adevăr era pentru mine ne așteptat, ba încă un lucru de mirare, este chiar pentru unii din pământeni, dar aceasta numai între oarecare persoane, un obiect de critica nepotrivită, încât auzind pe acele ce o cuvânta, nu am putut a nu crede dintăi cumcă țântirea ei, ar fi de o cabală, însă am înțăles, că aceasta era o critică desprețuitoare de gioeul actorilor și actrițelor, chiar numai pentru asemenea cuvânt cu care în ale noastre adunări despre toate se face critică și se vorbește, știi pentru ce și cum! chiar această deprindere, necurmat lucru vrednic de râs, voi să o înfățoșez în a mea nouă piesă pre care o voiu trimete-o la comitet, dacă vei socoti-o vrednică.

„Adio, scumpul meu prietin, nu vei întârzia a primi a mea întăia scrisoare de la Constantinopole".

CAP. IV

Progresele elevilor în partea muzicală.—Serbarea dată de corposul ofiţerilor în onoarea Domnitorului Mihail G. Sturza V. V. când elevii au cântat Imnul Privigherea ostaşului Moldovan.—*Cea întăi reprezentaţie de operă în limba română cu* Norma *de Bellini.—Elevii cari au luat parte la această reprezentaţie.—Darea de samă a lui Camille Barozzi.—Intrigile contra Conservatorului ce provoacă dezorganizarea acestei instituţiuni.—Deficitul.—Veniturile şi costul cheltuelilor.—Suspendarea cursurilor şi reprezentaţiilor.*

Pe lângă toate aceste, elevii şi în muzica făceau asemene progrese mari; ei executară în ziua de 20 Dec. 1837, în casa Hatmanului Teodor Balş, un imn intitulat: *Privigherea ostaşului Moldovan de Gh. Asaki, cu prilejul serbării date pre Inalţatului Domn Mihail G. Sturza V. V. de corposul ofiţerilor.* Muzica la versurile acestui imn s'a făcut de Elena Asaki [1].

Modul cum s'a petrecut această serbare, ne-o descrie „Albina Românească" din 1837, pag. 401. Iată-o:

„Luni în 20 a curgatoarei (Decemvrie), s'au făcut în casele Exs. S. D. Gheneral inspector Logof. T. Balş o serbare strălucită pe care corposul D.D. Ofiţeri au dat în cinstea Prea Inalţatului Domn. O mare luminaţie cu frumoase transparente vestea de departe locul serbării. Vestibulul casei (antreul) cu ale ei arcade şi cu îndoita scară era împodobite cu trofee militare, alcătuite cu gust din felurite arme a miliţiei. Draperiile marelui salon era de coloruri naţionale,

1) Acest imn s'a tipărit în litografia Albineĭ în anul 1837, împreună şi cu notele de muzică. Melodia e aranjată pentru o singură voce cu acompaniament de piano. S'a executat pentru a doua oară de elevii claselor de canto şi solfegiu din Conservatorul de muzică şi declamaţiune din Iaşi în *I-iul Concert popular* ce am dat în 14 Dec. 1887, în sala societăţii *Amicii Artelor.*

în mijlocul cărora era așezat portretul prea I. Domn între două figuri emblematice.

„Prea I. Domn și M. Sa Doamna sau priimit în vestibul de D. General-Inspectorul încungiurat de strălucitul seu eta-major, și la intrarea sa în sală elevii Conservatorului filarmonic l'au urat cu un imn intitulat: *Privigherea ostașului moldovan*, carele îl împărtășim în alăturatul suplement. I. S. au binevoit a rosti a sa mulțămire pentru această serbare și pentru cuprinderea și armonia Imnului național, care simțire s'a împărtășit de numeroasa soțietate. Strălucirea și bunul gust a toaletei damelor și uniformele cele brilante a d-lor ofițeri, făcea o frumoasă privire în această adunare foarte însuflețită și a căria desfătari cu giocuri sau prelungit până la 2 după miezul nopții când atunci s'a dat o mare cină în a căriia curs și în mijlocul sunetului muzicii și a detunărilor, s'au închinat toasturi în sanatatea *Pre I. Domn*, a *M. S. Doamnei*, întru fericirea *Moldovii*, a *Miliției*, a șefului ei și a d-lor ofițeri“.

In 11 Ianuarie 1838 s'a mai reprezentat o piesă națională când a fost întreruptă de un cutremur de pământ. Nu s'a întâmplat nici o primejdie și teatrul s'a deșartat fără multă neorînduială [1]).

Elevii clasei de muzică au mai cântat după aceia în sala Teatrului de Varietăți, aria *Se il fato barbaro*, de Elena Asaki, cu prilejul beneficiului lui Paul Cervati, profesor de muzică vocală la Conservatorul filarmonic-dramatic [2]).

După un studiu de un an și trei luni, și după o silință vrednică de toată lauda din partea elevilor, s'a putut reprezenta în 20 Fevr. 1838, pentru prima dată în limba română opera *Norma* [3]).

Inainte de a se reprezenta această operă, Direcțiunea Conservatorului face cunoscut publicului, că opera „Norma“ se va da de elevi în beneficiul profesorului lor Paul Cervati. Iată ce ne spune „Albina Românească“ din 1838 pag. 59, despre aceasta:

„Elevii Conservatorului filarmonic vor ave cinste a da Duminică în 20 Fevr. 1838, întâia reprezentație de *Norma* în beneficiul d-lui Cervati. D-lor abonații, cari ar dori a

1) *Albina Românească* din No. 4 din 13 Ian. 1838.

2) Elevii Mihail Cerkez și Dimitrie Gherghel din acel Conservator mi'au dat aceste relațiuni.

3) *Norma*, tregedie lirică, compusă de F. Romani, muzica de Bellini, tradusă, având și o „Inainte Cuvântare“ de Gh. Asaki și tipărită în Iași la 1838, în *Institutul Albinei*.

ţine a lor loje, vor face cunoscut aceasta la casa Teatrului până la 17 Fevr. ameazi".

Elevii cari au luat parte la această reprezentaţie au fost: d-nele *Lang* în rolul Normei, *Elisabeta Fabian* în rolul Adalgisei, *Hoştie* în rolul Clotildei, d-nii *Dimitrie Gherghel* în a lui Flavius, *Constantin Gheras* în a lui Orovezo şi *Paul Cervati* în a lui Polion.

Despre succesul şi impresia ce a făcut asupra publicului, această primă încercare lirică dată în limba română, de elevii Conservatorului filarmonic-dramatic, găsim în „Albina românească", din 1838, pag. 65, o dare de samă tradusă şi în limba franceză. Iată-o:

„Acest singur nume *Norma*, arată greutatea întreprinderei, şi dacă nepărtinitorul public prin vie înbrăţoşare şi aplaos, a aratat a sa vie îndestulare, apoi aceasta, este acea mai bună dovadă de talantul musical a Moldovenilor, de sirguinţa profesorului, d-nul Cervati, şi a elevilor sei, precum şi de statornicia Direcţiei de a înainti un aşezământ atât de folositor".

Pe lângă aceasta mai adăogăm şi o dare de seamă facută de Camille Barozzi [1]), membru în comitetul teatral, într'un articol tradus şi în limba franceză şi înserat în foaia timpului de atunci. Iată-l:

„Acea mai sigură şi mai preţuită dovadă a mărirei sufletului şi a adevăratului patriotism, este plecarea de a lăuda, şi din curăţiea să mira de talentul şi de siguranţa cătră înaintire. Astăzi mă fac organul compatrioţilor celor buni, spre a împărtăşi următoarele, despre elevii Conservatorului filarmonic, carii au dat noui dovezi de cercările lor cele dramatice, reprezentând în limba patriei opera *Norma*.

„Intru adevăr cu de o potrivă mirare, şi mulţămire am văzut pe d-na Lang, care abia au început dramatica, înfăţoşând aşa de bine haracterul particular a rolei sale ce-i grele, pătrunzându-se de patima Normei, de a ei suferiri, de duioşia părintească, de a ei nehotărâre, de urgia şi de a ei deznădăjduire, precum şi de mustrările care o îndemna a dezvăli cumplitul ei secret înaintea judecătorului cugetului ei. Cuprins de acest farmec, nu i-am ţinut în samă oarecare neîndeplîniri de vers, din care o parte se cuvinea a să imputa răguşelei gâtului ei, iar alta la măreaţa melodioasa muzica foarte gre, ce avea să cânte. D. Cervati în rolul seu de Polion au încântat prin aplicaţia metodului seu, şi prin dulce şi armonioasă plecare a glasului, precum şi prin înfocata însufleţire ce o dezvaleşte cu atâta nemerire în

1) Tatăl avocatului Ioan C. Barozzi.

rolul seu. Asemene dreptate se cuvine a se da tinerimei care informa horurile cu atâta rânduială, exactitate și armonie.

„Potrivirea costumurilor, frumuseța decorațiilor, alegerea amatorilor, care au binevoit a îndeplini orhestra, și mulțimea privitorilor, au dat acestei reprezentații un haracter, care, cu oarecare modificații, parcă s'au fost transportat la locurile unde această măreață operă s'a fost minunat de o deplină nimerire.

Camille Barozzi

„Adresând aceste laude tinerilor elevi a Conservatorului, să nu mi se impute cumcă aș fi hotărât, că ei le-au agonisit ca actori, fieșcare judecător competent și nepărtinitor, nezmintit va fi adunat de a sale luări aminti, cumcă, nimerirea teatrală este rolul unei îndelungate ostenele și practisiri de mulți ani a unei adânci cunoștinți de jocul patimilor, că ea se câștigă prin o necurmată opintire a talentului, de a potrivi bine rosturile unei limbi străine cu acelei naționale, de o deprinsă delicateță de a potrivi treptăluirea sunetului în cuvinte și a împărți cu armonie măsura și prosodia frazurilor. Asemene însușiri, Conservatorul numai cât au început a le câștiga, și cu toate aceste, socotindu-se din adevărata sa poziție, că are drepturi a să

bucura de îngăduința și mulțămirea publicĭ, care prin aceasta va însufleți începutul unei asemene plăcute întreprinderi.

„De dorit este, ca să poată urma Conservatorul îndeletnicirilor sale cu statornicie, pentru a sa și a țării cinste, și a se încredința că talentul carele poate ajunge la bine, nu este departe de la *mai bine*, la care au ajuns meșterii în dramatică [1])".

Opera *Norma* s'a jucat și a doua oară, tot cu acelaș succes, iar publicul, care a asistat și atunci în număr mare, a răsplătit pe elevi prin aplaose frenetice.

In acelaș an în ziua de 23 Aprilie elevii Conservatorului de la clasa de muzică vocala, îmbracați în haine naționale, au cântat în grădina lui Gh. Asaki și în onoarea onomasticei sale un cor pastoral: „Intre vaile înflorite", muzica de Elena Asaki [2]).

Reprezentațiunile teatrale ce dădeau elevii Conservatorului, așa de bine primite de public, și progresul vădit ce-au facut această școală, dând rezultate atât de îmbucurătoare, nu lipseau însa a trezi în o parte a societății înalte, acea înstrainată sau străină de țară, niște sentimente de temere asupra efectului pe care o asemene izbândă trebuea să o aibă asupra spiritului și sentimentului național.

Prin diferite manopere și intrigi se începu a se insinua în spiritul părinților ce-și aveau copiii lor în Conservator, că acei școlari, nu învață carte, ci au de gând să se facă actori, ceiace în timpurile acele era un ce degradator, având publicul pe atunci cel mai mare disprеț, pentru cei ce îmbrațoșau cariera teatrală.

In urma acestora, elevii începură a se retrage, guvernul a nu mai da subvenția anuală de 200 galbeni (pe care la început i-o dăduse spre susținere) și Direcția Conservatorului văzând că cheltuelile sunt cu mult mai mari decât venitul, rezultând un deficit de 15.114 lei, 14 parale,—după cum se va vedea aceasta din o socoteală făcută asupra venitului Conservatorului dela înființarea lui, ce o dăm aci,—s'a văzut nevoită în asemene grele împrejurări a suspenda cursurile și reprezentațiile sale.

Iata acea socoteală:

Venitul Conservatorului de la înființarea sa

Lei	Parale	
9.074	20	Adunați prin D. Spatar Alexandri, dela abonați și dela 2 reprezentații.
8.250	.	In 230 galbeni, încasați prin D. Stolnic Iancu Drăghici.

1) Albina Romînească. 1838, pag. 65.

2) Insuși răposata Elena Asaki soția lui Gh. Asaki, mi-a comunicat aceasta.

Lei	Parale	
1.725	. .	Dela reprezentaţia din 8 Aprilie.
980	. .	,, ,, ,, 30 ,,
1.782	. 20	Dela reprezentaţia din 17 Octomvrie.
7.000	. .	Dela Eforie.
280	. .	Dela D. Logofăt Catargiu în 8 galbeni.
1.075	. .	Dela reprezentaţia din 24 Octomvrie
552	. 20	,, ,, ,, 25 ,,
665	. .	,, ,, ,, 25 Noemvrie.
189	. 30	Dela Hătmăneasa Elisa Palade în 5 galbeni şi jumătate.
40	. .	Pe patru scaune dela D. Mesonabl.
40	. .	Pe patru scaune dela D. Alecu Palade.
1.047	. 30	Dela reprezentaţia dela 2 Decembrie.
897	. .	,, ,, ,, 14 ,,
230	. .	Tot dela această reprezentaţie în deosebi.
915	. .	Dela reprezentaţia dela 4 Ianuarie.
767	. 20	,, ,, ,, 11 ,,
805	. .	,, ,, ,, 18 ,,
420	. .	12 galbeni dela Spatar Alexandri pentru D. Sardar Drăghici.
420	. .	Dela Hatmanul Teodor Balş.
420	. .	Dela D. Caminar Costache Negruzzi.
1.033	. 10	Dela reprezentaţia a II-a a Normei.
1.750	. .	Dela P. I. Domn în 50 galbeni.
420	. .	In 12 galbeni dela D. Spatar Ioan Casu.
525	. .	In 15 galbeni dela D. Consulul Rusiei.
420	. .	In 12 galbeni dela Spatarul Alexandri.
190	. .	In 5 galbeni şi 6 sorocoveţi dela D-na Profira Lăţescu.
41.914	30	

Cheltueli . .	57,029	lei 04	parale
Venit . . .	41.914	,, 36	,,
Datorie . .	15.114	lei 14	parale[1])

Pentru reprezentarea operei *Norma* s'a cheltuit 3.789 lei şi 15 parale[2]).

---

1) Vezi: *Acta teatrului naţional.* 1837 No. 315 roşu. Aflat în Arhiva Statului din Bucureşti.

2) Vezi: Istoria şcoalelor de V. A. Urechia, Bucureşti 1892. t. II. p. 145.

CAP. V

Sforțările unor boeri pentru continuarea studiilor și a reprezentațiilor elevilor Conservatorului.—Suplica către Direcțiune.—Apelul Direcției către guvern.—Concursul ce'l dau elevii Conservatorului unei trupe de operă italiană.—Inchiderea definitivă a Conservatorului.—Scrisoarea lui Costache Negruzzi către Vasile Alexandri, relativă la încercarea reprezentațiilor românești.

Un număr de boieri cu simțiminte naționale și nobile pentru propășirea teatrului românesc, văzând că Conservatorul Filarmonic-Dramatic, a încetat de a mai da reprezentațiunile sale, și că școală e amenințată a să închide, se ridică prin o cerere îndreptată Direcțiunei Conservatorului, și stăruesc să se urmeze cu reprezentațiunile teatrale.

Iată dăm aici acea cerere iscălită de 30 de boeri:

Către cinstita Direcție a Conservatorului filarmonic [1])

,,Sirguința cinstitei Direcții de a înființa un Conservator, ca prin învățarea și practisirea tinerilor Moldoveni să se poată întemeia un Teatru Național, au fost umplut pe obștie de vie bucurie și de mulțumire, văzând în aceasta un mijloc de plăcută petrecere și o shoală de moral, ce astăzi se îmbrățoșează, de toate politicite nații cu deosebită râvnă și jertfe; însă cu câtă bucurie s'au primit representațiile elevilor Conservatorului în trecutele două erni, cu atâta mâhnire se vede obștia acuma lipsită de această lucrare, care afară de plăcuta petrecere a publicului, au fost menit și câteva alcătuiri în limba Moldovenească ce cu vreme făgăduea o propășitoare deplinire. Drept aceia, pătrunși de simțiri de mulțumire pentru cinstita Direcție, care au fost adus o asemene ispravă, iscăliții înfățoșează prin aceasta a lor do-

---

1) Vezi Dosarul Postelniciei, citat, pag. 77.

rință și poftesc să înceapă iar lucrările representațiilor în limba Moldovenească, pe care fieșcare patriot, după putință, va ajutora cu mijloacele sale, bine încredințați că și Inalta Ocârmuire va urma a ei părintească protecție asupra acestui folositor așezământ".

Costachi Sturdza Logofăt, Vornic Cantacuzin, Crupenschi Vornic, Canta Logofăt, Manolachi Manu, A. Mavrocordat, Neculai Milu Spatar, Sturdza Vornic, A. Cantacuzin, Iacovachi Paladi Agă, Meriacri Spatar, C. Burghele, Tufescu Comis, Major Plitos, C. Florescu, V. Drăghici, G. Greceanu Agă, Gherghel Căminar, Neculai Bantăș Spatar, C. Carp, Paharnic N. Stârcea, Sardar Drăghici, C. Negruzzi, Ioan Costachi Posteinic, V. Costescu Căminar, Sardar Spiridon Baldovici, Medelnicer C. Poliz, Antohi Sion, Spatar Lascar, Maer Ban.

Eși, 1838, Noembre 30.

Direcția primind asemene cerere din partea boerilor, o înaintează Departamentului din Năuntru, însoțind-o cu o adresă iscălită de Directorii Conservatorului, *Aga Gh. Asaki* și *Spatarul V. Alexandri*, cari și ei se unesc spre a cere ajutorul guvernului în fața deficitului ce-l are Conservatorul și pe care l'am văzut din lista publicată. Acea adresă a Direcțiunei e în următoarea cuprindere:

„Insuflețiți de dorința de a îndemna cultura națională prin îndeletnicirile dramatice, iscăliții au fost alcătuit în Octomvrie 1836, prin subscrierea Compatrioților, un Conservator filarmonico-dramatic, spre a informa elevi pentru un Teatru Național, pentru care Inalta Ocârmuire au învoit din casa Eforiei un ajutor, câte 200 galbeni pe an. Un șir de representații plăcute în limba patriei au vădit obștiei neașteptatul sporiu, care elevii au făcut în ramul dramatic și în muzica vocală; urmarea învățăturei s'ar fi adus la deplinătatea dorită, dacă cheltuelele cele grele ca ținerea a doi profesori, și neprimirea pe al doilea an a sumei hărăzite de Ocârmuire, nu ar fi silit pe Direcție a conteni de odată acea lucrare. După cercetarea socotelilor dela începutul înființărei Conservatorului, până la cea de pe urmă representație, s'a cheltuit 56,927 lei, în vremea când s'a încasat numai 41,914 lei, încât Direcția se află însărcinată cu o datorie de 15,013 lei[1]).

„Drept aceia, fiindcă o asemene întreprindere, care au

---

1) Vedem o deosebire în cifrele publicate în aceasta adresă și în acele enumerate în socoteala ce am reprodus mai înainte; aceasta deosebire credem a fi numai o scăpare din vedere a unor cifre la cheltueli. *Nota autorului.*

îndemnat și pe tinerii scriitori a alcatui și a tălmăci în limba patriei piese dramatice, au agonisit protecția Ocârmuirei, și îmbrățoșarea boerilor și a publicului, căci prin înscrisul alăturat cătră Direcție, arată a lor dorința, a se înființa iar Teatrul Național. Iscăliții încredințați de îngrijirea cinstitului Departament, de a sprijini obștiei folositoare și plăcute așezăminturi, să roagă să bine-voiască a lua în bagare de samă, aceasta a obștiei dorință, și a înlesni mijloacele pentru urmarea și statornicirea acestui așezământ pe alte temeiuri, care se vor socoti mai priincioase, cât și pentru acoperirea neajunsului sus însemnat [1])".

1839, Februarie 15.

Cu toată stăruința ce pun boerii, nu se face nici o îndreptare din partea ocârmuirii, și în această grea cumpănă prin care trece Conservatorul, elevii nu-și pierd cumpătul, căci ei luară parte în 17 Martie 1839, la representația dată de către niște artiști italieni ce venise în Iași din Odessa.

Iată ce găsim despre aceasta în „Albina Românească" No. 23 din 1839, pag. 90:

„Domnia lor *Tomasoni* și *Delviro*, după ce au încheiat a lor îndatorire la teatrul Italian din Odessa, trecând pe aici, au dat în 17 Martie, împreună cu D-l *Furo*, o representație extraordinară alcătuită din deosebite scene de *Norma*, *Bărbierul de Sevila* și *Belisario*. Muzica cea frumoasă, glasurile cele armonioase și proaspete a basului și a tenorului, a lor gioc plin de sentiment, au încântat pe publicul, carele au vădit la acest prilej gustul seu pentru musica cea bună, aplaodând cu covârșire pe acești cântăreți însemnați.

„*Conservatorul moldovenesc au împreună lucrat*, asemene s'au deosebit prin meșteșugul cu care au cântat horurile cele frumoase din *Norma*, în care întâiaș dată versurile italiene s'au întrunit cu cele românești, informând cea mai frumoasă armonie".

Atât încercarea boerilor cât și stăruința direcțiunei Con-Conservatorului filarmonic de a face ca reprezentațiunile teatrale cari au fost primite cu atâta căldură de public, să urmeze, au fost zădărnicite, totul se spulberă în vânt, și așa acel Conservator menit a răspândi muzica în popor și a forma teatrul, izvorul plăcerilor nevinovate, și în acelaș timp a forma limba națională, s'a nimicit după doi ani și câteva luni de existență.

1) Vezi Dosarul Postelniciei loc. cit. pag. 76.

Deși guvernul a încetat de a mai sprijini această școală, totuși primele începuturi nu fură lipsite de oare-care roade. Ele lăsară în sufletul poporului, dorința de a vedea întemeiat un teatru românesc dintre talentele tinerilor moldoveni, și astfeliu se spori curentul cel mare către mișcarea culturală națională, care răpise întreaga suflare românească.

Asupra chipului cum a mers și propășit arta dramatică românească dela înființarea sa și până la mijlocul anului 1838, găsim o aprețuire critică într'o scrisoare adresată de Costachi Negruzzi către Gh. Asaki, cu data de 21 Iulie 1838, în care se caracterizază atât sforțările făcute de iubitorii de artă românească, cât și împrejurările deosebite cu care au avut de luptat pentru înjghebarea și înflorirea unui teatru național.

Credem destul de interesantă această aprețuire critică, a unei persoane din cele mai erudite ale epocei, și de aceea o reproducem aici [1]:

Domnul meu,

„...Imi rămâne a vorbi de Teatrul Național început iarăși subt a d-tale priveghere, și prin care ne-ai aratat că limba noastră nu e mai puțin primitoare de armonie decât Italiana. Sermanul Teatru! El samănă cu pruncul mic frumușel, nevinovat și bolnav de strâns, (iartă-mi mă rog această comparație băbească); și unde avea trebuință de o bună căutare, de-abia ivindu-se și-a stârnit în cap o droaie de dușmani strașnici și puternici: jumatate de lojile rangul I, parte din benuaruri, ba încă dușmănia asupra lui începu a molepsi și lojele de sus, și amerința a se sui până la *paradis*. Putea el să se împotrivească la atâția vrajmași? au trebuit deci să moară, și precum fecioara lui Euripid s'au desăvârșit.

Πολλήν φόνοισιν ἔχουσα... πεδήν.

„Trebue să știți domnul meu, că noi suntem de o fire foarte deșanțată; ne place a maimuți pe străini și de a ne defaima pe sine. Așa dar, am fost pe rând turcomani, grecomani, sau domnul știe ce încă; acum, din mila lui Dumnezeu, suntem franțuzomani: poate curând vom trece și manha [2] în vre-un balon aerostatic, și atunci ne vei vedea anglomani.

„Când la 1832, frații Furo au făcut la noi o sală de teatru, ți-aduci aminte cum ne grămădeam la intrat? cum râdeam, când vedeam pe Piero mâncând lumânare și cum

1) *Vezi Uricariul de T. Codrescu* vol. VIII. Iași 1886 pg. 218—225.
2) Canalul *La Manche*.

oftam văzând manechinul lui Arlechin împroşcat dintr'un tun de lemn *Bumuu!* Ştii cum răsuna sala de aplauze când juca M-me Baptiste pe funie pasul numit *Nec plus ultra?* îndată însă ce s'au reprezentat vodevilul *Derlindindin* n'am mai vroit să mai vedem nici Piero, nici Arlechin, nici pasul numit *Nec plus ultra;* am cerut vodevile. Bieţii francezi trebuiră să ne facă pe plac. O, atunci era de minune! Nişte versurele potrivite pe cadenţa unei galopade ne încânta. Arieta: „Te souviens tu", ne facea să lăcrămăm. Privind pe grenadirul francez pe scenă, ne făcuserăm napoleonişti; am început a ceti pe Segur, şi de n'ar fi fost aşa departe insula St. Elenii, în entuziasmul nostru, am fi alergat, eşind dela reprezentaţie, să desgropăm cenuşa *Marelui om* pentru ca s'o aducem s'o depunem subt clopotniţa Trisfetitelor!

„Intr'o asemenea ecsaltaţie aflându-ne, am uitat că suntem în Iaşi, şi am început a pofti opere şi drame monstruoase. Am omorât şi pe Scrib cum omorâsem pe Arlechin. Apoi cum socotea cineva ca să ne placă un teatru românesc?

„Rezoanele noastre era mai tot acele ce le avea parte din parterul Bucureştilor pe care cu mult gust ne le spunea un tânăr poet român:

„Pănă acuma nu sunt nebună—zise d-na B. către d-na A. care o întreabă de au fost la reprezentaţiile româneşti —

„Pănă acum nu sunt nebună ca să hotărăsc să merg,
„La un loc unde bacalii şi cizmarii toţi alerg,
„Fi donc! cu astă idee poate vrei ca să glumeşti,
„La Paris se dau vr'o dată vodevile româneşti?
„Caliope, Andronescu, se pot socoli actori,
„Vrednici ca să mulţămească nişte nobili *privitori?*
„S'apoi ce să vezi acolo? Să asculţi pe un actor
„Care face româneşte declaraţii de amor!
„Quelle horreur!—au ei idee ce va să zică bonton?
„N-ai auzit, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion! etc."

Ce mai poate rămânea cuiva a zice după asemene rezoane?

Un teatru unde merg bacalii,
Unde se vorbeşte de amor româneşte,
Unde lui Jean îi zic Ion!!! Ce groază!

„Pentru ca să avem însă un Teatru Naţional, pe care îl doresc cinci părţi din publicul ce merge la teatru, ar trebui ca municipalitatea care dă pe an opt sute galbeni să fie îndatorită a da odata pe trei ani banii inainte, şi cu suma

această cumpărându-se de veci localul și zidirea Teatrului, ar rămâne acaret a Statului. Atunci teatrul moldovan închipuindu-și un venit statornic dela închirierea bufetului și a odăilor de jos, dela reprezentațiile pe seară a atâți Erculi, fantasmagoriști, baletiști, danțași pe funie și alții care plouă la noi, și alăturându-l pe lângă venitul abonamentului și a antrelii, ar putea ține actori și un conservator pentru învățarea lor; ar putea cel puțin de două ori pe săptămână re-

Costache Negruzzi

prezenta piesele sale, piese alese și potrivite cu gustul publicului, elegante nu triviale, comice nu bufoane (căci românul nefiind măscăriciu nu-i place bufonăria), tragice nu sângeroase, fără a fi împănate de o cam dată de cânticele, căci nu vrea cântece moldovanul pentru că n'are poftă de joc.

„Iar cât pentru a șasa parte a publicului teatral, pentru lumea frumoasă (le beau monde), de vreme ce trebue numai decât un teatru francez, te întreb, care trupă, d-al de care am avut până acuma, n'ar fi bucuroasă și mulțămită a juca când i se va da gratis sala teatrului, benefisul balurilor

măscuite, decorurile și celelalte accesuaruri? Apoi după trei ani, municipalitatea va pute iarăși da câte 400 galbeni unei trupe străine sau românești, și isprava acestui proiect ar fi că, Statul ar avea o sală de teatru, publicul o petrecere, care să-i împrăștie gândurile rele, Municipalitatea un folos de 400 galbeni pe an, o trupă românească s'ar forma, și de actori străini n'am duce lipsă.

„Ași vrea să mai zic ceva, dar văz că abea me-a ramas loc spre a vă reînoi simțimintele deosebitei mele considera-rații cu care am plăcere și cinste a mă însemna.

A D-tale prea plecată și supusă slugă

K. Negruzzi

21 Iulie 1838 s. v. — Mădular obșteștei obicinuite adunări

PARTEA IV

Trupele teatrale și stagiunele urmate până la deschiderea Teatrului de la Copou.

CAP. I

Venirea în Iași a artistului dramatic Costachi Caragiali.—Trupa ce a jucat în Botoșani.—Asociația lui Caragiali cu elevii din Academia Mihăileană, și fostul Conservator Filarmonic Dramatic din Iași, și debutul lor cu piesa Saul de Alfieri.—Darea de seamă despre reprezentație și persoanele cari au jucat.—Compunerea trupei românești sub direcție și administrația Paharnicului Teodor Stamati.—Primirea entusiastă a publicului ieșan.—Criticile urmate.—Piesele românești jucate.—Prețurile locurilor din teatru.

Odată cu încetarea studiilor și a reprezentațiilor Conservatorului, despre care am vorbit, teatrul românesc rămase într'o complectă amorțire, până la venirea în Iași a unui actor de dincolo de Milcov, *Costachi Caragiali*, fost elev al lui C. Aristia, fostul profesor de declamațiune la școala Societăței Filarmonice din București. Acest Caragiali în asociațiune cu un domn *Nicolini*, jucase în Botoșani, cu o trupă improvizată de ei, în stagiunea teatrală 1838—1839, mai multe piese atât românești cât și traduse, între care *Ștefan cel Mare* piesă de Gh. Asaki, *Uniforma lui Velington*, comedie în 1 act de August de Kotzebue, dată în al IV-le abonament [1]), *Plumper* sau *Amestecătorul în toate* [2]),

1) Afișul acestei reprezentațiuni se află la Biblioteca Academiei Române. El are dată din 27 Noembrie 1838 și e scris cu mâna pe o jumătate coală de hârtie. Tot în acel afiș se vede, *că priveliștea se va sfârși printr'o pantomie în două acte, Troa Diup*, și că începutul va fi *punct la* 7½ *ciasuri evropenești.*

2) Ambele aceste piese au fost tipărite în Iași la 1835, *cu autorizația Tensurei.*

comedie de I. F. Iungher, traduse din limba germană în anul 1835 de Samoil Botezatu profesor de limba germană în gimnazia Vasiliană, și altele.

Despre aceste reprezentații date în Botoșani, iată ce găsim în „Albina Românească" din 1838, No. 94, din 27 Noemvrie, pag. 400: „Aflăm dela Botoșani că d. Nicolini au informat acolo o trupă de actori Moldoveni. Această întreprindere națională au aflat la nobleță și public așa o îmbrățoșare, încât Direcția au fost în stare a începe șirul reprezentațiilor abonamentului întăi". Apoi tot acolo mai găsim la pagina 410, ca: „Seriu dela Botoșani că reprezentațiile teatrului național urmează cu mare plăcere din partea publicului. D. director Nicolini și d. C. Caragiali câștigă fieș-care dată vii aplaosuri pentru talentul lor și sirguința de a aduce mulțămire privitorilor prin alegerea pieselor și a lor nimerită jucare".

Aici în Iași, împreună cu mai mulți elevi a clasei de Filosofie din *Academia Mihăileană* și a fostului Conservator filarmonic-dramatic local, Caragiali, după 40 de zile de studii serioase, reușește să reprezinte la 16 Septembrie 1839, pe scena teatrului iașan, piesa *Saul*, tragedie de *Alfieri*, tradusă din limba italiană, una din piesele cele mai grele, atât ca concepțiune cât și ca execuțiune.

Iată ce ne spune „Albina Românească" în No. 35 pag. 307 din 1839, Septembrie 21, despre chipul cum a urmat reprezentația acestei tragedii:

„După o îndelungată păsuire care au întristat pe toți doritorii teatrului național, s'a reprezentat în 16 (Septembrie) 1839, o piesă în limba românească. Această piesă era o tragedie din cele mai clasice și mai grele a lui Alfieri, carele în templul Melpomenei au sapat fapte nemuritoare. Acolo ochiul nu vede podoabe mincinoase, toate sunt simple, adevărate, marețe și armonioase. Acolo se văd fantome a iubirei de patrie, ce pentru ea s'a jertfit, a virtuței, ce pentru adevăr au pătimit, fantomele răsplătirei și ale amorului prodosit, plecat preste mormânturi și răsunând ziceri aspre și gemete pătrunzătoare, care oțăresc, încânta, subjuga pe ascultător, îl întartă la mânie sau îi stoarce lacrimi de compătimire! Dacă poesia lui Alfieri este atâta de sublimă, înflorita și covârșitoare, pot zice fără asemănare în limba italiană, oare cât de greu a trebuit să fie traducătorului românesc, a cerca de a produce efectul propus de autor! Nu zicem că problema ar fi fost neputincioasă, dacă către greutățile originalului d. traducator înadins de bună voie nu și-ar fi urzit încă mai multe și cu scopos chiar ercuilic de a traduce textul (ba poate și silabele) din vers italienesc în vers românesc.

„Alegerea metrului ni se pare nenemerită, știut este că versurile limbelor urzite din cea latină, au plecare de a fi rimate, și versul eroic, la români, este de 16 silabe. Versurile iambice, trohaice, dactile, au după construcția italiană au și cea franceză, nu plac urechei noastre și sunt prea scurte spre a putea rosti vr'o idee deplină, încât autorul ce ar întrebuința vre-una din aceste, străine construcții, își pune cerbicea într'un jug greu, carele, în loc de a călca în tact îl face dese-ori a șchiopăta, și spre a ajunge în vreme la capăt, este une-ori nevoit a face sălturi. Aceste nevoesc a urzi contracții și elizii care întunecă sau desnervează cele mai frumoase idei, și urechia lovită de cacofonie, nu cunoaște pe soara cea armonioasă a limbei italiene.

„Dacă pe o fată, pre frumoasă născută la țară, și care până a ajunge la vrâsta amorului, s'a îndeletnicit numai cu lucrările câmpului și cu pașterea turmei, un înfocat cetățan prețuitor harurilor ei, vroind s'o civileze ar aduce-o în capitalie și nerăbdător de a o vedea în pripă asemenea damelor, ar întrebuința meșteșugul marșandelor de modă, a cosmeticilor corozive, pentru ca să prefacă în albă și netedă, pelița fetei brunete și a sânului ars de soare, mânile cele solzoase le-ar acoperi cu pelea de câne sau de căprioară a Sveziei, și picioruşul cel lat spre al preface în parizian l-ar strânge în niște scarpi înguști, către aceste pentru a ei cultivare morală, iar da de odată dascali pe un francez, pe un italian, pe un grec și pe un gherman, și aceștia fieșcare s'ar sârgui a o trage în favorul nației sale, judece oricine, dacă această junică, supusă unei astfeliu, de silnică metamorfoză ar putea fi voioasă și sănătoasă? Ori ar fi privirea ei senină, umbletul și mișcările sale firești? Vorbele și ideile ei nu ar samana babilonice, și amantul ei nu ar afla harurile firești subjugate în modul acesta. Deci spre a nu face un monstru din a sa zină, înfocatul amant să iaie o doză mare de răbdare. Strămutând-o dela țară în politie, pe încetul îi va preface tinta feței în mai albă, mânile cu îndeletniciri mai ușoare, din zi în zi se vor face mai delicate, hrana cea mai aleasă va face suferită întrebuințarea corsetului și deasa primblare cu trăsura va mai îngusta talpa piciorului ei, încât prin delicățirea treptelnică, fetica noastră, deși mai târzior, totuși se va preface în damă, și va răspunde așteptării amantului, și chiar a ei creștere dintru început sălbatică, va putea fi temeiul unei perfecții mai clasice.

„O asemenea sistemă, mi se pare a fi mai potrivită pentru cultura limbei românești, care de puțini ani au intrat în soțietatea damelor Europei, și a căria silnică, repede, nepotrivită creștere și schimositură, o va face stro-

piată pe toată viaţa. Fieşcare limbă are al ei particular, deci să ajutorăm pe a noastra în plecările ei fireşti, şi aceste vor fi mult mai plăcute.

„*Saulul* românesc în acel chip prelucrat, ar fi ajuns încă ceva mai lung, dar cu bună samă mai de inţăles, mai armonios, şi nu s'ar fi spurcat cu cuvinte *spurcate*. Cu toate aceste nu putem tăgădui, că traducătorul pre lângă ideia unei mareţe intreprinderi, are şi talent de a-o putea încheia cu ferice, povăţuindu-se după printipii mai puţin pretenţioase.

„Ce se atinge de representaţie, ea în deobşte a făcut bun efect, atât prin personalul cum şi acţesoriile ei. *Saul* au înfaţişat talent traghic, în poziţii şi gesticulaţii, au putut deştepta în ascultători în mai multe rânduri simţirile înpatimirei sale, *David* înfaţoşa cu adevăr al său haractir nobil, evlavios şi melancolic. *Micol* care s'a reprezentat de o demoazelă, ce pănă acuma nici măcar văzuse teatruri, au faptuit nu ca pe steне, ci chiar precum ar fi fost partaşă adevăratei acestei întâmplări, încât ne face a crede, că prin o îndelungată învaţatură s'ar putea face vrednică de laudă, asemenea şi *Abner* au arătat talent, şi cu toţi un organ foarte priincios şi potrivit declamaţiei tragice".

Tragedia *Saul*, a fost tradusă în versuri în limba română de *Costachi Aristia* profesorul de Declamaţie dela Conservatorul din Bucureşti şi tipărită acolo la anul 1836 în tipografia lui Eliad; iar persoanele care au interpretat rolurile principale din această piesă, au fost următoarele:

Saul	—	—	D-l Costachi Caragiali
David	—	—	„ Dimitrie Gusti
Abner	—	—	„ Ioan Poni
Ionatan	—	—	„ Dim. Gherghel
Micol fiica lui Saul			D-ra Poni [1]).

* * *

In urma succesului obţinut cu această reprezentaţiune, gustul publicului pentru teatru se aprinse şi mai mult, şi atât nobilimea cât şi toţi iubitorii de arta ai timpului, stăruiră din toate puterile pentru a se putea înjgheba o trupă de actori români, care să deie măcar din când în când reprezentaţii în limba patriei, pe lângă reprezentaţiile date în limba franceza de trupele ce-şi urmau fara întrerupere stagiunile de iarnă în capitala Moldovei. Se făcu dar o asociaţie, dintre elevii Conservatorului şi câtiva diletanţi în

1) Această distribuţie mi-a fost comunicată de Dimitrie Gusti, cari a jucat în piesă.

frunte cu Caragiali, pentru darea a 12 reprezentații în limba românească, compuse din *comedii, melodrame* și *tragedii* pentru care se și deschisese un abonament.

Direcția și administrația acelei trupe de actori a avut-o Paharnicul Teodor Stamati [1]) profesor de filosofie și de fizică la Academia Mihaileană [2]).

După un studiu de câteva luni, ei reușiră a pregăti un număr de piese, și astfeliu începură reprezentațiile lor teatrale prin cele întâi zile ale lunei Decemebrie 1839, și le continuară regulat câte odată pe săptămână, până la sfârșitul lunei Martie 1840.

La început aceste reprezentațiuni fură primite de public cu mare entuziasm, după cum se vede aceasta din criticile făcute de foaia de pe atunci „Albina Românească", dar apoi lucrul începe a se schimba, publicul deveni mai pretențios, criticile mai aspre, și chiar citata gazetă, care la început lăuda pe diletanți, acum îi sfătuește *„să declameze potrivit cu haractirul ce-l reprezintă"*, dând prin aceasta a se înțelege că actorii de pe atunci exagerau declamația și gesturile lor din cale afară, și prin aceasta se făceau displăcuți privitorilor.

Cu toate aceste, reprezentațiile diletanților români merg înainte, deși cam greu, căci nu aveau elemente destule și bine pregătite, precum și pentru că repertorul ce-l aveau nu erà îndestul de variat și atrăgător.

Dăm aici tot ceiace s'a scris în „Albina Românească", despre reprezentațiile acestor diletanți ieșeni, în care se văd criticile teatrale, și unele din piesele ce s'au jucat, precum și numele unora din diletanți ce făceau parte din acea Societate dramatică:

„Spre a nu se perde rezultatul cel bun la care în anii trecuți, ajunseră în ambele Principaturi dramatica națională, și dorința publicului patriotic făcându-se întru aceasta mai vie din zi în zi, diletanții acestei arte sau întrunit în soțietate sub direcția unuia din mădulările sale, drept care, în luna trecută s'au început a se da pentru iarna aceasta, un abonament de 12 reprezentații, ce au a se alcătui din piese

1) Vezi *Albina românească*, din 1840, Aprilie 4, și revista *Dacia literară*, redactor M. Cogălniceanu, Iași 1859, pag. 324.

2) Teodor Stamati a scris: *Abețedar franțezo-românesc*. Eși Tipografie Albinei 1833, iar în 1849: *Fizica elementară pentru clasele colegiale*. Iași. Tipografia *Institutul Albinei*.

comice, *melodrame* şi *tragedii*, a căror reprezentaţii se vor încheie în curgătorul period teatral.

„De atunci piesele au urmat regulat odată pe săptămână, deşi, avea să se lupte cu efectul cel priincios ce lasă reprezentaţiile teatrului francez, totuşi plăcerea publicului de a auzi în limba naţională producturi dramatice s'au vădit fieş-care dată, şi aceasta înbrăţoşare îngăduitoare au fost de îndemn diletanţilor la o întreprindere curat naţională, spre a se sirgui de se face vrednici de asemenea razim puternic.

„In 19 Ianuarie 1840, s'a dat comedia *Elevul Conservatorului* prelucrată de Spat. C. Negruzzi şi vodevilul *Grădinarul orb*, de Logof. Ioan Văcărescu. Nemerirea acestor piese au fost deplină. „Elevul Conservatorului", jucat de un tânăr carele, pre lângă un însemnător talent pentru dramatica, are şi o nebiruită plecare către ea, au vădit tot focul de care se simte pătruns pentru această artă, şi după dreptate au săcerat cele mai vii laude a publicului preţuitor unor asemene însuşimi.

„Succesul „Gradinarului orb", este dator mai ales înpodobirei sale cu muzica fostului Conservator, din care s'au cântat felurite arii de opere, între care aria din *Pirata* „*nel furor delle tempeste*", au invitat plăcerea şi intuziasmul publicului, carele prin îndesite aplaosuri şi *fora*, au vădit atât a sa încuviinţare, cum şi plecarea ce are pentru muzica vocală, la care Conservatorul filarmonic pusesă atât de bună temelie. Cu talentul şi plecările ce au mădularile acestei întreprinderi, sirguindu-se a copia modelurile ce au în actorii francezi la declamaţie cum şi la gesticulaţii şi în celelalte accesorii, teatrul naţional poate din zi în zi să se îndeplinească prin statornică învăţătură, şi se întemeieze a sa fiinţa spre plăcerea şi lauda naţiei [1])".

Apoi mai departe:

„Marţi în 6 Fevruarie 1840, D-lor diletanţii moldoveni au representat în benefisul D. Caragiali drama *Furiosul*, de însuşi el prelucrată. Această piesă este în original textul unei opere a lui *Donizetti*, şi muzica marelui maestru covârşeşte a ei sujet (noimă). Deci nimerirea ei atârnă de chipul amplificaţiei şi a reprezentaţiei.

„Ne bucurăm a putea mărturisi, că împlinirea acestei îndoite sarcine atât prin giocul patetic a d-lui Caragiali ca *Furiosul*, cum şi Madama *Langhina* în rolul de *Eleonora*.

1) *Albina romînească*, 1840 No. 6, pag. 24. Aceasta se vede reprodusă şi în Foaie pentru minte, inimă şi literatură. N. 10 din 3 Martie 1840.

Nu mai puţin arapul *Caidem*, reprezentat de d-l *Pandeli*, prin nimerit şi comic gioc au adus publică mulţămire.

„Urmând simţirilor vrednice de toată lauda de a sprijini şi a îmbărbăta întemeerea unui aşezământ naţional aducător de placute şi folositoare petrecere soţială, de care se bucură şi cele mai mici neamuri, publicul foarte numeros, în cursul acestei piese au vădit adeseori a sa încuviinţare. Iar la încheere au dat o vie mărturisire prin îndoita chemare a benefiţientului şi a companiei întregi, pre care iau încununat cu intusiastice aplaozuri.

„La acest prilej pe scenă s'a hărăzit D. Caragiali o cununa de flori, o pungă cu 86 galbeni şi o alisidă de aur. La asemene binevoitoare marturisire, înduioşitul benefiţient au răspuns: „Cel mai puternic lanţ ce mă leagă către acest aşezamânt, este a mea mulţămire, şi parăsind de astazi titlul *cosmopolitan*, în veci *mă fac moldovan!*[1])

Pe lângă aceste reprezentaţii a teatrului moldovenesc trupa franceza joaca în 12 Fevruarie 1840, piesele: *Simplette la Cherriere* vodevil în 1 act şi *Savonette imperiale* vodevil în 2 acte.

Apoi mai aflăm şi următoarea dare de seamă:

„Marţi în 26 Fevruarie (1840), s'a jucat comedia intitulată *Nenorocita peţire a Boureanului*, prelucrată de pe a lui Kotzebue de D. Sardar S. Botezatu. Titlul *Boureanului*, cunoscut pe acest teatru de mai înainte, au îndemnat a se aduna atâţia privitori, încât nu se mai găsea nici un bilet de intrare. Scenele cele spirituoase şi comice s'au prezentat cu multă nemerire, mai ales de *Boureanul* şi de Mad. Langhina, încât aplaozurile necontenite din partea publicului au încununat această reprezentaţie. Insă în privirea deprinderei artei, adaoge şi critica nepărtinitoare a ei opinie ce se cuvine a fi primită cu nu mai puţină mulţamire. Pre lângă un studiu mai adâncit, de dorit este că unii din DD. diletanţi se declameze potrivit cu haractirul cel reprezintă [2])".

Afară de aceste piese ce s'au reprezentat pe care le-am văzut din dările de samă de mai sus, aflăm dintr'un afiş cu data de 24 Ianuarie 1840, că:

„*Cu voia Inaltei Ocârmuiri*" s'a jucat piesa *Vicleniile lui Scapin*, comedie în trei acte de Molière, pentru abonamentul No. VII [3]) fără ca să se noteze numele diletanţilor ce ju-

1) *Albina romînească*, 1840, No. 11 pag. 114.
2) *Albina romînească*, 1840, No. 15, pag. 60.
3) Se află la biblioteca Academiei Române.

cau rolurile din piesă, ceia ce ar da a se înțelege că acei diletanți ce au luat parte la reprezentație, nu vroiau să figureze numele lor pe afiș".

La josul acelui afiș găsim urmatoarea înștiințare:

„Spre a îndemna pe cinstit public a se împărtăși de Teatru național până la reprezentația *Alzirei*, care curând va urma, prețurile vor fi următoare:

Loja rândul I	. . .	14 sorocoveți
Loja Benuar	. . .	12 sorocoveți
Loja rândul II	. . .	10 sorocoveți
Foteil	. . .	3 sorocoveți
Parter	. . .	2 sorocoveți
Galerie	. . .	1 sorocovăț

Din aceasta rezultă că societatea dramatică a Teatrului român deși avea un abonament făcut, totuși văzând încă dela primele reprezentațiuni că prețul locurilor e prea scump, a făcut anunțul ce l-am văzut în afișul despre care am vorbit, pentru ca publicul să vie în număr mai mare la acele reprezentațiuni.

Dintr'un alt afiș, cu data de 6 Martie 1840, vedem reprezentându-se în al X-lea abonament, piesa: *Boerinul întăia oară în Capitală* sau *Intermeţo*, comedie în 5 acte după a slăvitului Kotzebue [1]; numele diletanților de asemene nu sunt scrise pe afișul citat, în josul căruia găsim următoarea notiță:

„Această piesă prelucrată înadins pentru scena Teatrului național se va reprezenta în costumurile haracteristice. Piesa se recomândueşte de sine prin titlul său".

In acest afiș găsim că prețurile sunt: *cele obicinuite pentru teatrul franțez.*

După a zecea reprezentație vedem în foaia „Dacia literară" din 1840, pag. 115, o critică teatrală pe care o credem de folos să o reproducem, spre mai buna lămurire despre lucrarile petrecute pe atunci. Iată acea critică:

„In Iași o soțietate de actori români s'au întrunit în iarna trecută, sub direcția unui din madularile sale, spre a da 12 represențații în limba națională, și alcătuite de piese comice, de melodrame și însuși de tragedii. Planul a fost mare,

1) Se află la biblioteca Academiei române în pachetul „Foi răzlețe" *Afișe*. Despre aceasta vezi și *Albina Romînească*. An. 1840 pag. 72.

dar isprava mică. La auzirea unei asemenea întruniri, publicul au bătut din palme, și prin numeroasa sa aflare la toate reprezentațiile au vădit cât de mult doria o sțenă românească. Deosebite piese traduse din franțuzește și din nemțește s'au înfățoșat. Acum suntem la a 10-a reprezentație. Publicul nu lipsește nici odată, aplaosele sunt peste măsura; însă la noi aplaosele nu sunt încă o dovadă de bunatatea piesei și de talentul actorilor. Publicul laudă pentru că este mulțămit să aibă și atâta, fără ca cea mai mare parte din el să se întrebe dacă teatrul nostru nu s'ar putea înbunătăți și mai mult.

„Această întrebare este de datoria noastră s'o facem; și aflam că dacă la teatrul românesc nu vedem nici unul din acei cari sunt nelipsiți la reprezentațiile franceze, aceasta nu este nepatriotism, ci din convingere că direcția nu are nici o cunoștință de teatru și că nu-și împlinește datoriile cerute prin o asemenea nobilă însărcinare; și că în loc de a vedea în această întreprindere o patriotică dorință de a informa dramatica națională se vede numai o speculație. Piesele sunt rău alese, sfășiate, și rău întocmite; ilusia sțenei nu este observată; când jocul actorilor, de nu a tuturor, dar sigur a celor mai mulți, este prost, declarațiile, costumele macar ar trebui a fi frumoase și analoage cu cuprinsul pieselor; dar aceasta este cu totul din potrivă; de multe ori se înfățișează pe scenă, în tot ridicolul lor, cele mai mari anacronisme; costume, oameni despărțiți prin veacuri întregi se întâlnesc în reprezentațiile românești. Așa în *Vicleniile lui Scapin*, s'a văzut un husar din vremea lui Napoleon, un elegant muscadin din vremea lui Moliere, o cochetă din zilele noastre.

„DD. Caragiali, Pandeli și Jean, singuri ne fac ceasurile reprezentației suferite. Așa cu cea mai mare plăcere am văzut pe D. Caragiali în rolul *Furiosului*. Jocul său patetic și plin de adevăr ne-au încântat cu totul. Un lucru numai am mai dori dela dumnealui, adică mai puțină sentimentalitate și mai mult natural. Noi cerem mult dela D. Caragiali, dar talentul său ne dă dreptate să așteptăm și mai mult; de aceea suntem grei. D. Pandele și D. Jean se deosebesc prin comicul lor.

„Materia este, teatrul poate național să înflorească; dar pentru aceasta trebue o întreagă abnegație de tot interes bănesc; trebue un interes de slavă, darul binelui, și o mare hotărâre de a face jertfi însemnătoare. Atunci sțena românească va fi artă, iar nu păpușerie".

CAP. II.

Unirea teatrului românesc cu acel francez sub o singură direcțiune.—Comitetul teatral numit de guvern sub prezidenția Secretarului de Stat.—Afișul gospod către Prezidentui Eforiei.—Contractul încheiat între guvern și Comitetul teatral pentru supravegherea Teatrului atât francez, cât și de scenă.—Greutăți întâmpinate cu înjghebarea trupei namoldovenesc. — Angajarea lui Ioseph Foureau ca Director țională.

După terminarea acestor reprezentații date în abonament, guvernul îmboldit de mai multe persoane iubitoare de artă dramatică începu a lua masurile trebuitoare pentru susținerea și propășirea Teatrului românesc, unindu-l cu acel franțuzesc care-și urmă regulat reprezentațiile în stagiunile precedente, după cum am văzut, drept care guvernul hotărî sa institue o singură direcțiune teatrală, cu scopul de a reorganiza și scena românească pe baze mai solide.

Astfeliu Guvernul numi un Comitet teatral compus din *Costachi Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Petru Câmpeanu* și *Vasile Alexandri* sub preșidenția *Secretarului de Stat.*

Aceștia alcătuiră un proect pentru întrunirea ambelor trupe teatrale, romană și franceză sub o singura direcțiune și îl prezintă Domnitorului, care luându-l în bagare de seamă, dădu următorul *Ofis gospod:*

Ofis gospod cu No. 11, din 1840 Fevr. 27 zile, către d. Spatar Costachi Negruzzi prezident Eforiei orașului Eși, adiutantul nostru Căpitan Kogalniceanu, Cam. Petru M. Câmpeanu provizor școalelor publice, și D-sale Vasile Alexandri.

„Incuviințând proectul înfățoșat nouă pentru unirea teatrurilor național și francez supt o direcție anumită de către ocârmuire, tot odată găsim cu cale a însarcina pe D-voastră cu aducerea lui întru îndeplinire, așa dar întrunindu-va în Comitet teatral sub prezidenția secretarului nostru de

stat, vă veţi îndeletnici cu toate ramurile administraţiei teatrului precum: contabilitatea veniturilor şi cheltuelilor, alegerea reprezentaţiilor, numirea actorilor, şi în sfârşit celelalte dispoziţii ce pot aduce înflorirea amândouă teatrurile; în aceste principii, comitetul va intra de îndată în lucrare, păşind mai întâi către închipuirea budgetului şi a măsurilor ce s'ar socoti priincioase pentru alcătuirea teatrului naţional, precum şi pentru o nouă înjghebare de actori francezi, şi aceste ni se vor aduce la cunoştinţă prin secretarul nostru de stat, de la care veţi primi şi instrucţiile de ce înainte urmare, aşteptând dela D-voastră dovada unei sirguinţi şi râvnă cerşită de o asemenea însărcinare noi nădăjduim că veţi întrebuinţa toată stăruinţa spre a vă arata vrednici de alegerea şi mulţemirea noastră".

L. P. iscălit Vel Postenic procit
Şef secţiei (Comis *Dobrovici*[1])

Comitetul teatral la 18 Martie acelaş an (1840) încheie un contract prin care guvernul acordă comitetului o subvenţiune anuală de 600 galbeni pentru teatral francez şi 200 galbeni pentru teatrul românesc. Acel contract e în cuprinderea următoare:

C O N T R A C T[2])

Incheiat între guvern şi d-nii Spatar C. Negruzzi, Comisul Vasile Alecandri şi Căpitanul Kogălniceanu.

Art. 1. Guvernul încredinţează d-lor Negruzzi, Alexandri şi Kogălniceanu, direcţiunea teatrelor francez şi român, pentru patru ani consecutivi cu începere de la 15 Mai 1840.

Art. 2. Antreprenorii se obligă a întreţine o trupă de artişti dramatici francezi, în stare de a juca vodeviluri, comedii şi alte piese în acest feliu, precum şi opere care nu ar avea mari dificultăţi. Această trupa va fi compusă din următorul personal:

Actori	*Actriţe*
Rolul de prim barbat	Rolul prim de femee
Intâiul amorez	Intâia amoreză
Intâiul comic	A doua amoreză
Părinte nobil	Rol de mamă nobilă
Al doilea amorez	Subretă
Al doilea comic	Mare utilitate.
Mare utilitate	
Doi accesorii	

1) Se află în copie în Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837 pag. 85. (Transport 1704).

2) Acest contract se află în Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837, pag. 89, el e scris în limba franceză, noi îl dăm aici tradus în româneşte.

Art. 3. Antreprenorii se obligă de asemenea a ţine o trupă moldovenească, şi sa lasă la facultatea lor de a fixa numărul.

Art. 4. Ei se mai obligă afară de aceasta a forma un orchestru bun pentru ca să mulţămească pe public, având un capelmaistru şi nouăsprezece muzicanţi din care nouă vor fi din banda militară.

Art. 5. Repertoriul pieselor teatrale va fi acela care va fi obţinut cel mai mare succes pe teatrele din Paris. Censura pieselor se va face de catră secretariatul de stat, afară numai în cazul când se va mereţinţa vre-unui din antreprenorii având acela singur responsabilitate [1]).

Art. 6. Combinaţiunea reprezentaţiunilor va fi astfeliu ca piesele acele ce vor avea unul sau două acte nu vor putea fi jucate decât de două ori în cursul abonamentului, afară numai dacă nu vor fi cerute înadins. Acele cari vor avea mai mult de două acte precum şi operele, vor fi scutite de această dispoziţiune.

Art. 7. Decorurile şi costumele date în contul antrepenorilor, vor trebui să corespundă cu sujetul fie-cărei piese, şi să fie întotdeauna în bună stare.

Art. 8. Localul teatrului va fi închiriet de către mai sus numiţii antreprenori cari se obligă să facă toate reparaţiile necesare, se facă astfeliu ca iluminarea teatrului să fie convenabilă, şi să intreţină în cursul ernei o căldură de 15° cu o oară înainte de deschiderea teatrului. In ceia ce se atinge de contractul de închiriere care exista cu vechea direcţiune Paul Ciabati et C-nie, guvernul se obligă a-l respecta nestrămutat şi cu acelaş preţ, până în termenul de 4 ani.

Art. 9. Guvernul va acorda antreprenorilor subvenţiune anuală de 600 galbeni pentru trupa franceză, şi de 200 galbeni pentru trupa moldovenească. Această subvenţiune se va plăti jumatate la deschiderea teatrului şi jumătate la mijlocul abonamentului. Cu deosebire însă, subvenţiunea pe anul acesta se va plăti când se va subsemna acest contract.

Art. 10. In afară de această subvenţiune, antreprenorii vor avea prilejul esclusiv a balurilor mascate, publice, şi a reprezentaţiunilor dramatice în genere; precum şi acel a tuturor reprezentaţiunilor care se vor da în sala teatrului, mai mult încă şi privilegiul bufetului teatrului.

Art. 11. Antreprenorii vor avea dreptul de a da în

---

1) Din cercetările urmate nu se poate constata că censura ar fi fost înfiinţată în Iaşi pentru repertoriul teatrului înainte de data acestui contract, deşi ea se vede stabilită încă de pe la Ianuarie 1832 pentru ziare şi alte tipărituri. (Vezi Radu Rosetti „*Despre censură în Moldova*, I. Bucureşti. 1907. Analele Academiei Române).

cursul ernei, două abonamente de câte 50 de reprezentaţii, fiecare, în totul 100 reprezentaţii, din care 75 franuţzeşti şi 25 moldoveneşti. Abonamentul va fi obligatoriu pentru 100 reprezentaţii, de la aceasta fac esceptiune agenţii străini cari vor fi scutiţi de a se abona la teatru moldovenesc. Preţul lojelor rangului I pentru 100 reprezentaţii va fi de 90 galbeni. Acele a rangului II precum şi benuarele şi fotolurile vor fi taxate în proporţie. Preţul parterului şi a galeriei va fi tot acel cum a fost şi până acuma.

Art. 12. Antreprenorii mai sus mencionaţi vor avea în totdeauna preferinţa antreprizei teatrului, când ei vor corespunde aşteptări guvernului şi ar oferi aceleaşi foloase ca şi ceilalţi concurenţi.

C. Negruzzi, V. Aleçsandri, M. Kogălniceanu.

Ieşi, 18 Mart 1840.
No. 54.

După încheierea acestui contract, directorii moldoveni ai teatrelor francez şi român, angajară pe *Joseph Foureau*— fratele lui Baptiste Foureau despre care am vorbit—ca director de scenă, numit pe atunci director gerant sau director îngrijitor, pe *Luzzato* ca intendent şi pe *Lebrun* ca şef maşinist.

Nu mult după aceia, Direcţia publică în „Albina românească (1840. No. 50 din 27 Iunie) următoarea înştiinţare:

INŞTIINŢARE TEATRALA

„Inaltul guvern dorind de a aşeza pe o temelie statornica teatrul românesc, şi simţind că acesta n'ar putea nici odata înflori, cât ar fi în concurenţă cu acel francez, au hotărât ca după pilda urmată şi în alte ţări, să unească ambele teatre sub o singură administraţie naţională. In urmarea acestei hotărâri, administraţia teatrală s'a încredinţat jos iscaliţilor pe *termin de patru ani, începând dela 15 Mai 1840.*

„Administraţia nouă, îndată au păşit cătră înjghebarea ambelor trupe. Aşa pentru teatrul francez, numai puţini din artiştii vechi au rămas şi pentru iarna viitoare; iar cei mai mulţi actori se vor aduce din Paris, pentru care scop s'au şi pornit d. Iosef Furo, cu însărcinare ca între actorii ce se vor aduce să fie şi doi tineri tenori şi două cântatriţe, spre a se putea reprezenta pe iarnă cel puţin patru opere nouă, din a lui *Herold, Boaldieu, Auber, Halevy, Adam,* etc.

„Trupa franceză se va alcătui din 18 persoane, deşi prin contractul încheiet cu stăpânirea numărul cerut este numai de 15.

„Cât pentru teatrul românesc, atât administrația cât și tinerii actori pătrunși de patriotica râvnă de a forma șteana națională, nu vor cruța nici jertfe, nici ostenele, spre a câștiga mulțămirea publicului. Piesele ce se vor reprezenta vor fi, unele traducții din autorii străini cei mai plăcuți, altele, compuneri originale.

„Orchestrul va fi adăogat de mai mulți virtuoși și sub direcția D. Herfner capelmaistru muzicei militare, care n'are trebuință de a fi recomandat.

„Garderoba și decorațiile fiind toate din nou făcute, vor da o podoabă mai mult ștenei și teatrului.

„Dl. Iosef Furo, ca director îngrijitor va avea o necontenită priveghere întru păstrarea rânduelei celei mai bune atât la reprezentații cât și la balurile măscuite.

Mihail Cogălniceanu

„Deși cheltuelele sunt îndoite prin ținerea a două trupe, și mai ales prin aducerea de la Paris a numărului celui mai mare din actorii francezi, subvenția ce până acum se da teatrului francez de către guvern este cu 300 galbeni mai mică decât în ani trecuiți. Prin învoirea dar a Ocârmuirei, cuprinsă și în contract, prețurile intrărei s'au mărit ceva pentru abonații lojelor. Insă administrația se va sirgui a despăgubi pe d-nii abonați de acest mic sporiu, prin alegerea și prin frumusețea pieselor.

„In iarna viitoare se va da un singur abonament de 100 reprezentații, din care 75 franceze, și 25 românești.

„Prețurile sunt următoarele:
Lojile de rândul I, pentru 100 reprezentații 90 galbeni.
Benuarele 70 galbeni.
9 lojii de rândul al 2-lea 65 galbeni.
12 lojii lăturalnice de rândul al 2-lea 60 galbeni.
„Prețurile scaunelor, a parterului și a galeriei, rămân neschimbate.

„Gios iscăliții povățuiți de scopul ce și-au propus, adecă de a îmbunătăți ambele teatruri, făgăduesc de pe acum, că nu vor cruța nimica spre a răspunde la așteptarea Ocârmuirei și a publicului".

C. Negruzzi, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu

*
* *

Cu toată bunavoință ce a avut noua Direcțiune teatrală, de a forma o trupă bună de actori români, totuși din mai multe împrejurări, ea văzu dela început că-i va fi cu neputință ca să înceapă reprezentațiile românești în prima stagiune, și să se țină prin urmare întocmai după contract, în ceeace privește aceste reprezentațiuni. Cauzele de căpitenie au fost, că pentru pregătirea pieselor rămânești, timpul era prea scurt, și că publicul nu voia să se aboneze la teatrul românesc. De aceia directorii C. Negruzzi și Vasile Alexandri prin o cerere făcută la Secretariatul de stat în 27 Iulie acelaș an (1840), se roagă ca în stagiunea anului acesta, să se amâne reprezentațiile românești. Iată acea cerere:

„Această direcțiune îndeletnicindu-se cu informarea unei trupe românești, au întimpinat următoarele greutăți:

„1) Că vremea fiind scurtă pentru a se putea forma tinerii ce au îmbrățoșat această carieră, nu este nădejde că reprezentațiile vor putea răspunde la dorința publicului și a Direcției.

„2) Că plăcerea de a vede o scenă națională este atât de mica, încât nimene nu vroește a se abonarisi.

„Aceste împrejurări Direcția supuindu-le cinstitului Secretariat, plecat îl roagă să bine-voiască a încuviința ca să rămâie pentru astă iarnă numai teatru franțez, precum a fost și până acuma, iar în următorii trei ani a contractului acestei Direcții, se vor urma și reprezentațiile românești, căci va fi vreme a se învăța tinerii și a se forma o trupă cum se cade".

Asupra acestei cereri s'a pus următoarea rezoluțiune:

„Să se scrie Direcției teatrului că se încuviințează a-

ceastă cerere, cu aceea ca să închipuiască a se da un număr de reprezentații în limba naționala, fie și pentru benefisuri în cursul iernei, și prețul abonamentului se va hotări după pilda anilor trecuți, scăzându-se cu analoghie dintr-aceea ce acum s'a publicarisit [1])".

Cu toate că direcțiunea susținea după cum se vede că sunt puțini amatori de a vedea urmând reprezentațiile românești, totuși este lucru sigur că era și o mare parte din public care ar fi dorit mult să asculte vorbindu-se pe scena teatrului din Iași și lmiba patriei. De aceea vedem că Secretariatul de Stat n'a admis în totul această cerere, îndatorind pe Direcțiune să facă tot ceea ce-i va sta prin putința, ca să se deie și piese în limba românească.

Direcțiunea, în fața acestei dispozițiuni a Secretariatului de Stat, și încurajată de un număr de cetățeni, care doriau cu orice preț ca Iașul să aibă pe lângă trupa franceză și o trupă de actori moldoveni, se hotără să înjghebe o trupă românească, care să joace în stagiunea 1840—1841, și aduse apoi la cunoștința publicului printr'o înștiințare cu data din 18 Septembrie 1840, pe care o vom da mai la vale, că, deși se publicase mai înainte, prin *Înștiințarea teatrală din 27 Iunie 1840*, ce am văzut, că în stagiunea aceia se vor da 25 reprezentațiuni românești, totuși din cauza *scurtei vremi și a puținei deprinderi cu scena a actorilor moldoveni*, nu se vor da decât 12 reprezentațiuni în limba patriei, cari vor începe dela 1 Ianuarie 1841, iar d. C. Caragiali va avea sub privigherea sa trupa românească.

---

1) Vezi Dosarul Postelniciei No. 976 din 1837, pag. 140.

CAP. III

Deschiderea stagiunei 1840—1841.—Actorii și piesele trupelor franceză și română.—Noul regulament teatral.—Reprezentațiile date de atleți.—Inceputul stagiunei franceze cu opera comică „La Dame Blanche".—Alte piese jucate.—Aniversarea zilei onomastice a Domnitorului Mihail Sturza.—Privilegiul acordat Direcției teatrului româno-francez, asupra tuturor spectacolelor publice din Iași.

După înțelegerea urmată între comitetul teatral și directorul trupei franceze Ioseph Fourneau, pe la jumătatea lui Septembrie 1840, după cum am anunțat, se publică o înștiințare prin care se făcea cunoscut publicului ieșan dispozițiile luate pentru stagiunea 1840—1841, înștiințare pe care credem interesant a o reproduce aci, întrucât conține multe amănunțimi artistice asupra repertoriului și actorilor din acea stagiune. Această înștiințare, pe care am găsit'o la d. E. Șaraga din Iași, este în următoarea cuprindere:

INȘTIINȚARE

„Potrivit dorinței celei mai mari a publicului, administrația teatrală a despărțit în două abonamentul la teatrele franțez și românesc.

„Prin urmare în iarna aceasta 1840—1841, va fi un abonament de 75 reprezentații franceze și un abonament de 12 reprezentații românești. Numele artiștilor francezi, precum și repertoriul pieselor care se vor da în cursul abonamentului vor urma mai jos.

„Deschiderea teatrului franțez se va face Marți 1 Oct. viitor. Reprezentațiile se vor începe cu *Dama albă*.

„Din pricina scurtei vremi și a puținei deprinderi a actorilor români de a-și crea rolele, în iarna aceasta se vor da numai 12 reprezentații românești, dela 1 Ianuarie viitor.

D. C. Caragiali va avea subt priveghorea sa trupa românească. Repertorul și numele actorilor se vor face cunoscute prin afișuri, la deschiderea teatrului.

„Este de prisos a lăuda talentul artiștilor precum și alegerea repertorului. Toţi se vor putea încredinţa, dela cea întăi reprezentaţie, că administraţia teatrala n'au cruţat nimic spre a răspunde, cum s'au mai zis, la așteptarea guvernului și a publicului".

Tablou a trupei franceze

Opere

Dl. *Raiheștein* I-iŭ tenor
„ *Linghet*, al II-lea tenor
„ *Lecont*, bariton
„ *Kelius*, rolul lui Filip
„ *I. Furo*, I-iŭ bas-taile
„ *Mason*, al II-lea bas-taile
„ *Pelier*, trial și larnet
„ *Șampein*, rol de întimplare
„ *Mase*, al II-lea trial
„ *Lern*, rol a lui Martin
D-na *Raiheștain*, I-a cantatriţă
„ *Dezire-Iacent*, tinăra „
„ *Lecont*, rol de întimplare
„ *Bazin*, rol de bătrînă
„ *Georgina*, utilitate

Drame, comedii și vodevile

Dl. *Kelius*, I-iu rol
„ *Raiheștain*, tinăr întăi rol
„ *Pelier*, întăi comic
„ *Linghet*, al doilea amorez
„ *Șampein*, rol serios
„ *Mase*, al doilea comic
„ *Lecont*, mare utilitate
„ *Lern*, al treilea comic
„ *Mason*, accesoriu
D-na *Raiheștain*, intăia rolă
„ *Dezire-Iacent*, întăia amoreză
„ *Kelius*, subretă
„ *Lecont*, a doua amoreză
„ *Bazin*, rol de bătrână
„ *Georgina*, mare cochetă
„ *Marie*, accesorie

Opere

Dama albă, 3 acte
Fulgerul, 3 acte
Ioan de Paris, 2 acte
Bărbierul de Sevilia, 3 acte
Postilionul de longiumo, 3 acte
Pre-o-cler, 3 acte
Fradiavolo, 3 acte
Logodnica, 3 acte

Comedie

Mademoazele de Bel-Ile, 5 acte

Vodevile

Trei bacali, 3 acte
Cavalerul de Sin-George, 3 acte
Marcelin, 3 acte
Mauriţie, 2 acte
Cele întăi arme a lui Rișelieu, 2 acte
Pascal și Gambard, 2 acte
Amoreza și logodnica, 2 acte
Roland furiosul, 1 act
Un capo d'operă necunoscut, 1 act
Morăriţa din Marli, 1 act
D-l și Madama Pinșon, 1 act
Calfa și Grizeta 1 act.

Prețul abonamentelor

	Abon. franțuzese		Abon. romnnese
Lojile de rîndul întăi	70 galbeni	. .	10 galbenĭ
Benuarele	55 „	. .	8 „
9 lojĭ de rîndul al 2-lea	50 „	. .	7 „
12 „ „ „ „ „	45 „	. .	6 „
Scaunele . . .	15 „	. .	$2^{1}/_{2}$ „

Iașĭ 18 Sept. 1840.

Câteva zile după această înștiințare, Direcția făcu un *regulament teatral*, care avea să serviască nu numai pentru trupa franceză ci și pentru cea română.

Noi publicăm aici acel regulament în românește fiind scris în franțuzește ca unul ce-a fost cel dintăi făcut de o direcțiune teatrală românească, și care apoi a servit drept bază și altor regulamente ce s'au întocmit de către alte direcțiuni ce s'au succedat. Iată-l:

REGULAMENT [1])

1) Artistul care la reprezentație s'ar face așteptat după rădicarea cortinei, va plăti o amendă de 30 fr.

2) Dacă nu intră la replică în timpul reprezentației, va plăti 30 fr.

3) Artistul care din pricina sa, ar face să se schimbe reprezentația uneia din piesele care ar fi fost afișate, va plăti o amendă de 50 fr.

4) Artistul care din pricina sa, ar face să se întârzie reprezentația unei piese nouă, sau uneia reluată, și care ar fi fost anunțată pe afiș pentru o zi fixă cu 36 oare mai înainte, va plăti dispăgubire 150 fr.

5) Repetițiile vor fi anunțate pentru învățatul rolurilor și pentru ansamblu; repetițiile pentru învățat se vor face cu rolurile în mână, cele de ansamblu fără roluri; orice repetiție făcută cu două zile înaintea reprezentației, va fi de ansamblu.

6) Acela, care-și va ceti rolul la repetițiile de ansamblu, va fi pedepsit câte cu 5 fr. de fiecare abatere, și cu 15 fr. pentru cea din urmă repetiție.

7) După ceasul indicat pentru fiecare repetiție, se va îngădui un sfert de ceas de întârziere, după aceia artistul care ar întârzia, va fi amendat cu 1 fr., pentru jumătate

---

1) Se află tipărit într'o foaie, proprietatea D-lui E. Șaraga din Iași.

de ceas cu 3 fr., pentru un ceas cu 6 fr., pentru toată repetiţia cu 15 fr., şi cu această sumă îndoită, dacă piesa este nuoă; artistul va fi de asemenea supus la o amendă de 25 centime, dacă la repetiţiile aşa zise de ansamblu nu va fi faţa la replică. Această măsură este luată pentru a asigura mersul pieselor.

8) Orice piesă primită în repertor şi hotărâtă să se joace în cursul unei săptămâni, nu poate fi amânată fără o cauză bine cuvnătată şi pentru aceasta artistul care pricinueşte întârzierea, va fi amendat cu 40 fr.

9) Orice piesă care ar fi fost jucată în cursul anului, nu va putea fi retrasă din repertoriul săptămânei, şi toate acele ce au fost jucate cu două luni mai înainte, vor putea fi amânate de azi pe mâni, sub pedeapsa unei reţineri de 30 fr. Fiecare artist având dreptul de a-şi procura un repertoriu, scuza de a nu fi avut cunoştinţă despre aceasta, nu-i admisibilă.

10) Aritistul care din cauză de boală ar fi nevoit să întrerupă serviciul său, şi din această cauză să se schimbe reprezentaţia afişată, va fi dator să înştiinţeze administraţia imediat, cu un certificat medical, sub pedeapsa unei amenzi de 100 fr.

11) Orice boală dovedită de neadevărată, şi constatată ca atare, artistul pentru acest fapt va fi amendat cu plata salarului ce i se cuvine pe timp de 15 zile, şi în caz de recidivă, administraţia se va îndrepta autorităţilor locale, pentru a face să i se respecte drepturile.

12) La fiecare zi de reprezentaţie, artiştii cari nu sunt de serviciu, vor trebui cu toate aceste, să fie faţă la spectacol la oara obicinuită, şi vor sta până la sfârşitul actului I-iu pentru a fi la dispoziţia d-lui Director general pentru cazuri neprevăzute, sub pedeapsa unei amenzi de 10 fr.

13) Artistul care ar tulbura reprezentaţia sau repetiţia prin strigăte sau înjurii, va fi amendat cu 12 fr.

14) Artistul care va lipsi dela o lecţie pentru un rol sau pentru un cor, fără să fi anunţat pe directorul gerant, va fi amendat cu 12 fr.

15) Artistul care nu va şti rolul său la reprezentaţie va fi amendat cu 12 fr.

16) Artistul care nu va şti, sau nu va cânta corurile, va plăti o amendă de 10 fr.

17) Pentru acel ce ar lucra în timpul repetiţiilor amenda va fi de 1 fr.

18) Pentru acel ce joacă cu negligenţă sau se ţine în scenă în neconformitate cu rolul, sau repetă în mod negligent, amenda e de 20 fr., 10 fr., 5 fr.

19) Este oprit de a aduce câni la repetiţie sau întrе-

culise în sara de reprezentaţie, sub pedeapsa de a plăti o amendă de 5 fr.

20) Toate lecţiile de muzică aratate prin anunciu de serviciu, trebue făcute în întregime, sub pedeapsă de a plăti o amendă de 4 fr.

21) Orice artist care ar refuza un rol ce i s'a dat de directorul gerant, va plăti o amendă de 50 fr. pentru întâia dată, pentru a doua şi a treia oară, va fi dat afară, plătind suma stipulată prin contract.

22) Este oprit artiştilor de a intra în sală în timpul reprezentaţiilor fără învoirea administraţiei, sub pedeapsa unei amenzi de 10 fr.

23) Artistul care ar intra în camerile administraţiunei cu capul acoperit, va fi amendat cu 2 fr.

24) Artiştii muzicanţi vor trebui să fie în orchestru cu un pătrar de oară înaintea oarei fixate în afiş pentru ridicarea cortinei, şi vor fi supuşi în caz de abateri şi neexactităţi ori absenţe, la acelaş feliu de pedepse ca şi artiştii de comedie.

25) Maşinistul fiind singur răspunzător în ceiace priveşte partea sa de întârzieri, negligenţă, uitare sau lipsă în serviciul teatrului, va fi supus la o amendă proporţională cu greşala comisă de el sau subalternii sei.

26) Maşinistul va fi dotor să se adreseze regisorului cu patru zile înaintea fiecărei piese nouă, pentru ca să primească instrucţiile necesare pentru decorurile ce va trebui să pregătiască. In cazul când în sara reprezentaţiei decorurile cerute, n'ar fi gata, maşinistul va fi condemnat pentru negligenţa sa, la o amendă de 20 lei.

27) Tabloul amenzilor va fi afişat. Persoanele care ar avea de reclamat, vor trebui să se adreseze înscris la administraţia teatrală timp de 24 oare.

Directorii privilegiaţi : **C. Negruzzi**, **V. Alexandri**, **M. Kogălniceanu**

Directorul gerant : **J. Foureaux**

Iaşi 20 Sept. 1840

(tipărit) La biuroul *Foaia Comunală.*

Până la deschiderea stagiunei teatrale 1840--1841, se dau la teatru mai multe spectacole; aşa pe la începutul lunei Septembrie 1840, au loc cu *Inalta învoire* reprezentaţiile atleţilor *Nicolai Croft* şi *John Atterburg*, cunoscuţi sub numele de *oameni minunaţi în exerciţiile lor groteşti a lui Proteu* [1]).

---

1) Impresia ce a făcut asupra publicului ieşan, exerciţiile acestor gimnastici o găsim aratată în *Albina românească* No. 73 din 15 Sept. 1840. şi noi credem nimerit a o da aici:

Potrivit cu înștiințarea de mai sus, stagiunea teatrului françez începe la 1 Octomvrie 1840, cu opera comică *La Dame Blanche*, de Boieldieu, apoi se joacă *Zampa de* Herold, *La Fiancée*, de Auber și altele; comedii, vodeviluri etc., prevăzute în regulamentul anunțat.

La 14 Octombrie 1840, vine în Iași o trupă de dănțuitori dela teatrul din Madrid între cari dănțuitorul Camprubi și dănțuitoarele Manuela și Lopez, dând o reprezentație compusă din danțuri naționale ale Spaniei, cu care ocazie actorii trupei franceze au jucat piesa *Madame et Monsieur Pinchon*, vodevil în 1 act.

Representațiile se dau spre mulțămirea publicului, până la închiderea stagiunei, care avu loc pe la finele lunei Martie 1841.

Pentru aniversarea zilei I. S. Domnitorului Stăpânitor Mihail Sturza Voevod (8 Noemvrie 1840), actorii români nefiind încă pregătiți pentru a juca ei la teatru în acea zi, Direcțiunea a dat cu actorii francezi în beneficiul saracilor, piesa *L'Ange Gardien*, comedie în trei acte de Dupeuty et Deslandes [1]).

Noua direcțiune a teatrului româno-francez, fața cu greutățile și cheltuelile mari ce avea de întimpinat, se îndreptă cu rugăminte către Domnitor, cerând a i se acorda un privilegiu asupra tuturor priveliștilor publice de orice natură s'ar da în Iași, pentru ca cu chipul acesta să-și mai sporească venituturile. Petițiunea ce au dat Domnitorului Mihail Sturza Voevod, este în următoarea cuprindere:

„D-nii *Croft* și *Atterburg* artiști de curând sosiți la Iași, au dat eri sara (Simbătă 14 Sept. 1840) a doua reprezentație a ghimnasticilor celor fermecătoare numite a lui *Proteos*.

„Pentru a lămuri felul acestor ghimnasiri nu se putea afla un nume mai potrivit decât al acestei zeimi mitologice, care, după voință, preface formele sale. Asemenea ca *Proteos*, acești artiști se metamorfoză cu o repegiune necrezută, în broască, șerpi, crocodili și lucruri neînsuflețite. Doctorii anatomi, nu pot tâlcui pricinile, când isprava lor aduce în mirare pe publicul cel entuziast. Spre a da cetitorilor o ideie despre aceste lucrări, noi vom copia un articol atingător din *Gazéta din Berlin*.

„Acești artiști trebue să aibă în trupul lor gumi elastice în loc de oase; căci altmintrele nu înțelegem cum pot să poroncească într-atât mădularilor. Ei știu a-și lungi, a-și trage, a-și strânge mădularile, încât înfățoșează cu multă grație și deplinătate figurile cele mai poznașe și mai minunate, precum broaște, momițe, crocodili și altele. Dar aceste nu se pot arăta prin slaba descriere a condeiului, cineva trebue să le vadă, ca să creadă".

In proprietatea D-lui E. Șaraga din Iași, se află un afiș cu data din 18 Sept. 1840, despre reprezentațiile acestor gimnastici.

1) Acest afiș tipărit pe jumătate și în românește, se află la biblioteca *Academiei romîne*, pachet, intitulat *Teatru*. Foi răzlețe.

Pre Inalțate Doamne,

„Cunoscut sunt Inălțimei Voastre marele cheltueli în care am intrat în anul acesta prin aducerea a 12 actori noi dela Paris cu lefe foarte grele; asemenea Inălțimea Voastră V'ați putut încredința, că veniturile noastre sunt foarte mici, de vreme ce jumătate din lojii și mai toate scaunele sunt neabonate; la asemene grele împrejurări și ca o mică despăgubire, noi astăzi alergăm la mila Inălțimei Voastre, rugându-vă ca să binevoiți a lua în bagare de seamă următoarele noastre ceriri:

„In toate orașele Europei, Direcția privileghiată a Teatrului, are și dritul tuturor priveliștilor publice (divertissements publics); așa dar, ca să putem trage oarecare despăgubire a marelor noastre cheltueli, ne rugăm Inălțimei Voastre, să ne dăruiți și nouă acel drit, adecă ca fără voia noastră nici o priveliște plătită să nu se poată da, și fără ca înainte întreprinzătorii acelei priveliști, să se înțeleagă cu noi.

„Inălțimea Voastră încuviințând dreapta noastră cerere, ne va impune o nouă îndatorire, ca să ne facem mai vrednici de Inalta voastră protecție".

Ai înălțimei Voastre pre plecate slugi,

C. Negruzzi, M. Kogălniceanu, V. Alexandri

1840 Oct. 5.

I. S. Mihai Sturza-Vodă, acordă fără multă greutate, cererea Direcțiunei prin următorul apostil:

„Acest teatru fiind și național, învredniceşte de a i se face tot putinciosul agiutor; pentru aceia i se hărăzeşte acel drit în capitalie, și se va face potrivita lucrare [1])".

Taxa pe care o percepea direcția teatrală era 10 galbeni pe sară, pentru orice reprezentațiune străină s'ar da în teatru, iar pentru alte priveliști date în alte locuri, aveau a trage al nouălea bilet din acele vândute [2]).

---

1) Vezi *Dosarul Departamentului din năuntru* No. 113 din 1836 p. 147.

2) Vezi *Dosarul Postelniăiei* No. 976, pag. 143 din Arhiva Statului din Iași și *Buletinul Oficial*, Iași 1840, No. 87.

CAP. IV

Compunerea trupei române pentru stagiunea 1840—1841. Deschiderea teatrului românesc cu piesa „Farmazonul din Hârlău.—Afișul acestei piese.—Alte reprezentațiuni urmate atât a trupei românești cât și acelei franceze.—Darea de seamă asupra stagiunei făcută de A. Gallice.—Laudele aduse atât trupei, cât și Ocârmuirei Moldovei pentru buna primire a reprezentațiilor date.—Enumerarea pieselor și a operilor date de trupa franceză în stagiunea 1840—1841.—Plecarea acestei trupe la București.—Imbunătățirea orchestrului. Numirea lui Major ca șef de orchestru.

———

După înștiințarea din 18 Septemvrie 1840, reprodusă mai înainte, Costache Carageali, luptând pentru susținerea teatrului național, face tot ce-i este prin putință pentru a găsi actori și actrițe ca să poată înjgheba trupa română; el îndeamnă pe tinerii de talent a îmbrățoșa cariera teatrală, arătând publicului că Iașul nu e lipsit de talente, și așa reușește a gasi un număr de actori, pe care-i propune Direcțiunei și cari sunt apoi angajați cu contracte în regulă. Pe lângă aceștia, mai iau parte la reprezentații și mai mulți diletanți, care n'au vrut ca numele lor să figureze pe afiș.

Așa dar trupa română pentru stagiunea anului 1840—1841, se compunea din următorii artiști:

D-nul *Caragiali*
„ *Pandeli*
„ *Idieru*
„ *Burghilion* [1])
„ *Boian* [2])
„ *Greceanu*
„ *Hristachi*

D-nul *Homileeanu* [3])
„ *Pedilan*
D-na *Smaranda*
„ *Mace*
„ *Pulheria*
„ *Langhina*

---

1) Funcționar la Comisia epitropicească.
2) Funcționar la Comisia epitropicească având rangul de Sulger.
3) Fost profesor la școala primară din Piatra.

Cu acești actori se pune temelia unui teatru românesc. Odată această trupă înjghebată, C. Caragiali începe repetițiile, și după o sîrguință și o muncă neobosită, reușește a pregăti un număr de piese care au a forma repertoriul teatrului românesc.

Direcțiunea atunci aduce la cunoștința obștească că, deși se publicase că reprezentațiile teatrului românesc urmau să înceapă abia la 1 Ianuarie 1841, ele vor începe la 18 Noembrie 1840 când se va face și deschiderea teatrului românesc cu piesa „Farmazonul din Hârlău", comedie în trei acte de A... V...

Pentru estetica cu care este compus acest afiș, noi îl reproducem aici pe pagina următoare în facsimile redus. El El e tipărit în Iași la *Cantora Foaiei Sătești*, se află în posesiunea d-lui N. A. Bogdan, și relații mai deslușite despre această piesă și afiș, s'a dat de d-sa în scrierile sale *Orașul Iași*, ediția II, Iași, 1914, cartea VI, pag. 285, precum și în *Lupta pentru viață*, Iași, An. I, pag. 95.

Publicul care știa acuma greutățile prin care trecusă deschiderea teatrului românesc, aștepta acest eveniment cu cea mai mare nerăbdare.

Această piesă originală jucată de o trupă română, care era menită acuma a pune temelia unui teatru românesc, a fost primită de public cu un entuziasm de nedescris.

Cu prilejul zilei aniversale a Prea Inalțatului Domn, direcția teatrului a dat cu trupa franceză în 8 Noembrie 1840 în folosul saracilor *L'Ange gardien* (Ingerul scutitor) comedie în trei acte de Dupeuty et Deslandes.

Reprezentațiile românești avură mare succes și fură primite cu deosebită mulțămire de public. Așa, în 14 Decembrie 1840 s'a jucat piesa *Orbul fericit*, comedie în două acte tradusă de L. N. In ea au luat parte actorii: Caragiali, Idieru, Burghilion, actrițele Smaranda și Pulheria [1]).

In 28 Decembrie 1840, cu prilejul reprezentațiunei piesei franceze *Ninon, Nanon et Maintenon*, vodevil în 3 acte, dată în beneficiul d-lui Iosef Foureaux, au luat parte și trupa moldovenească, jucând piesa *Elevul Conservatorului*, comedie într'un act de K. N. Actori au fost: *Pandeli, Homiceanu*, Burghilon și actrițele Smaranda și Pulheria [2]).

Reprezentațiile teatrului francez merg și ele spre mulțămirea generală a publicului și se joacă și alte piese în afară de programul ce se află în anunciul din 18 Sept. 1840

---

1) Această piesă s'a tipărit în Iași la 1840 la „Cantora Foaei Sătești" Ea este tradusă probabil de Neculai Luchian.

2) Afișul acestei piese se află în proprietatea D-lui E. Șaraga din Iași.

pe care l'am văzut. Aşa: In 4 Decembrie acelaş an, trupa franceză joacă *Zampa* operă în 3 acte, muzica de Herold şi altele.

Театру национал
дин
ІАШІ

I. ZI DE ABONAMENT.

ФАРМАZONЪ DIN ХЪРЛЕЪ.

Персоане.

Le Franc-Maçon de Herlow.

ЛНЧЕПЪТЪЛ ЛА 7½ ЧЕАСЪРІ

Găsim în „Albina românească" o dare de sama scrisă şi în franţuzeşte despre reprezentaţia ce s'a dat în 10 Decemvrie. Iată-o:

TEATRU FRANCEZ DIN IAȘI

„A doua reprezentație a comediei vodevil „Cele dintăi arme a ducelui Ricehelieu” au adunat Marți în 10 Decembrie 1840, la teatru o soțietate pre cât de numeroasă, pe atât brilanta. Fieșcine dorea a mai vedea această frumoasă piesă, din care scînteiază duh și plăcere, care ne înfățoșază atât de bine moravurile curții a veacului lui Ludovic al XIV. Nu este greu a se hotărî cuvântul sucțesului (nemerirei), care au căpătat pe sțena noastră această piesă, fără îndoială ea a plăcut prin talentul cel însemnător, a Madamei Rahenștein, care foarte bine s'au sprijinit de cătră ceilalți actori. Noi am mai vorbit cu mare laudă despre această deosebită artistă, atuncea când o cunoaștem numai ca o bună cântăreață; astăzi însă îi depunem mărturisirea acelei mai adevărate minuni asupra unui nou feliu de talent, pe carele fieșcine lesne au putut prețui. Madama Raihenștein au reprodus în rolul cel greu al lui Rișeliu, mișcările cele vioaie de copilărie întrunită cu îngânfarea cea deșartă a unei junii stricate. Acest ducă amabil, s'au urat de aplaozuri întrunite, și noi adresăm Madamei Rahenștein complimentele noastre pentru isprăvile cele brilante, precum și pentru a sale feliurite talenturi, care acum nădăjduim, încă timp îndelungat vor înpodobi a noastră sțenă dramatică” [1]).

In 4 Fevruarie 1841 s'a jucat în beneficiul lui Pellier *Marie Mignot*, comedie istorică în trei epoce, mestecată cu cuplete de Bavard și Duport și *Passe minuit* vodevil într'un act de Lockroi.

Duminică în 9 Februarie 1841, pentru cea din urmă zi din Carnaval, s'a jucat o reprezentație de zi la 12 ore în orânduiala aceasta: *Inșălătorul înșălat*, comedie românească într'un act de A... V..., *Cotillon III*, vodevil francez într'un act, și *Cabinetele particulare* vodevil într'un act.

La 1 Martie 1841 se joacă în beneficiul d-lui și d-nei Quélus *La None Sanglante (Femeia sângerată)* dramă în șase tablouri de Anicet Bourgeois și Maillau. Decoruri nouă de M. Livaditti. Afișul a fost tradus în limba română și germană.

In 10 Martie 1841, se joacă de trupa română pentru beneficiul d-lui C. Caragiali, piesa *Leonil* sau *Ce produce disprețul*, dramă în trei acte, compusă de însuși beneficientul. Actorii ce au luat parte la piesă au fost: C. Caragiali, Burghilion, Homiceanu, Pedilan, Greceanu, d-nele Smaranda și Mace;

---

1) Albina Românească. An. 1840, pag. 395, No. 98.

asemenea au mai luat parte și doi diletanți, a căror nume nu s'au tipărit. Pe afiș stă scris, că: Publicul este rugat să-și aducă scaune în loje [1]).

In 31 Martie 1841 se joacă în beneficiul d-nei și d-lui Reichenștein *Joconde ou Les Coureurs d'aventures* operă comică în 3 acte. Cuvintele de Etienne, musica de Nicolo. Afișul e tipărit în franțuzește, românește și nemțește.

In 5 Aprilie 1841, se joacă în beneficiul d-rei Marie *Le Mariage en capuchon (Cununia în Domino)*, comedie-vodevil în două acte, imitată de pe cea spaniolă de Lagrange și Cormon, și *Heure et malheur* (Norocire și nenorocire), vodevil în un act de Duvert și Lausanne [2]).

La încheierea acestei stagiuni teatrale 1840—1841, găsim în *Le Glaneur* (Spicuitorul român), jurnal științific, literar și industrial—care apărea în Iași [3]) în franțuzește și românește—o dare de samă făcută de A. Gallice, despre modul cum s'a reprezentat piesele franțuzești în această stagiune și despre valoarea artistică a actorilor francezi.

Noi dăm aci textul românesc:

„Trupa franceză pe care dl. Furo, unul din cei patru directori, au adus dela Paris, trebue să o mărturisim mai bună, supt multe raporturi decât acele ce au fost mai înainte: afară că cuprinde multe persoane de merit, tot odată este vrednică, de și puțin numeroasă, de a juca opere, vodeviluri și drame...

„*Mad. Rașenștain* a căria frumuseță nu rămâne gios pe ștenă dinaintea Mad. Filol, locul căria ține, ce o întrece prin glasul cel foarte soprano, sonul cel curat, plăcut și răsunător, produce cel mai frumos efect; are colegătură de note minunate, precum s'a putut vede între altele, în faimoasa arie din opera Damei albe. Vezi de aice cel frumos palat ș. a. Mad. Rașenștain are, fără împotrivire cel mai frumos glas ce s'au auzit pe teatrul din Iași, și încă ce'i mai mult, este o bună actriță a căreia joc este plin de plăcere și pre firesc. Ceia ce deosebește talentul Mad. Rașenștain este varietatea. Se vede în tot acea săptămână trecând cu o deopotrivă cutezare și norocire de la cele întâi role a operilor, la cele întâi role a dramelor, și de la aceste la acele mai voioase a vodevilurilor. Gelozia furioasă a Clotildei, patima aprinsă a Terezei, simțiciunea ceva slobodă a Nanonei,

---

1) Afișele la aceste piese sunt tipărite și în limba franceză și se află la biblioteca Academiei române, în pachetul „Teatru". Foi răzlețe.

2) Afișele la aceste piese se află la biblioteca Acad. rom. în pachetul „Teatru". Foi răzlețe.

3) An. 1841 pag. 88—103.

s'au reprodus de o potrivă de către această actriță, însă triumful său este rolul Ducăi de Rișelio; duhul, neastâmpărarea, apucătura bunului ton, eleganța manierilor (purtărilor), și instinctul aplicării celei galante, a tânărului Duca cu greu se pot înfățoșa mai bine. Totuși aș da Mad. Rașenștain sfatul de a-și stăpâni ceva mai mult vioiciunea sa cea firească, și a păstra mai mult puterile sale în rolele cele mari, mai ales în drame. Patima cea adâncă și concentrată se înfățoșa mai bine în deobștie prin tăcere, prin o simplă mișcare (gest), sau prin o tăcere plină de liniștea înfricoșată a deznădăjduirei și a nenorocirei, decât prin strigări și prin isbucniri de glas. Exemplele nu lipsesc înt'aceasta. Vedeți pe Mad. Mars și pe Bocaj cum se înalță treptat cu patima, pășind în tăcere și posomorâre ca nourul ce poartă trăsnetul, și când izbucnesc și slobod un strigăt, acest strigăt cu atâta este mai înfricoșat cu cât este mai neașteptat, răpit de puterea durerei răsună în tot teatrul.

„*Mad. Rișer* (Mad. Desiré) o frumoasă, plăcută și plină de natural, precum știți, glasul seu cel frumos i s'au îndreptat cu totul, și înlesnește încă a se întinde până și în notele cele mai grele. Dacă Mad. Rișer va izbuti a se desface puțin de al ei prea mult natural, a varia mai mult tonul rolelor ei, jocul seu va dobândi mult.

„*Mad. Kelus* are un glas plăcut, deși tonul rolelor ei, puțin cam satiric și derâzătoriu, însă s'ar dori să aibă câte odată un umblet ceva puțin mai cumpătat.

„*Mad. Penșon*, de pildă, ar fi mai bine, dacă brațul seu cel grăsuliu și mâna sa cea frumoasă ar fi mai puțin ușoare.

„Ar fi greu de a gâci sub peruca cea sură și tristă a bătrânelor, pe o actriță tânără încă și vioaie, adevărată franțeză cu duhul zburdalnic și râzător, cu rostirea cea din gât pariziană, ceia ce nu rădică nimic dela curățenia zicerei Mad. Bazen.

„Multe persoane se vor mira poate auzindu-mă zicând că dama trupei care are mai mult talent ca actriță, este *Mad. Lecont*. Deși nu s'au arătat decât la niște role prea mici, au dezvălit însă ochilor adânci pătrunzători și deprinși, multă înțelegere și deprindere a ștenei. Intru adevăr este de tânguit că *Mad. Lecont* nu este ajutată de statul și de glasul ei, căci ar fi una din cele întăi în felul ei, și s'ar arăta vrednică de școala vestită în care s'au informat.

„D. *Rașenștain*, întăiul tenor, are un glas înzestrat de note foarte plăcute, și care dobândește de a fi cunoscut; au dezvălit cu folos însușirile cântărei sale în multe role frumoase. Se cunoaște în el învățătura, un metod bun și slobozenia ștenei. Noi sfătuim numai pe D. Rașenștain de

a nu duce prea departe această slobozenie, a trata uneori, rolele sale mai serios, și a fi mai mult credincios texturilor.

„D. *Furo* și-a aratat frumosul seu glas de bas, în vr'o câteva role. Deși d. Furo nu-i lipsește nici învațătura, nici gustul, însă nu ne putem opri de a tângui că arta n'au dezvălit deplin acest glas tare, răsunător și întunecat, pe care natural dă arare cu atâta folos.

„Drama se razimă între domnii trupei, pe D. *Kelus*, actor însemnat ce are descrisă o viitorime. Favorizat prin un stat dramatic, prin un organ frumos, și prin o zicere de bună școală, acest artist întimpină adesecri însuflări vrednice de o stenă mai înaltă. El a dobândit multe și drepte aplaosuri în multe role. Insă d. Kelius să nu să abată dela dramă ; acolo și numai acolo va putea dezvăli toată puterea și tot talentul său. Il invităm încă a se folosi de povațuirea ce am dat Mad. Rasenștain. El este vrednic ca și ea de toată luarea aminte a unui critic.

„D. *Pelie* a căruia faimă este acuma prea bine întemeiată, este pururea un comic foarte bun, plin de plăcere, de vervă bufonică și de duh. Ceia ce deosebește mai ales pe d. Pelie, este înțelegerea și înlesnirea cu care descurcă caracterurile adevăratelor role, încât nici odată el nu este tot acelaș, și-l vedem schimbându-se ca un proteu, luând totdeauna tonul cuviincios, și ferindu-se de caricatura ce grosolană care este stânca cea mare a rolelor comice. Acesta este semnul unui adevărat talent.

„D. *Leru* a dobândit aplaosuri în vr'o câteva role, de pildă în a lui Alțindor din *Postilionul Lonjumo*, pe care l'au jucat cu originalitate. Invităm însa pe d. Leru, tot să se păziască împotriva unei plecări ce-l aruncă peste măsura naturalului.

„Ceilalți artiști, fac după putință și trebue să fie laudați de râvna lor.

„Costumurile, punerea în stenă și decorațiile sunt în deobște foarte potrivite, și uneori însuși de o bogăție și de o plăcere insemnătoare.

„Trupa astfel precum este și astfel precum am cercat să o descriu, îmi pare atât de bună precât este cu putință a o avea, cu mijloacele ce pot întrebuința, ar fi greu cred de a avea mai bună. Sunetm într'o depărtare de 800 mile dela Paris, și într'o așa mare departare teatrul franțez din Iași, au fost singur vrednic de a se ținea cu cinste.

„Asta e o dovadă, totodată de gustul cel bun a publicului Moldovei, de îngrijirea Ocârmuirei și mai deosebit a Inalțimei Sale pentru propunerea frumoaselor arte, de talentul artișitlor și în sfârșit de râvna DD. Negruți, Alecsandri, Cogălniceanu și Furo, directorilor, și mai ales acestui din urmă, carele

ca un director și gerant, poartă în mai mare parte sarcina administrației.

„La mai multe reprezentații am fost față trei franțezi care demult am fost marturi a minunelor Parisului, și cu toate aceste am aflat multă plăcere a privi reprezentațiile din Iași. Am prețuit că trupa nu era nevrednică de a fi văzută însuși de persoane ce păstra încă aducerea aminte foarte proaspătă acelor întâi artiști a lumei; și așa nu putem înțălege răceala, uneori nedreaptă a parterului. S'ar zice că multe persoane se tem de a nu se comprometa aplaodând. Aplaosurile sunt electrice și fac pre bunii artiști; așa dar nădăjduim că publicul, pentru al său interes, se va arăta de acum înainte mai puțin iconom de aplausuri".

„*A. Gallice*"

* *
*

Odată cu încheierea celor petrecute în stagiunea teatrului francez din anii 1840—1841, credem folositor și interesant a reproduce aici o listă complectă de toate piesele și operele franceze, reprezentate în cursul acestei stagiuni în zilele de abonament, așa după cum însumi le-am putut culege după afișele originale, ce le-am găsit strânse la un loc și legate într'un volum [1]).

Această enumerare de titlurile pieselor și operelor atât serioase cât și a celor comice reprezentate în Iași pe vremea aceia, va sluji tuturor celor ce se interesează atât de cunoștințele și gustul artistic și literar al aristocrației ieșene, pentru care erau menite mai ales reprezentațiile franțuzești cât și de gustul publicului în genere, pentru literatura dramatică și muzicală din acea epocă, se va observa mai cu seamă că ieșenii pe atunci au putut să vadă și să se împărtășească din toate lucrările cele mai de samă ale scenelor străine, întru cât, din lista citată se va vedea că mai nici una din capodoperile ce erau pe atunci reprezentate pe scenele principale din lumea întreagă civilizată, n'au lipsit nici de pe scena ieșană, și aceasta mai mult ca sigur din imboldul mai ales al Direcțiunei Teatrului, care era condus și atunci după cum am văzut de Vasile Alecsandri, C. Negruzzi și căpitanul M. Kogălniceanu.

Iată titlurile pieselor cu specificarea zilelor în care s'au reprezentat:

1) Se află în proprietatea D-lui Elias Șaraga. Iași.

In 1 Octombrie 1840 pentru deschiderea teatrului, s'a jucat „La dame blanche“, operă de Boyeldieu.

In 3 Oct. „Clotilde“, dramă în 5 acte de F. Soulié.

6 Oct. „Jarvis, l'honnête homme“, dramă în 2 acte; și „Madame et Monsieur Pinchon“, vodevil în 1 act.

8 Oct. „M-elle de Belle-Isle“, comedie în 5 acte de Al. Dumas.

10 Oct. „Fra diavolo“, operă comică, muzica de Auber.

12 Oct. „Le page du régent“, vodevil în 1 act de Scribe, și „La Jeune femme colère“, comedie în 1 act.

15 Oct. „Thérésa“, dramă în 5 acte de Al. Dumas.

17 Oct. „Chef d'œuvre inconnu“, dramă în 5 acte de Charles Lafont, și „Maurice ou le Médecin de Campagne“, comedie în 2 acte de Melesville.

20 Oct. „La dame blanche“, operă comică de Boyeldieu.

22 Oct. „Diane de Chivri“, dramă în 5 acte de F. Soulié.

24 Oct. „Roland le furieux“, vodevil în 1 act, de frații Cognard, și „Jarvis l'honnête homme“, dramă în 2 acte.

27 Oct. „Clotilde“, dramă în 5 acte de Fréd. Soulié.

28 Oct. „Postillon de Lonjumeau“, operă comică de Adolphe Adam.

31 Oct. „Thérésa“ dramă în 5 acte de Al. Dumas.

3 Noemv. „Fra diavolo“, operă comică de Auber.

5 Noemv. „Mademoiselle de Belle-Isle“ comedie în 6 acte de Al. Dumas.

7 Noemv. „L'ombre d'un amant“, vodevil de Scribe, și „Maurice ou le Médecin de campagne“, comedie vodevil în 2 acte de Melesville.

10 Noemv. „Postillon de Lonjumeau“, operă comică de Adam.

12 Noemv. „Diane de Chivri“, dramă în 5 acte de Fréd. Soulié.

13 Noemv. „Le commis et la grisette, vodevil în 1 act, și „Le démon de la nuit“, comedie în 2 acte.

17 Noemv. „La fiancée“, operă comică de Auber.

17 Noemv. „Thérésa“, dramă în 5 acte de Al. Dumas.

“ 21 Noemv. „La dame blanche“, operă comică.

24 Noemv. „Les premières armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard, și „Monsieur et Mad. Galochard“, vodevil în 1 act.

26 Noemv. „Clotilde“ dramă în 5 acte de Fr. Soulié.

28 Noemv. „Trois épiciers“, vodevil în 3 acte de Lokroy și Anicet Bourgeois.

1 Dec. „Postillon de Lonjumeau“, opera comică de A. Adam.

3 Dec. „Le chef d'oeuvre inconnu“ dramă în 1 act de Lafont, și „Maurice ou le Médecin de campagne“, comedie în 2 acte de Melesvile.

4 Dec. „Zampa“ operă în 4 acte de Herold dată în beneficiul d-lui și d-nei Raichenstein.

7 Dec. „Mademoiselle de Belle-Isle“, comedie în 5 acte de Al. Dumas.

8 Dec. „La Fiancée“, operă comică, de Auber.

10 Dec. „Les prèmieres armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard, și „Le Commis et la Grisette“, vodevil în 1 act.

12 Dec. „Chevalier de Saint-Georges“, comedie cu cântece în 3 acte.

15 Dec. „Fra diavolo“, operă comică de Auber.

17 Dec. „Indiana et Charlemagne“, vodevil în 1 act de Bayard, și „Le Demon de la nuit“, comedie în 2 acte.

19 Dec. „Deux borgnes“, vodevil în 1 act de frații Cognard, „Le chef d'œuvre inconnu“, dramă în 1 act de Ch. Lafont, și „Madame et Monsieur Pinchon“, vodevil în 1 act.

22 Dec. „Le chevalier de St. Georges“, comedie cu cântece în 3 acte.

25 Dec. „L'honneur d'une femme“, dramă în 3 acte de Ancier.

27 Dec. „La fiancée“, operă comică de Auber.

30 Dec. „Zampa“, operă în 3 acte de Herold.

2 Ian. 1841 „Les prèmieres armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard, și „L'ombre d'un amant“ vode- în 1 act de Scribe.

4 Ianuarie „Le postillon de Lonjumeau“, operă comică în 3 acte.

7 Ian. „La Meuniere de Marly“, vodevil în 1 act de Melesville și „Jarvis, l'honnête homme, dramă în 2 acte.

9 Ian. „Clotilde“, dramă în 5 acte de Fr. Soulié.

11 Ian. Pré-aux-clercs“, operă în 3 acte de Herold.

13 Ianuarie „Diane de Chivri“, dramă în 5 acte de Fr. Soulié.

15 Ian. „Nanon, Ninon et Maintenon“, vodevil în 3 acte de Theaulon, Dartois și Lesguillon.

21 Ian. „La Marquise de Seneterre“, comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

27 Ian. „Jean de Paris“, operă comică în 2 acte de Boyeldieu.

29 Ian. „Le chevalier de St. Georges“, com. în 3 acte.

1 Fevr. „Le Pré-aux-clercs“, operă în 3 acte de Herold.

4 Fevruarie s'a jucat în beneficiul lui Pellier „Marie Mignot“ comedie istorică cu cuplete în 3 epoce de Bayard și Dupart, și „Passe Minuit“ vodevil în 1 act.

5 Fevr. „Le Demon de la nuit“, comedie în 2 acte, și „Les premierès armes de Richelieu“, comedie în 2 acte de Bayard.

8 Fevr. „Fra diavolo", operă comică în 3 acte de Auber.

9 Fevr. „Les Cabinets particuliers", vodevil în 1 act de Scribe. „Cotillon III", vodevil în 1 act de Bayard. Spectacolul se va începe cu piesa moldovenească: „Inşelătorul înşelat", comedie în 1 act, compusă de A... V.... Actori au fost d-nii Pedilan, Homiceanu, Greceanu; d-nele Smaranda şi Macé.

16 Fevr. „Le Sonneur de Saint Paul", dramă în 4 acte şi un prolog de Bouchardy.

16 Fevr. „La Marquise de Senneterre", comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

18 Fevr. „Marie Mignot", comedie istorică cu cuplete în 3 epoce, de Bayard şi Duport.

20 Fevr. „Le Pré-aux-clercs", operă comică în 3 acte.

23 Fevr. „Nanon, Ninon et Maintenon", vodevil în 3 acte de Theaulon, Dartois şi Lesguillon.

24 Fevr. „La Maitresse et la Fiancée" dramă în 2 acte şi „Indiana et Charlemagne", dramă în 1 act de Bayard.

25 Fevr. „Les premières armes de Richelieu", comedie de Bayard, şi „Cotillon III", vodevil în 1 act de Bayard.

27 Fevr. „Zampa", operă în 3 acte de Herold.

3 Martie „Jean de Paris", operă comică în 3 acte de Boyeldieu, şi „Passe minuit" vodevil în 1 act de Lockroi.

4 Martie „Le sonneur de Saint-Paul", dramă în 4 acte de Bouchardy.

5 Martie „Le Postillon de Lonjumeau", operă comică în 3 acte de Ad. Adam.

6 Martie „Le Postillon de Lonjumeau", operă comică în 3 acte de Ad. Adam.

7 Martie „La Marquise de Senneterre", comedie în 3 acte de Ch. Duveyrier.

9 Martie „Barbier de Séville" operă în 4 acte de Rossini.

11 Martie „Pascal et Chambord", comedie în 2 epoce de An. Bourgeois şi Brisebarre şi „L'ombre".

13 Martie „Le Pré-aux-clercs", operă în 3 acte de Herold.

15 Martie „Pascal et Chambord", comedie în 2 epoce de An. Bourgeois şi Brisebarre, şi „Cotillon III", vodevil în 1 act

17 Martie „Les premieres armes de Richelieu", comedie în 2 acte de Bayard, şi „La Maitrese et la Fiancée", dramă în 2 acte.

18 Martie „La None sanglante" dramă în 6 tablouri, de An. Bourgeois et Maillau.

19 Martie „Nanon, Ninon et Maintenon", vodevil în 3 acte de Théaulon, Dartois şi Lesguillon.

20 Martie „Le Sonneur de Saint-Paul", dramă în 4 acte de Bouchardy.

21 Martie „Toréador" operă în 3 acte, muzica de Pilloti, s'a dat pentru cea de pe urmă zi de abonament.

31 Martie în beneficiul d-lui şi d-nei Reichenstein s'a jucat „Joconda ou Les coureurs d'aventures", operă comică în 3 acte, muzica de Nicolo, şi „Madamoiselle Dangeville ou Les Comediens francai en voyage", vodevil în 1 act de Villeneuve.

Pe la începutul acestei stagiuni, direcţiunea teatrală, luase dispoziţiunea ca afişele să se trimită la abonaţi acasă.

După inchiderea stagiunei teatrale 1840—1841, trupa franceză a fost trimisă de Directunie ca să joace la Bucureşti în timpul verei. Acolo deşi ea a fost bine primită de public, totuşi a avut perderi foarte mari. Direcţiunea însă, care n'avea în vedere decât îmbunătăţirea scenei teatrului ieşan şi câştigarea încrederei guvernului, nu se uită de loc la pierderile ce le-a suferit, şi făcu pentru aceasta, noui sacrificii, angajând şi alţi actori francezi pe lângă acei ce jucase în iarna trecută.

Orchestrul despre care publicul începuse a se tângui din pricină că mergea din ce în ce mai rău, a fost îmbunătăţit într'un mod simţitor. In locul şefului de orchestră Herfner—care se retrăsese din cauză că ocupaţiile sale nu-i permiteau a-şi petrece tot timpul în teatru,—direcţiunea numi pe d. Major, ce era deja cunoscut publicului ca un bun artist.

Orchestrul numara 18 muzicanţi, ale căror nume urmează:

Major, Şeful orchestrului
Dulin, *Bartl* — violini I
Postpischel, *A. Caudella* — violini II
Fr. Caudella, violoncel
Kucy, contrabas
Werner, alto I
Neuman, alto II
Zattel, flautist
Karanda, clarinet I, şi şepte muzicanţi de la muzica miliţiei.

CAP. V

Deschiderea stagiunei 1841—1842.—Debutul trupei romănești cât și acelei franțuzești.—Satisfacția publicului.—Reprezentația tragediei Charles VII, chez ses grands vassaux *și daréa de seamă a lui Teodor Codrescu.—Afișul piesei Bădăranul boerit (Le Bourgeois gentilhomme.*

———

Direcțiunea a hotărât să se joace în abonament un număr de 36 piese nouă: *opere, drame, comedii* și *vodeviluri*, și numărul reprezentațiilor în total să fie de 75, cum a fost și până acuma, rămânând prețul intrărilor acelaș, ca și în trecut. Tot odată fiindcă în iarna trecută, publicul fusese nemulțămit de frigul ce era în sala teatrului, direcțiunea sub privigherea arhitectului municipalității Alecu Costinescu a adus mari îmbunătățiri în această privință, făcând reparațiuni la sobe, la plafonul sălei, precum și la acoperământul teatrului [1]).

Odată această reparațiune a teatrului mântuită și angajamentele artiștilor atât a teatrului francez cât și acelui moldovenesc încheiete, unele din nou, altele reînoite, stagiunea teatrului francez se deschide la 14 Septembrie 1841, cu piesa „Les Beignets à la cour", comedie în 2 acte cu cuplete, și cu „La Marquise Pretentaille", vodevil în un act [2]).

Puțin după aceasta se deschide și teatrul romănesc.

In 7 Octomvrie 1841, se joacă de trupa franceză (abonament No. 2) două piese: „Georges et Thérese ou Les deux orphélins", dramă-vodevil în 2 acte, de Auvray, și „Fracine la Gantière ou Les trois neveux", vodevil în un act de Melesville [3]).

———

1) Toate aceste de mai sus arătate, se văd într'un avis publicat în limba franceză și în foi răzlețe, cu data din 21 August 1841. Un asemenea aviz se află la biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzlețe.

2) Afișul acestei reprezentații se află la biblioteca Academiei Române, pachet „Teatru" Foi răzlețe.

3) Afișul acestei reprezentații se află la biblioteca Academiei Române pachet „Teatru" Foi răzlețe.

Atât reprezentaţiile teatrului francez cât şi ale celui românesc, au o mare reuşită care produc în publicul ieşan o satisfacţiune sufletească de nedescris, văzând cu toţii că teatrul merge propăşind. Despre aceasta, iată ce găsim în „Albina românească" (1841, No. 2 Ianuarie 4):

„Mai mult de o lună au trecut de când păşim din mirare în mirare. Anul 1841 s'au sfârşit prin o mulţime de reprezentaţii, pre cât de variate, pre atâta şi nouă pe ştena teatrului".

La 8 Ianuarie 1842 trupa franceză joacă în beneficiul d-lui şi d-nei Quelus piesa „Charles VII chez ses grands vassaux" (Carol al VII-lea la ai lui mari vasali), tragedie în 5 acte şi în versuri de Alexandre Dumas.

Această piesă a făcut în public o mare senzaţie, şi fostul elev şi ascultător dela clasa de filosofie din Academia Mihaileană Teodor Codrescu, face o dare de samă despre modul cum a interpretat actorii rolurile ce înfăţişau. Până acum dările de samă se făceau mai mult de Gheorghe Asaki, în „Albina românească", şi câte odată de membrul comitetului teatral Camile Barozi; acuma însă teatrul a început a-şi da roadele sale fiind priceput şi criticat de cea mai mare parte din public, dându-şi părerile fiecare asupra modului cum piesa a fost interpretată, atât prin graiu cât şi în scris. Deaceia noi găsim nimerit a reproduce aici darea de seamă despre care am vorbit. Iat-o:

„Artiştii francezi au dat în 8 Ghenarie în benefisul d-lui şi d-nei Kelius, cea întăi tragedie în 5 acte de Alexandru Dumas.

„Mulţămită fie talenturilor d-lor Kelius, Şampein, Iacint, Rişer şi M-mei Raihenstain, această tragedie au capatat un foarte strălucit rezultat. Noi nu putem îndestul să aplaodăm pe d-l Kelius, ce au înţeles foarte bine rolul lui Iacob, sub turbanul arab; cu ce adevăr au rostit intuziasmul său pentru pustiu şi dragostea lui pentru Beranjer. Acest artist au mărit sfera teatrului nostru D-l Şampein, ni-au desvălit într'însul în rolul contelui, un talent, pe care noi nu am avut nici odată prilej aşa de bine a-l preţui. D-l Rişer au fost admirat şi pe dreptul aplaudat în rolul cel tânăr şi înamorat al lui Carol al VII-lea, pe care l'au jucat cu o mari nimerire. Nu este cu putinţă de a să înţelege mai bine şi de a arata cu mai mult adevăr pe jaluza şi răzbunitoarea contesă Beranjer, decât ni-au înfăţişat-o Madama Raihenstain.

„In al 4-le şi al 5-le act mai cu samă, să uită actriţa şi să socoate că este în adevăr, în atâta giocul şi vorba ei, cuprind în sine o expresie înpătimitoare.

„Actorilor ce nu au giucat decât role secundare, li mulţemim pentru silinţa ce au aratat la izbutirea piesei.

„Noi nu socotim că această reprezentaţie ar fi rodul unei lucrări extraordinare, un fenomen care să înspăimânteze pe chiar însuşi actorii. Din împotrivă suntem foarte bine încredinţaţi, că ei de mai multe ori ar putea să întrerumpă cu un fericit rezultat monotonia vodevilelor şi a dramelor prin oare care tragedii şi a deprinde pe publicul Ieşilor, cu minunele artei dramatice numai dacă ar fi încurajaţi prin aplaosurile şi bunătatea parterului [1])".

Teodor Codrescu

Trupa moldovenească merge şi ea alături de trupa franceză spre mulţămirea publicului. Din piesele jucate în cursul lunei Ianuarie 1842, notăm comedia „Bădăranul boerit [2])" (Bourgeois gentilhomme) de Molière, care s'a jucat pentru prima dată la noi. Iată cum anunţă afişul acea reprezentaţie, dându-ne şi numele actorilor:

ACTORII MOLDOVENI VOR AVEA CINSTE A DA

Astăzi Sâmbătă 31 Ian. 1842

IN BENEFIŢUL MADAMEI MACÉ [3])

O mare serată extraordinară compusă pentru întâia reprezentaţie de

BĂDARANUL BOERIT

Comedie în 5 acte compusă de Mdlière, şi tradusă de I. V.

Actorii cari au luat parte la această piesă, au fost: Caragiali, Sterian, Burghilion, Grecianu, Boian, Homiceanu. D-nele Macé, Smaranda. Pe lângă aceştia au mai luat parte ca diletanţi o doamnă şi patru domni din societatea ieşană.

---

1) *Albina romînească.* 1842 Ian. 15 No. 5.

2) Afişul acestei piese se află la biblioteca Academiei Române, în pachetul „Teatru" foi răzleţe. Ea s'a tradus de căpitănul I. Voinescu, şi s'a tipărit în Bucureşti în tipografia Eliad, la 1837.

3) D-na Macé născută Caleantraur, rămânând văduvă, s'a măritat apoi cu actorul romîn Sterian, şi a continuat a juca în teatrul moldovenesc sub numele de d-na Sterian.

CAP. VI

Sosirea în Iași a trupei nemțești de operă de sub direcțiunea Baronesei Frisch.—Darea de samă despre reprezentațiile acestei trupe.—Cererea publicului ieșan ca d-na Frisch să aducă o nouă trupă de operă pentru stagiunea următoare.—Contractul încheiat în acest scop la 20 Februarie 1842.—Incheierea stagiunei 1841—1842.

In timpul reprezentațiunilor teatrului francez și român, vine din Cernăuți în Iași, d-na Frisch [1]) cu o trupă nemțască de opere spre a da câteva reprezentații în capitala Modovei.

Prin un anunciu tipărit cu data de 31 Ianuarie 1842 se face cunoscut publicului, că: „Madam Friș mergând la București cu trupa sa de operă nemțască, are cinste să înștiințeze pre înalta nobleță și respectabilul public, că în trecerea sa prin această Capitalie, va da o serie de 4 reprezentațiuni de opere clasice, și anume:

Luni	2	Februar	1842	*Norma*
Mercuri	4	„	„	*Lucreția Borgia*
Vineri	6	„	„	*Muta di Portici*
Sâmbătă	7	„	„	*Robert Diavolul*

„D-nii abonați la teatrul franțez cari ar dori să-și oprească scaunele, sunt poftiți să înștiințeze pe casierul teatrului d. Luzzato, până Luni la 12 ciasuri dimineața.

Prețul locurilor:

Lojii de rândul I	30	sorocoveți
Benuare	24	„
Lojii F	16	„
Scaune de la 1 la 36	6	„
Celelalte scaune	4	„
Parterul	3	„
Galeria	1	„

---

1) D-na Frisch Marie Thérèse, născută baroneasa Langer de Langenau, era cunoscută în capitala Moldovei prin concertele sale vocale ce dăduse în 2 și 11 Noembrie 1841.

„Distribuţia pieselor şi numele actorilor se vor însemna prin deosebite afişuri".

Iaşi 31 Ianuarie 1842 [1]).

Indată după acest anunciu au şi început reprezentaţiile teatrului de operă nemţască, cu „Norma" de Bellini, care s'a dat în 2 Fevruar 1842.

Despre modul cum s'a jucat această operă, găsim în „Albina românească" [2]), următoarea dare de samă:

„Carnavalul nostru, în alţi ani atât de strălucit s'a văzut astă dată nevoit a primi agiutor din ţări străine. Drept aceia Madama Friş, directriţa teatrului din Bucureşti, au sosit aici din Cernăuţi cu o trupă de 35 artişti, cu scop a ne da un şir de cele mai frumoase opere precum: „Lucreţia Borgia", „Muta di Portici", „Robert diavolul".

„Intăia reprezentaţie au început cu „Norma", acel capo-d'operă a lui Belini, pe care elevii Conservatorului filarmonic dăduse la 1838 în limba românească, şi care acum s'au reprodus în limba germană spre mulţemirea publicului".

„Madama *Stelţen* în rolul de Norma şi Mad. *Bahni*, în acel de Adalgiţa au învrednicit aplaosuri sunătoare mai ales în frumosul Duo: „Vezi o Normă cum oftează!"

„Noi avem fără îndoială prilej a preţui talentul şi a celorlalţi artişti, şi nădăjduim că vom auzi şi pe Madama Friş, a căria vers armonios şi metod chiar italian ne încântase alte dăţi.

„Aceşti artişti vor merge peste puţin la Bucureşti, unde sunt angajaţi pe un an de zile".

Reprezentaţiile trupei de operă a d-nei Frisch au încântat publicul ieşan, care apreciind valoarea musicală a artiştilor şi frumuseţa operilor jucate, a cerut ca opera *Norma* să se mai repete încă odată.

Iată ce găsim în „Albina românească" [3]) despre aceasta:

„După ce a inchiet şirul reprezentaţiilor, şi după gheneralnica cerere, repetuind încă odată opera „Norma", Madama Friş, directoara acestei trupe, rosteşte înaltei nòblese şi publicului respectabil a ei recunoştinţă pentru bine-voitoarea îngăduinţă cu care au primit aceste reprezentaţii".

Atât teatrul francez cât şi cel moldovenesc după încetarea trupei de opere, îşi urmau reprezentaţiile lor cu mare succes, şi în public se vedea o mulţămire generală ca pă lângă

1) Acest anunciu se află la biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzleţe.

2) An. 1842, No. 11, pag. 44, Fevruarie 5.

3) An. 1842, No. 13, pag. 48, Fevruarie 12.

teatrul francez, teatrul nostru românesc mergea înainte pe calea progresului.

Totuşi publicul care auzise operele reprezentate de trupa adusă de d-na Frisch, şi în care acuma se deşteptase gustul muzical într'un mod simţitor, vroia ca pe lângă teatrul francez şi moldovenesc să fie cu orice preţ şi *opera;* de aceia Direcţiunea ţinând seamă de dorinţele publicului, se îndreptă către foasta directoară de operă Frisch, care încă nu plecase din Iaşi, la Bucureşti, după cum era hotărâtă, propunându-i ca să aducă o trupă de operă. Doamna Frisch primeşte propunerea făcută de Direcţiunea teatrului, şi în 20 Fevruarie 1842, ea încheie un contract cu guvernul pe timp de doi ani cu începere dela 1 Septemvrie 1842 şi până la 1 Maĭ 1844. Prin acest contract se dă ca ajutor d-nei Frisch 1000 galbini şi să stipulează între altele, ca: trupa de operă să fie nemţască şi să aducă şi o trupă franceză, remăind ca actorii teatrului moldovenesc să fie sub conducerea directoarei Frisch, şi să dea în cursul abonamentului cel puţin 16 reprezentaţii moldoveneşti, iar guvernul să aibă a-i da, 12 persoane, 6 barbaţi şi 6 femei pe care să-i înveţe în şcoala teatrală, după chipul îndatoririi către care sunt ei chemaţi.

Iată şi contractul:

CONTRACT

Eu mă însărcinez cu direcţia teatrului din Eşi, pe vreme de doi ani, cu îndatorire a înoi acest contract după cererea Ocârmuirei sub condiţiile următoare:

1) Mă îndatoresc a aduce o trupă complectă pentru opera nemţască şi vodeviluri franţuzeşti.

2) Trupa operei va fi compusă precum în jos să arată:

Două cântăreţe întăi (prima), una al doilea (secunda), (o subretă, care joacă rola de camardineră), doi tenori, două basuri, un bas bufon, un bariton, şase femei şi şase barbaţi pentru hor, un capelmaistru, un sufler, un zugrav, un maşinist şi mădulările orchestrului. Trupa de vodeviluri şi comedii, va fi alcătuită de numărul trebuincios spre parastisirea pieselor celor nouă şi mai vestite.

3) Cântăreţii şi actorii însărcinaţi cu rolele întăi vor fi aleşi cu dinadinsul din artiştii cei mai însemnaţi şi cu maĭ bune însuşiri, îndatorindu-mă a pune alţii în locul celor ce nu vor fi după plăcerea publicului.

4) Mă îndatoresc a da opere mari şi nouă, tragice şi comice din compunere italienească, franţuzască şi nemţască.

5) Am să dau pe toată luna câte douăsprezece reprezentaţii de abonament, adică şase opere şi şase vodevile sau

comedii. La întâmplare când unul din artiști s'ar îmbolnăvi sau ar urma altă împedecare, îmi va fi ertat a da în loc de operă, un vodevil și viceversa.

6) Fieşte care operă și vodevil se va parastirisi și se va îndeplini cu toată cuviința încât să poată mulțemi aștep-tarea cinstitului public, și pe toată luna se vor da câte două opere și trei vodevile nouă.

7) Osebit de acele douăsprezece reprezentații a abona-mentului, îmi va fi slobod a da încă două reprezentații *sus-pendiu* pe lună, afară de benefisurile cântăreților și a acto-rilor, și atunci numai voi da câte odată și piese șegalnice și mucalite nemțești.

8) Pe tot anul (dela 1 Septembrie până la 1 Mai) voi da 90 reprezentații abonamente pe care le voi împărți în două abonamenturi, fieşte care câte 45.

Prețul locurilor pentru un abonament de 45 reprezentații:

O lojă de rangul întăi	45	galbeni
O „ „ „ doile	20	„
O lojă la benuar	35	„
Un scaun la rândul întăi	12	„
Un scaun la rândul al doile	9	„

9) Teatru și odăile ce se află acolo, mi se vor da fără plată pe vreme cât va urma contractul meu, și schimbările care neprevăzut s'ar putea întâmpla, atingătoare de proprie-tatea casei, nu mă privesc pe mine.

10) Guvernul îmi dă ajutor de una mie galbeni pe an.

11) Pentru ca să pot întimpina cheltuelile ce voi ave, guvernul îmi va da înainte pe anul întăi 400 galbeni în so-coteala acestui ajutor.

12) Mi se învoește privileghia a da în teatru balurile măscuite.

13) Afară din cele două abonamenturi *suspendiu* însem-nate prin acest contract, mi se învoesc încă două asemene la începutul fieşte căruia an, în care eu voi înfățoșa pe a-mândouă trupe și apoi voi începe reprezentațiile abonamen-tului.

14) Mă îndatoresc până în două luni a aduce un zugrav bun pentru decorații și un mașinist pentru aranjarisirea ște-nei, și a face cel puțin douăzeci decorații nouă, mașine, per-dele și altele. Lămpile voi aduce de la Viena, după moda cea mai nouă, precum și un policandru nou pentru salonul tea-trului.

15) Inchizășluesc cu parola me că cântăreții și actorii vor fi aleși cu cea mai mare îngrijire, și trupa va fi mai bună decât aceasta de acum, pentru că voi ave îndestulă vreme

a face voiaj în Austria și în Franța spre a alege cei mai buni artiști din cari se află acolo (bine înțelegându-se, cu leafa ce le voi pute propune după contractul meu).

16) Mă făgăduesc încă a angajarisi cel puțin 10 mădulari de orchestru, toți muzicanți buni din Conservatoria de Praga, sau de Viena, încât toate părțile întăi a orchestrului se vor eczecutarisi de către profesorii de muzică, iar muzica militară va îndeplini partea al doile.

17) Dau parola me sfântă că voi împlini cu scumpătare toate condițiile acestui contract, și voi pune toată silința spre a câștiga încrederea cu care mau învrednicit Inălțimea sa și Guvernul.

18) Doresc a mă supune privigherii unui întăi director ales de boeri.

19) Acei 400 galbeni înainte, mi se vor da la trecerea me în luna lui Mai, prin această Capitalie, mergând atuncea în voiajul meu spre angajarisirea artiștilor.

20) Actorii teatrului moldovenesc vor fi subt direcția me, și eu mă îndatoresc a da în cursul abonamentului cel puțin 16 reprezentații moldovenești. Guvernul îmi va da 12 persoane, 6 barbați și 6 femei, pe care eu mă îndatoresc ai învața în școala teatrală după chipul îndatorirei către care sunt ei chemați.

21) La întâmplare de foc arzând casele teatrului, responsabilitaua nici cum va căde asupra guvernului; contractul acesta se va socoti anularisit, și eu nu voi pute întinde întru aceasta nici o cerire de pretenție.

22) Contractul să începe de la 1 Septemvrie 1842, și se sfârșește la 1 Mai 1844, calendar vechi.

S'a făcut în Eși la 20 Fevruarie 1842 1).

Până la închiderea stagiunei 1841—1842, reprezentațiile atât a teatrului moldovenesc cât și a celui francez, urmau înainte. Așa vedem că:

La 14 Martie 1842, se joacă în beneficiul d-lui Leroux, *Napoleon à Berlin*, comedie istorică cu cuplete, și *Picaros et Diego* ou *La folle soirée*, operă bufă, muzica de Dalayrac.

La 16 Martie 1842, se joacă în beneficiul d-lui Greceanu, comedia în 5 acte de Molière, *Sgârcitul* 2). Actorii cări au jucat în această piesă au fost: *Greceanu, Enescu, Bonciu, Alecsandru, Nastase Ioan, Homiceanu, Manolescu, Costachi*; d-nele *Smaranda, Elencu, Macé, Marghioala* 3).

Nu mult după aceia se și încheie stagiunea teatrală 1841—1842.

---

1) Vezi dosarul postelnicei No. 113 din 1836 pag. 210.

2) Tradusă de I. Roset, tipărită în București la 1836.

3) Afișul acestei piese se află la biblioteca Academiei Romîne, pachet „Teatru" Foi răzlețe.

CAP. VII

Incredinţarea Direcţiei Teatrului către d-na Frisch.—Inventarul zestrei teatrului ieşan.—Deschiderea stagiunei trupei franceze şi a celei germane, cu actorii ce jucau în fiecare din aceste trupe.—Numirea lui Camille Barozzi ca supraveghetor al reprezentaţiilor teatrale.—Complectarea repertorului şi a personalului trupei cu elemente nouă.—Enumerarea pieselor jucate de trupa de operă şi vodeviluri, în această stagiune.—Noua propunere a directoarei Frisch.

Direcţia teatrului româno francez, numită în 18 Mart 1840 de guvern şi compusă din *Alecsandri*, *Cogălniceanu*, şi *C. Negruzzi*, după cum am văzut, văzând trebuinţa ca aceste trupe să fie conduse de o persoană de profesiune care să poată da o mai mare desvoltare şi cultivare artei dramatice, şi în specie actorilor români, a trecut d-nei Frisch direcţia acestor trupe,—după cum se vede aceasta în contractul încheiat pe care l-am reprodus,—şi în acelaş timp îi vinde în ziua de 9 Mai 1842, pentru suma de 120 galbeni blanci, toată garderoba, decorurile, băncile, policandru, lămpile, sobele, în fine tot materialul ce poseda teatrul în timpul acela, după cum se vede din alătratul *Inventar*, scris în franţuzeşte ce se află în Dosarul Departamentului trebilor din năuntru No. 116 pag. 234 şi 235, pe care-l dăm aici în traducere, fiind de o deosebită importanţă pentru noi, întru cât găsim în el specificată toată zestrea teatrului ce o avea în timpul acela. Iată cuprinsul acestui inventar:

STAREA INTREGULUI MATERIAL AL TEATRULUI

Unsprezece pînzi zugrăvite (fundaluri şi cortine) şi anume:

Un fundal de salon.
Un fundal de palat,
O piaţă publică.
Un fundal reprezentând Vezuviul.
Un fundal reprezentând stânci.
Un decor cu două aplicuri închipuind o grădină şi o fermă.
Un salon cu trei uşi.
Un salon gotic cu o uşă.
Un palat.
Un turn de cetate cu trei uşi.
O pânză zugrăvită.
Un salon mare închis cu şapte uşi de intrare şi cu trei frize.
Un salon octagon cu cinci uşi, şi cu un plafon închis.
O casă ţărănească cu uşi şi obloane şi frize portative.

Decoruri acesorii

Un templu feeric cu coloane dorice și ogivale prevăzut cu o scară cu trei trepte.
Un pavilion în trei părți, cu uși și zaluzele.
Un boschet compus din 3 părți
Două bucăți mari de zid de închidere cu două garnituri.
Două ziduri de sprijin cu galerii.
Un grilaj de închidere cu două porți ce se deschid înlături, cu garnituri și două coloane.
Nouă arbori din cari șase noi.
Opt uși de salon în 2 laturi din care șase noue.
O intrare de mormânt zidit.
Un aplic mare de munte pentru planul întâi, având în fund o intrare în peșteră.
Două ferești mici de salon care se închid în două canaturi.
Alte două mai mari care se închid în două canaturi.
Trei uși cu geamuri în două canaturi.
Două cămine încadrate.
O crâșmă cu plafon închisă, cu ușa la o parte ce se deschide în scenă, și cu o fereastră în fund.
Două mari fațade de casă cu uși și ferești.
O mare intrare de palat cu ogivale.
Un aplic de munte cu scoborîș și cu o scară.
Două scări dela moară pentru suit.
Un cămin mare antic.
Patru culise purtătoare.
Opt tablouri mici.
Un aparat pentru imitat ploaia.
Trei trunchiuri de copac cu două trepte.
Un colțar de cămin.
Două părți de bibliotecă cu două garnituri.
O ușă secretă sub formă de dulap.
Două scări piezișe.
Un trunchi de copac sfărmat.
Un cadru reprezentând Maica Domnului cu pedestal.
Două statui sfarmate.
Două balcoane cu coloanele lor de sprijinit.
Un aplic de fața de balcon.
Șase tablouri mari.
Două aplicuri reprezentând coloane de dughene.
O fereastră cu gratii încrucișate.
O fereastă mică în două canate.
Optsprezece aplicuri de diferite mărimi.
O mare fereastă rustică.
Două aplicuri mari de stânci.
O ușă secretă întorcându-se în jurul ei.
Un aplic de bufet.
Două aplicuri de zid.
O fațadă și casă rustică.
Un mare aplic reprezentând pământ.
Două bănci de grădină.
O scară mare cu opt trepte.
Două rampe cu 20 fofeze.
Două aplicuri pentru făcut întuneric.
Opt purtători de fofeze pentru culise.
Două șușenițe de pânză înfățoșând apă.
Un scaun de transportat persoane, cu brațele.
Un scripț cu osie de fer.
O ladă mare îmbrăcată cu pânză.
O luntre cu puntea ei.

O căsuţă câmpenească.
Trei aplicuri mari reprezentând un stâlp şi un frontispiciu.
O balustradă în trei părţi pentru a despărţi orchestra de public.
Nouă pupitre mari pentru orchestră având şi sfeşnice de tiniche.
Douăzeci de fotoliuri cu câte trei locuri.
Patru cu câte două locuri.
Opt bănci pentru parter.
Nouă aplicuri mari servind în sală pentru bal mascat.
Două tablouri cu subiecte relative la bal mascat.
Trei frize pentru salon.
Patru frize albe.
Perdele pentru loja dinaintea scenei.
Cinci mindire umplute cu paie pentru astupat uşile.
Un clopot mare.
Un clopoţel pentru repetiţii.
Mese, scaune, fotoliuri, canapele, taburete de lemn.
O masă de stolerie.

* *
*

La 23 Septembrie 1842 se deschide sub direcţiunea d-nei Frisch stagiunea teatrală 1842—1843, cu piesa *Le Verre d'eau ou Les effets el les causes,* comedie în 5 acte de Eugène Scribe[1]), dată în abonament suspendat.

Trupa franceză o găsim atunci compusă din actorii următori:

D-nii:	Pellier	D-nii:	Idière
	Pelletier		Valery
	Veron		Aymard
	Mouchel	D-nele	Mouchel
	Macé		Pelletier
	Masson		Roland
	Veron		Maria
	Jean		Valery
	Hyacinthe		Meunier
	St. Jules	D-şoara	Henry

In 24 Septembrie 1842, se face deschiderea teatrului nemţesc de operă, cu „Norma“ de Bellini, operă tragică în 2 acte.

Actorii cari compuneau acea trupă erau:

D-nii:	Beer	D-nii	Neuhauser
	Schmidt		Zehden
	Haake		Zink
	Beyerle		Kreipl

1) Afişul acestei piese se află la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru“ Foi răzleţe,

D-nii: Spertner	D-nii: Rector
Adams	D-nele Rosner
Retscher	Zeigler
Schuch	Moria
Jäckel	Hoffman
Brucker	D-rele: Seipelt
Servas	Schiller
Melculs	Krones
Aim	Servas
Frisch	Ziegler
Berger	Rosner
Fens	Lucatz
Kaden	Zöchman [1]):

Despre deschiderea teatrului francez și a celui nemțesc găsim în „Albina românească“ următoarea dare de samă [1]):

„După zece ani de ființă, Teatru din Iași începe o nouă epohă, căci de la urzirea sa petrecând prin toate treptele greutăților la care purure sunt supuse așezemintele cele nouă, astăzi au ajuns la un punct la care ne putem bucura. Spre a desvăli în public gustul teatrului, a cărui înrâurire asupra civilizației este atât de puternică; administrația a fost generoasă, și Direcția cea nouă s'au văzut în stare de a pute adăogi către Teatru frances și opera ghermană. Sala zugrăvită de nou, au capatat un aer elegant, și fiind mai bine iluminată se va potrivi cu toaletele cele gustoase a damelor noastre.

„Franțezii au început reprezentațiile lor în 23, cu vodevilul: „Paharul de apă“, ce s'au dat foarte nimerit publicului însătat de plăceri. Piesa s'au jucat bine, și repertoriul feliurit ni minește în astă iarnă nouă plăcută petrecere.

„Trupa ghermană au dat în 24, „Norma“, asta musică clasică, care pururea va fi spre nemurirea numelui lui Bellini și plăcerea publicului. Tenorul D. Beer și basul D. Schmit au organe proaspete, și giocul lor au fost potrivit cu rolele lor. Madama Rosner care reprezenta Norma, este o cântăreață foarte însemnată. In duo și în terzetto, Madama Rosner bine agiutorată, s'au înalțat la cele mai frumoase efecte, prin notele cele armonioase a glasului italian, și prin un gioc minunat al rolului său celui greu.

„Noi urăm pe Madama Frisch despre nimerita alegere a trupelor și giudecând despre acest început, dorim a pute

1) Numele acestor actori sînt în afișele ce compun stagiunea 1842—1843, despre care vom vorbi mai la vale, fiind toate legate la un loc într'un caet.

2) Anul 1842 No. 77 din 27 Sept. pag. 305.

fi pururea organ mulțemirei publicului. De asemenea nădăjduim că cu mijloacele sale, Direcția se va îndeletnicei a apuca cu zel formarea „Teatrului național", început încă la anul 1837".

(Această dare de seamă e și în limba franceză)

Tot în ziua de 24 Septembrie 1842, *se rândueşte pe Camille Barozzi cu regula reprezentaţiilor şi alegerea pieselor*, de către Sfatul ocârmuitor, făcându-se aceasta cunoscut şi Direcţiei teatrului.

Deschiderea teatrului nemţesc de sub direcţiunei d-nei Frisch începe la 24 Septembrie 1842 cu *Norma* operă în 2 acte de Bellini. Afişul în franţuzeşte, româneşte şi nemţeşte se găseşte la biblioteca Academiei.

Urmează apoi în 27 Septembrie 1842, reprezentaţia operei *Montechi et Capuleti* sau *Romeo şi Julieta* în 4 acte de Bellini [1]), jucată afară de abonament.

In 4 Oct. se joacă opera *Belizario* de Donizetti, care a încântat mult publicul. Iata ce găsim scris în această privinţă:

„Episodul imaginat despre *Belisarie* se descrie cu mare talent de Marmontel, Rasin şi Janli; condeiul zugravului Gerar înfăţoşă minunat acest suget; dar farmecul de muzică, de poezie şi de zugrăvie întrunite în opera Belisarie, dau viaţă şi suflet acestei întâmplări traghice, a căria asemanare cu adevărul se razămă pe nestatornicia furtunei (norocului) care:

„Este gata din nimica pre un om ca să-l rădice
„Au pre cel mai mândru triam să-l prefacă'n neferice.

„Această frumoasă producere a lui Donizetti, reprezentată pe teatrul nostru, Duminecă în 4 Octombrie (1842), să încunună cu o deplină laudă. Sentimentele şi generul muzică, de poezie şi de zugrăvie întrunite în ppera Belisarie, trei, simţiră, şi deplin se preţuiră de privitori.

„Patimile Antoniei, memoriile şi mărinia lui Belisarie, soarta lui Alamir şi duioşia Irenei invitară aplaosuri vii şi deseori lacrimi. Dueto „In câmpurile gloriei" cântat de d-nu Ber şi Ţedem se recântă încă odată, dupre cerirea obştească, şi terţetul între Belisarie, Irena şi Alamir umplia inimile de sunetul frumoasei sale armonii. Aria cea mare ce madama

1) „Albina Romînească" No. 77 din 28 Sept. pag. 308.

Rosner cânta în al treilea act, se agiutora de muzica ei cea minunată și espresivă, și produsă un mare entusiasmu. Versul cel tinerel a Demoazelei Șiler are note frumoase și va câștiga mai multă putere prin studiu. Decorațiile și costiumele îndeplinea ilusia; și anahronismul instrumentelor miliției noastre, care figura în palatul Bizantiei și pre munții Emus, se tuneci de efectul ce produsă asupra publicului deplinatatea acestei reprezentații. Toată trupa se chemă la închierea piesei, și după aceia încă o dată în particulari Madama Rosner ca o stea strălucitoare al acestei sări frumoase" [1]).

In 11 Octombrie 1842 se joacă opera *Somnambula* (Lunateca), în 2 acte de Bellini, reprezentată în afară de abonament. („Albina românească". 1842 pag. 324).

Teatrul francez merge și el alăturea cu opera, și cu mare succes. Actorii mai cu samă au fost mult apreciați în drama *La grâce de Dieu (Mila lui Dumnezeu)*, care s'a jucat în 13 Oct. 1842. Despre aceasta iată ce ne spune „Albina românească" [2]):

„Artiștii franțezi se încununaseră de cea mai mare laudă în reprezentația *Mila lui Dumnezeu*.

„Această piesă însămnată pentru înfățoșarea sa cea ațițătoare și pentru frumoasele ei variații ștenice, se făcu încă și mai mult printr'o nimerită giucare, care umplu de entusiasm pe public.

„Madama *Moria*, cea întăi, pusă toate puterile și înțelegerea sa pentru a giuca rolul cel greu al Mariei, și izbuti întru atâta, încât la sfârșitul actului al doile să chema și se aploada cu mare pornire.

„D-l *Menié* arată a fi un actor înzestrat cu duh și talent de a să împătimi, și a împărtăși privitorului împătimirea sa.

„D-l *Pelié* și Mad. *Mușel* de asemine făptuiră la succesul, ce noi îl arătăm; și publicul nu este dator a mulțemi numai trupei franțeză pentru sălințele sale, ci și Mad. Friș, care se sirguește a încorona întreprinderea sa cu laudă, și a respunde încrederei ce guvernul și abonații i-au dat cu mare nimerire.

„Să urmeze deci a pune tot zelul seu în purtarea acestei sarcine, ce au luat-o asupră-și, și fie încredințată de în-

---

1) Vezi despre toate aceste anunciuri „Albina romînească", 1840 No. 84, 85, 87.

2) „Albina romînească" No. 89 din 13 Noem. 1843.

cuviinţarea şi îngăduinţa publicului moldovan, carele ştie a preţui sirguinţile ţintitoare spre bine, şi a înţălege greutăţile ce se ţin de întreprinderea teatrală".

Un abonat

După aceasta, teatru de opere şi cel francez dau piese care produc o satisfacţiune generală în public prin alegerea şi modul cum se executau. Aşa:

In 18 Octombrie 1842, se joacă opera *La Straniera* (Străina), în 3 acte de Donizetti.

In 22 Oct. 1842, se joacă *La somnambula* (Lunatica), operă lirică în 2 acte de Bellini.

In 25 Oct. 1842 se joacă *Le maçon et le serrurier* (Petrarul şi lăcătuşul) operă comică de *Auber*

In 1 Noemvrie 1842 se mai repetă de trupa franceză *La grâce de Dieu*, dramă în 5 acte [1]).

La 8 Noemvrie 1842, fiind ziua onomastică a M. S. Domnului Stăpânitor, sara spre această zi trupa franceză a jucat şi s'a cântat în teatru imnul naţional şi reprezentaţia unui tablou alegoric; potrivit cu împrejurarea s'au aplaodat cu entusiasm de către numerosul public [2]).

Directoara Frisch încântată de succesele obţinute de trupa franceză şi de acea de operă precum şi de concursul ce il dă publicul venind în număr mare la teatru, aduce la cunoştinţa publică, printr'un anunciu, că ea fiind recunoscătoare pentru aceasta, a mai îmbogăţit repertorul cu piesele ce de curând i-a sosit, şi că în luna Februarie 1843 va mai mări numărul artiştilor, aducând pe primadonele: *Stelzer*, *Reichman* şi *Bahni*, precum şi pe cântăreţii *Sabatzky* şi *Reichman*.

Iată acel anunciu:

„Aplaozul ce au agonisit de curând cele întâi reprezentaţii franţeze, au încunoştiinţat deplin pe Administraţia teatrală, despre feliul dramatic cel mai mult în armonie cu gustul publicului Moldovan.

„Prin urmare, iscălită, cunoscând bine îndatoririle, cu care s'au legat către abonaţii sei, socoate de neaparat a face oarecare schimbare cu scop înbunătăţitor, în repertoriul încunoştiinţat publicului.

De şi cuvintele sus zise sunt deagiuns a încuviinţa o asemenea măsură, totuşi iscălita nu pregetă a mai adăogi că sosindu-i de curând rămăşiţa repertoriului seu, iau fost

---

2) Alb. rom. pg. 317 No. 80 Oct. 8 anul 1842.
2) Anul 1842 No. 83. pg. 329.

cu neputinţă a publica mai înainte numele pieselor ce vor alcătui adevaratul repertoriu a abonamentului. Pre lângă aceste chiar titlurile pieselor ce au a vă înlătura, şi efectul celora ce au a cuprinde locul lor, şi care fără întârziere se vor aduce la cunoştinţa tuturor, vor încredinţa pe cinst. public, că Administraţia necontenit se sirgueşte a se învrednici de încrederea abonaţilor sei. Tot de aceste motivuri îndemnată, iscălita şi-au propus a aduce în luna lui Fevruarie viitor pe Madamele: *Stelţer*, *Raihman* şi *Bahni*, şi pe Dumnealor: de *Sabatzki* şi *Raihman*, pentru a face operei ghermane îmbunătăţirile dorite.

„Vă rog Domnule Redactor, ca împărtăşind aceste cinstiţilor domni abonaţi, să binevoiţi a vă face organul sus însemnatelor dispoziţii şi sentimente, ce îndeamnă pe administraţie a păşi către asemenea îmbunătăţire teatrală, pentru care iscălita vă înfăţoşză rostirea înaintei sale recunoştinţe“ [1]).

Friş.

După sosirea pieselor anunţate pentru teatrul francez, Directoara Frisch, publică iarăşi printr'un anunciu cu data din 14 Decembrie 1842, numele pieselor, mai repetând că va îmbunătăţi trupa de operă, aducând în luna Fevruarie alţi noi artişti, şi pentru acest sacrificiu ce face, îndrăzneşte să nădăjduiască că va fi susţinută de public, având şi protecţia sa [2]).

Teatrul nemţesc de operă şi cel franţuzesc îşi urmează regulat reprezentaţiile lor, publicul însă nu vine în număr mare după cum venea căci îşi arătase desplăcerea pentru opera nemţască. Despre teatrul românesc însă nici nu era vorbă, de aceia publicul începuse aşi arata nemulţemirea sa către Direcţiune pentru negligenţa ce-şi arata faţă de teatrul moldovenesc; în urma acestor nemulţămiri teatrul românesc se deschide cu mare greu în fine pe la sfârşitul stagiunei întâia la 27 Decembrie 1842 cu *cea întăi reprezentaţiune de „Strigoiul“*, melodramă în 3 acte propăşită de un prolog [3]).

Tot atunci actorul Gheorghe Greceanu a fost însărcinat de d-na Frisch a da dela 6 până la 8 reprezentaţii cu piese naţionale cu începere dela 1 Ianuarie 1843, până la finele

1) „Albina romîneascā“, 1842 No. 96 din 3 Decembrie pag. 381.

2) Se află tipărit într'o foaie ce se găseşte la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru“ Foi răzleţe.

3) Afişul se află la biblioteca Academiei romîne, pachet „Teatru“ Foi răzleţe.

lui Aprilie. Aceasta s'a făcut după insistenţa mai multor boeri şi a publicului cari doria să audă şi piese naţionale pe sceana teatrului românesc. Dar din mai multe împrejurări actorul Greceanu n'a putut să'şi ajungă scopul şi aşa nu se joacă piese româneşti **decât la 17** Noemvrie 1843, după cum vom vedea mai la vale.

Găsind şi pentru stagiunea aceasta 1842—1843, o colecţiune de afişe, atât ale teatrului nemţesc cât şi ale celui franţuzesc, legate asemenea într'un volum şi pastrate la biblioteca Academiei române, în pachetul cu titlul „Teatru" *Foi răzleţe*, reproducem mai la vale titlurile tuturor pieselor date în abonament cu specificarea zilelor, din care se vede că stagiunea teatrală 1842—1843 s'a închis la 1 Mai 1843, şi că s'a jucat în totul 90 abonamente, opere, drame, comedii şi vodeviluri, afară de beneficiile actorilor şi alte reprezentaţii în abonamente suspendate.

Multe din acele afişe sunt tipărite în limba română, franceză şi germană.

Iată dăm aici colecţiunea de afişe despre care am vorbit:

Joi, 24 Sept. 1842, pentru deschiderea Teatrului de Operă s'a jucat „Norma", operă în 2 acte, de Bellini.

In 26 Sept. „L'Oncle Baptiste", vodevil în 2 acte de Emile Silvestre, şi „Le Novice", vodevil în 1 act, de Melesville.

29 Sept. „Job et Jean", vodevil în 2 acte de Lockroy, şi „Une Passion", vodevil în un act de Duvert.

1 Oct. „Belisaire", operă de Donizzetii în 3 acte.

3 Oct. „Louise ou la Répartion", comedie vodevil în 2 acte de Scribe, şi „Un Monstre de femme", vodev. în 1 act de Duvert şi Lausanne.

4 Oct. „Belisaire", opera de Donizzetti în 3 acte.

6 Oct. „Philippe", comedie vodev. în 1 act de Scribe şi „L'Oncle Baptiste".

8 Oct. „Montechi et Capuletti" ou „Romeo et Juliette", operă în 4 acte de Bellini.

10 Oct. „Les Souvenirs de la Marquise V***, comedie în 1 act, şi „Job et Jean".

13 Oct. „La Grâce de Dieu", dramă vodev. de Demury şi Gustave.

15 Oct. „Belisaire" operă în 3 atce de Donizzetti.

17 Oct. „La nuit aux suflets" vodevil în 2 acte de Warner şi „Les souvenirs de la Marquise V*** comedie în 1 act.

18 Oct. „L'Etrangère" (La straniera), opera de Bellin, în 2 acte.

20 Oct. „Philippe", comedie vodevil în 1 act de Scribe, și „Une passion".

22 Oct. „La Somnambule", operă lirică în 2 acte de Bellini.

24 Oct. „Marcel, ou „L'Interieur d'un Ménage", dramă în 2 acte de Hippolite Auger.

27 Oct. „Manche a manche", vodevil în 1 act de Rosiers, și „Louise ou la Réparation".

29 Oct. „Le verre d'eau, ou „Les effets et les causes", comedie în 5 acte de Eug. Scribe.

31 Oct. „Belisaire", operă în 3 acte de Donizzetti.

1 Noem. „La grâce de Dieu".

3 Noem. „Le Novice", comedie vodevil în 1 act de Melesville, și „La nuit aux soufflets".

5 Noem. „Norma", operă.

7 Noem. „Les Mèmoires du diable", comedie vodev. în 3 acte de Arago.

8 Noem. „La Muette de Portici", operă în 5 acte de Auber.

10 Noem. „L'Oncle Baptiste" și „Un Monstre de femme".

12 Noem. „La straniera", operă.

La abonamentul No. 27 lipsește afișul.

17 Noem. „Le Philtre", (L'Elixir d'amore) operă în 2 acte de Donizzetti.

19 Noem. „Les vieux pechés", comedie vodevil în 1 act de Melesville, și „La Nuit aux souflets".

21 Noem. „Les Mémoires du Diable", comedie în 3 acte, de Arago.

22 Noem. Potpouri, mélanges des scenes d'operas et comedies allemandes en 3 actes. I⁰ parte „*Robin des bois*", de C. M. de Weber.

II⁰ partie „La femme jalouse", comedie allemande de Kotzebue.

III⁰ partie Scènes de Guillaume Tell, și finalul din opera „Jean de Paris".

24 Noem. „Les Fées de Paris", vodev. în 2 acte de Bayard, și „Les Gands Jaunes", vodev. în 1 act de Bayard.

26 Noem. „Louisette ou la Primadonne", vodev. în 2 acte de Georges***, și „Manche a manche", vodevil în 1 act de Rosiers.

28 Noem. „La Muette de Portici", și „Le Barbier du Village", operă comică în 2 acte de Gyrowetz.

1 Dec. „Les Mémoirs du diable".

4 Dec. „Job et Jean" și „Un aveu ou Un caprice de femme".

7 Dec. „Marcel ou l'Interieur d'un Ménage".

8 Dec. „Le Philtre ou l'Elexir d'amore", operă.

10 Dec. „L'Héritière", comed. vod. în 1 act de Scribe— „L'homme de soixante ans", vodev. în 1 act de Dartoir Simony și „La visite a Bedlam", vodev. în 1 act de Scribe.

12 Dec. „Otello ou le Maure a Venise", operă în 3 acte de Rossini.

15 Dec. „Otello ou le Maure a Venise".

17 Dec. „L'E'clat de rire" dramă în 3 acte de Arago și Martin.

19 Dec. „La Grâce de Dieu".

22 Dec. „Le chevalier du guet", comed. vodev. în 2 acte de Lekroy și „L'avengle et son baton", comed. vod. în 1 act de Varin.

23 Dec. „La Muette de Portici".

28 Dec. „Les deux Serruriers".

29 Dec. „Les Puritains", operă în 3 acte de Bellini

4 Ian. 1843. „Les Puritains", operă în 3 acte de Bellini.

7 Ian „La Somnambule" operă lirică în 2 acte de Bellini.

8 Ian. „La dot de Suzette", dramă în 4 acte cu cântece de Dinaux și Lemoir.

11 Ian. „Le Philtre" (L'lexir d'amoure) operă în 2 acte de Donizzetti.

13 Ian. „L'aveugle et son baton" și „La visite a Bedlam".

15 Ian. „Le voyage à Pontoise" comed. în 3 acte de Roger și Vaez.

19 Ian. „Marcel" ou „L'interieur d'un Ménage".

20 Ian. „Lucrécе Borgia", operă în 3 acte de Donizzetti.

25 Ian. „La dot de Suzette".

26 Ian „Montechi et Capuletti, ou Romeo et Juliette".

29 Ian. „Le voyage a Pontoise".

1 Fevr. „Amour et Amourette" ou „Les étudiants et les grisettes", dramă vodev. în 5 acte, de Denery și Granger.

4 Fevr. „Le Chevalier du Guet", com. vod. în 1 act de Lokroy. și „La Fiolle de Gaghostro" vodevil în 1 act de Anicet.

5 Fevr. „Lucrèce Borgia".

8 Fevr. „Louisette oŭ la Primadona" și „Les Gants jaunes".

9 Fevr. „Belisaire", operă în 3 acte de Donizzetti.

12 Fevr. „Une Chaine", comedie în 5 acte de Scribe.

15 Fevr. „La Grâce de Dieu".

Afișul la abonamentul No. 66, ce urmează, lipsește.

2 Martie „Les mémoires du diable", comedie vodev. în 3 acte de Arago.

4 Martie „L'Héritière" și „Oscar", comedie în 3 acte.

5 Martie „Amour et amourette".

9 Martie „Une Chaine".

11 Martie „Norma" operă.

15 Martie „L'homme de 60 ans“, vodevil în 1 act de Dartois Simony, „Les aides-de-camp“ comedie vodev. în 1 act și „Le caporal et la payse“, com. vod. de Paul de Kock.

16 Martie „Les Fées de Paris“, și „L'aveugle et son baton“.

18 Martie „Otello“ ou le Maure de Venise.

20 Mart „La soeur du Jocrisse“ comedie vod. în 1 act, și „Oscar“ comedie în 3 acte.

23 Martie „Les deux factions“, vodev. în 1 act de Dumanoir, „La Fiolle Gagliostro“ și „La Visite à Bedlam“.

25 Martie „Marino Falliero“, operă în 2 acte de Donizzetti.

27 Martie „La Soeur du Jocrisse“, și „Le verre d'eau on les effets et les causes“.

30 Martie „Les Puritains“, operă în 3 acte de Bellini.

1 Aprilie „Le fils de la folle“ dramă în 5 acte de Soulié.

3 Aprilie „Robert le diable“ operă în 5 acte de Meyerbeer.

13 Aprilie „Les deux couronnes“, comedie în 3 acte de Bayard și Dumanoir.

15 Aprilie „La Juive“, operă în 4 acte de Halévy.

La abonamentul No. 84 lipsește afișul.

20 Aprilie „Le bal masqué“ (Gustave), operă în 5 acte de Auber.

22 Aprilie „La dot de Suzette“.

24 Aprilie „Lucie de Lamermoor“ operă în 3 acte de Donizzetti.

27 Aprilie „Leon“ dramă în 5 acte de Rougemont.

29 Aprilie „Robert le Diable“ operă în 5 acte de Meyerbeer.

Cu ocazia unui concert dat în 14 Aprilie 1843 de Henri Ehrlich violonist trupa franceză i-a dat concursul jucând piesa *Les Gants jaunes*, vodevil în 1 act de Bayard.

1 Mai „Lucie de Lamermoor“.

Din aceste afișe se vede că la toate nouăzeci de abonamente ce s'au dat în acea stagiune prețul locurilor cu sara au fost: Loja rangul I, 2 galbeni; Benuar $1\frac{1}{2}$ galbeni; Loja F. 1 galben; Stale 5 sorocoveți; Foteil, 4 sorocoveți, Parter, 2 sorocoveți, Galeria, 1 sorocovăț.

Cu toate silințele ce directoara Frisch își dădea cu opera nemțască, totuși publicul care auzise în mai multe rânduri opera italiană, începu a arata cea mai mare desplăcere pentru opera nemțască; de aceia directoara teatrului, simțind că nu va putea urma cu representațiile până la încheerea contractului 1 Mai 1844, face o cerere in 31 Dec. 1842, la

consiliul Administrativ, ca guvernul să congedieze trupa nemțască de operă, pentru care publicul arată desplăcere, și că contractul său să fie reînoit încă pe doi ani, până la 1 Mai 1846, fiind obligată a da 70 reprezentații, cari să fie într'un singur abonament, *căci fiind în două, totdeauna să prilejește îngreuere întru a doua abonație, apoi să se angajeze trei sau patru actori de merit, pentru complectarea trupei franceze, fiind trupa de operă desfăcută, lăsând atunci un prisos de fondos.*

Această cerere venind înaintea Domnitorului, printr'un înalt apostil Mihail Sturza Vodă luând în considerațiune cele aratate, hotărăște:

„Să încuviințază această anafora, cu adăogire de doi ani peste contractul vechiu, și cu anume condiție ca să complectarisască trupa franțeză cu aducerea și de alți actori și actrițe, încât să poată reprezenta mici opere comice și comedii, pe lângă vodeviluri, spre mulțămirea publicului, fără care contractul va rămâne desființat“ [1]).

In urma acestui apostil, Ocârmuirea încheie un al doilea contract în 15 Martie 1843, prin care se prelungește contractul vechiu până la 1 Mai 1846. Amândouă aceste contracte au fost făcute în limba franceză, și legalizate de Consulatul Austriac. Ele sunt subscrise de Directoara *Marie Thérèse Frisch, Baronne Langer de Langenau.*

---

1) Dosarul Postelniciei No. 976, pag. 213, aflat la Arhiva statului din Iași.

CAP. VIII

Stăruințele făcute pentru continuarea representațiilor trupei de operă nemțască.—Părăsirea teatrului de publicul ieșan.—Numirea boerului Alexandru Sturza ca Director al teatrului moldovenesc, și reînceperea representațiilor în limba țărei.—Sosirea în Iași a unei trupe de Operă Italiană.—Representațiile date de trupa națională.—Destăinuirile făcute de Const. Caragiali asupra organizației trupei naționale.

Deși, după cum am văzut publicul ieșan nu mai avea nici o tragere de inimă pentru reprezentațiile de operă nemțască, dupăce ascultase acuma în mai multe rânduri opere frumoase interpretate atât de artiști francezi cât și italieni, totuși vedem că directoara ce avea concesiunea teatrului, d-na Frisch, cu toată hotărîrea ce se dăduse de Domnitor, de a se complecta numai trupa franceză, ea stăruește și recapătă, după cum se vede, învoirea de a continua și cu reprezentațiile nemțești de operă, pentru care s'ar părea că avea sprijinul unui public special din Iași, compus din colonia nemțască ce era numeroasă pe atunci, întrucât din ea făcea parte cei mai mulți meseriași și comercianți cu vază din oraș. Astfeliu fiind, vedem că înainte de a se deschide stagiunea teatrală a anului 1843—44, directoara Frisch, încunoștiințează publicul printr'un anunț, cu data din 20 Sept. 1843, că la 1 Octomvrie acel an, se va deschide stagiunea teatrală, și că pe lângă teatrul francez, va fi în acelaș timp și reprezentațiuni de operă nemțască.

Abonamentul se face pentru 80 de reprezentații, compuse din *opere* jucate de actori nemți, și de *drame, comedii* și *vodeviluri* jucate de actorii francezi. In acelaș timp anunță că prețurile sunt următoarele:

Lojele de rangul	I	90 galbeni
Benuare		70 „
Lojelele de rangul al II-le		40 „
Stalele dela No. 1—36		24 „
Fotoliuri dela No. 36—70		18 „

Zilele de reprezentaţie pentru abonament, erau: Marţi, Joi şi Sâmbătă [1]).

In cele întâi zile ale lunei Octomvrie se deschide teatrul francez cu piesa *La belle écaillère, dramă*, iar mai târziu, pe la 12 Oct. 1843, se deschide şi opera nemţască.

In această stagiune, teatrul sub direcţia d-nei Frisch, mergea din ce în ce mai rău, publicul era nemulţumit de piesele ce formau repertoriul teatrului, şi din această pricină se ducea în număr mic la teatru. Bine înţeles că în faţa acestor împrejurări, Direcţiunea suferea perderi însemnate.

In ceiace priveşte teatrul moldovenesc, se vede că el fu părăsit mai cu totul de directoara Frisch, aşa că nici nu se mai pomenea de deschiderea lui, încât publicul iubitor de representaţii în limba ţării, începu a protesta şi a arată mare nemulţumiri împotriva directoarei teatrului, care era obligată chiar prin contract să facă toate chipurile ca teatrul moldovenesc să-şi urmeze regulat representaţiile sale şi să progreseze.

In urma acestor manifestări ale publicului contra d-nei Frisch, Ocârmuirea, numi pe boerul Alecsandru Sturza ca Director al teatrului moldovenesc, punându-i între altele sarcina să privigheze alegerea pieselor de reprezentaţii şi înfiinţarea unei trupe de actori moldoveni. In acest scop marele Postelnic printr'o adresă cu No. 3258 din 9 Noemv. 1843, îi face cunoscut despre numire, în cuprinderea următoare:

Cinstit D-sale boerului Alecsandru Sturza,

„Prea Inalţatul Domn Stăpânitor, luând în bagare de samă că Dumneaei Madama Friş nu urmează condiţiile contractului ce are încheet cu Cârmuirea pentru ţinerea teatrului din Capitalie, atât întru păzirea bunei orânduelí cât şi alegerea pieselor de reprezentaţie, iar mai ales întru înfiinţarea unei trupe de actori Moldoveni, au bine-voit a rândui pe Dumneata prin ofisul cu No. 50, *Director* acestui teatru. Deci jos iscălitul alăturând Dumitale pe lângă aceasta pomenitul decret, tot odată aţi împărtăşeşte că sau făcut cunoscut de această punere la cale Madamei Friş, rămâind nădejde Cârmuirei că după asemene regularisire teatrul va veni prin a D-tale înţăleaptă chibzuire în stare dorită, şi că pe lângă toate celelalte îmbunătăţiri câte împrejurarea

---

1) Acest anunciu se află tipărit în o foaie răzleaţă la biblioteca Academiei române, pachet, Teatru „Foi răzleţe".

cere, înființarea și statornica întreținere a trupei Moldovene va fi obiectul cei mai de aproape îngrijiri a Dumitale"[1]).

In urma acestei numiri, *Madama Frisch*, îmboldită de boerul Alecsandru Sturza, face toate chipurile spre a reîncepe și reprezentațiile teatrului Moldovenesc cât mai curând, și astfel numește regisor al teatrului Moldovenesc pe Macé, iar pe Luzzato casier.

Teatrul Moldovenesc se deschide la 17 Noemv. 1843, cu piesa *Bădăranul boerit*, făcându-se în acelaș timp și un anunciu prin care se arată că în iarna aceasta, se va da 18 reprezentații moldovenești. Iată anunțul despre care e vorba:

„Teatrul național care acuma era sub direcția d-nei Frisch, și a regisorului d. Macé, s'a deschis la 17 Noemv. 1843, cu comedia lui Molière intitulată *Bădăranul boerit*.

„Direcția va da în iarna aceasta 18 reprezentații românești. Doritorii întemeerii acestui teatru, se vor putea abona la casierul d. Luzzato cu prețurile următoare:

Loja rândul I	18 galbeni
Benuarul	12 „
Rândul al II-le	8 ½ „
Scaunele numite staluri	3 ½ „
Foteilul	2 ½ „

„Giumatate de abonament se va număra înainte, iar prețul antrelei pentru cei neabonați, este cel obicinuit"[2]).

Găsim apoi că în sara de 2 Ianuarie 1844, s'a jucat, în beneficiul d-nei Caterina, întâia representație de *Ionică dragul mamei*, comedie în 4 acte de d. Milescu, la care beneficiu a luat parte și trupa franceză, dând concursul ei, cu piesa *Le Comissaire extraordinaire*, vodevil într'un act de Duvert și Lausanne.

In 18 Ian. 1844 se joacă, în beneficiul d-nei Macé *fără abonament și fără întrare de favor*, întâia reprezentație a piesei *Cuconul Iorgu de la Sadagura* sau *Nepotu'i salba dracului*, comedie în trei acte compusă de***[3]). Actorii cari au jucat în această piesă au fost: d-nii *Greceanu, Garagiali, Idieru, Barageni, d-ra Homiceanu, d-na Macé, dl Teodoru, Nastasi, Sterian* și *Costachi*. Intre acte *dl Teodor* a făcut mai multe exerciții de gimnastică: I. Două brațe de fer sau poziția orizontală. II. Două inele sau poziția de moarte. III.

1) Vezi dosarul Postelniciei No. 976, pag. 216, aflat în Arhiva Statului din Iași.
2) *Albina românească*. An. 1843, No. 91, pag. 364.
3) Autorul acestei piese era Vasile Alexandri.

Picioarele de fer. IV. Balansul pe frânghie când va râdica 300 oca de fer.

Spectacolul s'a început cu: *Cea de pe urmă noapte* de *André Chenier*, dramă în 1 act, jucată de d. *Meunier* (actor francez).

Piesa *C. C. Iorgu dela Sadagura*, a fost tipărită în acel an în Iunie, la *Institutul Albinei* din Iaşi, a lui Gh. Asaki, cu numele autorului ei, V. Alecsandri, care într'un post-scriptum interesant, adăogit la sfârşitul piesei, ne spune că „piesa aceasta este *de circonstance;* o compunere improvizată, o scriere aruncată pe hârtie în două trei zile, nădăjduind că publicul cetitor va trece cu vederea greşalele dramatice cuprinse în ea. Acele greşeli, zice Alecsandri, autorul le cunoaşte prea bine şi ştie dinainte defectele care ar putea da materie unei critici aspre,—dar se măguleşte cu ideea că spectatorii binevoitori cari au aplaudat pe *C. C. Iorgu dela Sadagura*, la *deosebitele* lui reprezentaţii, îi vor pastra încă o parte din acea dragoste neaşteptată ce iau aratat odinioară. Această idee şi oarecare *lene* l'au oprit de a face corecţiile cuviincioase. Apoi Alecsandri mărturiseşte că neavând nici de cum pretenţia de a fi *autor dramatic*, el a compus această piesă pentru plăcerea a câtorva prieteni, şi pentru ca să dovedească că tinerii actori români pot juca foarte bine pe scenă, când vor fi însărcinaţi fieştecare cu rolul ce i se cuvine, căci: „arta teatrală este la noi *încă în copilărie*, şi prin urmare *piesele trebuesc lucrate după actori*, până ce aceştia se vor putea *deprinde* cu scena".

Din persoanele cari au interpretat piesa, şi cari se văd tipărite în broşură, vedem că s'au mai schimbat câţiva din actorii dela prima reprezentaţie, şi anume, *Barageni* a fost înlocuit cu *Bonciu, Costachi* cu *Urzică* şi d-ra *Homiceanu* cu d-na *Marghioala*.

In 23 Ianuarie 1844, s'a jucat pentru beneficiul demoazelei Clara Hanri piesa *Spatarul Haţmaţuchi*, comedie în 1 act de V. Alecsandri precum şi o piesă franceză şi una nemţască, şi s'a cântat de d-nele *Stelzer, Arnold* şi *Luigi Riciardi*, mai multe arii din diferite opere.

In 29 Ian. 1844, se joacă pentru beneficiul artistei d-na Mouchel, piesele: *La tour de Nêsle*, (acte de la prison), dramă de Alex. Dumas şi Gaillardet ; *On ne passe pas* ou *Le Poste d'honneur*, vodevil în 1 act de Villeneuve şi Masson, şi *L'hospitalité*, vodevil în 1 act, de Chabot şi Cormon. Intre cel întâi antract d-na Mouchel a cântat canţoneta: *Les quatres sous du petit Nicole*.

La 4 Fevr. 1844 se joacă de trupa franceză *Marie*

Mignot, comedie istorică cu cuplete, în trei epohe, pentru beneficiul d-lui Pellier.

In 5 Fevr. 1844 se joacă în beneficiul d-lui G. Greceanu întâia reprezentaţie a piesei *Hagi Eni dela Galatz*, comedie în 2 acte, prelucrată de I. Sion. Actorii cari au luat parte la această representaţiune au fost d-nii: *Greceanu*, *Barageni*, *Teodoru*, *Bosie* şi d-ra *Homiceanu;* apoi spectacolul s'a încheiat cu *Fata Cojocarului*, comedie în 1 act de***. Actorii cari au jucat această piesă au fost d-nii: *Greceanu*, *Barageni*, *Caragiali*, d-nele *Marghioala* şi *Profira*. Intre acte d. *Steltzer*, întovărăşit de o damă, a jucat ungureşte [1]). Afişul e tipărit şi în franţuzeşte.

In 6 Fevr. 1844 se joacă la 12 din zi, mai multe piese de trupa franceză şi nemţască.

Petrecerile sunt însufleţite în acest carnaval, se dau în oraş baluri, concerte, operă, teatru francez şi reprezentaţii de Teatru moldovenesc.

„Albina românească", din 16 Ianuar 1844 dă seamă despre toate aceste în următoarele rânduri:

„Plăcerile carnavalului se înmulţesc şi se îndeasă în proporţia marginilor înguste ci i-au prescris calendarul acestui an. Balurile strălucite, soarele desfătătoare şi dănţuitoare, concerte de un gust clasic, spectacole franţeze, germane şi cele naţionale reînviete, în mijlocul aplaozurilor entuziaste, urmând una după alta, ţin pe doritorii de plăceri în necontenită mişcare. Ştirile dela Odesa ni minesc o *operă italiană*. O parte a acelei societăţi va sosi aici pe la încheerea lunei viitoare spre a da pe teatrul nostru un şir de reprezentaţii. Cu părere de rău aflăm ca Prima Dona *Siniora Leon* nu face parte la acea soţietate, fiindcă ea, în călătoria la Veneţia, patria sa, are a veni aici peste două septămâni spre aşi urma voiajul. Poate că vom ave norocire a auzi în vr'un conţert şi pe asta cântăreaţă însemnată, ce este farmecul teatrului".

Opera italiană dela Odesa era aşteptată în Iaşi cu nerabdare, ea trebuia la 1 Martie 1844, să-şi înceapă şirul reprezentaţiilor. In acest scop impresariul acelei trupe, Ios. Marini, face în 25 Fevr. 1844, o înştiinţare, prin care aduce la cunoştinţa *nobleţei şi a onoratului public*, că acesta, însoţit de d-ra *Lucinio* şi de d. *Alberti*, artişti în trupa italiană din Odesa, va da o serie de zece reprezentaţii cu deosebite opere italiene, şi că va fi ajutat şi de trupa nemţască ce se află în Iaşi. Reprezentaţiile trebuiau să urmeze de două ori

1) Afişele acestor reprezentaţii se află în biblioteca Academiei române pachet „Teatru" Foi răzleţe.

pe săptămână, cea întăi având loc Mercuri, 1 Martie 1844. Fiind convins, zice Marini în anunțul său, de dorința ce are publicul ieșan pentru opera italiană, se măgulește că *nobleța și onoratul public, îi va da tot concursul venind în număr mare la reprezentațiile operei italiene.*

Abonamentele pentru cele zece reprezentații trebuiau să se facă la d. Luzzatto, casierul teatrului cu prețurile următoare:

Loja rangului I	20 galbeni
Benuar	15 „
Loja rangului II	10 „
Stal	$3\frac{1}{2}$ „
Fotoliu	$2\frac{1}{2}$ „ [1])

Pe lângă acest anunciu făcut pe foi răzlețe și împărțit în public, se mai face cunoscut despre aceasta și în ziua de 2 Martie 1844, în „Albina românească", următoarele: [2])

„O parte a operei italiene din Odesa au sosit în capitala noastră. Sinior *Marini*, unul din cei mai întăi artiști a ei, în companie cu Demoazele *Lacinio* și Sinior *Alberti*, va da pe teatru nostru un șir de zece reprezentații, de deosebite stene și opere italiene, în care se va ajutora de trupa operei germane. Sâmbătă 4 Martie se va da opera *Belisario*, în care dl Marini se deosebește prin puterea cântecului și a giocului seu".

In fine în așteptarea generală a publicului, începe mult dorita operă italiană.

Impresia ce a făcut asupra publicului aceste prime reprezentații italienești, o găsim descrisă în „Albina românească" [3]) în chipul următor:

„După multă așteptare iaca și muzica italiană, cântată de italieni, iaca recitativi, carii sunt recitativi".

„Sinior *Marini* propășit de reputația sa, ni-au dat mai mult decât ne-a giuruit.

„Eleganța persoanei sale, adevărul acției și cântecul plin de înpătimire și de metod, ne-au făcut a aplauda în el pe artistul, carele prin înfocarea cântărei și puterea glasului său, ne-au răpit....

1) Această înștiințare se află în o foaie răzlețâ la Biblioteca Academiei Române Pachet *Foi răzlețe. Teatru.*
2) An. 1844 No. 18 din 2 Martie pag. 70.
3) An. 1844 No. 20 din 9 Martie.

Nu mai puţin şi Siniora *Lacinio,* prin dulceaţa versului ei şi încântarea jocului, au ştiut să câştige aplaosuri cu drept învrednicite. Intr'un cuvânt, toată lumea au fost foarte mulţumită chiar de îndemnul ce-au avut fiecare de a vizita Teatrul, atât de deşert de un timp încoace, atât de trist şi descurăjător, nu numai pentru public ci şi pentru actori. De asemenea toată lumea au părăsit Teatrul cu o adâncă părere de rău; ar fi dorit să audă talentul Siniorei *Fani Leon,* şi a revede pe sţenă pe acel tenor (?) pre carele atâta am admirat de câte ori au voit să cânte".

Odată cu reprezentaţiile operei italiene, joacă şi trupa moldovenească. Aşa:

Luni în 6 Martie 1844 se joacă în beneficiul d-lui C. Caragiali, întăia reprezentaţie de *Soldatul Moldovan*[1]) melodramă în 3 acte tradusă de N. N. Actorii cari au luat parte în această piesă sunt: *Greceanu, Barageni, Sterian, Dimitriu, Caragiali, Bonciu, Teodor* şi d-na *Macé.*

Vineri în 17 Martie 1844, se joacă în beneficiul d-lui *Teodor,* întăia reprezentaţie de: *Insurăţelul,* comedie în *3* acte, prelucrată de N. N. şi spectacolul s'a sfârşit cu *Furiile lui Orest sau Videniile crimenului,* melodramă în 1 act tradusă de V. A. Actorii cari au jucat în această piesă au fost: *Caragiali, Bonciu, Greceanu, Idieru,* d-nele *Macé şi Marghioala* şi d-ra *Homiceanu.*

In 2 Aprilie 1848, se joacă de trupa italiană opera *Furioso,* iar la 9 Aprilie 1844, opera *Nina o pazza per amor* (La Folle par amour) grand opera tragique en 2 actes par Copolla. Acteurs: Mr. Marini, Mad. Lacinio, Mr. Alberti, Mr. Arnold jun, D-lle Schiller, Mr. Brucker. Afişul şi în limba nemţască, representaţia dată în beneficiul d-nei Lacinio.

Printr'un aviz teatral, directoara Frisch face cunoscut abonaţilor, că: *atât angajamentul artiştilor cât şi periodul teatral se vor închee la 30 Aprilie 1844, şi că din împrejurări neprevăzute şi neatârnate de voinţa ei, îi este cu neputinţă a îndeplini cele 10 reprezentaţii, ce de buna voia ei, giuruise pe lângă cele 80 reprezentaţii de abonament* (după programa deschiderei teatrului din 20 Sept. 1843). *Drept care patru reprezentaţii se vor adăogi către abonamentul periodului viitor*[2]).

---

1) Afişul se află la Bibliotecă Acad. Rom. pachet. Teatru Foi răzleţe
2) *Albina romînească.* No. 34 din 1844, Aprilie. 30.

Asupra mersului și a felului de conducere a trupei moldovenești, în iarna 1843—1844, găsim indicațiuni prețioase într'o scriere contimporană a actorului C. Caragiali, sub titlul: *O repetiție Moldovenească sau Noi și iar noi,* farsă într'un act, compusă la 17 Martie 1844 „pentru plăcerea și petrecerea a vr'o câțiva prieteni", scriere care s'a tipărit într'o broșură de 44 pagini în Iași în *Kantora foaiei sătești,* la 1845.

Această farsă are o prefață scrisă de însuși Mihail Cogălniceanu, în care marele patriot moldovan vorbește cu entusiasm de actorii din timpul acela, scoțând la iveală meritul scrierii, ca una ce avea a servi în viitor la istoria începutului teatrului românesc.

Față de importanța celor scrise de M. Cogălniceanu, reproducem aici acea prefață în întregimea ei. Iată-o:

„D. Costachi Caragiali, acel tânăr actor român pre carele l'am văzut, pe născânda noastră scenă jucând cu atâta talent „Cuconul Iorgu dela Sadagura", înainte de a se întoarce în țara Românească, ca un adio al său ne-au lăsat această piesă compusă de d-lui: „O repetiție românească". Cuprinsul ei răspunde cu totul la titlul ce poartă; această nemerire este îndestulă laudă pentru iscusința d-sale autorului. In adevăr cetind cineva această cărticică, cu neputință îi va fi de a nu cunoaște natura, jocul, manierele, metehnele fieștecărui actor, jucând o rolă pe scenă, și prin urmare atârnând de critica publicului. Pe lângă acest merit *repetiția* d-sale Caragiali ne poate sluji pentru trii considerații destul de însămnate. Intăi ea ne arată cu culoare atât de vie cât și adevărată starea teatrului național sub direcții străine. Al doile ea ne dovedește că nu vom pute avea actori Români până când nu vom avea un conservatoriu național, o dorință pe care o vedem rostită și de către frații noștri de dincolo de Milcov; și al treile această piesă poate sluji de un document foarte important pentru viitorii cercetători a începutului teatrului național. Un autor a căruia scriere împlinește atâte condiții poate să fie mândru de opera sa; și în această privire noi dăm toată dreptatea d-sale Caragiali de a se făli de scrierea sa, și prin urmare a nădăjdui pe recunoștința tutulor iubitorilor literaturii și a scenei naționale".

Din scrierea lui Caragiali sus aratată, putem afla mai întâi că francezul *Macé,* care era cunoscut în public numai ca regisor al teatrului moldovenesc însărcinat al directoarei

---

1) *O repetiție Moldovenească,* pag. 25.

Frisch, era în realitate însuşi el antreprenor al reprezentaţiilor moldoveneşti, de aceia capatase un feliu de concesiune în această privinţă dela d-na Frisch, în schimbul unei plăţi de 30 galbeni pe fiecare sară de representaţie; aşa numita directoară nu se mai ocupa de loc de trupa moldovenească, ci avea numai răspunderea către ocârmuire de a nu se juca în limba moldovenească *niscaiva piese atingătoare.*

Mai vedem apoi că, întru cât Macé nu cunoştea bine limba ţărei şi nici nu se prea interesa de reuşita morală a trupei, ci mai mult de afacerile ei băneşti, era o adevărată babilonie între actorii, cari nu ascultau de nimene, veneau la repetiţie când aveau gust, puneau pe alte persoane particulare să le joace rolurile când nu aveau ei poftă să joace, nu studiau piesele decât pe apucate şi fără nici o ordine, se puneau piesele în scenă în chip ridicul, fără costume şi decoruri potrivite, etc.

Tot din această scriere a lui Caragiali, se vede numele tuturor actorilor şi actriţelor ce au jucat în stagiunea citată, şi cari sunt următorii: C. C. Caragiali, regisor, Gh. Greceanu, Teodor, Sterian, Bonciu, Nicolau amator, Idieriu, I. Boian, sufleur, Macé director, Mad. Macé, Mad. Marghioliţa, M-la. Homiceanu şi figuranţii Handoca şi Cuza.

Pe lângă toate aceste rele aratate de Caragiali, mersul rău al Direcţiei teatrului se pare că se datora mai ales şi faptului că piesele ce se dădeau pe scena ieşană, în limba ţării, erau rău alese, şi încă mai rău traduse, actorii vorbeau cuvinte şi fraze nepotrivite, şi neînţelese pentru cea mai mare parte din public, amestecate cu franţuzisme ridicule, şi aceasta atrăgea, bine înţeles, puţinul interes şi desgustul publicului cult, de a veni la reprezentaţiile româneşti.

Asupra acestei chestiuni găsim că însuşi autorul contemporan marele poet Alecsandri, face o descriere foarte mişcătoare în prefaţa operelor sale teatrale, asupra teatrului românesc din acel timp [1]), descriere pe care socotim nimerit a o reproduce aici:

„Limba întrebuinţată până acuma de traducătorii dramelor franceze şi germane este o macaronadă ridicolă şi indigestă care displace auzului şi nimiceşte interesul pieselor, fie cât de bine jucate. Toate personagele vorbesc acelaşi jargon bursuflat: marchizul ca ciobotarul, princesa ca spălătoriţa, cardinalul ca vizitiul, împăratul ca bucătarul, etc; şi graţie ignoranţei traducătorului toţi rostesc fraze tâlcuite

---

1) *Opere complecte. Teatru.* Bucureşti ediţia Socec. 1903. Prefaţă pag. IX

cuvânt de cuvânt, pe acele din limbi străine; astfel auzi pe o tânără cochetă pariziană zicând că a primit *un pui de găină* (elle a reçu un poulet), sau pe un student esclamând: (Ce chesca!...) *ceea ce'mi cânți nu-i decât o rață* (quelle blague!.. ce que tu me chantes là n'est qu'un canard).

„Publicul rămâne cu gura cascată dinaintea unor asemenea enormități și pare a'și pregăti buzele pentru șuerare! însă el se arată indulgent, prea indulgent, croitorii de fraze absurde se simt astfel, încurajați a persista în secături literare.

„Giocu. actorilor este în gradul cel mai înapoiat, încât orice piesă, bună sau rea, spirituală sau proastă, are aceiași soartă: ea'i măcelărită fără milă!... Comediile cele mai fine sunt schimbate în bufonării ordinare, și dramele în bufonării lugubre; într'un cuvânt teatrul nostru nu e decât o păpușerie pretențioasă. Si în adevăr nici nu poate să fie altfel, când amatorii ce se urcă pe scenă, sunt lipsiți de orice cunoștință despre arta dramatică, de orice educație pregătitoare pentru cariera de artist. Cum să intre în rolul de rege, de ducă, sau de simplu gentilom, un biet scriitor dela Eforie, care n'a citit nici o istorie, nu a luat lecții de declamare (neesistând în Iași conservatoriu), și nu'și bate capul să studieze caracterul personagelor ce este însărcinat să reprezinte? Cum să însușească nobleța ereditară, și manierele distinse de ducesă, o biată copilă de mahala, care n'a văzut nici odată un salon aristocratic? Lipsa de modeluri îi obligă a crea rolurile după o închipuire totdeauna greșită, și cât pentru declamarea acelor roluri, ei se mulțumesc a le recita cu o repegiune monotonă, fără intonări variate, fără natural mai cu samă.—Unii însă care se cred artiști cad în execs contrar sbuciumându-se ca nebunii, mișcând brațele ca telegrafuri aeriane, întorcând ochii furiși ca motani înamorați și răcnind cu așa furie, că publicul se întreabă: Ce i-a apucat?

„Când intră pe scenă și se găsesc în fața publicului, sărmanii stau buimăciți de uimire, uită rolurile, băigăesc în loc să dea replică, țin brațele moarte, picioarele țapene și, văzându-i crede cineva că asistă la un spectacol de automați, a căror mașinării ar fi ruginite. Tinerii amorezi declarează simțirile lor pe acelaș ton, ca și când ar cere un pahar de apă și toți în genere se abat din calea adevărului. Singurile roluri necaricaturizate de dânșii sunt acele de oameni de rând: lachei, argați, precupeți, boeranași, proști de la țară, giupânese, mahalagițe etc. iar frazele ce le pronunță cu mult natural sunt de pildă: *Vai mâncate-ar moliile chehrapleșule!... să te văd când mi-oi vedea ceafa*... fraze din înalta literatură din Tataraș.

„Costumele ca și decorurile presintă ades anacronis-

muri neertate. Scene de codru se petrec în piețe de oraș, scene de salon în grădini, etc. și în ele se agită automaticește marchizii în costum de paiați, dame din secolul al XVI-le îmbrăcate după moda de astăzi, care se sărută în gură și adesea ori vorbesc cu dosul întors la public, sau fug în culise dacă și-au uitat rolul.

„Publicul asistă cu nepăsare la toate aceste netoții, căci nu are idee de condițiile unui bun teatru, și ce e trist! el pare mai mult dispus a gusta farse grosolane și drame *apelpisite* decât piese de înaltă comedie. Pentru el un individ ce se strâmbă ca o momiță sau strănută lung, des și tare, e un actor de talent, deși nu-l numește *actor* ci *caraghioz*, asemenea el dă diploma de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustii*, acelui ce sub pretext de a fi dramatic își sburlește părul vâlvoi, scârșnește din dinți, geme, țipă, rage, se bate de pereți, se trântește la pământ, și se sbuciumă ca un epileptic“.

CAP. IX

Reorganizarea trupelor moldovenească și franțuzească, sub direcția tot a d-nei Marie Thérèse Frisch.—Premiul înființat pentru cele mai bune piese românești.—Programul actorilor și pieselor trupei ieșene.—Contractul actriței E. Cotinescu cu directoara Frisch.—Personalul și Repertoriul trupei franceze de comedie și operă.—Propunerea lui Camil Barozzi de a se instrui în arta teatrală 6 tineri și 6 tinere ieșance.—Mersul greu al teatrului moldovenesc și rezilierea contractului cu d-na Frisch.— Arestarea lui Luchian, pentru că a jucat „Cancan" *pe scenă, în loc de* „Contredans". *Diferitele representații ce s'au dat în cursul acestei stagiuni, 1844—1845.—Reclamația directoarei Frisch, atât la M. S. Sultanul Turciei, cât și la guvernul Imperial Austriac în contra Cârmuirei țărei.*

In anul teatral următor, 1844—45, directoara Frisch urma cu direcția sa și se ocupă cu angajarea artiștilor pentru stagiunea de iarnă, precum și cu împodobirea teatrului și a decorurilor scenei, iar mai cu samă cu formarea repertorului atât a teatrului franțuzesc cât și a celui moldovenesc, căutând să înlăture pe cât se va va putea lipsurile și relele ce le-am aratat că au fost semnalate și de Alexandri. In această privință vedem că ea publică în „Albina românească", din 2 Iulie 1844, No. 52, un *Avis*, prin care se zice, că:

„Direcția teatrală, având dorința a da *Teatrului Național* disvălirea trebuincioasă, spre intemeeerea sa, cu cinste înștiințază pe respectabilul public, că ea dă ori căruia autor de piese românești ce ar cuprinde fapte de istoria Patriei, o premie de 10% din venitul fiecărei reprezentații a zisei piese.

„Să înțelege că aceste scrieri dramatice, pentru a fi reprezentate, vor trebui să aibă încuviințarea Comitetului Teatral".

Se vede că silinţele d-nei Frisch au avut o oarecare bună reuşită, căci câteva zile după această publicaţie, ea face să se împartă în public, pe foi răzleţe un alt *Avis, anume pentru Teatrul Naţional din Iaşi,* prin care arată îmbunătăţirile ce a adus teatrului şi complectarea unei trupe de *tineri moldoveni,* cari vor urma să dee un număr *de 28 representaţii,* înşirându-se numele actorilor din care e compusă trupa, repertorul pieselor moldoveneşti, precum şi preţul abonamentului pentru cele 28 reprezentaţii.

Reproducem întocmai avizul despre care este vorba:

AVIS

Pentru teatrul naţional din Iaşi

„Potrivit cu dorinţele publicului, Direcţia Teatrului Naţional din Iaşi luând cele mai putincioase măsuri, s'au îngrijit pentru iarna viitoare mai mult decât totdeauna, spre a respunde mai nimerit mulţemirilor sale; drept care, Direcţia pe deoparte, mobilând sala şi decorând scena din nou cu perdele, au informat şi o garderobă cu costume bogate de toate timpurile şi caracterile; iar pe de alta complectând o trupă d'un număr cuviincios de tineri Moldoveni, cari au socotit a avea cele mai bune dispoziţii pentru artă, să îndeletnicească cu ea spre a produce pe scena românească, Comedii, Vodevile, Drame şi Melodrame. Ea au ales repertor din cele mai frumoase piese de soiurile acestea d'in repertorele Franceze şi Germane, au angajat tineri înadins spre a le traduce şi tot odată îngrijindu-se a avea şi piese originale au făcut prime pentru autorii români. Direcţia dar s'a pregătit pentru un abonament de 28 representaţii, necruţând nici jertfe, nici ostenele, spre a da regulat câte o reprezentaţie pe săptămână, şi spre a avea toate un rezultat mulţămitor, şi obşteşte dorit.

După toate aceste, direcţia propuind îngrijirele şi meriturile sale publicului, cu mulţămire aşteaptă bună vroinţă şi îmbrăţoşare, care pe lângă aceea, că vor fi dovada sentimentelor celor mai nobile, dar tot odată vor fi şi încurajarea Direcţiei şi a artiştilor începători, spre a se sirgui şi a desevârşi o artă, care pretutindene au fost izvorul, sau cel puţin, semnul civilizaţiei."

TABLOUL TRUPEI MOLDOVENILOR

D. Greceanu	D. Cuza
„ Teodoru	„ Handoca
„ Luchian	„ Bosie
„ Poni	„ Bonciu
„ Panaitaki	Mad. Teodorini
„ Averescu	„ Macé
„ Sterian	„ Lang
„ Dimitriu	D-ella Cotinescu
„ Filostrat	„ Homiceanu
„ Costăchescu	

REPERTORUL PIESELOR

Zece ani din viaţa unei femei	Insurăţelul
Risipitorul	Contractul de moştenire
Doi Serjănţi	Hinco sluga unui calău
Treizeci de ani sau viaţa unui jucător	Rezeşul la Iaşi
	Interneţo
Mirele de Mexico	Puritanii de Londra
Doi galerieni	Biron la Veneţia
Micaela	Cruciaţii
Gabrina sau odaia leagănului	Grota Sanhio
Viaţa păstorească	Saul
Manfred cel blestemat	Pajără şi Piţmaistru
Iorgu de la Sadagura	Meşteşugul de a plăti datoriile
Fiul lui Bani-gata	Un domn şi o doamnă

Pe lângă aceste, alte piese naţionale ce d. autori vor bine vroi a le trimete.

Preţul abonamentului pentru 28 reprezentaţii

Loja rang. II	16 galbeni	Loja rangul I	28 galbeni
Foteil	6 „	Benuar	20 „

Biletu[r]lie se pot afla la dl. Luzzatu, în casa Teatrului [1]).

*
* *

Găsind în Dosarul Postelniciei No. 976 pag. 228, ce se află în Arhiva statului din Iaşi, un contract teatral cu data din 16 Iulie 1844, scris în româneşte şi nemţeşte, încheiat *între Direcţia teatrului din Iaşi şi d-ra E. Cotinescu*, prin

1 Acest *Avis* se află la biblioteça Academiei Române. Pachet *Teatru*. Foi răzleţe.

care se vede condiţiile angajamentului faţă di directoara Frisch şi de supra directorul orânduit de guvern, găsim nimerit a'l reproduce aici. In el se vede că salarul ce se dădea unui actor pe atunci, era obicinuit de 6 galbeni pe lună; tot cam în sensul acesta au fost făcute şi contractele închiete cu *N. Luchian, Poni* şi ceilalţi, prevăzuţi în avisul pe care l'am reprodus, cu deosebire însă, că salarul lor era de 4 galbeni pe lună la început, care apoi s'a ridicat până la 8 galbeni [1]).

Iată contractul despre care vorbim:

CONTRACT

Intre direcţia teatrului din Iaşi Madama Maria Friş şi actoara moldovană D-lle Elena Cotinescu s'au închiet de astăzi înainte acest contract, subt următoarele condiţii:

D-ella Elena Cotinescu se angajează pentru tot felul de role ce i va da Direcţia, şi se îndatoreşte a le învaţa întimpul hotărît de Direcţie, precum şi a le juca cu mulţămirea publicului şi a Direcţiei.

2) D-ella E. Cotinescu se îndatoreşte de a merge şi a fi faţă la toate prubele şi reprezentaţiile, şi a face tot ce'i va sta prin putinţă.

3) D-ella E. Cotinescu se va supune legilor teatrale şi orânduirilor Direcţiei şi a împuterniciţilor ei. La întâmplare de niscaiva diferenţă din partea sa, D-ei este respunzătoare supradirectorului orânduit de guvern, şi se îndatoreşte de asemene de a împlini toate condiţiile aceste fără împotrivire, până la desfiinţarea contractului.

4) Pentru urmarea întocmai a condiţiilor cuprinse în acest pact, D-ella Elena Cotinescu va primi pe fiecare lună o leafă de 6 galbeni, adecă şese galbeni, ce i se vor numera la închierea fiecărei luni.

5) D-ella Elena Cotinescu se îndatoreşte de a îngriji însăşi despre costumele şi garderoba ce-i va trebui.

6) Acest contract are tărie pe 7 luni, şi anume dela 1 Octomvrie 1844, şi până la încheerea lunei Aprilie 1845. Insă D-ella Cotinescu se îndatoreşte de a învaţa şi toate rolele acele ce i se vor da în crusul lunei Septemvrie, precum şi a fi faţă la toate prubele ce se vor face în această lună.

7) Arderea teatrului, un doliu naţional, precum şi oricare altă întâmplare ce ar nevoi pe Direcţie de a conteni cu reprezentaţiile, va desfiinţa acest contract în toate punturile sale.

Iaşi 16 Iulie 1844.

---

1) Despre aceasta m'a încredinţat şi răposatul artist dramatic N. Luchian. Vezi şi C. Caragiale: O repetiţie Moldovenească. Iaşi. 1840. pag. 27.

Şi eu ca un mai mare frate şi epitrop asupra numitei, îi slobod voe a fi aganjată la teatru, atât după condiţiile mai sus scrise, cât şi după acele verbale sevârşite cu Direcţia. Pentru a cărora urmare adiverez prin însuşi a me iscălitură.

A. Cotinescu.

Inainte de deschiderea stagiunei acestui an, Directoara Frisch, face încă un anunciu în limba franceză cu data din 16 Septembrie 1844 [1]), prin care încunoştiinţază publicul că a adus dela Paris o trupă nouă de actori francezi, dotaţi cu talent, şi cari nu lasă nimic de dorit sub raportul artei dramatice, şi că abonamentul va fi de 70 reprezentaţii. Luminarisirea teatrului care se făcea în condiţiuni puţin satisfăcătoare şi pentru care publicul cu drept cuvânt se tânguia, Directoara făgădueşte că o va îmbunătăţi. Policandrul care se aprindea până acuma jos în parter, urma ca să se aprindă prin pod, în care scop s'a făcut o spărtură în plafonul salei. O parte din decoruri s'au reparat iar altele s'au făcut din nou; Orchestra s'a mai înbunătăţit, angajându-se capelmaistru al orchestrei un muzicant distins francez numit *Grandfort*. Regisor s'a numit pe un d. *Lecour*, iar sufleor unul *Lecomte*.

Actorii cari compuneau trupa franceză, îndeplinind şi rolurile din operă, au fost următorii:

1) *Gustav*, jucând roluri întâi de bătrâni, tată nobil, financiar, şi bas în operă.

2) *Lemaire*, roluri întâi în toate genurile, roluri întâi de tineri, şi roluri de convenienţă în operă.

3) *Pellier*, întâi comic în toate genurile „Trial" [2]) şi „Larouette" în operă [3]).

Lucien, comic întâi tânăr, comic al doilea de forţă.

Lecour, financiar, roluri de bătrâni caraghiozi, părinte nobil (bariton şi tenor forte în operă).

Valery, comic al doile, mare utilitate (roluri întâmplătoare în operă).

Macé, utilitate în toate genurile.

D-nele *Moreau*, roluri întâi de cochetă, mamă nobilă (roluri întâmplătoare în operă).

D-ra *Eugenia Moroy*, tânără întâia, tânără întâi forte, (întâia Dugazon (subretă) în operă).

D-na *Pèdre*, rol de inocentă, tânără întâia, a doua amo-

---

1) Acest anunciu se află în biblioteca *Academiei Române*. pachet — „Teatru", Foi răzleţe.

2) Trial însamnă tenor comic, după numele unui actor parizian, care excela în asemenea roluri.

3) Larouette e denumirea unui tenor care joacă roluri de bătrâni, titlu luat asemenea după un distins actor parizian.

D-ra *Reguinaut*, întăia subretă (Dejazet), roluri de paj, (întăia cântăreaţă în operă).

D-ra *Carolina Moroy*, a doua subretă, a doua şi a treia amoreză (roluri de convenienţă în operă).

D-na *Demorange*, roluri de bătrână, de caractere, mamă nobilă, caraghioasă (roluri întâmplătoare în operă).

Preţul abonamentului pentru 70 reprezentaţii erau:

Loje rîndul I . . .	70 galbeni	Lojele F. . . .	30 galben
Benoare	50 „	Foteluri	15 „

Deschiderea Teatrului fu anunţaiă pentru 1 Oct. 1844.

Direcţiunea făgădueşte că va adăogi la cele 70 reprezentaţii, reprezentaţiile suprimate în număr de patru, care trebueau să se dee în stagiunea trecută.

Abonamentul se făcea la casierul *Luzzato*, la biuroul teatrului, de la 10 oare dimineaţă până la 6 oare sara.

Direcţiunea faţă cu îmbunătăţirile pomenite cari făcuse teatrului, îşi arata toată încrederea în public, că-i va da concursul trebuitor, şi toate criticele la care a fost supusă în trecut, vor dispăre.

La 24 Septembrie directoara Frisch, publică în limba franceză pe foi răzleţe programul pieselor ce urmau să se joace în acea stagiune, 1844—45 pe care-l găsim în Dosariul Postelnicici Moldovei No. 976, pag. 283, aflat la Arhiva Statului din Iaşi, şi care este în cuprinsul următor:

P R O G R A M M E
des pièces françaises pour la saison théatrale de 1844—1845

approuvées par le prmier directeur.

Drames

Catherine Howard
Stephen ou Le fils du proscrit
Lavoisin
Mademoiselle de la Faille
La comtesse d'Altenberg

Drames-Vaudeviles

Madelaine
Don Cezar de Bazan
Léonore
Georges et Thérèse
La marquise de Ranzan

Comedies-Vaudevilles

La chasse aux maris
L'abbé galant
Satan, ou Le diable a Paris
La fille de Figaro
Mina
Le chevalier Grignon
Les surprises
L'homme blasé
Le capitaine Roquefinette

Vaudevilles

La part du Diable
Francine
La polka en province
Le bas bleu
La rue de la lune
La Marquise de Prétintaille
L'omelette fantastique
Dieu vous bénisse
Le mari à l'essai

Comedies	*Operas*
Le mari à la compagne	Le petit matelot
La cameraderie	Deux mots, ou La nuit dans la forêt
Les demoiselle de Saint Cyr	Léccadio
Iaphet	Le bouffe et le tailleur.

Outre les pièces susmentionnées, qui sont toutes des nouveautés renommées on donnera encore quelque scènes detachées des grands opéra.

Parmi les pièces données dans les autres saisons théatrales on ne répétera qu'une seule fois:

Les mémoires du diable—La grâce de Dieu—Les premières armes de Richelieu—Le verre d'eau, et—Indiana et Charlesmagne.—Les jours d'abonnement sont: Mardi, Jeudi et Samedi.

Jassy le 24 Sept. 1844. (Signé) *M. Frisch*
Directrice

Stagiunea teatrală se deschide într'adevăr la 1 Octomvrie 1844, cu piesa *Zece ani din viața unei femei* sau *Sfaturile rele,* dramă în 5 acte și 9 tablouri de Scribe și Terier, tradusă de *Emanoil Filipescu.* Actorii cari au jucat în această piesă sunt: Teodor, Poni, Luchian, Greceanu, Filostrat, Dimitriu, Panaitachi, Botez, Bonciu, Sterian, Handoca, Bosie, Cuza, Costăchescu, Mad. Teodor, M-la Dimitriu, Mad. Lang, Mad. Macé, Mad. Smaranda[1]).

„Albina româneascā" ne arată aceasta, prin o înștiințare publicată în No. 80, din 8 Oct, acel an, în cuprinsul următor:

„Anotimpul teatral au început aici în 1 a curgătoarei (Octomvrie). Moldovenii au giucat piesa: *Zece ani din viața unei femei,* iar deschiderea reprezentațiilor franțeze s'au făcut prin drama: *Don Țezar de Bazan.*

„După ce s'a făcut acum câteva înbunătățiri în materialul Teatrului mai ales în luminare, nădăjduim că ne vom putea de asemene ferici de alegerea cea nimerită ce Directoara Madama Friș, au făcut la Paris cu artiștii cei noi".

Comisul Camil Barozzi care era însărcinat de guvern *cu mai înalta direcțiune a teatrului și privighere de a se ține în bună stare,* vine în ziua de 6 Octomvrie 1844, cu o suplică la Secretariatul de Stat, scrisă în limba franceză

1) Afișul e și în limba nemțească și se află la Biblioteca *Academiei romîne* pachet „*Teatru*", Foi răzlețe. Această piesă s'a tipărit în Iași la tipografia: *Institutul Albinei,* 1847.

arătând că printre condiţiile contractului încheiat de guvern cu directoara Frisch, la art. 20 se pevrede că un număr de 6 barbaţi şi 6 femei moldovene să înveţe şcoala teatrală ce este instituită la teatru. Foloasele ce ar rezulta din studiul acestor tineri la acea şcoală, ar fi foarte mari, de aceea stărueşte pe lângă Secretarul de stat să trimeată cât mai neîntârziat pe acei tineri, care *interesează progresele artei muzicale şi teatrale precum şi onoarea ţărei*[1].)

Asupra acestei cereri s'a pus următoarea rezoluţiune:

„Propoziţia această a D-lui Barozzi, cunoscându-se folositoare pentru propăşirea tinerilor, se va face cerire Epitropiei învăţăturilor publice, ca să pue la cale a să alege din elevii tineri şi tinere un număr de 12, ce vor avea însuşiri şi vor dori a îmbrațişa această artă. Direcţia teatrului se îndatoreşte ai deprinde şi ai însemna ciasul pentru asemene, cu care nu se vor împedeca dela cursul învăţăturilor, şi tot odată s'ar aduce o mare înlesnire teatrului naţional".

(Iscăl.) Mavrocordat

La 7 Oct. 1844, se joacă la teatru francez, abonament No. 2 piesele: *Georges et Thérèse où Les deux Orphelins,* dramă-vodevil în 2 acte de Auvray şi *Francine la gantière au Les trois neveux,* vodevil în 1 act de Melesville, piese care se mai jucase. Afişul este la biblioteca Academiei Rom., tipărit şi în limba nemţească.

La 8 Oct. 1844, se joacă în abonament No. 3, piesa *Trei zeci de ani sau Viaţa unui jucător de cărţi,* dramă în trei părţi de Victor Ducange, tradusă de Căminarul Costache Negruzii. Actorii ce au juact au fost: Dimitriu, Poni, Greceanu, Bonciu, Teodor, Sterian, Filostrat, Cuza, Luchian, Rizo, Bosie, Panaitache, d-nele Lang, Macé şi d-ra Dimitriu[2]).

La 12 Oct. 1844, se joacă de trupa franceză piesele: *L'homme blasé,* comedie vodevil în 2 acte de Duvert şi Lausanne (care în urmă a fost localizată de Vasile Alexandri sub titlul de *Doi morţi-vii,* şi *Indiana et Charlemagne* vodevil în 1 act de Bayard. (Afişul la Academie).

La 8 Noemv. 1844, fiind ziua onomastiăc a Domnitorului Mihail Sturza, s'a făcut o serbare specială la Teatrul Naţional.

„Albina românească" din 1844 No. 89, dă amănunte despre aceasta astfel: „Ziua onomastică a Prea Inalţatului Domn

---

1) Dos. Postelniciei No. 976. pag. 234 Arh. Stat. Iaşi.

2) Această piesă s'a tipărit in Iaşi la 1835 în tipografia Albinei, iar afişul ei care e şi în limba nemţească se află în bibliotec Academiei romîne pachet „Teatru" fol răzleţe.

s'au serbat în capitală cu o solemnitate și bucurie. Direcția teatrului a dat sara la Teatru o reprezentație română și franceză, propășită de un tablou alegoric, pe când în mijlocul aclamațiilor publice, trupa au cântat Imnul național, compus de D. profesorul Gusti".

La 19 Noemvrie 1844, se joacă în abonament No. 9 *Gabrina* sau *Odaia leagănului*, dramă în 3 acte, cu mare spectacol de Alboaz, tradusă de I. Copeea. Actorii cari au luat parte au fost: *Dimitriu, Teodor, Poni, Greceanu, Sterian, Bonciu, Averescu, Handoca, Filostrat*, d-nele *Teodor* și *Lang*. (Afișul și în nemțește la biblioteca Academiei Române).

La 26 Noemv. acelaș an, se joacă *Spatarul Irimia, sau Bătrânul însurat*, comedie în 2 acte de*** și *Husarul de Eelșaim*, comedie în 3 acte tradusă de D. Filipescu. („Alb. Rom." 1844, No. 94).

La 30 Noemv. de asemenea se joacă de trupa franceză în abonament suspendat, pentru beneficiul d-lui Gustave, piesele: *Les inconvenients de la la diligence, ou Mr. Bonnaventure en voyage*, de Francis, Theaulon et Dartois, și *La Jeune Estelle* de Scribe [1]).

In 15 Decemv. se joacă pentru *beneficiul d-nei Teodori*, întăia reprezentație a piesei *Saul*, tragedie în 5 acte, din operile lui *Alfieri*, tradusă de C. Aristia. Actorii cari au luat parte la această reprezentațiune au fost: Poni, Dimitriu, Teodor, Greceanu, Baragini, d-na Teodori [2]). Afișul e tipărit și în limba nemțască.

In 17 Decemvrie se joacă piesele: *Insurățelul* comedie în 3 acte, prelucrată de*** și *Dezertorul*, vodevil într'un act de Gh. Asaki [3]).

Se pare însă că cu toate sforțările direcțiunei, teatrul ieșan nu mergea tocmai mulțămitor, și era de prevăzut că el va trebui să înceteze, întrucât veniturile nu răsplăteau cheltuelele, lefele actorilor nu se plăteau regulat, precum nici artiștii de la orchestră, iar publicul nu mai venea la teatru ca mai înainte în număr mare, de unde provenea o pagubă însemnată.

Față cu aceste împrejurări Comisul Camil Barozzi, printr'un raport cu data din 2 Ianuarie 1845, făcut către Secretariatul de Stat, îi face cunoscut că, din *cauza slăbiciunei și puținei îngrijări a Madamei Friș ce de un timp încoace a-*

---

1) Afișele acestor reprezentații se află la biblioteca Academiei romîne pachet „Teatru" Foi răzlețe.

2) Afișul acestei reprezentațiuni se află la biblioteca Academiei pachet „Teatru" Foi răzlețe, tipărit și în limba nemțască.

3 Alb rom. 1844, No. 100 din 17 Dec.

rată față de contract, teatrul este amenințat să se închidă și prin urmare cere a se rezilia contractul.

Secretariatul de Stat, prin anaroraoa sa, No. 12 din 11 Ian. 1845, aduce aceasta la cunoștința lui Mihai Sturza-Vodă; care pune următoarea rezoluțiune:

„Se încuviințază și Postelnicia va grăbi a aduna știință pentru veniturile și cheltuelile a teatrului, spre a să orândui o persoană de încredere la aceasta, ca să primească în vreme cuvenitele măsuri ca să se organiziască teatru francez și moldovenesc, pentru plăcerea a publicului“ [1]).

Cu toate aceste greutăți ivite, teatrul românesc, urmează încă cu representațiile sale, pe când reprezentațiile streine se zdruncină.

Cu prilejul reprezentării unei piese românești în ziua de 6 Ianuarie 1845, actorul *Neculai Luchian*, și-a permis să joace *cancan* în loc de *contradans*, și pentru acest fapt, Secretariatul de stat, cu ordinul No. 33 din 8 Ianuarie 1845, dat către *Orășăneasca Adgii*, poroncește să fie arestat pe timp de 24 ceasuri, la Adgie. Ordinul acesta glăsuește astfel:

Către orășeneasca Adgii.

„Fiindcă la prilejul representației ce au urmat a unei piese în limba națională la 6 a curgătoarei luni, dl. Luchian unul din actorii acei trupe, au îndrăznit a să depărta atât din mărginirea piesei, cât și de la datornica cuviință, căci în loc de a juca o figură de controdansă ce cuprindea piesa și pe care el a trebuit să eczecuteze sena, au îndrăznit a juca cancan, joc nemoralicesc, și ne ertat cu totul a se juca în public pe senă, Secretariatul de stat după Inalta poroncă pune îndatorire Adgii ca spre înfrânare cutezării numitului să'l arestuească la dânsa pe douăzeci și patru ciasuri, tot odată Adgia va fi cu privighere, ca, când se va mai prilejí asemene necuviință de vre un actor, să se arestuească de îndată, raportând Secretariatului de stat, precum și la bal masché să nu fie pozvolit asemene joc“.

No. 33
1845 Ian. 8 [2]).

Din această poruncă se vede cum Ocârmuirea de atunci, se îngrijea ca reprezentațile actoriilor să nu cuprindă nimic care să atingă sau să vatăme morala publică, lucru de care

1) Vezi dosarul No. 976 a Postelniciei, pag. 253, aflător la Arhiva statului din Iași.

2) Vezi dela No. 2142 a Secretariatului de Stat, 1845 pag. 25, intitulată: Extraordinare în feliuri de predmeturi, în Arhiva Statului din Iași.

astăzi vedem că atât autoritățile anume instituite a supraveghea teatrul, cât și Ocârmuirea în deobște, se pare că nu se mai îngrijesc de loc, încât vedem adeseori că se joacă pe scena teatrului nostru național, piese cari conțin situații și dialoguri cu totul imorale [1]).

De un timp încoace, înmulțindu-se peste măsură reprezentațiile unor asemene piese scandaloase, părinții de familie stăteau adeseori pe gânduri, dacă la cutare sau cutare piesă ar putea să-și ducă să privească și copii lor. Această stare de lucruri făcând pe mulți să nu vie la teatru, chiar și la unele piese ce n'aveau nimic imoral într'însele, unii din actori s'au hotărât să anunțe publicul, cum că la piesa ce vor reprezenta ei în benefis, *vor putea asista și Domnișoarele*, precum vedem aceasta în afișul tipărit în ziua de 17 Martie 1907, pentru beneficiul Societarului Teatrului național ieșan C. B. Penel, în care în josul titlului piesei *Niobé, vis caraghios de Paulton, Traducere* — se vede tipărit cu cursiv, cuvintele: *„La această comedie pot asista și Domnișoarele“*. Acest lucru până acuma la noi nu s'a mai pomenit să se facă.

Comitetul teatral care este însărcinat special cu paza esteticei și a moralei publice în teatru, pare că nu numai că nu oprește asemene spectacole care înjosesc scena noastră națională subvenționată de stat, dar încă asistă la ele în chip oficial, făcând haz de caraghiozlâcurile ce se joacă, încurajind astfel prin prezența sa asemene reprezentații, care deși în mare parte sunt traduceri din repertorii străine, totuși ele nu se joacă în țara lor, decât numai în anumite teatre.

Asemene spectacole cari pângăresc scena teatrelor noastre naționale, ar trebui izgonite cu desăvârșire, căci ele contribuesc în gradul cel mai mare atât la decadența artei cât și a moralei publice, fiind cu totul nepotrivit, ca tocmai guvernul sau autoritățile noastre culturale să dee pas și să încurajeze spectacolele necuviincioase și desfrânate.

Reprezentațiile românești își urmează regulat cursul lor, pe când celelalte putem zice că sunt întrerupte cu totul.

In 15 Ianuarie 1845 se joacă de trupa moldovenească *Abelino, Banditul cel mare a Veneției*, dramă în 5 acte.

In 21 Ianuarie se joacă *Zece ani din viața unei femei*, dramă în 5 acte și 9 tablouri de Scribe și Terrier.

In 27 a aceleiași luni s'a jucat pentru prima dată în Iași, în beneficiul d-lui Ioan Poni, *Robert șeful banditilor* sau *Hoții*

---

1) Intre alte piese jucate, arătăm și acea intitulată: *Camera No 23. (La dame du 23)* traducere, care s'a jucat pe scena teatrului național din Iași în sara de 10 Martie 1905, urmate apoi de alte multe de acelaș feliu.

de Schiller, dramă în 5 acte, tradusă de Comisul Alecu Vasiliu [1]).

Teatrul moldovenesc mergea progresând acuma, pe când teatrul francez ajunseră în cea mai mare decadenţă şi neorânduială. Actorii se tânguesc în ziua de 2 Fevr. 1845, Domnitorului, că directoara Frisch nu le plăteşte salarul ce li se cuvine, rugându-se a o îndepărta din Direcţiunea teatrului şi a rândui o direcţie provizorie.

Mihai Sturza-Vodă încuviinţază cererea lor şi pune îndatorire Postelniciei ca să silească pe d-na Frisch să asigureze plata actorilor. Secretariatul de Stat, în acest scop, luă măsuri de asigurare, atât pentru urmarea reprezentaţiilor ce erau a se mai da, până la împlinirea abonamentelor, cât şi pentru plata lefilor cuvenite actorilor. Până la împlinirea abonamentelor ce mai rămăsese a se da de către acea Direcţie, *s'a rânduit pe Banul Ştefan Codreanu ca să păşască către îngrijirea adunărilor tuturor sumelor ce se încăsuea la teatru* [2]), ceia ce însamnă că s'a înfiinţat de Ocârmuire un sechestru asigurător asupra tutoror veniturilor teatrului, spre a se putea plăti atât actorii cât şi celelalte datorii ale Direcţiei.

La 7 Fevruarie 1845, se joacă *Trifan Camerierul la doi stăpâni*, comedie în 5 acte. (Alb. Rom. No. 10 din 1845).

La 24 ale acelei luni se joacă *Rezeşii la Iaşi*, sau *Iaşanca la ţară*, comedie în 2 acte de D. Miclescu şi piesa franceză *Les étrennes de ma barbe*. („Alb. Rom. No. 10 din 1845).

La 25 Fevr. 1845 se joacă piesa *Plete lungi şi minte scurtă*, comedie într'un act şi două schimbări, de Sardarul Iorgu Copcea. Actorii cari au jucat au fost: Greceanu, Teodor, Bonciu, Idieru, d-rele Cotinescu, Homcieanu, Margioliţa, Valeri [3]).

La 4 Martie 1845 se joacă pentru al 22-lea abonament, în beneficiul d-lor Niculau şi Iancu, „*Furiosul*" dramă în 5 acte tradusă de***. Actorii care au jucat în această piesă au fost d-nii Poni, Luchian, Mad. Lang, d-na Dimitriu, dl. Dimitriu şi Niculau. Preţul locurilor erau: Loja întâiul rang, 50 lei; Lojia al doile rang, 30 lei; Scaunul, 10 lei; Parterul, 5 lei; Galeria, 2 lei 20 parale [4]).

---

1) Anunciurile acestor piese se află în No. 4, 6, 8 din Alb. rom. an. 1845, iar afişele acestor reprezentaţii se găsesc la biblioteca Academiei Romîne. Piesa *Robert şeful banditilor* s'a tipărit în Iaşi, în tipografia Institutul Albinei, la anul 1847.

2) Dosarul No. 976 a Postelniciei Moldovei, pag. 265, aflat la Arhiva Statului din Iaşi.

3) Această piesă s'a tipărit in Isşi la 1845, la Cantora Foaei săteşti.

4) Acest afiş, tipărit şi in limba franceză, pe matasă roză, se află la biblioteca Teatrului naţional din Iaşi

Teatrul francez mergea din ce în ce mai rău; actorii francezi nu erau plătiţi pe mai mult timp şi de aceia o parte din ei se tânguesc Domnitorului în ziua de 4 Aprilie 1845, ca să silească pe directoara Frisch spre a le plăti regulat salarul lor, după contractul ce au. Actorii iscăliţi pe acea suplică sunt următorii: *Macé, Moreau, Marie Réginaut, Eugénie Moroy, Caroline Moroy, P. Pellier, Lemarie, Pèdre, Vatery, Gustave Comet, Emma Pèdre, Lecomte* [1].

La 1 Martie reclamă şi artiştii din orchestră şi anume: A. Flechtenmacher, F. Brieze, I. Neiderfler, I. Haas, F. Caudella şi Fr. Arnold, că nu li se plăteşte nici lor salarul [2].

In dosarul Postelniciei Moldovei No. 976, pag. 286, aflat la Arh. St. din Iaşi, găsim într'o însămnare întitulată: „Sama banilor intraţi şi eşiţi de la 6 Fevr. 1845 până la 12 Martie acelaş an", că s'a jucat un număr de piese atât de actorii moldoveni cât şi de cei francezi, a căror titluri şi date le dăm aici. Aşa în:

Fevruarie 6 s'a jucat *Don Cezar de Bazan*
„ 7 „ „ *Sluga la doi stăpâni*
„ 8 „ „ *Le mari à la campagne*, ab. 44
„ 10 „ „ *Robert hoţul*
„ 12 „ „ *Le capitaine Rouefinette*, ab. 45
„ 13 „ „ *L'homme blasé et L'Exposition des tableaux de Mr. Roth.* Suspendu.
„ 14 „ „ *Les étrennes de ma barbe*, ab. 46
„ 17 „ „ *Robert*, ab. 20.
„ 19 „ „ *L'oiseau bleu.* Bénéfice de Mr. Moroy
„ 20 „ „ *Japhet et L'Exposition de tableaux de Mr. Roth.*
„ 21 „ „ *Căsătorie copilărească şi Răzăşii la Eşi*, suspendu, beneficiul d-nei Lang.
„ 24 „ „ *Don Ranudo*, ab. 21
„ 25 „ „ *Les étrennes de ma barbe.* La amează.

In 4 Martie, beneficiul d-lui Boian şi Panaitache.

In ziua de 18 Martie acelaş an se joacă piesa *Capodopera necunoscută sau Mikel Anj*, dramă într'un act de Charles Lafont, tradusă de Iorgu Copcea [3]. Spectacolul a început cu *Robert şeful Bandiţilor*, actul al 4-lea şi al 5-lea [4]).

---

1) Vezi acelaş dosar de mai sus a Postelniciei No. 976.

2) Dos. No. 978, a Postelniciei, pag. 62, Arh. St. din Iaşi.

3) Această piesă se mai găseşte tradusă de G. Lehliu şi tipărită la Bucureşti în tipografia lui Eliade în acel an 1845, unde se vede şi actorii cari au jucat în Bucureşti.

4) Afişul acestei reprezentaţii se află la biblioteca Academiei Române Pachet „Teatru" foi răzleţe. In acelaş timp arătăm că în *Albina Romînească*, No. 19 din 1845, se vede anunţat, că în aceiaşi zi 18 Martie, se va da în beneficiul D-lui Greceanu *Crucierii*, dramă în 5 acte de A. de Kotzebu. De sigur credem noi, că piesa anunţată prin *Alb. Rom.* nu s'a mai jucat.

Actorii cari au jucat în aceste piese au fost: Greceanu, M-me Macé, d-nii Teodori, Sterian, Dimitriu, Bonciu, Panaitache, Handoca și Filostrat.

La 15 Aprilie următor, se joacă piesa *Armura sau Soldatul Moldovan*, melodramă în 3 acte, cu mari priveliști și tablouri, trasă din Cronicarii țărei, de C. Barageni, muzica de Herfner.

După aceasta, mai urmară câteva reprezentații moldovenești și în acest timp trupa franceză se descompune cu totul. Directoara nu mai plăti actorilor francezi nici macar cheltuelile drumului ca să se întoarcă în patria lor, așa că ei fură nevoiți a cere un ajutor pentru aceasta dela guvern, în urma căruia Domnitorul le dădù în ziua de 7 Aprilie 1845, o sumă de 400 gulbeni pentru cheltuelile de călătorie. (Dos. Postelniciei No. 976, pag. 230. Arh. Stat. din Iași).

După reziliarea contractului și desfacerea trupei franceze, directoara Frisch nemulțumită de purtarea Ocârmuirei și mai cu samă a Domnitorului față de ea, se tânguește în deosebite rânduri atât către consulii streini cât și chiar M. S. Sultanului suzeranul țărilor românești, învinuind pe Domnitor, că pe nedrept i-a reziliat contractul, și că pricina principală a acestei rezilieri a fost că Mihai Sturza Vodă vroia să aducă o trupă de operă italiană.

Ceiace hotărâse pe directoara Frisch să se îndrepteze cu tânguire către M. S. Sultanul, pentru a-și căpăta dreptatea ce socotea că i se cuvine, a fost că ea credea că Moldova și Valahia, erau numai niște simple pașalâcuri turcești, și locuitorii lor, supuși otomani, ceiace rezultă mai ales din una din suplicele ei scrisă în limba franceză, cu data din 30 Noemvrie 1848 [1]), care este adresată Ex. Sale Locotenentul M. S. Sultanului, Fuad Efendi, care se găsia în țările române, suplică în care între altele găsim cele ce urmează:

„Nu e decât vroința inalt pronunțată a M. S. Sultanului, ca dreptatea să fie făcută în toate Statele sale și tuturor locuitorilor, nu e decât nepărtinirea cunoscută a Ex. Voastre, care-mi dă curajul de a face această din urmă încercare, de a căpăta bunul meu drept în potriva unei nedreptăți așa de strigătoare ca aceia cu care guvernul Moldovenesc m'a împovorat“.

După multe asemene tânguiri ale directoarei Frisch, atât la Curtea Suzerană cât și pe la Consulii puterilor străine, precum și pe la alți puternici ai vremei de atunci, vedem că

1) Dosarul Postelniciei No. 976 pag. 272. Arh. St. din Iași.

se trimite Secretariatului de Stat, următoarea Notă, din partea Consulatului general al Austriei, având data de 20 August 1850[1]).

NOTA

No. 4927.

Foasta directriţă a Teatrului din capitalie Dumneaei Maria Friş, atât prin Inalta Ministerie de Comerţ, cât şi prin intermunţiatura din Constantinopole sau tânguit asupra obijduirei ce i s'au pricinuit de către guvernul Moldovei cu calcacarea şi desfiinţare a contractului, precum şi pentru înstrăinare a garderobei, a bibliotecei, a decoraţiilor şi celelalte a sale, prin care i s'a pricinuit o pagubă de 256,318 $^1/_3$ lei cerând despăgubirea sa.

Insă fiindcă cazul de faţă Excelenţa sa fostul Comisariu a Inaltei Porţi Fuad Efendi au primit însărcinarea întru aceasta de la Inalta Poartă, încă din anul trecut, în care privire sau şi adresat către Inălţimea Domnului stăpânitor a Moldovei, şi crezându-se că guvernul va şi fi înaintat lucrarea cuvenită, de aceia Aghenţia cu căzută cinste pofteşte pe Cinst. Secretariat, ca să bine vroiască ai împărtăşi cât să poate mai în grabă o ştiinţă lămuritoare de cursul pricinei precum şi de lucrurile ce sau înaintat în urmare adresaţiei D-sale Comisarului Impărătesc în privirea despăgubirei jăluitoarei, care să află astăzi în împrejurări vrednice de tânguit.

Aghent şi General Consul a C. C. Apostoliceştii sale Măriri

(In lipsă) *Dragoritsch*

Iaşi în 20 August 1850.

Asupra acestei note s'a respuns la Aghenţie cu No. 2769 din 7 Sept. 1850, următoarele:

„Spre răspuns la Nota cu No. 4927, sub iscălitul cu cinste împărtăşeşte pe lângă aceasta cinstitei Aghenţii copie de pe Memuarul adresat Excelenţii Sale Fuad Efendi, atingător de reclamaţia foastei Directriţă a teatrului din Capitalie Dumneai Maria Friş".

(Semnat) *Mavrocordato*

---

1) Dos. Postelniciei Moldovei No. 976 pag. 297. Arh St. Iaşi.

In urma acestui Memuar [1]) trimes lui Fuad Efendi, prin care se lămureşte cu deamănuntul toată această afacere dintre guvern şi directoara Frisch, nu se mai găseşte nimic în dosarul respectiv în această privinţă.

Iată în ce stare se aflau ţările române pe acele vremuri, când pentru orice daraveră lăuntrică, consulii puterilor străine interveniau la Domn, şi chiar Sultanul trimitea delegaţi, care să cerceteze şi să facă dreptate în ţara noastră!

1) Memuarul se află în dosarul Postelniciei No. 976, pag. 268, Arh. St. Iaşi.

CAP. X

Trecerea teatrului moldovenesc sub Direcția Vornicului Teodorachi Ghica, fără subvenție din partea Ocârmuirei. — Reprezentația dată în onoarea lui Mihail Sturza Vodă.— Imnul scris de Ggeorghe Asaki, muzica de Herfner, cântat la această reprezentație.— Piesele jucate în această stagiune (1845—1846).

——

Am văzut în capitolul precedent cum trupa teatrală românească, abia își putea urma reprezentațiile ce după contract trebuia să dee în abonament, precum și câteva beneficiuri, fiind puse sub conducerea unor persoane străine de țară, de obiceiurile sau moravurile ei, și mai ales interesate numai a scoate bani cât mai mulți prin orice mijloace, fără să se preocupe cât de puțin de propășirea elementului artistic pământean. Despre aceasta bine zicea Caragiali în piesa „O repetiție moldovenească", de care am vorbit, că atâta vreme cât urma ca trupa moldovenească să fie pusă sub poruncile și bunul plac a unor antreprenori nemți sau francezi, nimic de samă nu se putea să se aleagă de dânsa, și acest lucru îl pricepeau bine oamenii luminați ai țării, chiar și Ocârmuirea poate, dar greu se găsia cineva care să pue muncă, stăruință și capitalul necesar pentru reușita unei asemenea întreprinderi naționale.

Abia pe la mijlocul anului 1845, vedem că se ivește un boier, din cei mai culți și mai iubitori de artă, *Vornicul Teodorachi Ghica*, care dispunând de avere proprie se hotărește să iee în mână soarta teatrului moldovenesc, cere și obține dela ocârmuire concesiunea trupei locale, și inchee un contract prin care se obligă *fără nici o subvenție*, să facă ca reprezentațiile românești să urmeze regulat în stagiunea 1845—46, înmulțind trupa, studiind și reprezentând piese nouă și alese, pe care să le înfățișeze cu toată măreția trebuitoare, pentru a lor reușită, ca decorații, costume nouă,

și altele; asemenea se obligă a complecta și îngriji, ca orchestrul să fie vrednic de ascultătorii ieșeni, luminația teatrului și încălzirea, să se facă în mai bune condițiuni, etc.

Faptul că Vornicul Teodorachi Ghica iea pentru prima oară direcția, și în acelaș timp antrepriza teatrului național fără nici o subvenție din partea guvernului, se întâmplă pentru întăia dată, dela începutul reprezentațiilor date de actorii moldoveni, și aceasta dovedește negreșit, că acest boier avea o mare pasiune pentru arta dramatică națională, ca să se hotărască la sacrificiile bănești destul de însemnate, care erau negreșit de prevăzut.

Reproducem aici în întregime interesantul contract încheiat de Vornicul Teodorachi Ghica cu ocârmuirea:

CONTRACT

Prin care gios iscălitul Vornicul Teodorachi Ghica, ieu în antrepriză teatrul românesc din capitală, pe curgere de un an de zile începător dela 15 Iunie 1845, și care se sfârșește la 15 Iunie 1846, cu următoare îndatoriri:

1-iu) Să informez cu o trupă cel puțin de douăzeci persoane, din cari cinci femei și cu cincisprezece barbați.

2-le) In această diastimă să am a da un abonament de patruzeci reprezentații din care parte vor fi originale românești și parte traduse din limbi streine.

3-le) In fiecare lună să se representeze dela șese până la șepte piese nouă, în cursul zîsului abonament se vor representa cel puțin douăzeci piese noue.

4-le) Fiecare piesă nouă să fie decorată cu decorații noue și potrivit cu sujetul piesei.

5-le) Să ție orchestră complectă dela optsprezece până la douăzeci persoane.

6-le) Iluminația sălei să fie mai mulțemitoare și mai bună decât acea de până acum.

7-le) Prețul abonamentului pentru patruzeci reprezentații vor fi loja rangul I-iu patruzeci galbeni; rangul al II-le șasesprezece galbeni, benuarul douăzeci și patru și fotoliul nouă galbeni.

Eu mă îndatoresc a plăti chiria cuvenită pentru localul teatrului cu toate cele atârnătoare de dânsul; voiu ave însă privilegiul esclusiv a balurilor măscuite. Și

9-le) Nimene nu va fi slobod a da spectacole publice în orice feliu, fără a să învoi mai întăi cu mine potrivit cu urmarea ce s'a păzit și în vremea celorlalte direcții, iar concerturile ce se vor da prin casele particulare vor fi nemijlocit slobode.

Aceste condiții îndeplinindu-le eu gios iscălitul, contractul își va ave urmarea lui în curgere de un an, precum sau însamnat mai sus, iar la din înpotrivă ivindu-se vre-o tânguire din partea abonaților întemeeată și bine cuvântată, atuncea cârmuirea va avea dreptate de a desființa acest contract. (Iscălit) *Ghica* [1])

După încheerea acestui contract, Teodorachi Ghica se ocupă serios de teatrul național; pe lângă actorii vechi, mai complectează trupa încă cu doi actori din București; asemenea și orchestrul cu mai mulți artiști pentru instrumentele de suflare, cumpărând cu suma de 870 galbeni dela foasta directoară Frisch, toate decorurile, *zestrurile teatrului*, adică: *garderoba și toate cele de ea atârnate*, făcând pe lângă aceste toate și un număr mare de decoruri, precum și o cortină nouă.

Luminarisirea care până atunci se făcea cu lumânări de seu, o înlocuește prin lumină de stearină (bougies) [2]); în fine face tot ceia ce-i stă prin putință, ca teatrul sub direcția sa, să progreseze, numește director gerant pe dl. Luzzato, și se silește ca repertoriul să fie compus din piese noue, care se mulțumiască publicul.

Apoi prin foi răzlețe anunță aceste îmbunătățiri după cum urmează: „Decorurile au fost lucrate din nou până la una de către DD. Valery și Lecont în stilul cel mai elegant și în analoghie cu sujetul fie-cărei piese. In locul luminării salei Teatrului cu oloiu, care au dat în destulă pricină de reclamații și nemulțemiri din partea Inaltei Noblețe și a Onorabilului public s'au întrebuințat acum acea cu buji care pe lângă lumina ce vor respândi, va lipsi din mijloc nesuferitul miros".

Poliția teatrului pe atunci se compunea dintr'un Comisar, un Epistat doi slujitori și patru pojarnici, ce trebuiau să fie deobște la teatru la fie-care reprezentație.

Prețul întrării era: Loja rîndul I, 60 lei, Benuar 50 lei, Loja rândul al II-lea, 35 lei, Foteil 10 lei, Parter 5 lei, Galeria 1 sorocovăț. Pe afiș era scris ca: D-nii abonați sânt poftiți să bine vroiască a trimete scaune în lojele abonate, și aceasta în ajunul sau în ziua reprezentației, care încredințându-se lui Loj-maistru, de la acela se vor primi înapoi. Zilele de reprezentație erau Duminica și Joia.

După un studiu serios de câteva luni și cu mare ingrijire, reprezentațiile teatrale încep în 7 Oct. 1845, cu piesele *Teatrul și Bucătăria*, *Ulița lunci și Două bilete.*

---

1) Vezi dos No. 978 a Postelniciei din 1837, pag. 68. Arh. St. Iași.
2) Alb. Rom. 1845. pag. 317.

Iată ce găsim în această privință în „Albina românească“ No. 80 din 1845, Oct. 11, pag. 317:

„Duminică în 7 Octomvrie, s'au făcut deschiderea teatrului național. La astă mult așteptată disfătare s'au întrunit un public numeros. Reprezentația au început cu: *Teatrul și bucătăria*, comedie vodevil, dupre a lui Pol de Kok, tradusă de D. A. Fotino, după care au urmat: *Ulița lunei*, tot de acelaș tradusă, și spre încheere sau dat: *Două bilete*, traducerea D. Maiorului Voinescu.

„Pre lângă giocul cel nemerit a companiei vechi, doue actrițe române, sosite dela București, decorații nou, și luminația cu stearine, au sporit în sara aceea meritul Teatrului național și mulțemirea publicului, care'ș au mărturisit prin repetate aplaoze și chemarea trupei.

„Noi nu pretindem a-l judeca numai dupre asta întăe reprezentație, Teatrul nostru are încă înaintea sa multe de învins, dară având pentru sine simpatia publică, și chiar lipsa concurenței străine, Direcția îngrijitoare poate întrebuința aceste încunjurări pentru întemeerea disfătării, care, în zilele noastre, este o nevoie neaparată a soțietății, și bine diriguită, i se poate face de mare folos în toată privirea. Dorindu'i înaintare, din când în când vom da părerea noastră și sfătuiri artei dramatice“.

A doua representație s'a dat în 11 Octomvrie când s'a jucat piesa: „*Lazar păstorul*“, dramă în cinci acte cu un prolog de J. Bouchardy, tradusă de Com. A. Vasiliu.

Iată o dare de samă mai amănunțită despre această a doua reprezentație a teatrului românesc, pe care găsim nimerit a o reproduce, caci în ea se vede critica jocului fiecărui actor, ce a luat parte în această piesă [1]):

„Publicul doritoriu de a petrece cu mulțemire sările toamnei cele reci și pline de monotonie, se adună în sala Teatrului, loc unde poate a se desfata și învața. In Joia trecută mulțimea era cu atât mai mare, cu cât și numele de Teatru național ajunge din când în când a fi mai prețuit. Afișul înștiințase reprezentația: „*Lazar păstoru*“ dramă în 5 acte cu un prolog de d. J. Bouchardy și tradusă de D. Com. A. Vasiliu. Meritul acestei drame în sine privită este îndestul de recomendabil numai prin sujetul ce este italian. Aice însă se va arunca o repede privire asupra personalului trupei dramatice. Doamna *Caterina*, pe care de a doua oară o vedem pe ștena noastră, reprezintă îndestul de bine pe Duchesa Nativa Pazz, însă un glas mai puternic, mai rar, și un aer

1) *Alb. Rom.* 1845, pag 321, No. 81.

mai măreţ ar fi şezut mult mai bine unei aşa Duchese. Duca Cosma de Medici, nu ar fi făcut rău de ar fi desvălit o mai mare căldură în rolul său şi de nu ar fi uitat, sculându-se din patul suferinţei, de a se înbraca în straiu de casă. *Batista*, ca unul ce caracterisa pe un zbir, trebue să se arăte cu mai mare energie în lucrările sale şi cu o vorbă mai cumpănitoare, căci declamaţia sa, semănă mai mult recitării unui sholariu din clasele de gios, ce ştie lecţia de rost, fără a înţelege. *Giacomo,* în seara aceasta au desvălit o mai mare sensibilitate şi gust decât ca *Tristapat,* în piesa *Teatru şi bucătăria* din rândul trecut. *Iudaila,* nume ce poartă este îndestul de a face să se înţăleagă caracterul său, fu giucat cu nemerire, încât nu se poate tăgădui talentul d. Teodori. Rolul acesta de intrigant se păria înadins a fi ales pentru de a fi reprodus de tânărul nostru actor. Nici odată pe ştena noastră nu s'au caracterisat mai bine intrigantul; atât simţirea cât şi înţălesul piesei să videau în Iudaila. Ne mărginim însă a face o mică însemnare; de şi regulele teatrale îngădue ca condiţie neaparată mimica fizionomiei, totuşi nu trebue a o întrebuinţa până la o sluţire oţerâtoare, încât să se facă nesuferită privitorilor. *Rafael Sulviati,* sub nume *Lazar păstoriu,* este persoana cea întăia, după cum însăşi piesa o întitulează. Prigonirea, suferinţa şi momentul de rezbunare, toate aceste, rând pe rând, se înfăţoşa zugrăvite pe faţa actorului. Supt vestimentele şi mantia sa cea sfăşietă, se păria că au amuţit din preună cu limba şi inima nenorocitului Lazar, însă ştena a 9-a din actul al III-le, care'l arată în întunericul închisoarei zăcând, ca mut de 15 ani, au fost momentul când, autorul aţiţând curiositatea publicului prin intriga sa până la cel de pe urmă grad, o mulţemeşte prin mântuirea lui *Iuliano* de toate cursele ce'i întinsesă Iudaila, iar actoriul au desvălit toată arta sa dramatică, care încă din anul trecut au făcut a deosebi pe *D. Poni* din mijlocul trupei. Acţia ce au întrebuinţat'o aici, fu încununată de cele mai vii aplaose unanime, şi acum au aratat că arta şi înţălegerea, de care era pătruns, au disvălit-o chiar în adevaratul seu rol, aceea ce este datoria cea întăi a fieşte-căruia actoriu. Nu putem a nu însemna că aceea ce deosebeşte pe artistul nostru dintre companionii sei, este înţălegerea şi simţirea sa, ca însuşire prinţipală, se cere de a fi înzestrat şi cu oarecare cunoştinţe artistice, nefiind nici de tot strein de favorul Muzelor. In genere mulţumim trupei întregi care cu puţine şi foarte neînsemnate mijloace păşeşte pe o aşa gre cale, încurajată numai de sintimentul naţionalităţei".

D. G.[1])

---

1) Acest critic este probabil Dimitrie Gusti.

In 14 Octomvrie, se joacă piesa *Doi Galerieni sau Morărița dela Piai*, dramă în trei acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu. (Afișul la bibl. Academiei Române).

In 21 Oct. se joacă piesa *Polder* sau *Calăul de Amsterdam*, dramă în trei acte, tradusă din franțuzește tot de Comis. A. Vasiliu.

Despre această reprezentație, iată darea de samă făcută de T. Codrescu, pe care o găsim în „Albina românească“ din 1845, No. 84 pag. 333. Inainte însă de a face critica cum a fost jucată această piesă, autorul aruncă o privire asupra stărei teatrului, cum a fost și cum prinde a se îmbunătăți. Iată ce ne spune:

„Teatrul românesc care, încă dă semne de un viitor plin de speranță pentru publicul nostru, căzù de odată întru o lungoare; de atuncea și până acum se află într'un feliu de somnolenție dând din când semne de viață. Din acel timp au urmat mai multe discuții una după alta cu întreținerea Teatrului național, însă mai toate au fost lipsite de îngrijirea cerșută pentru propășirea lui, macar că au fost agiutorate și cu subvenție din partea guvernământului.

„In anotimpul acesta teatral, scena românească se pare că începe a se mai întrarma prin nemerita alegere a pieselor, a persoanelor, a bunei direguiri și a decorațiilor cărora nouă zugrăvire favorează foarte mult îngrijirea direcției și iluzia privitorului. Așa în piesa *Polder*, actul al 3-le ce înfățoșază iarna, pe lângă naturalitatea omătului ce sta pe case și pomi, fulgii de neaoă ce picà, făcea tabloul îndestul de aevea.

„Cu plăcere videm acum că nu numai publicul mai luminat, dar încă și clasa cea de sus, se pare că află mulțemire de a asista la reprezentațiile românești, la aceste reprezentații pre care unii voia a le arata că sunt menite numai pentru petrecerea și desfătarea publicului celui mai de gios. Aceasta'i o dovadă destul de învederată, că dacă piesele sunt bine alese și giocul lor potrivit, apoi mai mulți privitori vin pentru ca să le vadă și să încurajeze pe tinerii noștri diletanți.

„După un șir de câteva reprezentații, la care publicul au fost destul de numeros vedem că teatrul românesc însuflă plăcere și gust, și putem zice că dacă va continua tot astfeliu, apoi viața lui, ce în anii trecuți se socotea ca problematică, de acum va fi mai sigură și mai îndelungată. Dee Domnul ca amatorii teatrului să nu încete cu venirea la reprezentațiile românești, pentru că mai la urmă să poată zice cu sumeție: *„Iată că teatrul nostru au esistat de sine însuși în iarna aceasta, fără de subvenția ce se da streinilor“*.

„Duminică în 21 Oct. s'au representat: *Polder* seau *Ca-*

lăul de Amsterdam, dramă în trei acte, tradusă din franţuzeşte de Comisul A. Vasiliu... Esecuţia acestei drame au avut un rezultat foarte favoritor, încât au tras deplina mulţemire a publicului; totuşi însămnăm că d-lui Dimitriul, în rolul de contele d'Acenfeld, trebue să fie mai splendid costiumat, şi vorba mai puţin rostită, având în privire mieşurătatea salei Teatrului, care nu rabdă un ton aspru, reu întrebuinţat, mai cu samă că caracterul Contelui era bunatatea. D. Bonciu, în rolul Baronului Steefen, deşi'i bătrân însă trebui să fie mai bine pătruns de rolul seu, şi să-şi aducă aminte că spectatorii îs adunaţi, nu numai pentru a vide dară şi pentru a auzi piesa... D. Sterian, în rolul lui Adrian Vandic, de şi cu juneţa sa se ajuta cu spulberatica-i purtare, totuşi ca auditor înaintea şefului seu dânduşi relaţiile, trebue se aibă un mai mare respect, şi păzindusă de a nu ţine mâna la spate, căci mai bine iar fi şezut ca cavaler de a o rezema pe mănunchiul sabiei. D. Nicolai Teodori, ca magistrat actual neîncetat rostea înţelesul legii, încât legea vorbei d-sale îi vădea neînţelegerea rolului său; ce se atinge de gesturi îl sfătuim de a nu le întrebuinţa cu o molătate sexuală. Pe d. Bosie, în rolul lui Sloop matrozul, îl vedem că din zi în zi mai mult se familiază cu scena, şi esecutarea rolurilor sale, dovedindu-i înţălegerea şi focul lui, îi agoniseşte distincţii şi aplaosuri. D. Mangerov, în rolul lui Dirman slugă veche şi credincioasă a lui Polder, costiumat potrivit cu rolul seu, sau produs cu mai mare nemerire în actul I-iu decât în cel al doile. Tânăra şi amabila domnişoară Gabriela, în rolul de Izela, care pentru întâia dată se înfăţoşază un rol prinţipal, au vădit verva talentului seu născând, ce cu norocire sau însamnat de public. Se sperează că prin o aplicaţie mai serioază, ca cu timp să va face o favorită a Melpomenei. Totuşi o îndemnăm de a păzi o mai mare cumpănire şi rostire. D. Poni au înfăţoşat pe Polder, frumos şi greu rol pentru dramaticii noştri începători. Virtutea sa între cei necunoscuţi şi dispreţul patriei sale, ăşi da luptă cu necontenire în peptul actorului, iar mâna cea suferindă făcea a întuneca mulţemirea binefacerilor sale şi ai naşte oţeritoare amintire a condiţiei sale. Toată patetica artei au desvălit'o în scena a IV-a din actul al doile, când părintele se luptă ca să descopere fiicei sale, ce'l preţueşte ca pe un model de virtute, starea cea defăimătoare de calău. Intreruperea graiului, suspinurile, plânsul acel înăduşit, lacrimile acele mute cu care acopere pe Izela, au mărturisit adevarata sensibilitate a giucătorului şi au făcut a tresări inimile privitorilor, producând în ei o uimire şi un aplaos unanim, pornit chiar din partea cunoscătorilor de arte. Pe lângă observaţiile de mai sus, nu să poate trece cu vederea

că costiumul lui Varnic era pre eclatant între Conte și Baron, și că o purtare mai modestă n'ar fi șezut reu pribegitului Polder.

„Cu toate aceste publicul nu este în dreptate de a pretinde dela niște diletanți aceea ce ar cere dela niște actori formați, ca nefiind nici Conservator, pentru ca ei să se poată forma sub deriguirea vreunui învățător, ba nici macar piese tipărite, spre a să pute ajuta cât de puțin întru înțelegerea și ușurința învățărei rolului, pentru care, și însemnările de mai sus se vor lua numai ca niște îndemnuri de perfecționarea trupei, ce în curând se sperează că se va desăvârși întru cinstea lor și a Patriei. Aceea însă ce publicul poate și trebui să ceară este învațarea mai bine a rolurilor și luarea aminte a replicelor, fără de care și cel mai bun actor rămâne uimit pricinuind prin aceasta stingherire și acelora ce și-ar ști rolurile, precum aceasta s'a întâmplat în *Ștrengarul de Paris*. Ne măgulim a crede că această piesă se va representa mai bine a doua oară și că *generalul* își va învața mai bine rolul seu atât de frumos și atât de important.

T. Codrescu

In 25 Octomvrie (1845) s'a jucat *Recrutul rescumparat* dramă în 2 acte de I. Voinescu și *Gemenii din Bergam*, comedie vodevil în 1 act.

Despre aceste două piese găsim în „Albina rom." pe an. 1845 No. 85, din 28 Oct. pag. 338, o dare de samă în cuprinsul următor:

„Joi în 25 Octomvrie fiind zi de teatru, sala era plină de privitori, la această ocazie cu cea mai vie plăcere însămnăm că în loja Domnească, se afla strălucita familie, M. S. Domnul și Luminarea sa Prințul Dimitrie, au fost față până la încheerea reprezentațiilor. Strălucita prezență au motivat doue mari bunuri, unul ca esemplu de îndemn clasei celei mai de distnicție pentru Teatru național, arătându-se pe sine cât prețuește aceea ce este al nostru și nu străin, și altul ca încurajare tinerei trupe, care pentru asemene cazuri de bună samă că se va simți mai cu grăbire mișcată de emulația cinstei, întru de a se pute mai bine produce prin esecutarea rolurilor sale.

„Nu putem trece cu vederea de a nu mulțămi direcției gerante a d-lui Luzzato și astă dată pentru decoruri, care prin facerea lor din nou și nimerita zugrăvire, sporesc mult efectul teatral. Atât în piesa *Recrutul rescumparat*, peisajul munților era natural și frumos, cât și în *Gemenii din Bergam*, politia era foarte vie înfățoșată.

„Recrutul rescumparat dramă în 2 acte, este piesă originală și națională a d-lui I. Voinescu I-iu, pentru care și cinstim pe d. autorul, ca unele ce niște asemine lucrări sunt încă foarte rare pe câmpul literaturei române. Meritul piesei îl pot cunoaște toți acii ce au cetit seau au și văzut-o representându-se pe vreuna din scenele românești; încât pentru jucători însămnăm următoarele ca: *Boierul* nu pre era de caracterul d. Bosie, pe care l-am văzut deosebindu-se mai mult în rolele de mai înainte, și acest rol mai bine ar fi prins pe d. *Bonciu*, pe care nu'l putem uita de când ne-au representat pe *Chiulafoglu* ca ispravnic. D. *Filostrat*, ofițer de recrutație, se vede că numai ca stratigimă de a nu fi presupus, au întrebuințat timbrul uniformeĭ sale roșie și nu galbenă, căci d-sa înadevăr era ofițer românesc însă nu din Moldova ci din Valahia, cu toate aceste îl sfătuim de a fi mai băgător de samă și la rol și la incostiumare, căci actorul sau mai bine regisorul—dacă trupa nu este în stare—trebui a lua bine aminte și a distengui, locul, timpul, obiceiul și îmbrăcămintea personalului seu, căci aceste toate ca condiții neaperate, fac adevăr—aseminimea faptei ce se representează. D. *N. Teodori*, ca Ioan țăranu, bătrân fu foarte bine și în rolul seu, bătrâneța costiumul și graiul seu cel cam molatic se par a fi acomodate pe asemene caracter. D-na *Caterina*, ca soția moșneagului era prea tânără, dara cu toate aceste nu-i șide rău, glasul său cel tremurător și nu mai puțin pornit ca mai înainte, o apropie de naturalitatea vârstei sale. Pentru *D-na Teodorini* și *D. Poni*, vom pastra alte linii mai largi. *D-ra Dimitriu* nu era pentru babă bătrână. In cât pentru *Gheorghi* sluga boierului care era *D. Marino*, nu putem tăgădui, că deși este rolul cel mai de pe urmă, d-sa însă prin o prefăcută prostie țărănească, care desvălește talentul seu, l-au esecutat foarte bine, toată mișcarea sa deși mută, esprima în public un ce plăcut. Mersul, curiozitatea sa la toate mișcările boierului și vorba, nu era nici cum o copie, dar un original a caracterului ce representa. La aceasta ne mărginim a face o mică însămnare, că direcția nu ar greși nici de cum îngrijind ceva mai mult de D. Marino, și însărcinându-l cu rolele și mai grele, căci d-sa desvălește nu numai aplecare cătră artă, dar și ințălegere la aceasta, aceea ce este foarte neaparată scenei.

„A doa reprezentație fu *Doi Gemeni din Bergam*, comedie vodevil într'un act, traducție; toată intriga acestei piese rotează pe asemanarea cea mare a fraților gemeni, și pe deosebirea caracterului personalului întreg ce se luptă pentru o căsătorie de amor. Arlechin I-iu iubește și se iubește de cătră *Rozeta*. *Nerina* rivala ei, de asemene îl iubește cu înfocare, însă nu i se respunde nici cum. In această

întreită iubire întră la mijloc Arlechin al 2-lea ce sosește din Italia, și asemanarea lui cu a fratului complică de tot intriga. Dl *Panaitachi* ca arlechin 1-iu nu putem ai tăgădui meritul ce iau agonisit în trupă de cel întâiu comic. Și talent și dispoziție ne înfățoșază acest favorit a Taliei, căruia tot odată îi mărturisim plăcerea publică și pentru bucățile ce au cântat. Prostia și iubirea erau patimile ce le esprima foarte bine prin figurația și apucăturile sale. Dl Luchian, ca Arlechin al 2-le, au esecutat și rolul seu, familiaritatea cu scena nu i se părea nici de cum streină și făgăduește în curând un bun artist, la aceasta însemnăm ca D. ca unul ce se înturna din Italia și avea ași ținea existența cu musica, ar fi trebuit să se fi înțăles ceva m'ai bine cu prim'a violină, căci între amândoi urma o foarte mare nepotrivire. *D-ra Dimitriu* pentru ce îndată s'a distenguit în trupă, rolul Nerinei era rolul D-sale, jaluzia cea nemărginită, mânia cea aprinsă se sfășie inima unei dame în unele cazuri și dorința de rezbunare își aflasă o adevarată persoană în care să se caracterizeze, jocul fu aplaudat, iar cântarea finală a D-rei, care vădea atâta acuratețâ în tonuri și nemerire în esecuție, îi recomândă glasul, agonisindu'i un viu aplaos. *D-ra Gabriela* nu lipsi nici astădată a ne arata grațiile sale sub un caracter de nevinovăție, foarte frumos își adumbre chiar pe al seu propriu; purtarea către Arlechin I-iu, amantul seu, era plină de curățenie. O gesticulație simplă, însă pornită din simțul inimei, împodobește pe tânăra nastră diletantă, care menește o norocoasă formare de actriță, favorită tot odată și de un glas, a căruia dulceață desvălit în partitura sa finală, îi aduna un îndoit aplaos.

„Este vrednică de toată lauda încercarea trupei de a executa și cântări, când publicul cunoaște foarte bine, lipsa unui Conservator, ce singur este menit pentru formarea și cultivarea glasurilor artistice“.

D. G.

Ne întrebăm pentruce astăzi când avem un Conservator de muzică și Declamațiune nu se m'ai joacă la Teatrul Național, piese din repertorul lui Vasile Alexandri, Matei Millo și a altor autori, în care sunt cuplete de cântat și coruri vocale? Pentruce Teatrul Național să nu aibă nici un orchestru, așa că muzica și muzicanții ce odată erau foarte căutați și apreciați la reprezentațiile românești, astăzi au dispărut cu totul din Teatrul nostru național?

In 28 Octomvrie 1845 s'a jucat piesa: *Lazăr păstorul*, dramă în 5 acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu („Albina Românească“ No. 85 din 28 Oct. 1845).

La 30 Oct. 1845 se joacă de trupa franceză sub protecția teatrului moldovenesc piesa „Mina ou la Fille du Bourgmestre“ comedie vodevil în 2 acte de Duvert și Lausanne și „Le Mariage Enfantin“, vodevil în 1 act de Scribe; această reprezentație s'a dat în beneficiul lui Eugène Hett și M-elle Eugenie Valery. (Afișul în limba franceză, la Acad. Rom.).

In 1 Noemvrie 1845, s'a jucat *Robert șeful bandiților* dramă în 5 acte, tradusă de Comisul A. Vasiliu. („Albina Rom.“ No. 86 din 1 Noemv. 1845).

In 4 Noemvrie s'a jucat: *Ștrengarul de Paris*, comedie vodevil în 2 acte, tradusă de D. Filipescu și *Doi gemeni din Bergam*, comedie vodevil într'un act. („Alb. Rom.“ No. 87 din 4 Noemv. 1845).

In ajunul serbătoarei Sfântului Mihail, spre 8 Noem. s'a dat la teatru o reprezentație extraordinară [1]) în onoarea Domnitorului Mihail Sturza Vodă. La intrarea prea I. Domn in sala teatrului, trupa moldovenească, acompaniată de orchestră, a cântat un *Imn național*, muzica de d. capelmaestru Herfner, iar versurile de d. Postelnik G. Asaki, a cărui text îl împărtășim aici. Iată-l:

Doamne a lumei scutitor
Ce din timp îndelungat
Pe-a Moldovii popor
Păn amu ai aparat

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Rugă și al nostru dor
Azi depunem pe altar
Pe-a patriei viitor
Doamne tinde al tău har.

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Ceriul fie-ne senin
Mănos patriei pământ.
Toți uniți în cugent lin
Se rugăm pe Zeul sfânt:

Pe-al nostru Domnitor
Mihail, Domnul mărit,
Ni'l păstrează în lucor
Și în traiul fericit.

Acest Imn, care e tradus și în limba franceză, după cererea obștească în mijlocul aplaosurilor publicului s'a mai cântat încă odată. Despre această reprezentație extraordinară găsim amănunțimi în „Albina Românească“, anul 1845, No. 88, pe care le reproducem aici:

„Sara zilei spre 8 Noembrie, a anului curgător, fu o zi mărturisitoare de cele mai adevarate sentimente a Moldove-

---

1 Afișul la Academia Română

venilor. Teatru era locul acel menit în care locuitorii Capitaliei, de toate treptele ave a felicita în public pe strălucitul lor Domnitoriu în agiunul zilei onomastice a I. Sale. Mulţimea încă de timpuriu curgea din toate părţile, pe căile ducătoare către zidirea Teatrului. Poarta acestei zidiri sta frumos iluminată, şi prin decoraţii înfăţoşa în întreite rânduri de lumini brilante colorate, cu un înscris analog, un efect încântătoriu, mai ales în cursul unei nopţi întunecate de o toamnă foarte priincioasă.

„Localul deşi spaţios, era îngust astă sară, pentru mulţimea doritoare de a se împărtăşi de astă serbare, căci nicăeri în sală nu se afla un punct deşert, şi grupe de amatori se vedeau înturnându-se pe acasă cuprinşi de părere de rău, că nu s'au aflat măcar loc de a sta într'un ungheriu în picioare. In sara aceasta teatrul era mai cu deosebire îngrijit şi iluminat, pe lângă lustrul cel mare toate candelabrele, braţare era aprinse, şi între lumina brilantă ce răsare din toate părţile a salei, strălucea publica luare aminte şi bucurie.

„Indată la întrarea I. Sale în lojă, orchestra a întonat armonioase acorduri, după care un cor alcătuit din 20 Moldoveni actori şi actriţe începură a cânta imnul naţional. Liniştea şi luarea aminte erau aşa depline încât atât acordurile cum şi cuvintele se auzea, se înţelegea şi se simţeau foarte bine de către ascultători cari preţuiau în acest cântec o publică urare pentru fericirea Domnitorului şi a patriei iubite. Toată muzica era nouă, dupre o melodie Moldo-Romană, o compoziţie a d-lui Herfner Capelmaistrul a bandei militare şi a teatrului, a cărucea bun gust publicul nostru îl cunoaşte de mai mulţi ani. La începutul cântării se revărsau din galerie esemplarele imnului, şi toţi privitorii se grăbe a căpăta câte un esemplar ce era tipărit româneşte şi franţuzeşte.

„La încheerea imnului, horul de odată se desparte, şi fundul teatrului ce era decorat cu coloruri naţionale desfăcându-se în două părţi, face a se vede un tablou cu ghibăcie artistică compus, şi carele încânta privirea spectatorilor. Infăţoşarea era înţeleasă, căutăturile nesăţioase; pe mici culmiţe treptat ridicate de pe faţa scenei, se vedeau în posiţii respectuoase şi în grupuri pitoreşte aşezaţi bătrâni, tineri şi tinere, toţi în costumuri naţionale, depuind tributul recunoştinţei la picioarele Domnitorului lor, carele se înfăţoşa prin un portret de mărime naturală; în dreapta se afla un soldat pedestru, iar în stânga un cavaler, prezentând armele. Acest tablou cu atâta era mai interesant cu cât înfăţoşa şi contrast şi armonie: contrast între vrâstele cele mai înălbite de primăvara tinereţei, între cele militare a soldaţilor şi cele pacinice a sătenilor, armonie, căci acele două

focuri bengale de color național albastru și roș, prin a lor luminare se păre a topi, a întruni, a fermeca ochii privitorilor și ai transporta în ceriu! Frumusețea efectului pornește o aplodare mănoasă și un entuziasm înfocat, sala este plină de strigări și un *da capo* face a recânta imnul care se ascultă cu atenție solenelă, după care se înfățoșă iar tabloul de mai înainte. Apoi se începu o uvertură națională în care moldovanul ușor cunoaște versul cântecelor copilăriei sale, tonul doinelor celor melancolice cu care și câmpenenii și muntenii își desfătează zilele vieței lor. Uvertura de asemene repetată, au aflat un eho plăcut în inimele moldovenilor, din care s'au cunoscut înfocarea și simțirea naționalităței.

„Piesele reprezentate au fost cea întăi: *Teatru și bucătăria*, a doua *Ulița lunei*. In amândouă aceste piese, tinerii noștri actori au adus mare plăcere publicului.

„La cea întăi D. *Panaitachi*, în rolul de Cerat, sau deosebit prin talentul și figura sa cea comică, chiar născută pentru comedie, prin naturaleța jocului și un cântec ușor conform pentru vodevile. Madama *Mase* în rolul de *Sonșet* fără a fi pășit din Moldvoa, au copiat cu cea mai mare nemerire caracterul bucătăriții franceze, și D-ei se pare menită a împământeni în piesele noastre, rolurile de șubreta ce sunt nesmintit cele mai grele; cântecul ei plăcut fiind expresiv, dar precum ne-am încredințat trebui a fi mărginit la arii adoptate chiar pentru puterea organului D-sale. In piesa a doua, iar au secerat laude D. *Panaitachi* în rolul seu de Șevilar.

„De asemenea tânărul *Teodoru* au jucat bine pe bătrânul Șodorel carele la glas, la pas și în jesticulații au știut a păstra rolul ce-l reprezenta. Traducerea pieselor este bună, și prin agerimile spirituoase adeseori au deșteptat râsul publicului, deși nu am însemnat dublu-sens spirituos a lui Șovilar, când laudă pe Abd-el-Kader „*Bun băet este Abd-el-Kader*",— bunătatea îl prinde bine; numai lucru dracului este că nu-l pot prinde!" — Ce se atinge de direcție toți au prețuit îngrijirea și stăruința ce lăudabilă a d. Lutato de a face prin toate mijloacele astă sară vrednică de a ei importanță. La acest prilej să ne fie ertat a repurta luare aminte la cortina cea nouă. Prin înfățoșarea unei sțene naționale și plăcute, astă zugrăveală mai mult ațintind ochii privitorilor, face a descoperi o idee minunată însă disvălită cu oarecare smintele în a ei execuție. In o vale cungiurată de munții Moldovei, se vede dinainte, la stânga privitorilor, casa unui sătean, dar casa e de zid și numai tencuită cu un acoperemânt ce samănă a pae de India, pe când căsuțele sătenilor noștri, de și modeste, sunt mai mult potrivite a decora un tablou de peisaj. In vârful acestei case este așezat un cocostârc, dar și astă

pasere nu-i de cele ce s'au născut la noi. Căci în altfeliu ar fi știut că la noi și motanii umbla la vânat, drept care și-au fi aparat cuibul cu un seciu spinos, însă nepriceperea sa o rescumpără prin o nepăsare stoică, căci chiar sup a ei rezidenție sună o cimpoe, o surlă și trimbiță la care hora trage ceată de flăcăi ce ea-și numi Moldoveni, dacă n'ar semana mai mult Rusnaci greoi de la Kolomea, atât prin figura danțului cât și prin costiumul lor. Nici putem bine price pe cum artistul, carele chiar în Iași are a videa flăcăi săteni în costumul lor cel sprinten și pitoresc, au călătorit în faptă seau cu gândul până în Galiția pentru aflarea unui asemene model! Ce să zic de anahronismul cocostârcului! clocind ouă pentru paști căci aceia este epoha srinciobului cu plăcerile sale, care se văd zugrăvite spre dreapta în perspectivă, și la carele se desfătează *niște tineri îmbrăcați în bluze;* nu cumva-i o colonie de ștrengarii de Paris? Dacă condeiul criticei a făcut aceste însemnări, penelul zugravului ghibaciu va îndeplini oare-care detailuri spre a face din cortină ca un tablou nemerit de stenă națională, care purure va fi de public admirat cu cea mai vie plăcere precum compunerea națională a d. Herfner cu entusiasmu purere sporitor s'au auzit, s'au repetat și s'au aplaudat în melodia cea română care s'au reprodus atât în uvertură cât și în Imn:

„Ruga și al nostru dor
Azi depunem pe altar,
Pe-al patriei viitor
Doamne 'ntinde a tău har!

„Aceste versuri fiecare patriot trebue în toate zilele îngenunchind să le adaugă *către rugăciunile sale!*" 1)

In 11 Noemvrie 1845, s'a jucat *Margareta,* comedie în 3 acte, tradusă de N. N. (Afișul la Biblioteca Academiei Române)

In 15 Noembrie acelaș an, s'a reprezentat din nou piesa *Polder sau Calăul din Amsterdam,* dramă în 3 acte și 3 tablouri de Piesérecourt și Victor Ducanges, tradusă de N. Vasiliu.

In 18 Noembrie acelaș an, s'a jucat *Fumătorii,* comedie vodevil în 2 acte de Paul de Kock, tradusă de Alexandru Fotino și *Două bilete,* comedie într'un act, tradusă de Maiorul Voinescu din București. (Alb. Rom. No. 91 din 1845).

Marți 20 Noembrie 1845 s'a dat pentru beneficiul d-lui Teodorini pentru prima dată *Turnul de Nêsle* dramă în 5 acte și 9 tablouri, tradusă de N. N.

In 22 Noemvrie 1845, s'a jucat în beneficiul Balet-

1) Vezi *Albina Românească* No. 88 și 89 din 8 și 11 Noemv. 1845.

maistrului *Iosif Urlich*, actul I din *Teatru și Bucătăria*, comedie-vodevil în 2 acte; apoi s'a executat mai multe danțuri de balet de copii săi Cati, Hofman și Roza Ulrich.

In 25 Noembrie s'a jucat *Insurățelul Tachi*, comedie în 3 acte, prelucrată de N. N. (Alb. rom. No. 93 din 1845).

In această stagiune găsim că la 13 Noembrie, mai mulți actori francezi dau o reprezentație, sub protecția teatrului moldovenesc, în beneficiul d-nei Leconte, jucând piesele *Les Trois Quenoulles*, feerie în 3 acte de frații Cagnard și *Mon coquin de neveu*, comedie într'un act de Rochefort și Desvergeres.

Apoi la 27 Noemvrie, s'a jucat altă representație în beneficiul d-nei Pèdre, foastă întâia cântăreață și îngenuitate în trupa Frisch din stagiunea trecută. Piesa ce se reprezenta se intitulează *Polly*, dramă în trei acte cu cântece de Melesvile și Carmouche și *Une idée de Médécin*, comedie în 1 act cu cântec.

După părerea noastră aceste reprezentații au fost alcătuite cu actori și diletanți, de către cântăreața Pédre, care se vede că rămăsesă în Iași, cine știe din ce împrejurări, după plecarea celorlalți actori francezi, cărora Domnitorul le dăduse și parale pentru drum.

S'au mai jucat de asemenea în cursul acestei ierni fără să știm anume la ce dată, piesele franceze: *Le secret de mon Oncle*, *le Violon de l'opera*, *D'Aubigné*, *Le Commissaire extraordinaire*, *Meanne et Jeanneton*, *Casanova ou le Fort St. André* și *Un soufflet* [1].

In 2 Decemvrie acelaș an s'a jucat *Nepotul răposat*, comedie într'un act, tradusă de doctorul Teodor Stamati și *Fumătorii*, comedie vodevil în două acte de Paul Kock, tradusă de Alexandru Fotino.

Marți în 4 Decemvrie 1845, s'a jucat pentru beneficiul *Mădemoazelei Dimitriu*, întâia reprezentație de *Bourcanul*, comedie în 5 acte, prelucrată de Cam. C. Botezatu. Actorii ce au jucat au fost: N. Teodoru, Dimitriu, Iacovachi, Handoca, Sandu Bonciu, N. Bosie, Mangirov, Ioan și *Madamele:* Caterina, Teodorini, D-la Gabriela, D-la Victoar.

In 9 Decemvrie acelaș an, s'a jucat *Niște necazuri de nimică din viața omenească*, comedie-vodevil într'un act, tradusă de N. Ionescu, și pentru a doua oară *Insurățelul Tachi*.

Marți în 11 Dec. 1845, actorii francezi cari mai remăsesă prin Iași, dau sub protecțiunea Teatrului românesc, o repre-

---

1) Vezi *Despre Cenzura în Moldova*, de Radu Rosetti. Ed. Academiei Române, 1907. II. pag. 18.

zentație în folosul lor, jucând piesele: *Jeanne et Jeanneton* vaudeville nouveau en 2 actes, du Théatre de Gymnaze par Scribe, et *Le Comissaire extraordinaire,* vaudeville en 1 acte par Duvert et Lausanne.

In 16 Decemvrie acelaș an s'a jucat *Zece ani din viața unei femei sau sfătuirile rele,* dramă în 5 acte, care se mai jucase cu ocazia deschiderei stagiunei teatrale 1844—1845.

După jumătatea lunei Decemvrie acelaș an, Direcția teatrului național tipărește o înștiințare prin care roagă pe public a plăti viitorul abonament până la 25 a acelei luni, arătând și piesele cari s'au reprezentat, și acele ce se vor reprezenta pentru încheierea stagiunei. Acea înștiințare credem nimerit a o reproduce aici. Iat-o:

INȘTIINȚARE

„Apropiindu-se giumatatea abonamentului al doile, Direcția încunoștiințează pre domnii abonați ca să bine-voiască de a plăti viitorul abonament de 20 reprezentații, până la 25 a curgătoarei luni, căci trecându-se acest termen ea va fi îndreptate de a le da altora. Direcția socoate de cuviință de a mai înoi cea dintăi înștiințare în care s'au făgăduit 20 de piese noui, pentru tot cursul teatral cuprins din 40 represen-tații; însă se vede că cu buna voință și sirguință a actorilor și a actrițelor s'au representat 15 piese noue și doue din anul trecut; precum se vede în tabloul următor:

Drame

1. *Lazar păstorul*
2. *Doi galerieni*
3. *Recrutul răscumpărat*
4. *Polder*
5. *Robert*
6. *Zece ani din viața unei femei*

Comedii-Vodevile

7. Ștrengarul din Paris
8. Fumătorii
9. Teatru și Bucătăria
10. Ulița lumei
11. Două bilete
12. Doi gemeni de Bergam
13. Nepotul repaosat
14. Niște necazuri din viața omenească
15. O zi de mărire
16. Margherita

Fără piesele cele din benefis.

Pentru următoarele 25 reprezentații, Direcția au pregătit aceste piese:

Drame

1. Egumenia de Castru
2. Angelo Tiranul de Padua
3. Cutremurul de pământ de la Martinica
4. Harecíluirea unui om
5. Clopotarul de la St. Pavel

Comedii-Vodevile

6. Banditul
7. Necuviințele Delijansului
8. Pavel și Pavelina
9. Trofin
10. După amiază
11. Vorniceasa Nastasia
12. Șase capete într'o pălărie
13. Soldatul prujitor

Direcița se folosește de acest prilej pentru a-și arăta mulțămirea ei respectabilului public și domnilor abonați, că cu venirea d-niilor sale au încurajat Teatrul Național; totodată ea nu lipsește a face cunoscut, că și în viitor nu va înceta de a-și împlini cu cuviință însărcinarea pentru mulțămirea publicului și a guvernului.

Iași 1845 Decemv. în 18.

N. B. Direcția înștiințează că prețul lojelor, pentru domnii abonați ai Teatrului Național, la balurile măscuite va fi tot acelaşi ca în anii trecuți; lojile însă ce nu sunt abonate se pot capata cu abonament pentru toate balurile. Cu cel întâi afiș vestitor balurilor se vor arata numerile lojelor ce nu sunt abonate cum și prețul abonamentului".

Sâmbătă 22 Dec. 1845, s'a jucat pentru beneficiul d-lui N. Luchian, *Iașii în carnaval sau Un complot în vis*, comedie în 4 acte de V. Alexandri. Actorii cari au luat parte au fost: *P. Neculau*, Mad. *Macé*, M-me *Caterina*, *N. Teodoru*, *Poni*, *Luchian*, *Dumitriu*, *Teodorini*, D-la *Gabriela*, *Sterian*, *Bonciu* *Mangirov*, *Cuza*, *Iacovachi*, *Marino*, *Stavăr*, *Apostolu*, *Handoca*.

Despre impresia ce a făcut în public această piesă și modul cum s'a jucat, găsim o dare de samă făcută de E. Filipescu, inserată în „Albina românească" No. 102 din 30 Dec. 1845. Iată-o:

„*Iașii în Carnaval sau Un complot în vis*, representat cu necurmare în benefisurile DD. Luchian și Luzato, au avut un succes meritat. Numărul privitorilor, trași de reputația autorului, numai de micșuratatea teatrului nostru au putut a se mărgini. Reputația D-lui Alecsandri ca barbat literat, este făcută și încă lăudă Domnului destul de bine făcută, dar nu mai puțin și ca autor dramatic. Dl. Alecsandri autorul acestei piese, sau făcut cunoscut publicului prin mai multe compuneri în arta dramatică în carele cunostința traiului nostru social este tema ce o mâncază cu un gust și un talent ales. D-lui ne dă din când în când câte o prubă, din care se poate cunoaște ce va putea produce geniul său într'un timp mai înaintat, când actorii români ca și direcția, vor fi înzestrați cei întâi cu talente perfecționate, și aceasta din urmă cu mai multe cunoștinți de adevăratul interes al publicului.

„Meritul piesei acesteia este, fără tăgăduire, însemnat, cuprinzându-se dintr'un sir de sţene, de espresii spirituoase şi de satirice ţintiri, între cari giocul păpuşilor se deosebeşte arătându-ne oare care triste adevăruri ce se văd în toate zilele pe sţena teatrului nostru; dar nu mai puţin însemnat este şi meritul autorului în aceia ce priveşte măsura de a cumpăta piesa şi a o privi după puterea tinerilor noştri actori.

„Nemerita înşirare a sţenelor, gustul cu care s'a ales locul pentru petrecerea lor, representat prin frumoase decoraţii a turnului de Trii-Erarhi, şi a salei de bal masché, au adus publicului cea mai vie mulţemire. Privitorii, cei de toate zilele a teatrului naţional, transportaţi prin representaţiile de mai înainte, în deosebite ţări, au însuflat cu mulţemire, ca un călător obosit prin: Lauda Domnului! iată-ne acasă!...

„D-na *Masè*, D. *Teodorini*, D. *Luchian* şi D. *Teodoru*, prin naturaleţa giocului lor, au atras mulţemirea publică. Cu un cuvânt, *Iaşii în Carnaval*, ca şi alte piese a D. Alecsandri au dat viaţă şi un minut de resuflare sermanului nostru teatru naţional...

„Nu în mari intervaluri, sau văzut pe sţena română representaţii pe care arta dramatică, chiar în copilăria sa, le-ar fi osândit, şi după aceia alte representaţii, care fac admirarea veacului de acum. Aşa de esemplu, sau representat o piesă prin care s'au satirisat persoane cunoscute!... şi după aceia: *Turnul de Nel*, carele sau surupat în opinia publică. Ne nemerita alegere a pieselor au adus totdeauna cea mai mare vatamare în interesul teatrului. Desvinovăţirea unor asemene cutezări, pot se zic, vroind să o puie cineva în formarea talentelor tinerilor noştri actori, nu poate să aibă loc, pentru că nu este un regisor înzestrat cu trebuincioasele cunoştinţi dramatice şi care se ştie îndrepta născândul talent al actorului.

„Publicul nostru răpit de impresia momentană, aplaodează cu intusiasm cutare sau cutare sţenă, cutare sau cutare espresie, şi actorul, foarte indulgent pentru sine, crede că aplaosele sunt în totul trase de giocul seu, de unde urmează fireşte că el să-şi închipuească: „Eu sunt aplaudat, deci gioc bine, deci sunt artist, deci pretenţiile mele... ş. a.. închieri cari pe sigur, nici într'o privire nu sunt în favorul teatrului.

„Trebuinţa unui regisor vrednic este în tot minutul simţită, până şi în cele mai uşoare piese, de aceia lucru de dorit este, ca direcţia *teatrului naţional*, chiar în privirea materială să ieie o măsură atât de neaparată.

„Tinerii noştri actori au dispoziţii foarte bune, cu mult

s'au mai puțin însă, unii pentru comedii, alții pentru drame, și nelăsându-se fieşte care în disposițiile sale naturale, nu numai nu se perfecționează nici unul, dar se pricinueşte adese, căderea representațiilor, precum aceasta s'au şi văzut.

„Representația aceasta au adus cea mai mare mulțemire publicului în deobşte; dar, ca spre a ne arata oarecum că în lumea aceasta, nu este nici o mulțemire care să nu fie dreasă cu oare care neplăceri, de aceia publicul, deşi tras la teatru prin interesul representației române, au trebuit spre a ajunge la ea, să treacă ca prin purgatoriu prin piesa: *Le mariage enfantin*, din care nimic nu s'au înțeles alta decât ca publicul, acum, ca şi alte ori, este mult îngăduitor, şi că D-ra Luzzato are mari dispoziții pentru arta dramatică".

CAP. XI

Propășirea instituției teatrale.—Sfichiuirea Ocârmuirei și a slujbașilor prin reprezentații de piese cu caracter politic.—Inăsprirea censurei teatrale.—Efectele produse prin reprezentarea pieselor „C. C. Iorgu dela Sadagura" și „Iașii în Carnaval" de Vasile Alecsandri.—„Cohorta Bonjuriștilor" manifestând în sala teatrului.

După cât se vede instituția teatrală de atunci începea din ce în ce a se ridica și a-și lua o importanță deosebită în publicul ieșan, interesându-se nu numai întru reprezentarea unor piese pentru distracția privitorilor, dar chiar luând parte și sufletește la răspândirea unor idei nouă și a unor porniri politice, cari atingeau Ocârmuirea, criticând-o și arătându-i neajunsurile și relele de cari suferea.

Atât în piesa *C. C. Iorgu dela Sadagura*, cât și în *Iașii în Carnaval*, vedem aruncându-se de pe scenă multe șfichiuri la adresa slujbașilor ocârmuirei, cari provoc suparare și îngrijire între toți slujbașii, începând dela Vodă și până la Agă, ceiace are de rezultat, poronci aspre de censurare a pieselor, măsuri polițienești amenințătoare pentru actorii ce ar cuteza să spună pe scenă frazele ce au fost oprite de censură, sau să improvizeze unele cuvinte ce ar fi cât de puțin atingătoare pentru Ocârmuire, religie, morală și *personalità*.

Deși prin contractul dela 18 Martie 1840, încheiat între guvern și d-nii Spatar C. Negruzzi, comisul Vasile Alexandri și căpitanul Kogălniceanu, despre care am vorbit, se prevedea la art. 5, că toate piesele vor fi censurate de către Secretariatul de Stat, totuși în urma celor întâmplate cu piesele *C. C. Iorgu dela Sadagura* și *Iașii în Carnaval*, Ocârmuirea dă poroncă censorului numit înadins pentru piesele teatrale, Spatarul Spiridon Baldovici, să fie cu mai multă băgare de seamă, pentru ca nimic din ceiace ar vatama prestigul ocârmiuirei să nu se rostească de actori pe scena ie-

șană [1]. Insă cu toate poroncile strașnice și opririle censurii, atât publicul cât și actorii erau cuprinși de o însufleţire puternică pe care nici teama de censură, nici măsurile poliţienești luate, nu o puteau opri, așa că în piesele ce se reprezentau, adesea ori actorii de pe scenă aruncau sfichiuri mușcătoare, sau cântau cuplete cari ponegreau Ocârmuirea, făcând duh mai cu samă pe socoteala poliţiei, cu toate că asemenea fraze sau cuplete din textul pieselor învoite a se juca, fusese înadins șterse de censură.

Pentru o mai bună lămurire a stării sufletești a societăţii ieșene de pe atunci, găsim în prefaţa *Operelor teatrale* ale lui V. Alexandri, o interesantă relaţie, care ne lămurește cum nu se poate mai bine, despre aceia ce se petrecea între public, actori și Ocârmuire pe vremea aceia. Iată ce ne spune Alexandri [2]):

„Am intrat în luptă!—De acum fie ce-a fi!... In calitate de strănepot al lui Traian, strig ca Cesar pe marginea Rubiconului: *Alea jacta est*, fără a mă preocupa nici de cum dacă modestia... însă ești convins ca și mine, că noi Românii nu ne închinăm ei; noi ne credem cu aptitudine la toate și ne acordăm toate însușirile rare și frumoase.. Suntem învăţaţi ca Humbold, diplomaţi ca Taylerand, oratori ca Ciceron, viteji ca Mihai și Ștefan, numai modești nu suntem.

„Deci, folosindu-mă de acest mare prilej, vin acum a-ţi spune că am cercat să atac două ridicole proaspete ale societăţii noastre, ridicole care nefiind combătute la vreme, ar exercita o influenţă fatală. Unul consistă întru dispreţuirea a tot ce este naţional, și celalt întru persecutarea opiniei publice.

„De vre-o câţiva ani, boerii și cucoanele încep a simţi dorinţa de a trece peste hotar, sau după cum se zice a merge înăuntru.

„Ei se duc de se delectează în plăcerile Vienei și chiar ale Parisului, admirând minunile civilizaţiei și înavuţând astfel fondul lor de idei și de cunoștinţi.

„Această tendinţă de a vedea lumea, o găsesc foarte nimerită, căci îmi pare de natură a ne depărta de trândăvia orientală, și a ne pune în contact cu viaţa activă și inteligentă a popoarelor occidentale; însă! o mare parte din acei cari au avut ocazie de a face o comparare între progresul Germaniei și al Franţei, și între starea de înapoiere a Moldo-

1) Vezi, *Despre Censura în Moldova* de Radu Rosetti, vol. II pag. 16 și urm. București. Ediţia Academiei Române. 1907.
2) *Teatru*. București ediţia Socec din 1903, Prefaţa, pag. XIII.

vei, în loc să puie umărul, ca să urnească ţara din hăgaş, găsesc mai comod a critica orbeşte şi a despreţui prosteşte pământul lor strămoşesc, cu tot ce are mai bun sau rău. Şi fiindcă asemenea mânie ridicolă e considerată de *bon ton* şi e practicată de cei mari, se află mulţi aderenţi în cei neumblaţi prin ţări străine, şi un număr considerabil de momiţi în public.

Vasile Alexandri.

„Ce poate să existe din această hulă nedreaptă şi exagerată? stângerea simţirei de patriotizm, indiferenţa fatală pentru soarta viitorului nostru!

„Am compus dar o piesă în trei acte: *Cuconul Iorgu dela Sadagura* care s'a representat cu un foarte mare succes, şi am avut nepreţuita mulţămire de a mă convinge că am reuşit a atinge ţelul meu. Astăzi glasul clevetirei a muţit; nimeni nu mai îndrăzneste să înfigă ascuţitul înveninat în

sânul țărei, căci eleganții coconași se tem de-a fi arătați cu degetul și porecliți: *Iorgu dela Sadagura*; iar cuconițile de-a fi puse în rând cu *Gafița Rosmarinovici*.

„Se zice că Măria Sa ar fi nemulțămit de oarecare sfichiuri, adresate ispravnicilor și judecătorilor ce hărțuesc poporul și cumpănesc dreptatea sub *părinteasca sa oblăduire*; se zice iar că mare a fost cutezarea mea de-a pune pe scenă un grec *Kir Agamemnon Chiulafoglu*, și că acest început de campanie în contra puternicilor zilei s'ar putea sfârși pentru mine, prin un neajuns neașteptat... dar dela zis și până la fapt este mult, și amicii mei *bonjuriști*, *pantalonari*, *duelgii* compun o cohortă îndrăzneață, de care poliția găsește prudent a se feri.

„A doua piesă a mea: *Iașii în Carnaval*, a iritat și mai mult pe unele înalte *ipokimene*, căci ea lovește în acei ce au mare interes a nu se forma o opinie publică, menită de-a condamna faptele lor. Personagiul lui *Tachi Lunatescu* i-a supărat în același mod, cum poate supăra o oglindă pe un om urât la față și defectuos la trup. Iar mai cu seamă scena păpușelor din actul al III-lea, a produs *scandal* prin următoarele pasagiuri:

Intr'a păpușelor țară
La mulți cinstea-i chiar de ceară
Cât rușfetul se ivește
Pe loc cinstea se topește.

Unii vrednici patrioți
Dar mai vrednici patri-hoți
Latră, urlă furios
Pân, ce-apucă vreun os.

In cea țară de păpuși
Tâlharii poartă mănuși
Și se jură pe dreptate
Că li-s mâinele curate.

„In timp ce se recitau aceste versuri, un mare personagiu, indignat a ieșit din loje, și Aga *subindignat* la rândul său, a manifestat intenția de-a ordona închiderea cortinei și suspendarea reprezentației, însă... tot un însă!... el, om prudent și nu prea tare de îngeri își domoli pornirea și se retrase rușinos ca *șatrariul Săbiuță*, în prezența zgomotului public.

Cohorta *bonjuriştilor* se ridicase pe picioare, decisă şi amenințătoare, cerând continuarea piesei şi spectacolul se termină în aplauzele logelor şi ale parterului... Opinia publică se afirmă cu triumf în ciuda *simandicoşilor* ruginiţi cari *purtau mănuşi*. Se zice şi astă dată că a doua zi s'ar fi ţinut un *sfat tainic* la Curte, spre a se lua măsuri în contra tendinţei revoluţionare a tinerimei şi spre a se înfrâna pe autorul piesei.

„Se pomeni iar de monăstire, se propuse închiderea teatrului naţional, se dete ordine aspre censurei, dar în fine muntele născu ca totdeauna un *ridiculus mus*".

După reprezentarea piesei *Iaşii în Carnaval sau un Complot în vis* cu un succes aşa de mare, s'a jucat mai multe alte piese din care arătăm următoarele:

In ziua de 23 Decembrie cu ocazia unei reprezentaţii date de familia baletistului *Ulrich*, care consta în danţuri, actorii Teatrului naţional i-a dat concursul jucând piesa *Les petites misères*, (Nişte secături din viaţa omenească), comedie vodevil în 1 act. (Afişul la biblioteca Academiei, tipărit în limba germană şi în cea franceză).

In 26 Decemvrie 1845, s'a jucat pentru prima reprezentaţie *O zi de mărire*, comedie istorică în 2 acte de Eugenie Delini. (Abonament No. 20).

Joi 27 Dec. 1845 s'a jucat pentru beneficiul d-lui V. Luzzato iarăşi *Iaşii în Carnaval sau Un complot în vis*, comedie în 4 acte de V. Alexandri. La această reprezentaţie au dat concursul şi trupa franceză jucând piesa *Le vieux garçon et la petite fille*, comedie vodevil în 1 act de E. Scribe.

CAP. XII

Critica reprezentației piesei „Ionică dragul mamei.—Reprezentarea piesei „Provincialul la Teatrul Național sau Jicnicerul Vadră" de Al. Russo, și surgunirea actorilor N. Teodoru, T. Teodorini și N. Luchian, cât și a autorului la monastirile Cașin și Soveja.—Imnul compus de poetul Gh. Sion, muzica de A. Flechtenmacher, cântat la închiderea stagiunei 1845—1846.—Lista pieselor jucate în această stagiune.—Reprezentațiile teatrale din Bacău.

Inceputul anului 1846 s'a făcut de actorii Teatrului Național cu o piesă originală, care dădea prilej tânărului literat Dimitrie Gusti de a scrie o lungă critică în foaia timpului ceeace dovedește că această piesă a avut oarecare răsunet în societatea ieșană.

Astfel în 2 Ianuarie 1846 s'a jucat de trupa moldovenească în beneficiul d-nei Caterina, piesa intitulată *Ionică dragul mamei*, melodramă în 4 acte, compusă de D. Miclescu. Apoi Mercuri 8 Ianuarie s'a jucat *Angelo sau Tiranul de Padua*, dramă în 3 acte și 4 tablouri de Victor Hugo tradusă de C. Negruzzi. Punerea în scenă la această piesă a fost făcută cu îngrijire de regisorul Jerant.

Despre modul cum s'au jucat aceste două piese, găsim în „Albina Românească" din 18 Ianuarie No. 4, o critică făcută de Dimitrie Gusti pe care credem nemerit a o reproduce. Iată-o:

„In șirul pieselor reprezentate în iarna aceasta pe teatru național însemnăm și pe aceia întitulată: „*Ionică dragul mamei*", melodramă în 4 acte, compusă de D. D. Miclescu. Ea fu represintată în 2 sesiuni a curgătoarei în benefisul d-nei Caterina. Sala era plină de privitori pe cari îi atrăsese originalul piesei. Esecuția ei urmă nu cu ace nemerire, despre care trupa moldovană ne-au dat în mai multe rânduri dovezi. O nedeplină știință a rolelor, și suirea piesei fără

de repetiţii, aşa zicând, au făcut a pierde foarte mult acţia jucătorilor, şi au întunecat puţin şi meritul piesei. Cu toate aceste nu se poate tăgăudi că d-na *Teodorini* în rolul de Ruxanda, soţia C.C. Ionică, nu şi-au aratat patetica sa, motivată din amăgire, din iubire şi din posiţia rangului său ca fiică de făclieriu. Graiul ei era organul suferinţei, şi suferinţele jugul amoriului pe care-l purta. Tânăra actriţă se pare a-ş fi întrunit toate puterile pentru de a executa şi a culege în sara aceasta aplausele privitorilor, pe care cu mulţămire deplină i le da. Aceea însă ce nu caracteriza naturalitatea sa, era grimăsuirea cea nepotrivită, care-i defigura cu totul ochii cei plângători, aceea-ce este însă de imputat neştiinţei persoanelor decorătoare, ca unele ce trebue să cunoască prisosul din aceea ce-i de nevoe pentru figuraţie. D. *Marino* ca loghiotatos au esecutat rolul său cu cea mai mare nemerire, în imitaţia pronunţiei şi acţiei. D. ni făgădueşte ştenei un bun jucătoriu. Incostiumarea cea veche răsăriteană şi nenaţională au sporit mult efectul primăverei. In acee-ce se atinge de piesă, cu dreptul putem zice că D. autoriul au ales o idee curat morală, culeasă chiar din cercul nostru soţial, din mijlocul patemilor învrăjbitoare şi dărăpănitoare familiilor.

„Prin *Ionică dragul mamei* ni se zugrăveşte o neţărmurită şi oarbă iubire parţială a unei maice către unu fiu, pe care-l ticăloşeşte ajungând un desfrânat şi răsipitoriu. Scheletul piesei este mare, încarnarea potrivită cu patimele ce ni se descriu. Stilul mai mult familiar însuşit cu împrejurările teatrului naţional, şi împărţirea piesei în 4 acte, este nimerită cu sujetul, de şi unii din cunoscători socot a fi foarte scurte, precum mai cu samă actul al 2-le, la care trebue a şti că au urmat o suprimare radicală a mai multor ştene, şi încă interesante, pe care ni le mărturiseşte originalul autorului, ştene care nu puţin au deschegat totul întregului. Cursul piesei urmează acest chip. „Iubirea maicei pentru Ionică, ne însamnă toate greşelele lui, despreţueşte sfaturile fratelui său, a învăţătorului, şi pentru dânsul jertfeşte tot viitorul celucalalt fiu al său Costachi, dându-l într'o monastire. Toate aplecările cele rele se desvălescu, treptat, treptat, în caracterul lui Ionică: Furtişagul, cărţile, beţia, răsipa, nerespectul mai marilor sei şi necredinţa casnică, înşală pe fiica unui făclier, maică-sa ingânfată de boeria sa, neînsamnă această greşală, şi în ştena 13, actul I, găsim o frumoasă lecţie în despreţul rangului însuşit făclierului, când acesta zice: dacă socotiţi că vă este de necinste a vă uni cu familia făclieru-

lui, trebue mai înainte a da copiilor dumnilor-voastre o creștere potrivită rangului în care vă găsiți. Lecție pe care toată familia trebue a o însămna cu scumpătate. D. autoriul nu ne lasă pe Ionică de tot prada crimelor, el îi deșteaptă pe unu moment cugetul, și așa se hotărăște a însoți pe Rucsanda amăgită. Fuge cu ea pentru asemenea scop, și chiar în virtutea aceasta ni amestecă călcarea vroinței maicei sale, care auzind de căsătorie moare de supărările ce li-au cășunat, și așa se închee actul al 2-le, care în adevăr este scurt prin suprimare. Sțena ce urmează în politia Iași, se mută în Focșani unde se și face însoțirea, care însă nu-l îndreaptă nici de cum, el își dă un mai mare desfrâu patimilor mai cu samă prin unelitirile cele primejdioase a lui Vasilică prietenul său. Actul al 3-le este unu tablou deplin a caracterului celui stricat a lui Ionică; intriga se complică de tot aice, moșul său vine, dă preste dânsul și-l află înconjurat de lăutari și de ștrengari dedați cu toții la beție și joc de cărți, carii îl părăsescu acum. Bătrânul său moș vă aduce blăstemul maicei sale pe care cu purtările lui o omorâse, el râde de aceasta, ne însamnă sfaturile ce i se fac, da pe bătrâni afară, acesta-l blastămă și în înrăutățirea neascultărei, soția sa ăi roagă ertare dar nu o capătă. Până aicea autoriul leagănă pe tânăra lui femeă în brațele speranței, însușind toate abaterile aceste, caracterului său celui încă încunjurat de ușurătatea vârstei.

„Toată iluzia aceasta autoriul face a i se stânge când soțul său târât de patimi vroește a călca legătura cea sfântă a căsătoriei, descopernidu-și unui amoriu viclean către slujnica sa. Rucsanda martoră tainică la toate aceste, se vede amăgită în speranțele ei, și prinzând înjenunchiet înaintea ei, îl părăsește cu sluga dimpreună, după ce însă îi face mai multe înfruntări umilitoare pe care el le neînsamnă.

„Pentru a se duce nenorocitul acesta până la râpa prăpastiei vine o sțenă carea prin urmare a prietenului său, ce-i uneltește o ceartă și bătae cu oamenii ocârmuirei, se văd nevoiți amândoi de a părăsi țara trecând în Valahia, cu care se mântue actul al 3-le. Sțena se strămută din Moldova în o poliție a Valahiei, unde Costache eșind din Monastire după 24 de ani, prin bunile sale purtări ajunge favoritul tuturora, și încurând Ispravnic, pitrecând o viață fericită, în actul acesta găsim contrastul patimilor cu a virtuților, și cum aceste din urmă triumfează, Vasilică din boer ajunge chihae de slujitori la Ispravnicul acela, Rucsanda înebunește și în rătăcirea ei, se adăpostează în casa Ispravnicului. Bătrâne-

ţele lui Şerban îl îndeamnă a afla pe nepotul său Costache, pentru a-i da binecuvântarea ş-al face clironom averilor sale şi a surorei, nu-l află la monastiri, aude că-i în Valahia, vine la el, se întâlnesc, istorisesc unul altuia întâmplările. Moartea maicei, ticăloşia fratelui său, care s-au făcut nevăzut, şi înduioşarea sporeşte din ambe părţile. In aceste împrejurări, Vasilică spre a nu fi descoperit fuge, lăsând în ochii privitorilor o răsplătire pilduitoare de purtările sale.

„Ionică ca un pribeag, se prinde, se aruncă în închisoare, şi în desnădăjduirea nenorocirilor sale vroeşte a se sin-ucide; păzitorii îi oprese mâna ucigaşă şi-l aduce înaintea Ispravnicului. Intriga în acest chip complicată sporeşte, crescând totodată interesul între privitori şi pregătind desnodarea ei, carea mai întâi ne înfaţoşază catastrofă, iară mai apoi se schimbă în peripeţie nelăsând atâtea prăzi, patimelor şi făcând ca Rucsanda, deşi nebună, să cunoască pe Ionică, prin care-şi veni în sine, şi acest fiu al desmerdărei şi neascultărei căindu-se, capătă ertarea şi binecuvântarea moşului, cum şi iubirea fratelui său Costache. Astfel se sfârşeşte actul şi piesa însuflând în inimele privitorilor o morală care este scopul fiecărei lucrări dramatice. Fie ca aceasta să slujească de lecţie mai multor familii care cresc în sinul lor mai mulţi *Ionică dragul mamei;* iar d-sale autorului, pe lângă aplausurile capatate în sala teatrului ăi mărturisim şi în public comuna mulţămire atât pentru piesa aceasta, cât şi pentru cele de mai înainte, poftindu-l tot odată de a păşi mai departe în câmpul cel frumos al literaturei".

„Mercuri în 8 a curgătoarei s'au representat *Angelo sau tiranul de Padua,* dramă în trei acte şi 4 tablouri a lui Victor Hugo, tradusă de D. K. Negruţi, a căruia merit ca literator român, este cunoscut de mai mulţi ani. D-na *Mase* în rolul Tislei au dovedit publicului, că nu numai în role comice se deosebeşte, dar şi în cele serii. Jocul ei au fost aplaudat, şi acest aplaos răsplăteşte cu dreptul meritul actriţei noastre.

„D. *Poni* ca Angelo, au arătat în destul, tirania ce caracterisa rolul său.

„Decoraţiile mai cu samă în actul I, au fost de tot frumoase, care pe dreptul au meritat aplausul capătat, recomendând prin aceasta gustul D. D. Jerant.

D. G.

Intre reprezentaţia dela 2 şi acea dela 8 Ianuarie, despre care am vorbit, s'a jucat la 4 Ianuarie 1846, în beneficiul d-nei Valery, de către actorii francezi sub protecţiunea

actorilor Teatrului Moldovenesc piesa *Casanova ou Fort Saint-André*, comedie în 3 acte cu cuplete de Varin, Etienne Arago și Devergers.

La 9 Ianuar se mai reprezintă, în al 21-lea abonament, iarăși piesa lui Victor Hugo, *Angelo sau Tiranul de Padova*, dramă în 3 acte și 4 tablouri, tradusă de Costachi Negruzzi, punându-se în scenă cu decoruri și mobile noui, înadins făcute pentru această piesă, de către Valeri, zugravul Teatrului Național.

In această piesă au jucat actorii: Poni, Teodorini, Sterian, Mangirov, Stroescu, Stavăr, Cuza, Handoca, Dimitriu, Apostol, precum și actrițele Teodorini, Mase, D-rele Dimitriu și Gabriela.

La 11 Ianuar se joacă în beneficiul actorului P. Nicolau, fără abonament, trei piese, și anume:

Băcălia ambițioasă, comedie-vodevil într'un act de R**, pentru prima oară, și în ea iau parte actorii: Teodoru, Teodorini, Sterian, Iacovachi și actrițele Caterina, Mase și Gabriela ; *Creditorii*[1]*), comedie în 1 act de*** (V. Alexandri*[2]*)*, în care joacă Luchian, Nicolau, Poni, Teodorini, Marinov, Apostol, Handoca și actrița Mase ; precum și piesa *Un Ramașag sau O Intrigă de Bal mascat*, comedie vodevil în 1 act, de A*** (tot de V. Alexandri), în care joacă Neculau, Luchian și actrițele Mase, Caterina și Gabriela. (Afișul la biblioteca Academiei Române).

Asupra acestei reprezentații găsim în „Albina Românească" No. 5 din 17 Ianuar 1845, o critică, semnată deasemenea de D. G. (Dimitrie Gusti), prin care se dau relații amănunțite asupra chipului cum a urmat această reprezentație. Iată acea relație:

„Vineri în 11 a curgătoarei luni (Ianuarie), au fost benefisul D. P. Nicolau, la care s'au reprezentat trei piese originale, a doi deosebiți autori. Spectacolul s'au început cu *Băcălia ambițioasă*, comedie-vodevil într'un act, de D. *R***. Titula acestei piesei după cum prin jocul ei s'au aratat cu dreptul, ar trebui schimbată în *Băcălița ambițioasă*, căci ambiția nu este nici de cum patima care se însușește lucrurilor, dară ființelor celor mai sensibile. Așa *Zoița*, fata Matasariului, a unui bacal ambiționează a căpăta de soț pe un cuconaș boer anume *Gălușcă*, și în această pretenție a ei, des-

---

1) Această piesă a fest tipărită în Iași la 1845, la Cantora Foaiei sătești.

prețuește meseria familiei sale. Matasariul cu soția sa Paraschiva, nu se învoesc la aceasta, cunoscând și ei starea mizerabilă a unor asemine pospoiți cuconași, pe cari nu amorul dar nevoia lipsurilor îi fățărnicește a-și uita vrednicia rangului, însoțind pe fiica unui bacal. Căsătoria urmează a se face numai din leșinarea Zoiței, când părintele său îi spune că n'o dă după cuconași; o asemene hotărâre se pare a face o sțenă pre pripită luând aminte la împotrivirea Matasariului de mai înainte, cu toate acestea ea rămâne descoperindu-se scopul cel viclean a lui Gălușcă, printr'un ravaș în care se vede că avea de gând să pună mâna pe vr-o 15,000 de galbeni, el fuge din casa bacalului, și privitorii nu văd nici un fel de răsplătire pentru dânsul. Zoița prin așa urmare este înfruntată, și mâna ei rămâne tot pentru un bacal ce-l dispreţue. Stilul este familiar, o sinonimitate de cuvinte cam groase se vede presurat în mai multe sțene, și personalitatea este cu totul nerespectată, în cât această se vede mai mult a fi fost stăruința de a spori meritul piesei. D-na *Mase*, D. *Teodorini* și D. *Teodor*, s'au deosebit prin jocul lor.

„A doua piesă este *Creditorii*, comedie într'un act de D. A.**. Meritul acestei piese este mai bine cunoscut aflându-se tipărită. Intre jucători s'au însemnat D. *Marino* în rolul de cofetar grec, talentul imitativ a acestuia în vorbă este vrednic de toată lauda, râsul și aplausele îl răsplătea cu dreptul. D. *Teodorini*, ca ciobotar neamț, au caracterizat cu deplinătate originalul rolului său, a căruia joc fu aplaodat.

„A treia piesă fu *Un ramașag sau o Intrigă de Bal-Masche*, comedie-vodevil într'un act de d. V. Alexandri. Sujetul acestei piese este cunoscut publicului tot din lucrările autorului de mai înainte publicat fiind în *Foaea literară* din anul trecut. Noi ne mărginim de odată a aplaoda jocul actorilor. D-na *Mase* în rolul de Smărândița se deosebi ca și în celelalte, aria sa finală căpătă un bis de aplaose. D. Nicolau este cunoscut ca comicul trupei noastre, și jocul său fu plăcut. D-ra *Gabriela* în rolul Tincăi, verișoara Smărănditei, ca domnișoară tânără în vârsta nevinovăției sale, se aprinde de focul amorului pentru tânărul Nicu, și patima ei o exprimă prin o cântare; această cântare esecutată cu nimerire și însoțită de grațiile actriței, fu înădușită de aplause, un bis făcu de a culege din nou din mânile spectatorilor aplaose și din gurile lor strigări entusiastice. D-na *Dimitriu* ca guvernantă bătrână, esecută cu deplinătate o arie plângătoare întru amintirea fericirei cu reposatul său soț, glasul său este un glas răsunătoriu, puternic și caracterizat pe o desăvârșită acurateță a tonurilor, o shoală italiană l-ar prețui mult, cultivându-l. Rămâne a vorbi încă de o

persoană jucătoare, și aceasta este D. *Luchian*. Cine din spectatori poate să zică că nevrând nu au râs, îmboldit la aceasta numai de înfățoșarea, curtarea și gângăvirea, vorbei sale? Prostia unui cuconaș de astăzi era caracterizată în el ca în cel mai desăvârșit model pe lângă care întrunea încă și patima amorului. Râsul era comun, ba și întrerumpătorii piesei, făcând lacrima să curgă pe fețele mai multor spectatori. D. Luchian, îți aplaudăm jocul din astă sară. Cu un cuvânt nu putem a nu arăta deplina mulțămire a publicului trupei întregi, cum și D. Beneficient pentru gustoasa alegere a pieselor. Cu această ocazie nu putem trece de a nu arăta mulțemire și D. Adolf Flehtenmaher, ca unuia ce înfrumusețează piesele cu arii, dueturi și horuri foarte alese. D. ca artist face adese-ori ai aplaoda talentul său de violonist, și orchestra Teatrului național se mândrește a numera la sine, un pământean ce s'au prețuit și în alte țări.

„Este o bucurie națională, bucurie nobilă văzând că din zi în zi teatrul nostru înflorește. Acum sala se vede plină de privitori, acum mulțemirile se zugrăvesc mai cu ușurință în fețele lor, acum câmpul literaturei naționale începe a surâde, mai mulți tineri nutresc această țarină cu traduceri alese, mai mulți alți cu originaluri, între cari d. Alexandri este în frunte. Mulțămirea națională este singura care ni se poate face și da".

D. G.

Relativ la publicarea acestei dări de samă, vedem că a urmat o polemică în foaia timpului de pe atunci, între Alecu Russo și D. G. (Dimitrie Gusti), mai ales asupra titlului piesei: *Băcălia ambițioasă*. Așa găsim în foilentul din „Albina Românească" No. 13 din 14 Februar 1846, că s'a făcut un fel de răspuns de către A. R. (Alecu Russo), prin care se observă criticului D. G. (Dimitrie Gusti), că s'a zis, *Băcălia ambițioasă*, și nu *o Băcălie* sau *o Băcăliță*, pentru că ideia autorului, este și a fost a generaliza și nici cum a privi la o singură *băcălie*. D. G. ar fi trebuit să înțeleagă că *băcălia* s'au luat drept nume colectiv, care cuprinde toată tagma, precum când se zice *ciobotar*, se înțălege și acela care face ioboțe sau papuci, sau care le cârpește, etc.

La acest răspuns D. G. face un alt răspuns la *Critica criticei*, publicat în foiletonul din „Albina Românească" din 21 Fevr. 1846.

La 19 Ianuarie acelaș an, se joacă iarăși piesa *Iașii în Carnaval*, comedie în 4 acte de V. Alexandri.

In 23 Ianuarie 1846, cu ocazia unui concert vocal dat de Prima-dona Emilia Calvi, s'a jucat de trupa românească piesa *Creditorii*.

In 26 Ianuarie 1846, s'a jucat pentru beneficiul d-nei

Mace, *Margareta de York*, dramă în 3 acte cu un prolog şi *Codru şi Amorul*, comedie într'un act.

In 30 Ianuarie 1846, se joacă *Soldatul Prujitor*, comedie vodevil într'un act prelucrată de Teodor Codrescu[1]), *După amiazi*, bufonărie vodevil în 3 acte şi *Băcălia ambiţioasă* comedie în 1 act.

Marţi în 5 Fevruarie 1846 s'a jucat *Lazar Pastorul*, dramă în 4 acte şi un prolog, tradusă de A. Vasiliu.

In 8 Fevruarie acelaş an s'a jucat *Sganarel doctor fără de voie*, comedie în 3 acte de Molière.

In sara de 25 Fevruarie 1846, s'a dat în beneficiul capelmaistrului orchestrei A. Flechtenmacher o reprezentaţie în care s'a jucat pentru întâiaş dată, piesa originală *Provincialul Vadră la Teatrul naţional*, dramă-farsă într'un act de D. A. R. (Alexandru Russo). La această reprezentaţie au jucat actorii: Teodoru, Luchian, Mangirov, Teodorini, Bosie, Poni, Iacovachi, Stroescu, D-la Dimitriu. A urmat apoi actul al doilea alcătuit din cântece naţionale:

1) *Of, of, ce suparare de a ave o fată mare*, cântat de D-la Dimitriu.

2) Aria din *Secăturile de necazuri* cântată de Mad. Macè.

3) *Arie naţională* cântată de D-la Gabriela.

4) *Hora naţională din Răzăşii la Iaşi*, cântată de D-la Dimitriu.

5) Concert executat din violină de dl Flechtenmacher.

Reprezentaţia au început cu piesa: *Un ramaşag*, comedie în 1 act de A... (Alexandri). Actori au fost: Nicolau, Luchian, Mad. Macè, D-la Gabriela, Mad. Caterina.

Spectacolul s'a încheiat cu un mare tablou a lui Canova, *Monumentul Arhiducesei Maria Cristina în Viena*, aranjat de d. Luzzatto[2]).

*
* *

La reprezentaţia piesei *Provincialul Vadră*, actorii N. Teodoru, Teodor Teodorini şi Neculai Luchian, n'au ţinut samă de frazele şterse de cenzură, şi le-au spus în public, adăogând şi de la dânşii alte cuvinte ce loveau în ocârmuire, căci tinerii noştri actori erau în acelaş timp predominaţi de ideele progresiste cari dădeau înboldire întregei junimi culte din Iaşi, cu care împreună luptau şi căutau prin toate mijloacele a lovi în sistemul arbitrar de ocârmuire de pe atunci, care împila poporul şi nesocotea adevăratele merite proteguind numai boerimea şi hatârurile personale ducând cu modul acesta ţara spre peire, lucru ce pregăti revoluţia dela 27 Mar-

1) Această piesă s'a tipărit în Iaşi în 1846, la „Institutul Albinei"
2) Afişul la biblioteca Academiei Române din Bucureşti.

ție 1848, căreia urmă apoi chiar răsturnarea lui Mihail Sturza Vodă.

Pentru aceste fapte, Vodă Mihail Sturza și cu sfetnicii săi, hotărără să surgunească pe cei trei actori la mănăstirea Cașinul din județul Bacău, iar pe autorul farsei, Alecu Russo, îl surguni de asemene la mănăstirea Soveja, din jud. Putna, spre a-și ispăși acolo greșelele *pe post și rugăciuni.*

Intre cuvintele oprite de censură, erau și versurile puse în gura unui țaran, care cânta așa:

Din Focșani la Dorohoi,
Țara-i plină de ciocoi [1]).

Pe un ger din cele mai mari, pe de oparte Alecu Russo fu aruncat într'o căruță de poștă și trimis sub pază mare la mănăstirea Soveja în munții Vrancii, iar pe de altă parte în aceiași zi, cei trei actori fură de asemene aruncați în două căruțe de poștă câte cu patru cai, căruți anume *pentru surguniți* și trimiși la mănăstirea Cașin din județul Bacău.

Iată și oficiosul Domnesc către Postelnicul Nicu Ruset, Dregătorul ținutului Bacău, dat în ziua de 26 Februarie 1846, sub No. 47, prin care se hotărește surgunirea celor trei actori : [2])

„Fiindcă unii din actorii teatrului național anume:

Neculai Teodoru, Teodor Teodorini și Neculai Luchian s'au abătut dela datoriile prescrise însărcinării lor, rostind pe stena teatrului frazuri oprite de către cenzură, pricinuitoare de scandaluri și tulburarea liniștei obșteșit, înpotriva menirei acestui așezământ care este spre țel cu totul moralicesc. Noi nu am putut trece cu vederea o asemene obraznică urmare. Deci hotărând a se închide spre pocăire și înfrânare în mănăstirea Cașinul din cuprinsul acelui ținut, Noi poroncim D-tale ca îndată ce se vor sosi pomenitele fețe însuși și întovărășite de pază la locul însemnat unde încredințându-i Egumenului mănăstirei să pu-i la cale de a-i ține cu cea mai aproape priveghere și strâmtorime de post și rugăciuni în toată vremea cât se vor afla acolo regularisând totodată ca nu numai eșirea lor din cuprinsul mănăstirei să fie cu desăvârșire oprită, dar nici să fie slobozi a corespundui sau a se întâlni cu nimene, iar după ce ve-i așeza aceste prin înțălegere cu Egumenul apoi ve-i rândui a sta pentru toată vre-

---

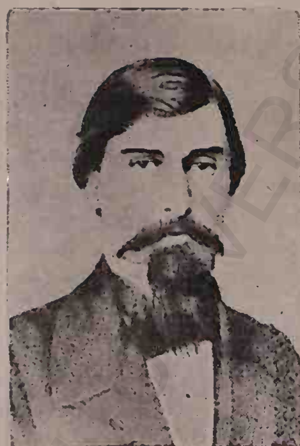
1) Vezi: V. Alexandri, *Opere Complecte.* Proză. Nota dela pag. 559. București. Ediția Socec. 1876.

2) Vezi dosarul No. 9856 a Departamentul din năuntru din 1846 pag. 2, întitulată: *Dela actorilor surguniți pe la mănăstiri,* aflată la Arhive Statului din Iași.

mea ținerei numitelor fețe la monăstire doi vrednici și deștepți slujitori spre pază, poroncindu-le supt aspră răspundere a fi cu neadormită și de aproape privighere, având însuși D-ta îngrijire de a te încredința din vreme în vreme dacă aceste de Noi orânduite se păzesc cu stricteță".

La mănăstirea Cașinul actorii fură aduși în ziua de 28 Fevruarie și au fost puși sub paza a „șase slujitori și zece plăeși, nu mai puțin și osebit secretnoi pază".

In ziua de 29 Fevruarie a fost adus și autorul farsei *Jicnicerul Vadră*, Alecu Russo, la mănăstirea Soveja din ținutul Putna.

Alexandru Russo.

După o lună și mai bine de surgunire, după stăruințele boerului Iordache Ghica vel Logofăt al Departamentului Trebilor din năuntru, pe lângă Vodă Mihai Sturza de a-i erta de a lor greșală căci s'au pocăit în diastimă cât au stat închiși, Domnitorul se milostivi și le dădu drumul în ziua de 2 Aprilie 1846 [1]).

*

* *

In 10 Martie, s'a dat pentru prima dată „Banditul" comedie în două acte tradusă de N. N. Actorii cari au jucat au fost: Poni, Dimitriu, Mangirov, Bonciu, Sterian, Alecu,

---

1) Despre acest exil vezi pe lângă *Della actorilor surguniți pe la Monastiri*, No. 9856 din anul 1846, a Departamentului din Năuntru, și volumul Alexandru Russo, *Scrieri*, publicat de P. V. Haneș. București, 1908. Ediția Academiei Române.

Handoca, M-me Mace, D-la Gabriela, D-nul Apostolu. Printre aceştia au luat parte şi un diletant al cărui nume nu e tipărit pe afiş. S'a mai jucat tot în acea sară şi *După amează-zi*, comedie într'un act, de actorii Bonciu, Panaitache şi D-la Gabriela. (Afişul la Academia Română).

In 14 Martie acelaş an, s'a jucat în al 31 abonament piesa *Sganarel doctor făr de voie*. Actori au fost: Dimitriu, Bonciu, Panait, Ioan, Bosie, Handoca, Alecu, D-na Caterina, D-la Gabriela şi D-la Dimitriu [1]).

Marţi în 19 Martie s'a representat piesa *Angelo sau Tiranul de Pădua*, dramă în 3 acte şi 4 tablouri de Victor Hugo, tradusă de C. Negruzzi. Actori au fost: Poni, Bosie, Sterian, Mangirov, Stroescu, Stavăr, Cuza, Handoca, Apostolu, actriţe: Teodorini, Mace, D-la Gabriela şi D-la Dimitriu.

Joi în 21 Martie, s'a jucat, pentru beneficiul actorilor Bonciu şi Sterian, întăia reprezentaţie *Halifacs*, comedie cu cântece în 3 acte, tradusă de N. I.

In 25 Martie se joacă pentru beneficiul Doamnei Teodorini, întăia representaţie în acea stagiune, *Furiosul*, dramă în 5 acte, tradusă de***. Această piesă se mai jucase în 4 Martie 1845, în beneficiul lui Boian şi Panaitache.

In 9 Aprilie s'a dat întăia reprezentaţie a piesei *Cutremurul de pământ dela Martinica*, dramă în 4 acte şi un prolog, tradusă de A. Vasiliu.

La 10 Aprilie 1846, cu ocaziunea concertului dat de cântăreaţa d-ra Sbriscia, trupa română i-a dat concurs jucând piese *Bebel*, comedie într'un act de Kotzebue, tradusă de D. K. C. B. (Afişul la Academia Română).

In 18 Aprilie s'a dat după cererea obştească, în beneficiul casierului teatrului Branzolfos de Toia, a doua representaţie a piesei „*Tribunalul femeilor*", comedie cu cântece în 4 acte, de Iorgu Copcea. Actorii cari au jucat, au fost: Poni, Panaitache, Bosie, Sterian, Dimitriu, Mangirov, Niculiţă, D-nele Mace, Teodorini, Caterina, D-rele Gabriela şi Dimitriu.

In 21 Aprilie s'a reprezentat după obşteasca cerere pentru a doua oară *Cutremurul de pământ dela Martinica*.

Luni 22 Aprilie s'a jucat în beneficiul DD. Bosie şi Valeri zugravul Teatrului, *Panaite Titirez sau Barbatul ce'şi înşală femeia*, comedie în 3 acte prelucrată de A. F. Printre acte s'a cântat următoarele arii:

Un romans	D-la Gabriela
Doi soldaţi iubesc	„ Dimitriu
Un adio	***

1) Afişul la biblioteca Academiei Române.

Inceputul spectacolului s'a făcut cu: *Torcuato Tasso* executat de Poni.

*
* *

Deşi prin contractul Vornicului Teodorachi Ghica, încheiat cu guvernul, era stipulat că acesta a luat în antrepriză Teatrul românesc din Capitală pe termen de un an începând dela 15 Iunie 1845, din mai multe împrejurări însă l'a trecut după câteva luni către Directorul său gerant B. Luzzato, care a dat în cursul anului nu patruzeci de reprezentaţii după cum era obligat Vornicul Teodorachi Ghica, ci şasezeci de reprezentaţii, încheind stagiunea teatrală 1845—1846, la 30 Aprilie 1846.

Cu acel prilej spre amintire poetul Gh. Sion, compune un *Imn*, dedicat d-lor Actori, Traducători şi Abonaţi, cari au dat sprijinul lor moral şi material teatruui românesc în stagiunea 1845—1846, imn care a fost pus în muzică de către capelmaistru acelui teatru A. Flechtenmacher.

Iată dăm aici şi cuvintele acelui imn:

IMN

La încheerea repertorului Teatrului Naţional sub direcţia D. B. Luzzato dedicat domnilor autori, traducători şi abonaţi, de *G. Sion*.
Muzica de *A. Flechtenmacher*.

Iaşi, 30 Aprilie 1846 [1])

Când în viacul propăşirei,
Tot românul simţitor,
Lângă dorul fericirei,
Simte al duhului amor;

Când teatrul înfloreşte
Supt al publicului har;
Când cultura-şi desvăleşte
A ei brazdă de zahar;

Când obştească 'mbrăţoşare,
Ne deschide a ei comori,
Şi revarsă 'ncurajare,
La Românii scriitori,

Noi, actorii, ce 'n pruncie,
Rodul duhului jucăm,
Drept recunoştinţă vie,
Către cer să ne rugăm:

Să trăiască ori şi care,
Pentru ţară bine vra,
Şi acei ce au plecare,
Artele a 'ncuraja!

Şase-zeci reprezentaţii
Cu acest imn să le sfârşim
Şi a obştiei sensaţii
Cu urări să mulţămim.

Nu găsim de prisos a reproduce aici şi o listă a pieselor ce s'au reprezentat în stagiunea aceasta (1845—1846), atât

1) Se află la biblioteca Academiei Române. Foi răzleţe.

de trupa română cât și de cea franceză, și care cuprinde și piese pe care le-am văzut că s'au jucat și despre care am vorbit. Această listă o găsim în citata scriere a d-lui Radu Rosetti: *Despre cenzura în Moldova.* București 1907, II pag. 17. Iată-o:

O capodepera necunoscută,
Călătoria împaratului Sigismund,
Juneța lui Carol al II-lea,
Gemenii din Bergam,
Neghina între grâu,
Două bilete,
Amfitrion,
Lazar Păstorul,
Matilda,
C. C. Alexandru,
Turnul de Nesle,
Egumenul de Castoria,
Abatele de l'Epée,
Margherita,
Margherita de York,
Doi cumetri sau Desrobirea țiganilor,
Fiica lui Dominic,
Tribunalul femeilor,
După amiazi,
Călușu,
Vadra la teatrul național,
Niște secături de necazuri din viața omenească,
Războiul slujnicilor,
Mezatul de la st. Pierre,
Nenorocita pățire a Bourea-nului,
Iașul în carnaval,
Un episod istoric din viața lui Batori,
O zi de mărire,
Un ramașag sau o intrigă de bal mascat,
Băcălia ambițioasă,
Marco Botzaris,
Rebel sau din două nenorociri cea mai mică,
Banditul,
Hristofor Columb, sau Descoperirea lumii celei nouă,
Halifax,
Neajunsul dilijansului,
Cutremurul de pământ de la Martinica.

PIESE FRANCEZE

Le secret de mon oncle,
Le violon de l'opera,
D'Aubigne,
Une idee de médecin,
Polly
Le comissaire extraordinaire,
Jeanne et Jeanneton,
Casanova ou le Fort st. André
Un soufflet.

*
* *

TEATRU IN BACAU

Succesul ce a obținut reprezentațiile românești date în Teatrul Național din Iași, a început a răspândi gustul artei și literaturei dramatice în întreaga Moldovă, așa că provincialii ce întâmplător au privit la jocul actorilor din Iași, entuziasmați și însuflețiți de dorul de a vedea și la ei asemenea

încercări de petreceri culturale și estetice, făcură sforțări, după putința lor, de a înființa și la ei teatre, în care să se joace piese în limba românească.

Așa după cât ni este cunoscut între cele dintâi orașe care s'au bucurat de asemenea reprezentațiuni a fost după cum am văzut orașul Botoșani, unde Nicolini și Caragiali în anul 1838, au jucat mai multe piese de teatru cu o trupă moldovenească, apoi a fost Bacăul unde se găseau pe atunci mai mulți iubitori de artă și literatură, între care tânărul Clucer Alecu Vilner, care a înființat pentru întâia dată un teatru în Bacău înjghebând cu spesele sale o trupă de diletanți, cu cari se sili a răspândi în public gustul teatrului românesc. El făcu această întreprindere fără nici un interes bănesc, dând în acelaș timp mai multe reprezentațiuni de binefacere.

Cea întâi representație de deschidere a teatrului național din Bacău, se făcu în 20 Ianuar 1846.

Intrarea era anunțată pe afișe că este de „doi sorocoveți de scaun și mai mult după filotimia fiește-căruia“ [1]).

In această privință găsim niște relații pe care un corespondent din Bacău, le trimete foaiei „Albina Românească“ din Iași, care le publică în No. 10, din 3 Februarie 1846, în foiletonul său sub titlul de: *Eho Teatrului Național în Bacău.*

Iată acele relațiuni:

„Succesul teatrului național din Iași, ajuns prin conlucrarea tinerilor autori, al actorilor, și mai cu samă prin buna plecare a publicului, au aflat un eho și în provinție. Junimea noastră îndemnată de doritorii înfocați a plăcerilor carnavalului, fără a se descuraja de greutățile antreprizei, au hotărât a face ceva național, drept care au improvizat în a noastră politie *un teatru.*

„*Dictum-factum* (s'au zis și s'au făcut). Titlul teatrului național au întins peste el un farmec, carele invita pe tot publicul de a se împărtăși de el, și carele întindea asupra neajunsurilor, un vâl de îngăduință, cuvenită fiecăreia noue întreprinderi și mai ales a cei urzite cu țântirea naționalității.

„Neîncăperea localului însă făcea o greutate care ar fi putut îneca, chiar la început, acest frumos proect în undele Bistriței, căci doritorii erau așa de numeroși și localul atât de îngust, încât au trebuit a se lua o măsură cui să se deie întâimea intrărei? boerilor sau negustorilor? dar Băcoanii

---

1) Vezi *Dela Teatrului din Bacău* No. 497 roș, din anul 1852 Mai 24 aflat în arhiva statului din București.

nu debutează mult, nici se roagă ca grecii la temniță, ei au încheiat între dânșii o convenție de etichetă. Așa dar neguțitorii avură astă dată întâimea, ei au deschis teatrul și se folosiră de nemerirea reprezentației cei întăi, ce se făcu în 20 Ianuarie, iar în 27 pentru boeri.

„*Farmazonul dela Hârlău* a dl. V. Alexandri, au fermecat la acea întăi reprezentație atât prin spirituasele țesături și vorbe, cum și prin talentul comic al actorului D. Iacobeanu, carele până atuncea nu numai că nu au fost giucat niciodată pe sțenă, ce nici au văzut un teatru.

„*Cuconu Iorgu de la Sadagura*, tot a d-lui V. Alexandri, s'au înfățoșat în 27, și de asemenea au atras o mulțime de privitori, ce mult s'au divertat (englendisit) cu sțenele cele comice de care piesa este presurată. Dar greutatea acestei piese au vădit nevoia a face mai dese repetiții și a se pregăti în rol și în acții mai îndelung, încât s'au hotărât a da representații odată la două săptămâni, și în astă sară s'au deosebit mai cu samă d. Iacobeanu, Gângu, Mesghe și Anastasiu. Teatrul au îndemânat publicului nostru un centru de întrunire plăcută și un sujet de conversație care au întrerupt monotonia vieții carnavalului, și nesmintit va înrâuri asupra formărei gustului național, și poate a vide neajunsurile soțietăței și a aprinde dorul virtuței.

P.

Aceste reprezentații au urmat necontenit, făcând progrese și atrăgând publicul în mare număr, căci vedem că ele merg înainte până în mijlocul verei 1846. Aceasta se vede dintr'o altă relațiune care se publică în „Albina Românească“ No. 47 din acelaș an, unde cetim următoarele:

„Pe când au amuțit sțena capitalei, și noua soțietate Română și Franțeză așteaptă a se produce în teatrul cel măreț, ce acum se zidește, diletanții teatrului național din Bacău n'au încetat reprezentațiile lor. Duminică în 2 Iulie s'a dat comedia: *Ramașagul* a d-lui Alexandri și un conțert vocal. Ramașagul l'au căștigat publicul, pentru că în sara aceea, nelucrând prea înrădăcinatei partide a cărților de gioc, au ferit pe unii de pierderea banilor, iar pe alții de un câștig carele este rău, fiind dobândit fără osteneală. Conțertul s'au executat de sinior *Zoleti*, tânăr italian, carele face în vara asta o călătorie artistică și în Moldova, au făcut început pe sțena Bacăului. Numitul au cântat cu bun metod din *Crociato, Barbiere* și din *Norma*, și au câștigat mai mult aplaozul decât banii publicului. Dumnealui merge de aici la Iași, unde nădăjduește a culege amândouă aceste cununi neapărate artistului pentru a-i îndestula stomahul și emulația“.

Acest Teatru de diletanţi merge înainte cu reprezentaţiunile sale până pe la finele lunei Septemvrie, când atunci încetează pentru câtva timp, apoi începe iarăşi a da semne de viaţă jucând din când în când în cursul anilor 1847, 1848 şi 1849, mai mult piese ce erau apreciate de public care venea în număr mare, aşa că mai totdeauna teatrul era plin.

La anul 1950 tot Clucerul Alecu Vilner iniţiatorul înfiinţării Teatrului de diletanţi din Bacău, împreună cu Dumitrache Frunză şi Iancu Gheorghiu Butu, iubitori de cultură şi de dorinţa de a vedea şi la ei în oraş un teatru întemeat pe nişte baze mai solide, înjghebară o trupă de diletanţi şi jucară cu ei ca actori, mai multe piese cari produceau o plăcere de nedescris publicului doritor de a vedea asemenea reprezentaţii. Ca actriţă principală era în trupă sora lui Alecu Vilner, Otilia.

Reprezentaţiile se dădeau în casele cucoanei Maria Mavromati născută Sion, prefăcute anume în teatru, având două rânduri de loji, staluri şi galerii. Scena avea mai multe decoruri şi o cortină.

Din piesele cari s'au jucat, enumărăm: *Doi ţarani şi cinci cârlani*, *Sgârcitul*, *Vicleniile lui Scapin*.

Incepând din anul 1857, acest Teatru de diletanţi trece sub direcţia lui Gheorghe Hociung, Dimitrie Talianu şi Gh. Livizanu, cari jucau împreună cu actorii trupei ce se compunea din persoanele următoare: Simion Hociung, Dimitrache Bârzu, Costachi Bârzu, Ştefan Busuioc, Calcântraur, Alecu Vilner care era şi regisor, precum şi Iancu Botez care era sufleor. Actriţe erau diletantele: Maria Moruzan, Ema Botezatu, Maria Bogdanovici, Elena Roşu şi altele. Corul era format din funcţionarii de pe la Tribunal. Orchestrul era alcătuit din 12 muzicanţi, având de capelmaistru pe Lemiş.

Reprezentaţiile teatrale se dădeau tot în casele Mariei Mavromati, prefăcute în Teatru după cum am văzut.

Piesele ce s'au jucat au fost: *Doi morţi vii*, *Cucoana Chiriţa în provincie*, *Cinel-cinel*, *Iorgu dela Sadagura*, *Piatra din casă*, *Lipitorile satelor*, *Muza dela Burdujeni*, *Baba Hârca*, *Smărăndiţa fata jitarului*, *Kir Zuliaridi*, *Dracu sau oarba din Paris*, *Poetul Romantic*, *Creditorii*, *Crai-nou*, *Tândală şi Păcală*, *Herşcu Boccengiul*, *Surugiul*, şi altele.

Acestor actori diletanţi li s'a făcut şi câte un salar lunar, care începea de la 4 până la 10 galbeni. La unii li se dădea câte o jumătate de beneficiu iar la alţii un beneficiu întreg. Mulţi din aceşti tineri actori diletanţi erau funcţionari la Tribunal.

Acest Teatru era pus sub sprijinul lui Costache Roset Teţcanu, Petrache Brăescu şi Grigoriţă Sturza, şi a continuat cu reprezentaţiile sale teatrale, trei ani în şir, apoi din mai multe împrejurări s'a desfiinţat [1]).

———

1) Aceste relaţiuni mi-au fost comunicate de dl. Simion Hociung fost senator şi ca unul ce a jucat în aceste piese.

CAP. XIII

Trebuinţa simţită de a se înfiinţa un nou local de teatru.—Mihail Sturza-Vodă oferă una din casele dela Copou, spre a fi prefăcută în teatru.—Reprezentaţiunile date de trupa de operă italiană sub direcţia lui Vila şi Beretti.—Incredinţarea direcţiei teatrului moldovenesc şi francez lui Beizade Neculai Suţu şi Comisului Matei Millo.—Dare de samă asupra deschiderei stagiunei teatrale moldoveneşti.—Facerea unui nou Regulament Teatral.—Programul personalului trupelor teatrului român şi francez.—Descrierea noului Teatru dela Copou.

Am văzut în descrierea ce am făcut-o până acum despre începuturile Teatrului în Moldova, cari au fost sforţările şi năzuinţele oamenilor luminaţi şi iubitori de artă şi literatură dramatică, pentru a institui şi întări un aşezământ cultural naţional din cele mai trebuitoare, atât pentru desfătarea cât şi pentru propăşirea şi răspândirea gustului frumosului şi a binelui, şi ne-am putut face o idee de greutăţile şi neajunsurile ce le-au întimpinat toţi acei ce se devotase artei dramatice în capitala Moldovei.

Cu tot puţinul sprijin dat de Ocârmuire, instituţia teatrală din Iaşi, a propăşit, publicul a prins gustul acestei arte, şi stăruinţele unor membri luminaţi ai societăţei nu mai putură să lese să tânjească mai multă vreme această întreprindere artistică. Deci în urma necontenitelor cereri şi stăruinţi ale tuturor claselor de cetăţeni din capitala Moldovei, Ocârmuirea atunci se văzu nevoită să dee un ajutor mai simţitor pentru râdicarea prestigiului teatrului, atât românesc cât şi acelui al trupelor străine, ce veneau din când în când prin Iaşi.

Faţă mai ales cu neîncăperea localului în care era aşezat cel întâi teatru din Iaşi, cu neajunsul decorurilor, al mobilierului, al luminatuui şi încăzituui, apoi faţă şi cu faptul că fiind în Iaşi adeseori două sau trei trupe teatrale diferite, trebuiau să aştepte rândul de a da reprezentaţii, când

una când alta, pe când publicul ieșan ar fi fost îndestulător a se împărți în acea sară în mai multe teatre, guvernul se gândi să înființeze un teatru mai mare, clădit cu mai multă îndemânare și lux, decât teatrul vechiu; și pentru aceasta însuși Mihai Sturza-Vodă se hotărî a da una din casele sale, acea ce i se dăruise de baș-boierul Frederic Balș, de pe ulița Podul-Verde, spre a fi prefăcută într'un teatru, cu condiție însă de a i se plăti o chirie de 500 galbeni pe an.

In acest scop fu însărcinat arhitectul Costinescu, să refacă întreaga zidire, să o decoreze cu lux, și să se pregătească decorurile și mobilierul trebuitro, care deși cu oarecare greutate și întârziere, totuși se aduse la împlinire până către sfârșitul anului 1846, după cum vom vedea mai departe.

*

* *

Inainte de deschiderea stagiunei teatrale 1846--1847, ce urma a se face în teatrul cel nou dela Copou, se oprește în Iași o trupă de operă italiană care trecea dela Constantinopol în Rusia, și dă un șir de 15 reprezentațiuni în abonament, mai dând apoi o a 16-a reprezentațiune *spre încheere*.

Acele reprezentațiuni încep la 19 Septembrie 1846, având de Directori pe siniorii Giusepe Vila și Giusepe Barberi.

Despre aceste reprezentațiuni iată ce ne spune „Albina Românească“:

„Apolon, zeul armoniei privighează asupra Românilor.

„Pe când doritorii teatrului se disperau că la apropierea serilor lungi, măreţul edifis a teatrului nou încă nu poate deschide ştena, pentru ca soţietatea Română și acea Franțeză să poată reprezenta a lor piese plăcute, eacă vaporul de la Constantinopole, învingând unda și furtuna, cu ferice debarcă pe țărmurile noastre o numeroasă soţietate de Operă Italiană. Venirea era prea nimerită, căci, precum publicul e flamând de muzică, deasemene și artiștii de prilej a fi auziți mai ales de un public, acăruia reputație de cunoscător, străbătu până la teatrele cele mai mici a politioarelor Italiei.

„Deci fără preget, un avis dat de Directorii trupei: Siniorii *Giusepe Vila* și *Giusepe Barberi*, au încunoștiințat că în trecerea lor în Rosia, vor da pe teatrul nostru, un șir de 15 reprezentații, operile serie: *Robert Devreu, Gemma de Vergi, Belizario, Lucia de Lamermor, Furioso* și *Romeo e*

Giulieta, deasemene operele bufe: *Laio in Ambrazo* și *Barbierul de Sevilia.*

„Deschiderea acestor reprezentații la teatrul vechiu se făcu Joi în 19 Sept. (1846) prin Robert Devreu, operă de Doniţeti. Pentru o epohă în care încă toată noblesa nu s'au adunat dela țară, auzitorul au fost deagiuns numeros, mai ales par'erul era plin. Precum sugetul piesei nu este din cele interesante, carele deșteaptă părtinirea, ura și nerăbdarea, deasemene nici muzica, din cele din urmă compuneri a faimosului maistro, nu este în cumpăna acelora ce încântă și râpesc pe artiști și pe public.

„*Elisabeta*, Regina d'Inglitera, reprezentată de Siniora *Bereti*, respunde la stat, la aer și la ani cu originalu, pe când era cam înaintată în zile, cu toate aceste versul ei este puternic și esact, încât putem și în asta privire a o numi ale trupei: *Prima*. Contele Esecs giucat de primo tenore Sinior *Mondaini*, are vers plăcut, dar între cele ce s'ar lipsi mai mult, s'au însemnat de odată acția. Bine executată și aplaudată fu aria cântată înainte de a merge la moarte, când pentru *Sarra*, fosta sa logodnică, iar acum soție a lui Contele Nortigam, cântă cuvintele duioase:

Bagnato di mie lagrime,	Plântat în a mea lacrimă
Tinto di sangue mio	Și-n sânge ce azi se cere
Per l'infelice vittima	A nefericei victime*)
Chiedro perdono a Dio	La Zeu iertare oi cere.

„Nu mai puțin și Duca de *Nortingam*, reprezentat de Sinior *Labornai* bariton, are un vers puternic și plăcut. De la Siniora Labornai, ce reprezenta pe Sarra, așteptăm în următoare piese o disvălire a talentului ei. Ce se atinge de rămășița trupei, am fi prea exigenți a pretinda să nu fie mult mai puțin decât corifei lor, și ca totul să nu fie în proporția mijloacelor, și a depărtării noastre de la vatra armoniei, mulțămindu-ne ca să ni ajungă aici m'acar prin resfrângere a ei eho"[1]).

După aceasta, Duminică 22 Septemvrie s'a jucat de către trupa italiană *Belizario*, mare operă tragică în trei părți de Donizzetti, asupra căreia găsim deasemenea o dare de samă amănunțită în foaia timpului de atunci, unde după descrierea mai întâi a subiectului piesei, pe care noi îl vom lăsă la o parte, urmează descrierea modului cum s'a executat acea operă. Așa în această privință găsim următoarele:

---

1) Jertfă.
2) *Albina Rom.* No. 75, din 22 Septembre 1846.

„...Astă operă s'au reprezentat pe teatrul nostru Duminica trecută de trupa italiană. Luând în vedere greutatea operei, tot publicul s'au întrarmat cu îngăduire, care, după cuviinţă, au şi aplicat-o pentru totalul reprezentaţiei, Antonia şi Belizario, prin a lor acţii, prin sentimentul cu carele au reprezentat rolele, şi prin cântul măiestruos, au mişcat inimile ascultătorilor, cari descori au prorupt în aplauzuri bine-meritate. Mai ales au înduioşat ştena, când orbul Belizarie, purcegând la eczil, cunoaşte că al său călăuz este tânăra sa fiică, *aria* şi *duo* următoriu au fost executate cu măiestrie şi sentiment:

De-ar putea plânge ochii mei	Ah se potessi piangere
N'aşi plânge de durere..	Di duol non piangerei...
De duioşie lacrimă	Di tenereza lagrime,
Vărsava-şi de plăcere.	Di gioia io spargerei...
Nu, nu-s miser fiica-me	Non son, non son piumi sero
Cu tine acum când sunt.	Figlia vecino a te.
Deci să mergem în viaţă	Dungue andiam: de 'giorni miei
Tu de-acum mi-i conduce,	Tu sei l'arbitra, tu duce
Tu în umbră eşti lumină	Tu fra l'ombra sei la luce
Lui părinte asuprit...	Del tradito genitor...
Decât ochii ce pierdut-am	E degli occhi che perdei
Imi eşti înger mai dorit.	Tu mi sei piu cara ancor.

„Aplauzurile sunătoare şi lacrimile ce roura din mulţi ochi au vederat despre o parte puterea armoniei şi a poesiei, iar despre alta, sentimentul cel nobil de care se însufleţeşte publicul nostru“ [1]).

După opera *Belizario*, s'a reprezentat apoi de către trupa italiană următoarele piese:

In 26 Sept. opera *Belizario* pentru a doua oară.

In 29 Sept. *Robert d'Evreu*, pentru a doua oară.

In 3 Octomvrie, *Pedagogul în supărare*, operă bufă în două acte de Donizetti.

La 6 Octomvrie se mai repetă *Pedagogul în suparare* [2]).

La 12 Octomvrie se dă în beneficiul primadonei Beretti, *Le rétour de Colomella de ses études a Padoue*, operă bufă în două acte de Fioraventi, cântându-se în aceiaş sară şi *Duetul* din *Lucia di Lamermoor*, de către d-na Beretti şi d-l Mondaini [3]).

Joi în 17 Octomvrie după cererea obştească, s'a repre-

1). *Albina Rom.* No. 76 din 26 Septembre 1846.
2). Albina românească pe luna Septemvrie şi Octomvrie 1846.
3). Afişul la biblioteca *Academiei Române*.

zentat pentru a doua oară, *Inturnarea lui Colomella de la învăţăturile sale din Padua.* Asupra acestei reprezentaţii găsim iarăş în foaia „Albina Românească" o critică amănunţită din care lăsând la o parte descrierea subiectului, reproducem numai următoarele aprecieri, despre chipul cum s'au jucat acea operă:

„...Intru aceea ce priveşte executarea piesei, nimene nu poate tăgădui că artiştii n'au meritat pe dreptul aplauzurile şi că în sala teatrului nu domnea cea mai vie plăcere. D. *Labornai* ca Aurelio, precum şi în celelalte rânduri, asemene şi acum, au ştiut a se deosebi. El pe lângă cunoştinţa muzicală favorit de un bariton puternic şi de un glas curat, şi totodată ştiind a se îmbrăca şi în sentimentul rolului, joacă şi jocul său, nu lasă nici de cum rece pe privitoriu, carele mişcat trebue să aplaudeze. D. *Vila* ca Colomella, este un tip de bufon. Scena cu nebunii nu numai jucată, dar şi cântată, iară mai cu sama sfada dintre el şi D-na Labornai, că Serpina foasta lui amantă, este un ce ales; nu este de crezut că ar fi rămas vreunul dintre privitori carele se poată stăpâni de a nu râde. Terţetul din actul al doile fu bine cântat, încât cei mai aleşi cunoscători de muzică aflători de faţă au mărturisit a lor mulţemire.

„D-na *Beretti* ca Liza au dovedit artă, sentiment şi gust în rolul său. Aria ce au cântat-o din Linda di Şamoni au fost bucata cea de distincţie în ace sară a primei noastre Donă. D. *Mondaini* tenoristul au cântat aria din Lucia de Lamermor. Este de mare mulţemire pentru public de a vide executânduse piesele bine, aceasta dă un îndoit curagiu giucătorilor şi nou îndemn de plăcere privitorilor. De dorit însă este ca publicul nostru în nobila sa mărinimie şi filantropie să îmbrăţoşeze mai cald mica această trupă carea prin reprezentaţiile ei, în loc de a câştiga se vede că perde; atuncea s'ar putea mai bine îndulci şi armonia glasului lor"[1]).

D. G.

După aceste reprezentaţiuni trupa italiană a mai jucat următoarele opere:

La 27 Octomvrie: *La Marquise et le Danseur,* operetă bufă în 1 act, şi actul întâi din *Colomella,* care s'a mai fost reprezentat.

La 31 Octomvrie se joacă: *Mille écus,* operetă bufă într'un act, începându-se spectacolul cu: *Le Barbier de Seville,* operă în 2 acte.

---

1). *Albina rom.* No. 83 din 20 Oct. 1846.

La 14 Noemvrie se dă reprezentaţia *de încheere* a trupei italiene, care trebuia să plece din Iaşi, şi despre care se face în foaia timpului o dare de samă, în cuprinsul următor:

„După ce au împlinit abonamentul, trupa italiană au dat joia trecută, (14 Noemvrie 1846), *spre încheere* o reprezentaţie extraordinară pentru care antrepriza îi dădu teatrul gratis, şi la care au fost faţă înalta noblesă şi toţi amatorii muzicei cei frumoase de Lamermor. Sinioara *Beretti*, au înoit la ist prilej, probele de talentul său artistic, cântând şi jucând foarte frumos în rolul cel greu al Luciei, şi mai ales în sţena în care ea mărturiseşte crimenul ei. Sinior *Laborne* de asemenea în rolul de Aston au jucat şi au cântat bine mai ales în cavatina actului I. Sinior *Villa*, au dat apoi o sţenă din *Elesir d'amore*, şi în rolul său de doctor Dulcamara, au vădit prin gioc şi prin cântec talentul cel mare de bufon.

„Publicul au preţuit sirguinţa artiştilor, aplaodând pe acii ce mai mult au agonisit, şi cu părere de rău vede că angajamentul Direcţii o nevoeşte a lăsa aşa timpuriu capitala noastră“ [1]).

* * *

La 23 Aprilie 1846, înainte de expirarea contractului Vornicului Teodorache Ghica, şi prin urmare înainte de a se începe stagiunea teatrală 1846 — 1847, văzându-se greutăţile ce întimpină teatrul nostru naţional, atât în ceia ce priveşte administraţia lui, cât şi a neorânduelilor ce se întâmplau cu actorii cari nu ţineau samă de la un timp încoace de frazele şterse de censură, adăogând dela ei rostiri în afară de cele scrise de autori, Ocârmuirea pentru bunul mers al Teatrului naţional şi înlăturarea acestor neorândueli avu grijă de a încredinţa conducerea Teatrului unor din cei mai luminaţi barbaţi ai timpului de atunci, şi anume: Principelui *Neculai Suţu*, om cult care se ocupase cu diferite studii şi lucrări politice şi literare, şi Comisului *Matei Millo*, tânăr nobil, care din cea mai fragedă tinereţă, manifestase mare pasiune şi un talent deosebit pentru teatru, în urma căruia el se hotărî să meargă în străinătate şi să studieze, cu deosebire arta dramatică, cercetând cu deamănuntul cele mai de căpitenie teatre din principalele capitale ale Europei, şi chiar jucând ca actor în unele din acele teatre.

In acest scop deci guvernul închee un contract cu aceşti doi barbaţi luminaţi dându-le direcţia atât a teatrului naţional cât şi acelui francez pe timp de opt ani cu în-

datorirea ca să aducă o trupă franceză de vodeviluri din Paris, pentru cari li se acordă o subvenție anuală de 1300 galbeni.

Acestor directori li se puse la dispoziție atât teatrul vechiu cât și noua clădire de Teatru de la Copou, care urma să se inaugureze cu începutul stagiunei teatrale 1846—1847, dar căruia după cum vom vedea, i s'a tot amânat deschide-

Neculai Suțu

rea până la 22 Decembrie 1846, întrucât construcția nu putu fi gata la terminul de mai înainte hotărât.

*
* *

Atât Neculai Suțu cât și Matei Millo, directorii Teatrului național aveau cea mai mare dorință ca Teatrul să progreseze sub direcția lor și ei să corespundă cu demnitate la misiunea ce li s'a încredințat.

1). *Albina Rom.* No. 91 din 17 Noemv. 1846.

Așa ei trimet la Paris pe actorul Pélier cunoscut publicului ieșan, de unde să aducă și alți artiști cu cari să se complecteze trupa franceză ce era acum angajată, iar pentru bunul mers al teatrului ei au alcătuit un regulament teatral pe care l'a supus în 5 Octomvrie 1846, cu o Anafora către Mihail Sturza Vodă, cerând ca să li se admită noul regulament ce au făcut în baza art. 8 din contractul încheiat cu Ocârmuirea și pe care'l înfățoșă spre al întări.

Anafora aceasta glăsuește astfel:

„Direcția teatrului atât spre a răspunde la așteptarea ocârmuirei și la dorința publicului, și pătrunsă de adevărul că disciplina actorilor români este singura condiție care poate

Matei Millo

înflori și în țara noastră nobilă și morala petrecere a unui teatru național, cea întâi a ei îngrijire au fost de a lua toate măsurile feritoare ce pot închizășlui administrația ei și reprezentațiilor o liniștită bună orânduială, povățuită de ispitirea direcțiilor trecute și de neorânduelile ce au suferit acele din partea unora din actorii români, această direcție a voit a preveni cu de istov înoirea unei asemine anarhii și a alcătuit un Regulament teatral prevăzător și înfrânător tuturor cazurilor de nesupunere și de răsvrătire, pin aceasta plecat supune Inălțimei Voastre acest Regulament, și vă roagă să bine-vroiți a-l întări cu Inalta Voastră încuviințare și prin luminatul vostru ofis să-l recomandați puterii orășă-

neștii Agii, ca să aibă a lui cuprindere în cea mai de aproape priveghere, întrebuințând și a ei polițienești înfrânări către toți acei dintre actori români ce s'ar abate din rostirea acestui Regulament teatral alcătuit în puterea articolului al 8-lea din contractul încheiet cu trupa națională".

Regulamentul propus a fost încuviințat de Domn prin următoarea Inaltă rezoluție:

„Se încuviințează pomenitul Regulament și prin Ofis se va împărtăși șefului Poliției spre întocmai urmare".

Această anafora împreună și cu regulamentul au fost trimise apoi spre a se pune în aplicare, Agăi, șeful Poliției capitalei, cu ofisul Domnesc din 11 Octomvrie 1846 sub No. 39, care e în următoarea cuprindere:

„Cerând trebuința a se statornici un așezământ teatral pentru povățuirea actorilor moldoveni, în îndeplinirea îndatoririlor prin care să se depărteze neplăcutele împrejurări, care mai de multe ori au prilejit obștește nemulțumiri publicului, Noi am încuviințat Regulamentul ce Ni sau supus de direcția teatrului; trimețând dar pe lângă aceasta un exemplar de pe zisul regulament, punem înaintea D-tale, ca spre a nu se pute vre-unul din actori apara pe viitorime cu cuvântul de neștiință, să pui la cale a se ceti în auzul tuturor cuprinsul lui, și să fii cu cea mai de aproape luare aminte de a nu se urma cea mai mică abatere din cele prin el hotărâte, îngrijindu-te totodată a se executa fără prelungire măsurile cuvenite la orice întâmplare de nesupunere și neorânduială din partea ori cărue din actori".

Mencionatul regulament întărit de Domn cuprinzând 60 articole cu referire la: *Regisor, a lui drituri și îndatoriri, Regisorul și artiștii, Despre repetiții, Despre roluri, Despre reprezentații, Despre broșure, Despre boală, Despre înbrăcăminte, Deosebite dispoziții de administrație și de bună orânduială, Despre sufler, Despre dascălul de muzică și repetitorul*, se găsește tipărit în întregime în „Manualul Administrativ al Principatului Moldovei" Iași, 1855, vol. I la paginele 368 până la 375.

Pe lângă toate aceste Direcțiunea Teatrului Național tipărește și împarte în public o *Inștiințare pentru abonamente*, care cuprinde în acelaș timp și întregul personal atât al trupei românești cât și al trupei franceze, precum și al orchestrului și oamenilor de serviciu, pe care credem nemerit a o reproduce aici:

„Noua direcţie a teatrului din Iaşi dorind a mulţămi cu deplinătate aşteptarea cinstitului public, şi voind mai ales a înfăţoşa abonaţilor ei, siguranţa şi îndemnarea unite cu frumuseţa şi eleganţa unei bune sale de spectacol în totul vrednică de un mare oraş ca Iaşul; n'au cruţat nimica pentru ca deschiderea teatrului nou să se facă în acest an! Marele cheltueli prilejite înadins pentru dobândirea acestui ţăl, sunt pre cunoscute pentru a nu fi luate în bagare de samă dupa cum se cuvine, şi direcţia se mulţămeşte a crede că cinstitul public, va dovedi curând prin a sa grăbire a se abona, că în ţara noastră după cum şi aiurea publicul ştie preţui şi încuraja jărtfele făcute în privirea unui bine public.

„Tabloul gheneral de mai jos ce alcătueşte personalul teatrului din Iaşi, va dovedi în destul că interesul şi deplina mulţămire a cinstitului public sunt cel întâiu ţăl al acestii direcţii, care cu toate grelile cheltueli a acestui an dintâiu, au dat întreprinderei sale cele mai mari desvăliri. Trupa franţeză au fost alcatuită însăşi la Paris de d. Pélier. Trupa naţională povăţuită de d. Millo, a cărue silinţi şi râvnă sunt cunoscute şi încurajate de cinstitul public; orchestrul mai numeros de cât cum au fost până acum pentru un teatru de vodevil direguit de doi capelmaiştri artişti cu talent şi sirguinţa alcătuesc cel mai frumos şi mai deplin personal de teatru ce se poate ţine în ţara noastră. Repertorul franţez se va informa de vodevilari, comedii şi câteva opere comice. Repertorul Moldav informat asemine de vodeviluri, comedii şi drame se va alcătui de bucăţi în soiul acelora pe care publicul mulţămit au aplodat zilele trecute. Drame moldoveneşti şi bucăţi feerice cu mari spectacole se vor da în cursul abonamentului naţional. Sţena teatrului nou fiind înadins maşinata pentru schimbări de decoraţii şi mari efecturi de teatru.

„Deschiderea teatrului nou se va face fără sminteală între 1-iu şi 10 Decemvrie viitor.

„Persoanele care doresc a se abona sunt poftite a se adresa la d. Nicoleti în ograda teatrului nou, fiind dumnealui însărcinat a face abonamentile şi a primi banii. Abonamentile vor începe a se face de la 26 Noemvrie, până la deschiderea teatrului, în toate zilele demineaţa de la 9 ciasuri până la 2 dupa amează. Acei ce se vor înfăţoşa mai înainte vor fi preferaţi.

„*Tablo gheneral de personelui teatrului din Iaşi,* supt înalta Direcţie a Luminărei Sale Beizade Neculai Suţu şi D-nul Matei Millo.

TRUPA FRANȚEZĂ

D. *Granjan* întâiu rol mare
„ *Delmar* întâiu tânăr rol
„ *Colomberi* al doile amorez
„ *Pelie* întâiu comic
„ *Peiron* al doile comic
„ *Gatino* al doile comic
„ *Bule* al treile amorez
„ *Jiul Hel* roluri a treile
„ *Valeri* finanțier
„ *Macè* accesoariu

Mad. *Mulin Leghenior* întâiu tânăr rol
„ *Olivie* întâiu rol, mare cochetă
„ *Jeni Ozi* subretele
„ *Pedru* a doua amoreză
„ *Lor de Longvil* caracter mamă nobilă
„ *Amelia* a treia amoreză
„ *Hel*, subretă, amoreză
„ *Valeri* accesoar

TRUPA NAȚIONALĂ

D. Poni	D. Teodoru	D. Cazacliu	Mad. Lang
„ Teodorini	„ Dimitriu	„ Stroescu	„ Teodorina
„ Neculau	„ Sterian	„ Jan	„ Vișu
„ Luchian	„ Cuza	„ Evolschi	D-ra Gabriela
„ Bonciu	„ Apostolu	Mad. Sterian	„ Dimitriu

ORHESTRUL

D. *Roje*, șef de orchestru și dascal de muzică pentru trupa franțeză.

D. *Flechtenmacher* șef de orchestru și dascal de muzică pentru trupa națională.

D. *Hel* întâiu violon
„ *I. Lemiș* 1-iu violon
„ *Șulț* al 2-lea violon
„ *Ghindel* al 2-lea violon
„ *B. Lemiș* al 2-lea violon
„ *Verner* viola
„ *Herfner* 1-iu violoncel
„ *Caudela* al 2-lea violoncel
„ *Has* contrabas
„ *Zaruba* flaut
„ *Naiderfler* cor 1-iu
„ *Șișman* hoboist

D. *Spiridon* al 2-lea cor
„ *Coranda* al 2-lea clarinetă
„ *Horn* 1-iu trompetă
„ *Munteanu* al 2-lea trompetă
„ *Piop* fagot întâiu
„ *Gotcu* fagot al 2-lea
„ *Taju* trompet
„ *Polifroni* țambală
„ *Apostoneu* dobă mare
Un întâiu clarinetă, și un 1-iu hoboist, se așteaptă (de la Lemberg).

Administrația	*Intrebuințați*
D. *Pelie* întăiul reghisor a trupei franțeze	D. *Delamar* suflor franțez
„ *P. Neculau* reghisor a trupei naționale	„ *Boian* suflor trupei naționale
„ *Mulin* al doilea reghisor franțez	„ *Valeri* zugrav-decorator
„ *Nicoleti* privighitoriu și al 2-lea casieriu.	„ *Riveriu* croitoriu
	„ *Milon* mașinist

Prețul abonamentului franțez

pentru 50 reprezentații

Abonament			*Cu sara*		
Loja rândul întăi . .	75	galb.	Loja de rândul întăiu .	2	galb.
Benuară.	64	„	Benuară.	1½	„
Loja de rândul al 2-lea.	35	„	Loja de rândul al 2-lea.	1	„
Stală de orchestră .	20	„	Stală de orchestră . .	½	„
Foteliu.	15	„	Foteliu.	12	lei
Parteriu	6	„	Parteriu.	5	„
Galeria nobilă 1-a și a 2-a banchetă din față	5	„	Galerie nobilă 1-a și a 2-a banchetă din față	5	„
			Amfiteatru.	2½	„

Prețul abonamentului

La teatru național pentru 30 reprezentații

Abonament			*Cu sara*		
Loja de rândul întăiu	45	galb.	Loja de rândul întăiu	2	galb.
Benuară.	35	„	Benuară.	1½	„
Loja de rândul a 2-lea	25	„	Loja de rândul al doilea	1	„
Stală de orchestră .	12	„	Stală de orchestru. .	½	„
Foteliu.	8	„	Foteliu.	12	lei
Parteriu.	4	„	Parter.	5	„
Galeria nobilă 1-ia și a 2-a banchetă în față	3	„	Galeria nobilă 1-a și a 2-a banchetă . . .	5	„
			Amfiteatru	2½	„

„Abonamentul franțez și național se fac fieș-care în deosebi; cu toate acestea persoanele care vor voi a se abona la amândoă teatrurile, li se vor face o scădere de o zecime din prețul total a amânduror abonamentelor. Abonații teatrului franțez la lojele de rândul întăi și la benuare care vor voi să aibă dritul nestrămutat de a pastra tot acela număr la lojie, fără ca direcția să poată al închirie altei persoane la

învoirea abonamentelor, vor plăti Direcției pe fieşte care iarnă câte 5 galb. de primă, peste prețurile însemnate mai sus după cum şi abonații la stalele de orchestru vor plăti un galben primă. Aceste prime se vor număra pe doi ani înainte.

„O înştiințare neaparată şi pe care direcția cu părere de rău o face abonaților ei, este că grelele cheltueli prilejite cu facerea teatrului nou o silesc a contarisi pe plata abonamentelor pentru a pute întimpina orice răspunderi de bani la care ea este supusă. De aceia prețul abonamentelor se va numara giumatate, când atunci se va scrie în condica de abonament şi ceelantă giumătate la primirea biletului de abonament c-o zi înainte de deschiderea teatrului.

„P. S. Neaparat este de a face cunoscut cinstitului public că teatrul nou va primi la vara viitoare însemnate înbunătățiri şi înfrumusețiri, coloanele ce se găsesc acuma se vor schimba şi se vor pune în loc colonete subțiri de fier, poliite şi în forma unor frumoase candelabre“ [1]).

*

* *

Reprezentațiile teatrului moldovenesc din stagiunea 1846—1847, încep tot în teatrul vechiu în ziua de 14 Oct. 1846, când s'a jucat pentru întăia oară piesele: *Samson şi Spiridon*, o comedie vodevil în două acte, prelucrată din franțuzeşte de Apostoleanu şi Millo, şi *Femeiuşca Dracului*, comedie prelucrată din franțuzeşte de G. Sion şi M. Millo.

Asupra chipului cum s'a făcut această deschidere a stagiunei şi cum s'a jucat aceste piese, găsim următoarea dare de samă:

„Dorința comună pentru formarea unui Teatru Național ce bate în inimile fiecărui Moldo-Român, astăzi se vede păşind mai către a ei împlinire. Multe grele împiedecări ce au întâmpinat sțena Românească în curs de 9 ani de la începerea sa, acum se par a se înlătura pe încetul. *Direcția* chemată de a diregui o asemenea carieră, ştiind prețul, menirea şi rangul ce trebue să ocupe în soțietate un asemenea aşezământ cerut de spiritul civilizației, se pare a fi găsit bărbații sei. Luminarea sa Prințul N. Suțu, ca cap primariu va manevra cu scumpătate spre scopul întreprinderei, bazat fiind pe tactul pe care se caracterizează. D. Matei Millo, care încă de mai mulți ani este cunoscut pentru talentul

---

1) Acest anunciu este tipărit jumătate şi în limba franceză pe o coală mare de hărtie, şi se află în Biblioteca Academiei Române. Vezi şi *Albina Românească* No. 94 din 28 Noemvrie 1846.

şi favorul muzei sale teatrale, după ce acuma aşa zicând au mai studiat şi perfecţionat frumoasa această artă, vizitând cele mai măreţe teatruri ale Franţei şi Europei, *ca director shoalei tinerilor actori*, ne face a spera că nu târziu ştena noastră se va râdica. O zidire mai potrivită ce se cerea în scopul acesta, în curând va ajunge la a ei sfârşire, şi poate chiar în astă iarnă se va şi deschide; numai o dorinţă ni mai rămâne, o singură dorinţă zic, şi aceasta este de a vede *o piesă naţională*, un sujet al nostru istoric cu care să se înceapă acest aşezământ, închinat naţiei, şi cea mai mare mândrie pentru noi va fi întru acea, de a încununa fruntea unui frate al nostru poet; cătră muzele noastre dară mă îndrept şi vă rechem a lor inspirare divină.

„Un reglement din nou organizat maşinează cu scumpătate trupa întru împlinirea îndatoririlor fiecărui individ. *O shoală declamatorie se diriguește de d. directorul gerant Millo, şi un conservatoriu muzical de d. Adolf Flehtenmaker.*

„Trupul orchestrei s'au mai completat, cu un cuvânt toate minesc rezultaturi bune.

„După ce în cursul primăverei şi a verei multe rarităţi, curiozităţi şi mai mulţi artişti, prin felurite giocuri şi cântări au divertat publicul capitaliei noastre, acum pe lângă trupa italiană care cu trecerea sa dă câteva opere serii şi bufe, s'au început tot în teatrul vechiu şi reprezentaţiile româneşti în 14 Octombrie. Nerăbdarea publică sporea din zi în zi până când se văzu înştiinţarea începere. Mulţimea doritoare au împlut sala teatrului. Inceputul se făcu cu *Femeiuşca Dracului*, comedie într'un act prelucrată de pe franţuzeşte de d. D. Sion şi Milo. D-na *Sterian* în rolul său de Tinca, cucoană plină de fumuri, şi stăpânită cu covârşire de patima mâniei, ca totdeauna aşa şi acum ne-au arătat priceperea şi gustul artei sale. D. *Sterian* ca cuconu Tachi, ne-au arătat mai mult de cât alte dăţi, şi de cât aceea ce putem aştepta, pentru care îi mulţămim. D-na *Vişu* ca baba Dochiţa, au caracterizat destul de bine pe o veche bătrână casnică, precum şi d. *Teodoru* pe moşneagul ei. Incheerea teatrului urmă cu *Samson şi Spiridon*, vodevil în 2 acte, prelucrat de pe franţuzeşte de d. D. Apostoleanu şi Milo. D. *Teodorini* ca comisarul Lung-latae, s'au deosebit şi publicul carele-i cunoaşte meritul în asemenea roluri, i-au răsplătit cu aplausuri. D. *D. Luchian* ca spiţer şi *Teodoru* ca boeriu bătrân, au răspuns la caracterile lor. D. *Nicolau*, în rol de *Samson şi Spiridon*, ca personalul prinţipal al piesei, însoţit de comicul său caracter, făcu plăcerea publică şi îndoi şi întrei aplausurile. Muzica alcătuită şi direguită de d. A. Flehtenmaher, au cuprins bucăţi foarte plăcute, dintre care unele după cererea publicului se cântară bis, această

ne înmândreşte cu atâta mai mult, cu cât talentul tânărului artist, este născut în patria noastră, şi pentru că tot o-dată se sârgueşte a forma şi cultiva gustul muzical, nu numai în trupa ce şi în renăscânda naţie, un gust, a căruia înrâurire folositoare omului, popoarele civilizate o preţueşte de veacuri. Publicul în entusiasmul său Moldo-Român, au răsplătit cu sgomotoase aplausuri, toată trupa, cum şi direcţia înfăţişată prin d. Milo. Noi ne măgulim a aştepta înflorirea treptuitoare a teatrului naţional după chiar făgăduinţa direcţiei, a căreia norocoase începuturi astăzi le urăm"[1].

D. G.

In 20 Octomvrie 1846, trupa moldovenească a jucat *Bărbierul de Sevila*, comedie în patru acte de Beaumarchais tradusă din franţuzeşte de Apostoleanu.

Duminică în 27 Octomvrie s'a jucat piesele: *Doi Insurăţei* şi *Dracachi*, comedie într'un act.

La 10 Noemvrie 1846, se joacă iarăşi *Doi însurăţei* şi *Femciuşca Dracului*, comedie într'un act.

Din articolul reprodus mai sus relativ la deschiderea stagiunei 1846—1847, se vede că publicul aştepta cu cea mai mare nerabdare deschiderea noului Teatru dela Copou, şi singura lui dorinţă era ca acea deschidere să se facă cu o *piesă naţională având un subiect istoric*. Această dorinţă însă a publicului, nu s'a putut îndeplini căci inaugurarea acestui Teatru care a avut loc la 22 Decemvrie 1846, nu s'a făcut de trupa moldovenească ci de cea franceză, angajată de directorii teatrului N. Suţu şi M. Milio, jucând piesa *Clarisse Harlow*.

Atât Domnitorul ţării cât şi sfetnicii săi nu prea vedeau cu ochi buni reprezentaţiile teatrului moldovenesc, mai ales originale cu cari avuseră multe supărări şi neplăceri în stagiunile precedente, întru cât unii actori români rosteau pe scenă adeseori dela dânşii, vorbe cari nu erau de loc pe placul oamenilor dela cârma ţării, pentru cari unii din ei fuseră arestaţi şi surguniţi pe la monastiri după cum am văzut. Ocârmuirea pentru a preveni credem noi, orice neorânduială s'ar fi putut întâmpla cu ocazia serbării oficiale a deschide-

1). *Albina Românească* No. 83 din 20 Oct. 1846.

rei teatrului nou, a găsit de cuviinţă a înlătura trupa națională dela cea dintâi reprezentaţie din teatrul nou, dând precădere Teatrului Francez.

După sosirea actorilor francezi din Paris aduşi de Pélier şi după organizarea trupelor română şi franceză, Millo înfiinţă pentru tinerii actori ai teatrului moldovenesc o şcoală de declamaţie, unde el era profesor, iar capelmaistrul orchestrului Teatrului A. Flechtenmacher înfiinţează şi el o şcoală de muzică, unde învăţă pe actori şi figuranţi canto, pentru formarea corurilor şi cântarea cupletelor. Şcoala de declamaţie a lui Millo aduse o reformă simţitoare în ceia ce priveşte reprezentarea pieselor precum şi în modul de declamaţie a actorilor. Până la el actorii erau înfluenţaţi de şcoala romantică şi declamatorie a lui C. Caragiali, având atât vorbirea cât şi gesturile exagerate. Costumele încă cele mai de multe ori nu erau în raport cu epocile respective. Millo ţinu mult ca în dicţie şi jocul de scenă să intre pe cât se poate mai mult *adevăr* şi *natural*, precum era în principalele teatre parisiene pe care el le frecventase şi unde îşi făcu educaţia sa artistică. Dela Millo apoi ramase ca tradiţie în teatrul ieşan, *vorbirea naturală* şi *gesturile cumpănite*.

In sfârşit zidirea mult aşteptată a noului Teatru dela Copou s'a terminat în mulţemirea publicului. Noi dăm aici exteriorul clădirei acestui aşezământ cultural ce se vede pe pagina următoare, precum şi descrierea interiorului său aflată în „Albina Românească" No. 102 din 29 Decemvrie 1846. Iată-o:

„Numărul zidirilor publice a capitalei au sporit acum prin teatrul nou, ce se arată neaparat de când gustul pentru reprezentaţii se făcu o adevărată nevoe a societăţii.

„Prin dărnicia guvernului şi măsurile şi jertfele Direcţii, ce se încredinţă îngrijirei L. S. Prinţului N. Suţu şi D. M. Milu, astă zidire sau săvârşit în timpul cel scurt de şase luni.

„Un parter amfiteatral, cungiurat cu trei rânduri de loje, şi cununat cu o galerie şi o sţenă întinsă, informează o frumoasă sală care este împodobită cu coloane albe, înaurite şi cu arabeşte de cel mai bun gust. Toate foteile şi băncele sunt acoperite cu catife stacoşie, şi lustrul cel mare, de o nouă invenţie, răspândeşte o masă de lumină care, fără a jigni ochii, luminează de ajuns tot teatrul.

„O îmbunătăţire, care scurtarea timpului nu ertase încă a se face, care însă Direcţia îşi propune îndată la primăvara viitoare, este a pune în locul coloanelor de astăzi, colonete.

de fier varsat, în formă de candelabre elegante, și astă schimbare va face lojele mai încăpătoare, și comode pentru privitori, și sala va capata o nouă împodobire care mărturisește gustul și ghibacia d-lui architect Costinescu".

Orașul Iași avea deci două Teatre spre satisfacerea publicului, acel vechiu, *Teatru de Varietăți* și acel nou numit și *Teatru de operă.*

In aceste două teatre jucau atât trupa română cât și cea franceză, precum și operile italiană, germană și franceză cari veniau din când în când în Iași, după cum vom vedea mai departe.

După anul 1856 Teartul vechiu de Varietăți amenințând a se ruina a fost dărâmat, ramânând atunci numai Teatrul nou dela Copou.

SFÂRȘITUL VOLUMULUI I

CUPRINSUL

PARTEA II.

Epoca de formaţiune a Teatrului.

PARTEA III.

Infiinţarea celui întâi Conservator Filarmonic-dramatic în Iaşi.

Pag.

…ELOR

NOTE MUZICALE

Er

Pag.	Rândul	
9 . .	30	
10 . .	4	
21 . .	40	
89 . .	4 .	
89 . .	16 .	
93 . .	42 .	
95 . .	20 . .	
96 . .	26 . .	
97 . .	39 . .	
98 . .	14 . .	
102 . .	18 . .	
107 . .	3 . .	u
107 . .	17 . .	F
113 . .	41 . .	cu
121 . .	3 . .	Pl
172 . .	40 . .	Kot.
172 . .	40 . .	Aega
178 . .	2 . .	Filarmo.
181 . .	30 . .	Albioei
188 . .	3 . .	Nota 4)
188 . .	11 .	Nota 1) .
189 . .	39 . .	cercetările
199 . .	44 . .	ccaparare.
214 . .	4 . .	Afișul
214 . .	Rândul 7 fiind așez se va ceti corect cun pag. 351, Cap. II.	
216 . .	9 . .	cel . .
238 . .	10 . .	16 Fevruarie.
239 . .	6 . .	francai . .
242 . .	24 . . .	Mdlière

Citește

. . românească
. pachet
. Enumerarea
. alăturatul
. et
. opera
. Jeanne
. lui
pag. 334.